

Załącznik do Uchwały nr
DLVII/9828/2024
Zarządu Województwa Lubelskiego
z dnia 29 lutego 2024 r.

Zarząd
Województwa
Lubelskiego

RAPORT MONITORINGOWY

STRATEGII ROZWOJU WOJEWÓDZTWA LUBELSKIEGO
DO 2030 ROKU

LUBLIN, LUTY 2024 R.

Opracowanie i redakcja:

Departament Strategii i Rozwoju

20-029 Lublin, ul. Artura Grottgera 4, tel. 81 44 16 545, fax 81 44 16 544, strategia@lubelskie.pl

www.lubelskie.pl

Lubelskie

Regionalne Obserwatorium
Terytorialne

Szanowni Państwo,

prezentowany „**Raport monitoringowy Strategii Rozwoju Województwa Lubelskiego do 2030 roku**” jest dokumentem przedstawiającym wyniki **monitorowania realizacji** Strategii Rozwoju Województwa Lubelskiego do 2030 roku. Monitorowanie jest częścią składową Strategii i ma na celu dostarczenie informacji i ocen na temat postępów i efektów jej wdrażania. Jest to **pierwszy** Raport przygotowany w oparciu o **system monitorowania** zawarty w Strategii Rozwoju Województwa Lubelskiego do 2030 roku oraz o „**Ramy organizacji monitoringu Strategii Rozwoju Województwa Lubelskiego do 2030 roku**” przyjęte przez Zarząd Województwa Lubelskiego.

Model monitorowania Strategii oparty jest na porównywalnych oraz wiarygodnych danych pozyskanych ze statystyki publicznej, ekspertyz oraz materiałów i analiz własnych. W odróżnieniu od corocznie przygotowywanych **raportów o stanie województwa lubelskiego**, których celem jest podsumowanie działalności **zarządu województwa** za rok poprzedni, zadaniem Raportu monitoringowego jest przedstawienie wyników stanu wdrażania Strategii oraz oceny procesów rozwojowych zachodzących na terenie województwa lubelskiego w kontekście **celów rozwojowych** przyjętych w **SRWL 2030**.

Sformułowane w Raporcie **wnioski, konkluzje i rekomendacje** mogą stanowić **platformę** do dalszej dyskusji w kontekście pojawiających się **nowych wyzwań**, zarówno w wymiarze wewnątrzregionalnym jak i zewnętrznym, także jako przesłanka do podejmowania działań zarówno o charakterze **doraźnym**, jak i **horyzontalnym**.

Przyjęte podejście i sposób prezentacji problemów w przedmiotowym Raporcie powinno przyczynić się do **efektywnego i skutecznego** prowadzenia **polityki rozwoju** w naszym województwie.

Marszałek
Województwa Lubelskiego

Jarosław Stawiarski

Lublin, luty 2024 r.

SPIS TREŚCI

I.	Założenia metodyczne Raportu monitoringowego SRWL 2030.....	4
II.	Czynniki i uwarunkowania realizacji SRWL 2030.....	8
III.	Pozycja rozwojowa województwa lubelskiego w kontekście zakładanych w SRWL 2030 wskaźników kontekstowych	12
IV.	Realizacja celów strategicznych SRWL 2030	22
1.	Cel strategiczny 1. – Kształtowanie strategicznych zasobów rolnych	31
1.1.	Poprawa konkurencyjności gospodarstw rolnych	31
1.2.	Rozwój przedsiębiorczości wykorzystującej surowce rolne	37
1.3.	Rozwój współpracy w sektorze rolno-spożywczym.....	39
1.4.	Umocnianie marki lubelskich produktów żywnościowych	41
2.	Cel strategiczny 2. – Wzmocnienie powiązań i układów funkcjonalnych.....	43
2.1.	Zwiększanie dostępności i wzmocnianie powiązań infrastrukturalnych	43
2.2.	Rozwój miejskich obszarów funkcjonalnych	50
2.3.	Wielofunkcyjny rozwój obszarów wiejskich	55
2.4.	Ochrona walorów środowiska	60
3.	Cel strategiczny 3. – Innowacyjny rozwój gospodarki oparty o zasoby i potencjał regionu.....	64
3.1.	Wykorzystanie potencjału badawczo-rozwojowego jednostek naukowych oraz wspieranie transferu wiedzy i technologii.....	64
3.2.	Wspieranie konkurencyjności i innowacyjności przedsiębiorstw	67
3.3.	Promocja i rozwój usług prozdrowotnych, uzdrowiskowych oraz gospodarki senioralnej	73
3.4.	Innowacyjne wykorzystanie walorów przyrodniczo-kulturowych, rozwój sportu i usług wolnego czasu	76
4.	Cel strategiczny 4. – Wzmocnianie kapitału społecznego	80
4.1.	Rozwijanie kapitału ludzkiego	80
4.2.	Poprawa jakości świadczenia usług zdrowotnych	83
4.3.	Włączenie i integracja społeczna.....	86
4.4.	Wzmocnienie współpracy transgranicznej i międzyregionalnej	88
4.5.	Bezpieczeństwo publiczne	95
4.6.	Wspieranie oddolnych inicjatyw i poprawa efektywności zarządzania	98
V.	Narzędzia koordynacji i wspierania inicjatyw rozwojowych	102
VI.	Wymiar terytorialny regionalnej polityki rozwoju	113
1.	Krajowe OSI – różnicowanie polityki rozwoju w układach ponadregionalnych	113
1.1.	Polska Wschodnia.....	114
1.2.	Obszary zagrożone trwałą marginalizacją	114
1.3.	Miasta średnie tracące funkcje społeczno-gospodarcze	119

2.	OSI regionalne – różnicowanie polityki rozwoju w wymiarze wewnątrzregionalnym	123
2.1.	Miejskie obszary funkcjonalne	124
2.1.1.	MOF Ośrodka Wojewódzkiego (Lubelski Obszar Metropolitalny)	127
2.1.2.	MOF ośrodków subregionalnych	131
2.1.3.	MOF ośrodków lokalnych.....	141
3.	Subregionalne Obszary Strategicznej Interwencji	157
3.1.	OSI Roztocze	157
3.2.	OSI Powiśle	161
3.3.	OSI Polesie	165
3.4.	Podlaski OSI	168
3.5.	Żywicielski OSI	172
VII.	Analiza wykorzystania i dostępności instrumentów wsparcia	176
1.	Środki w dyspozycji JST	176
2.	Środki z budżetu Unii Europejskiej	178
3.	Środki z budżetu państwa.....	181
4.	Środki pochodzące z innych źródeł.....	186
VIII.	Podsumowanie	188
	Wykaz skrótów	196
	Spis tabel	197
	Spis wykresów	197
	Spis rycin.....	199
	Wykaz załączników do Raportu Monitoringowego SRWL2030.....	200

I. ZAŁOŻENIA METODYCZNE RAPORTU MONITORINGOWEGO SRWL 2030

Głównym celem i rolą Raportu monitoringowego Strategii Rozwoju Województwa Lubelskiego do roku 2030 jest przedstawienie **stanu jej wdrażania**, a także **wyników analiz** oraz **wniosków** dotyczących procesów społeczno-gospodarczych obserwowanych w regionie w kontekście przyjętych w 2021 roku, nowych celów regionalnej polityki rozwoju.

W odróżnieniu od corocznie sporządzanego Raportu o stanie województwa, którego celem jest podsumowanie **rocznej działalności** zarządu województwa, Raport monitoringowy swoim zakresem obejmuje identyfikację działań różnych podmiotów, a osiągnięte efekty rozwojowe interpretowane są z uwzględnieniem **dłuższego horyzontu czasowego**.

W niniejszym Raporcie, przedmiotem przeprowadzonej analizy jest pierwszy **2-letni okres wdrażania** SRWL 2030. Ze względu na stosunkowo **krótki czas jej implementacji**, dostępność danych a także potrzebę odniesienia się do trendów rozwojowych, za podstawowy okres badawczy Raportu przyjęto lata 2018-2022. Wykorzystując wiarygodne dane, dostępne w statystyce publicznej przyjęto następujące założenia:

- **dane za rok 2018** traktowane są jak **wartości bazowe**, względem których interpretowane są zmiany wartości przyjętych wskaźników,
- **wskaźniki za rok 2022**, obejmujące **najnowszy** zestaw **dostępnych danych** publikowanych przez GUS¹, przyjmowane są jako te, które obrazują **aktualny stan** zjawisk i procesów.

Podstawowe założenia metodyczne

Przyjęta metodyka opracowania Raportu monitoringowego SRWL 2030 jest konsekwencją podstawowych założeń **systemu monitorowania**, które wynikają odpowiednio z **dokumentów**:

- **Strategii Rozwoju Województwa Lubelskiego do 2030 roku** przyjętej przez Sejmik Województwa Lubelskiego w drodze uchwały nr XXIV/406/2021 z dnia 29 marca 2021 r.,
- **Ram organizacyjnych monitoringu** Strategii Rozwoju Województwa Lubelskiego do 2030 roku przyjętych przez Zarząd Województwa Lubelskiego w drodze uchwały nr CDXCIV/8698/2023 z dnia 16 sierpnia 2023 r.

Zgodnie z powyższymi dokumentami, **podstawowe założenia** opracowania Raportu monitoringowego SRWL 2030 obejmują:

- **ciągłość** prowadzonych badań procesów i zjawisk społeczno-gospodarczych,
 - o Raport sporządza się w **cyklach dwuletnich**,
 - o **efekty** wdrażania Strategii interpretowane są **wartością wskaźników** oraz kierunkami **trendów** w odniesieniu do 2018 r.,
- **powtarzalność** zakresu informacyjnego i **porównywalność danych** w całej perspektywie obowiązywania Strategii,
 - o podstawowy **zakres analityczny** Raportu definiowany jest określonym w Strategii zestawem wskaźników **obligatoryjnych**,

¹ w nielicznych przypadkach wykorzystano nowsze dane, tj. za rok 2023, dostępne w trakcie sporządzania Raportu

- **obiektywność i wiarygodność** informacji,
 - o **warstwa analityczna** Raportu opiera się na **powszechnie dostępnych** danych statystyki publicznej, publikowanych przede wszystkim w ramach Banku Danych Lokalnych (BDL) oraz EUROSTAT,
 - o **uzupełniająco wykorzystano** informacje pochodzące z prowadzonych przez właściwe podmioty publiczne baz danych sektorowych, w tym wewnętrznych zasobów informacyjnych UMWL w Lublinie,
- **przejrzystość i adekwatność** zakresu informacyjnego,
 - o **zakres merytoryczny i struktura** Raportu podporządkowane zostały zapisom w Strategii zarówno w aspekcie wyodrębnionych **celów**, jak i w odniesieniu do **terytorialnego wymiaru** regionalnej polityki rozwoju.
 - o **wnioski** dotyczące oceny poziomu realizacji celów ustalonych w SRWL 2030 oparte zostały na analizie **wskaźników obligatoryjnych**,
 - o **dodatkowo** wybrano **wskaźniki uzupełniające**, które uznano za reprezentatywne dla właściwego zobrazowania zjawisk charakteryzujących poszczególne sektory lub płaszczyzny rozwojowe.

Struktura Raportu (w aspekcie zastosowanego podejścia)

Realizując podstawowe założenia systemu monitorowania SRWL 2030 **zastosowano podejście**, w którym struktura treści dokumentu Raportu jest **ramowo zgodna** z układem Strategii. W związku z tym w strukturze Raportu monitoringowego Strategii Rozwoju Województwa Lubelskiego do 2030 **wyodrębniono** rozdziały obejmujące:

1. **Czynniki i uwarunkowania** mające wpływ na realizację SRWL 2030, w którym Raport:
 - **odwołuje** się do **syntezy diagnozy** prospektywnej SRWL 2030, w ramach której wskazane zostały uwarunkowania, które w największym stopniu wpływają na dynamikę i kierunki zmian procesów rozwojowych,
 - **identyfikuje** nowe **uwarunkowania**, które w okresie poddanym analizie **determinowały** procesy rozwojowe, zarówno w aspekcie aktywności podmiotów gospodarczych, jak i zakresu działalności samorządów na różnych szczeblach zarządzania, natomiast w przyszłości mogą generować nowe ryzyka rozwojowe.
2. **Pozycja rozwojowa** województwa lubelskiego w kontekście zakładanych w SRWL 2030 wskaźników kontekstowych, gdzie w treści Raportu:
 - **poddano** analizie **11 obligatoryjnych wskaźników kontekstowych** o charakterze **makroekonomicznym**. Przyjęte wskaźniki kontekstowe powszechnie uznawane są za właściwe dla syntetycznej oceny stanu rozwoju społeczno-gospodarczego województwa, w tym w aspekcie:
 - o potencjału ludnościowego,
 - o sytuacji na rynku pracy,
 - o znaczenia dla gospodarki narodowej,
 - o możliwości inwestycyjnych,

- wskaźniki charakteryzujące województwo przedstawiono w odniesieniu do wskaźników ogólnokrajowych oraz wskaźników charakteryzujących inne regiony. Pozwala to na **relatywną ocenę** pozycji rozwojowej lubelskiego.
3. **Realizacja celów strategicznych SRWL 2030**, stanowi **zasadniczą** część Raportu, w której wyniki przeprowadzonej analizy wskaźnikowej przedstawione zostały w **układzie celów strategicznych** i przyporządkowanych im **celów operacyjnych** z uwzględnieniem:
- **38 obligatoryjnych wskaźników**, które wskazane zostały w Systemie monitorowania Strategii,
 - o zestawienie wszystkich wskaźników obligatoryjnych zostało przedstawione we wprowadzeniu do rozdz. IV. Realizacja celów strategicznych SRWL 2030,
 - o dla czytelnego przedstawienia **trendów** charakteryzujących zjawiska i procesy mierzone wskaźnikami obligatoryjnymi, do treści dokumentu wprowadzono elementy **graficzne** w formie wykresów, rycin i innych form,
 - **dodatkowych wskaźników** o charakterze **uzupełniającym**, które pozwalają na bardziej szczegółową analizę, interpretację i ocenę monitorowanych zjawisk i procesów społeczno-gospodarczych,
 - informacji dotyczących **instrumentów finansowania** działań, które mają szczególne znaczenie dla osiągania celów rozwoju SRWL 2030. W aspekcie monitorowania wpływają one na osiągane wartości przyjętych wskaźników.
4. **Narzędzia koordynacji i wspierania inicjatyw rozwojowych**. Jest to część Raportu, w której przedstawione zostały informacje dotyczące **implementacji** zapisów Strategii, tj. odpowiednio:
- **System wdrażania SRWL 2030**, w którym w **ujęciu projektowym** wskazane zostały najważniejsze zadania służące realizacji celów regionalnej polityki rozwoju,
 - **regionalne polityki sektorowe** – obejmujące dokumenty o charakterze strategicznym i programowym, w których w odniesieniu do kierunków działań SRWL 2030, wskazany został zakres i sposób ich realizacji,
 - **Zintegrowana lista przedsięwzięć** dla realizacji celów Strategii Rozwoju Województwa Lubelskiego do 2030 roku. Stanowi ona aktualną **bazę** przedsięwzięć zgłaszanych przez podmioty z terenu województwa, istotnych dla rozwoju regionu w różnych skalach przestrzennych (lokalnym, ponadlokalnym i regionalnym).
5. **Wymiar terytorialny** regionalnej polityki rozwoju. Jest on wyrazem **integracji wymiaru przestrzennego i społeczno-gospodarczego** polityki rozwoju województwa lubelskiego. W tej części dokumentu analizie poddano **stan rozwoju** społeczno-gospodarczego **subregionów funkcjonalnych**, które przyjęte zostały przez Samorząd Województwa Lubelskiego jako obszary strategicznej interwencji (OSI). Zakres informacyjny Raportu obejmuje przede wszystkim aspekty:
- **generowania** potencjałów rozwojowych w **miejskich obszarach funkcjonalnych (MOF)** z uwzględnieniem znaczenia poszczególnych ośrodków miejskich dla kształtowania policentryczności sieci osadniczej w regionie,
 - **rozwijania specjalizacji** gospodarczych wynikających z przyjętych dla subregionalnych OSI priorytetów rozwojowych.

6. **Analiza wykorzystania i dostępności instrumentów wsparcia**, w którym przedstawione zostały syntetyczne informacje dotyczące doświadczeń wynikających z **wdrażania** poprzedniej perspektywy finansowej, w tym przede wszystkim RPO WL 2014-2020. Zawarto też podstawowe informacje o programowanych **nowych źródłach finansowania**, które w perspektywie 2021-2027 będą miały istotny wpływ na efektywność i skuteczność realizacji działań rozwojowych określonych w SRWL 2030.
7. **Podsumowanie** Raportu zawiera **zestawienie** najważniejszych **wniošków**, które ze względu na swój zróżnicowany charakter uporządkowane zostały w kategoriach obejmujących:
- **Odporność województwa** na negatywne czynniki wpływające powszechnie na rozwój społeczno-gospodarczy regionów,
 - **Pozycja województwa** w aspekcie obserwowanych zjawisk i trendów rozwojowych,
 - **Poziom i perspektywy** realizacji **celów strategicznych** określonych w SRWL 2030 w aspekcie rejestrowanych trendów rozwojowych oraz programowanych instrumentów wsparcia,
 - **Trafność polityki rozwoju** województwa ukierunkowanej **terytorialnie** w aspekcie:
 - o **stopnia rozwoju** funkcji miast i ich znaczenia dla wzmocnienia policentrycznego układu osadniczego regionu,
 - o **wpływu priorytetów** rozwojowych przyjętych dla **OSI subregionalnych** na kreowanie specjalizacji regionalnych i kształtowanie struktury gospodarczej regionu,
 - **Zasadność weryfikacji** wybranych elementów systemu monitorowania SRWL 2030.

Tryb i organizacja prac

Tryb i organizacja prac nad Raportem wynika z przyjętego w SRWL 2030 modelu monitorowania w ramach, którego określone zostały podstawowe ogniwa tego procesu tj.:

- **w wymiarze operacyjnym:**
 - o **Departament Strategii i Rozwoju UMWL** jako **koordynator** prowadzonych prac nad Raportem, w tym w zakresie wynikającym z funkcji Regionalnego Obserwatorium Terytorialnego stanowiącego platformę współpracy pomiędzy UMWL w Lublinie, wojewódzkimi jednostkami organizacyjnymi oraz Urzędem Statystycznym w Lublinie,
 - o **inne Departamenty UMWL** oraz **wojewódzkie samorządowe jednostki organizacyjne**, których Dyrektorzy jako członkowie Zespołu ds. realizacji SRWL 2030 odpowiedzialni są za realizację i monitorowanie poszczególnych polityk sektorowych Samorządu Województwa Lubelskiego,
- **w wymiarze nadzorczym:**
 - o **Zarząd Województwa Lubelskiego** jako organ wykonawczy Samorządu WL, który przyjmuje dokument Raportu, akceptuje zakres sformułowanych wniošków i rekomendacji, a następnie przedkłada dokument pod obrady Sejmiku WL,
 - o **Sejmik Województwa Lubelskiego** jako organ stanowiący Samorządu WL, który po zapoznaniu się z wynikami monitorowania Strategii, może podejmować inicjatywy dotyczące realizacji przyjętych w SRWL 2030 celów i działań rozwojowych.

II. CZYNNIKI I UWARUNKOWANIA REALIZACJI SRWL 2030

Sytuacja oraz **stan rozwoju** województwa lubelskiego są konsekwencją i wypadkową wielu czynników obiektywnych, o charakterze zewnętrznym tj. ogólnokrajowym i globalnym, mających istotny wpływ na procesy rozwojowe w regionie.

Należy wskazać że, w przyjętym do opracowania Raportu przedziale czasowym **najważniejszymi czynnikami i uwarunkowaniami** mającymi wpływ na przebieg i stopień realizacji celów przyjętych w SRWL 2030 były:

- **procesy demograficzne,**
- **skutki społeczno-gospodarcze pandemii COVID-19,**
- **agresja Rosji na Ukrainę,**
- **kryzys energetyczny,**
- **specyficzny i przełomowy okres wdrażania Programów europejskich z dwóch perspektyw finansowych UE.**

Czynniki te znalazły swoje odbicie w danych i wskaźnikach statystycznych, stanowiących **podstawę oceny** procesów i stanu rozwoju społeczno-gospodarczego województwa.

Procesy demograficzne

Negatywne zjawiska charakteryzujące aktualne **procesy demograficzne** obserwowane są zarówno w skali regionalnej, krajowej jak i ogólnoeuropejskiej. Mają one wpływ na osłabianie potencjału rozwojowego regionu (w tym na dostępność do zasobów pracy) oraz ekonomiczne aspekty wykorzystania przestrzeni i infrastruktury. Są także jednym z **najważniejszych uwarunkowań rozwoju** systemu edukacji, ochrony zdrowia czy opieki społecznej. Główne zjawiska w tym zakresie odnotowane w województwie lubelskim to:

- **podobnie** jak w całym kraju **spadek liczby mieszkańców,**
- **wyraźniejszy** niż w innych regionach postępujący **proces starzenia się ludności** – co skutkuje **wzrostem** współczynnika **obciążenia demograficznego** osobami starszymi w województwie. Główną przyczyną tych zmian jest:
 - o **przesuwanie** się w czasie „roczników wyżów i niżów demograficznych”,
 - o spadek liczby **urodzeń,**
 - o **spadek** dzietności kobiet oraz **wydłużenie** przeciętnego trwania życia.

Pandemia COVID-19

W latach 2020-2022 **pandemia Covid-19**, zarówno w skali globalnej jak i regionalnej, w dużej mierze zdominowała procesy i sytuację społeczno-gospodarczą.

- Pandemia wpłynęła na **ograniczenie działalności** większości podmiotów gospodarki narodowej w dotychczasowej postaci i dotknęła negatywnymi skutkami znaczną część mieszkańców regionu w szeroko rozumianej sferze prowadzonej aktywności.

- Walka z pandemią miała **wieloaspektowy i nadzwyczajny charakter**, priorytetowym celem stała się **neutralizacja** jej skutków. Stąd też **zaangażowanie prawno-administracyjne, ekonomiczne, logistyczne** wielu podmiotów, w tym spoza sfery zdrowia publicznego. Skutkowało to m.in. zwiększeniem potencjału i utworzeniem nowych miejsc opieki dla chorych na Covid-19. Powstały szpitale tymczasowe, uruchomiono rezerwy strategiczne dla zapewnienia podmiotom leczniczym dodatkowego sprzętu.
- **Kryzys** związany z koronawirusem był wstrząsem dla gospodarek europejskich w jego efekcie przemodelowaniu uległy dotychczas funkcjonujące **systemy gospodarcze**, a **łańcuchy społecznych powiązań zostały w znacznym stopniu zaburzone**.
- **Skutki** pandemii Covid-19 najbardziej dostrzegalne i odczuwane były w **sektorach**:
 - o przedsiębiorczości i rynku pracy,
 - o rolnictwa,
 - o transporcie,
 - o ochronie zdrowia i pomocy społecznej,
 - o kulturze i turystyce.
- W celu wspierania utrzymania płynności i zdolności systemów odpowiedzialnych za krytyczną sferę funkcjonowania obywateli jak i całych sektorów gospodarek. Państwa członkowskie UE w różnym stopniu decydowały o **zaangażowaniu środków budżetowych** poprzez mechanizm tzw. **Tarcz**.
 - o Oprócz **wsparcia krajowego** znaczna część środków została uruchomiona w ramach realizowanych już programów z udziałem **środków** pochodzących z **budżetu UE**.
- **Pomoc finansowa** udzielana w regionie w ramach **Tarczy Antykryzysowej** dla lubelskich przedsiębiorców i lubelskiego rynku pracy, była świadczona za pośrednictwem sieci PUP, MUP w Lublinie oraz WUP, który pełnił również rolę koordynatora i usługodawcy dla wybranych form wsparcia.
- **Celem** ułatwienia **dostępu** do pakietu rozwiązań chroniących lubelskie firmy i przedsiębiorców przed kryzysem wywołanym pandemią koronawirusa w UMWL uruchomiono **Program Tarcza Lubelska**.

Agresja Rosji na Ukrainę

Agresja Rosji na Ukrainę wywołała **negatywne** skutki społeczne i gospodarcze odczuwalne w skali globalnej.

Wojna w Ukrainie spowodowała m.in.:

- **największą** po II wojnie światowej **falę migracji uchodźców**, która w dużej mierze odbywała się przez przejścia graniczne zlokalizowane na terenie województwa lubelskiego,
- **wzmógł się** proces **relokacji** działalności gospodarczej do Polski lub zakładanie nowych firm przez obywateli Ukrainy.

Sytuacja ta wywołała **nowe potrzeby**, w tym:

- zapewnienia **ochrony i bezpieczeństwa** wszystkim mieszkańcom województwa,
- zintensyfikowanie bezpośredniej **pomocy humanitarnej i bytowej**,
- zapewnienia **bezpieczeństwa uchodźcom** przybywającym na teren województwa lubelskiego z Ukrainy,
- **organizacji i tworzenia** systemowej długofalowej **pomocy Ukrainie** zwłaszcza w zakresie: zapewnienia podstawowych potrzeb mieszkaniowych, dostępu do usług publicznych, w tym przede wszystkim **ochrony medycznej, opieki społecznej i edukacji, zatrudnienia** i możliwości prowadzenia **działalności gospodarczej**.
- **zapewnienia** środków **finansowych** na różne formy pomocy Ukrainie. Na koniec 2022 r. łączne środki pochodzące z terenu województwa lubelskiego przeznaczone na ten cel wyniosły ponad 600 mln zł, w tym ok. 35 mln zł stanowią środki przeznaczone na pomoc przez Samorząd Województwa Lubelskiego.

Kryzys energetyczny

Kryzys energetyczny, potęgowany inwazją Rosji na Ukrainę, wywołał wzrost cen surowców, paliw, energii i gazu na całym świecie. Celowe **ograniczenie** przez Rosję **dostaw gazu** to główna przyczyna gwałtownego wzrostu jego cen w UE. Skalę tego zjawiska w Polsce charakteryzują dane za lata 2018-2022² wskazujące na:

- **ponad 160% wzrost** średniej rocznej ceny sprzedaży **energii elektrycznej** na rynku konkurencyjnym,
- ok. **5-krotny** wzrost średniej ceny zakupu **gazu ziemnego** z zagranicy,

W lutym 2023 r. odnotowany został **szczyt inflacyjny**, który osiągnął wskaźnik na poziomie 18,4%. Od tego momentu obserwujemy spadek tempa wzrostu cen, na koniec 2023 roku wyniósł 6,2%.

Równoległe wdrażanie i realizacja Programów dwóch perspektyw finansowych UE zarówno krajowych jak i regionalnych.

Finalizowanie wdrażania RPO WL 2014-2020

- Uruchomiono **wszystkie nabory** w ramach dostępnego budżetu Programu w ramach perspektywy 2014-2020, z uwzględnieniem **wykorzystania** wszystkich środków powstałych z rezerw i oszczędności.
- Wg stanu na koniec 2023 roku zostało zrealizowanych 8 435 projektów, a ich łączna wartość wyniosła ponad 15,2 mld zł.

Uruchomienie procesu wdrażania FEL 2021-2027

- Wysokość **alokacji** ogółem Programu **Fundusze Europejskie dla Lubelskiego 2021-2027** wynosi **2,8 mld EUR**, zaś wysokość alokacji **UE 2,4 mld EUR**, której wartość na 1 mieszkańca w woj. lubelskim wynosi blisko 1,2 tys. EUR.

² Na podstawie danych publikowanych przez Urząd Regulacji Energetyki (<https://www.ure.gov.pl>)

- W ramach programu regionalnego FEL 2021-2027 **pierwsze nabory** zostały ogłoszone w marcu 2023 roku. Do dnia 01.02.2024 r.:
 - o ogłoszonych zostało **77 naborów** o łącznej kwocie wsparcia wynoszącej **ponad 3,8 mld zł**,
 - o **zakończonych** zostało **66 naborów** (63 nabory zakończone), w ramach, których złożono 1 575 wniosków o dofinansowanie o łącznej kwocie wnioskowanego dofinansowania wynoszącej ponad 4,5 mld zł;
 - o **rozstrzygnięto 47 naborów**, w ramach których podpisano 348 umów o dofinansowanie o wartości ogółem wynoszącej ponad 2,7 mld zł, co stanowi 21,7% alokacji na Program;
 - o do końca 2024 r. **zaplanowano uruchomienie 79 naborów** wniosków o dofinansowanie z przewidzianą alokacją UE wynoszącą łącznie blisko 3,6 mld zł.

Stan wdrażania Programu FEL, w tym w zakresie liczby zrealizowanych projektów oraz wielkości wykorzystanych środków, w najbliższym okresie **wpływać** będzie bezpośrednio na dynamizację poziomu realizacji poszczególnych celów przyjętych w SRWL 2030.

III. POZYCJA ROZWOJOWA WOJEWÓDZTWA LUBELSKIEGO W KONTEKŚCIE ZAKŁADANYCH W SRWL 2030 WSKAŹNIKÓW KONTEKSTOWYCH

Wskaźniki kontekstowe stanowią ważne tło dla monitorowania poziomu stanu oraz oceny realizacji Strategii. Mają one przede wszystkim na celu opis głównych zjawisk makroekonomicznych, istotnych z punktu widzenia celów SRWL 2030. Przyjęte w systemie monitorowania SRWL 2030 reprezentatywne **wskaźniki kontekstowe** opisują poziom rozwoju województwa i jego pozycję w otoczeniu zewnętrznym. Wskaźniki te obrazują **skumulowany efekt**, który stanowi pochodną poziomu realizacji poszczególnych celów. Wskazują również kierunki i skalę zmian podstawowych procesów i zjawisk w **regionie na tle kraju**, obejmują zjawiska najbardziej istotne z punktu widzenia rozwoju społeczno-gospodarczego województwa, do których można zaliczyć m.in. procesy demograficzne, sytuację na rynku pracy, zmiany w podstawowych obszarach gospodarki narodowej, czy potencjał inwestycyjny.

Do monitorowania zjawisk i procesów w skali **ponadregionalnej** zgodnie ze SRWL 2030 przyjętych zostało **11 wskaźników kontekstowych** (Tabela 1), które w sposób kompleksowy obrazują sytuację województwa lubelskiego na tle kraju.

Tabela 1. Wskaźniki kontekstowe

Lp.	Nazwa wskaźnika	Zakładany trend rozwojowy wynikający z realizacji SRWL 2030	Wartość dla woj. lubelskiego					Trend w analizowanym okresie
			2018	2019	2020	2021	2022	
1	Produkt krajowy brutto na 1 mieszkańca [zł]	↗	37 756	40 792	42 370	47 611	55 182 (s)	↗
2	Produkt krajowy brutto [mln zł]	↗	80 103	86 161	87 493	97 523	112 047 (s) ³	↗
3	PKB per capita (PL=100) [%]	↗	68,2	68,4	69,2	68,7	68,0	↘
4	Wskaźnik zatrudnienia osób w wieku 15-64 lat wg BAEL [%] ⁴	↗	63,8	63,9	64,7	68,1	70	↗
5	Stopa bezrobocia osób w wieku 15-89 lat wg BAEL [%] ⁵	↘	6,4	5,6	5,8	5,2	4,7	↘
6	Struktura pracujących (faktyczne miejsce pracy) w poszczególnych sektorach ekonomicznych ⁶ [%]:							
	a) rolnictwo	↘	36,1	35,8	20,0	19,9	21,9(m)	↘
	b) przemysł	↗	13,4	13,6	16,8	16,8	16,2 (m)	↗
	c) budownictwo	→	4,7	4,9	6,4	6,5	6,4(m)	↗
	d) usługi rynkowe	↗	27,3	27,3	33,9	33,9	30,2(m)	↗

³ (s) – wartość szacunkowa

⁴ Zmiana metodologii BAEL

⁵ Zmiana metodologii BAEL- zmiana wskaźnika ze stopy bezrobocia osób w wieku 15+ na 15-89 lat

⁶ Zmiana metodologii – od 2022 r. dane prezentowane są dla sekcji PKD wg siedziby pracy głównej

	e) usługi nierynkowe	↙	18,5	18,4	23,0	23,0	25,3(m)	↗
7	Liczba ludności [os.]	→	2 117 619	2 108 270	2 056 908	2 038 299	2 024 637	↙
8	Udział energii odnawialnej w całkowitej produkcji energii [%]	↗	22,9	23,2	21,9	30,4	51,6	↗
9	Przeciętny miesięczny dochód rozporządzalny na 1 osobę [zł]	↗	1 527,69	1 556,76	1 679,02	1 906,84	2 088,43	↗
10	Struktura wartości dodanej brutto w podziale na sektory ekonomiczne [zł]:							
	a) rolnictwo	→	5,7	5,7	6,1	5,5	bd	→
	b) przemysł	↗	20,9	21,7	21,2	22,0	bd	↗
	c) budownictwo	→	7,7	7,5	7,4	6,6	bd	↙
	d) usługi rynkowe	↗	44,6	43,9	43,1	43,1	bd	↙
	e) usługi nierynkowe	↙	21,1	21,1	22,1	22,9	bd	↗
11	Udział wydatków inwestycyjnych w wydatkach ogółem JST [%]	↗	21,5	20,9	18,5	19,0	18,6	↙
↗ założony kierunek trendu			→ kierunek trendu zgodny z założonym w SRWL			↘ kierunek trendu niezgodny z założonym w SRWL		

Źródło: Oprac. własne DSiR na podstawie GUS BDL, 2023

Analiza danych statystycznych w ujęciu ponadregionalnym wskazuje, że w województwie lubelskim są sektory i zjawiska, w których zauważa się wyraźną **poprawę sytuacji**, a także płaszczyzny rozwoju, które ze względu na niezadawalające wartości wskaźników wymagają kontynuacji przewidzianych w Strategii działań.

Uwzględniając przyjęte wskaźniki kontekstowe, a także kierując się kompleksową potrzebą **oceny pozycji** rozwojowej województwa, przyjęte zostały następujące **obszary analityczne**:

- gospodarka i rynek pracy,
- demografia i poziom życia,
- energetyka,
- potencjał inwestycyjny JST.

Gospodarka i rynek pracy

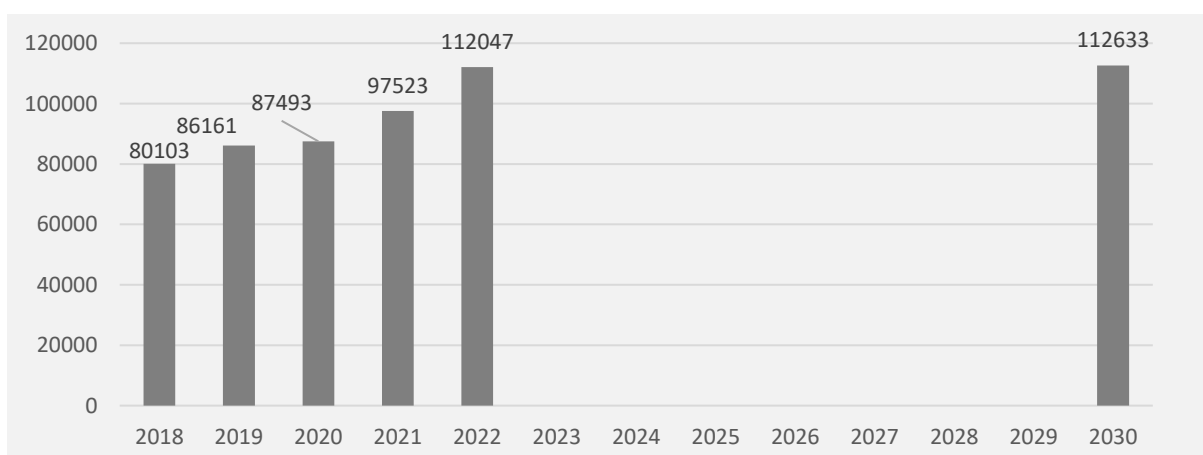

Potencjał i siła regionalnej gospodarki są bezpośrednio powiązana ze **strukturą gospodarczą** regionu. Dominujący **udział rolnictwa** w strukturze gospodarki województwa oraz jego relatywnie **niski udział** w tworzeniu produktu krajowego brutto znajduje odzwierciedlenie w podstawowych wskaźnikach rozwoju gospodarczego:

⇒ **Produkt Krajowy Brutto w 2022 r.**

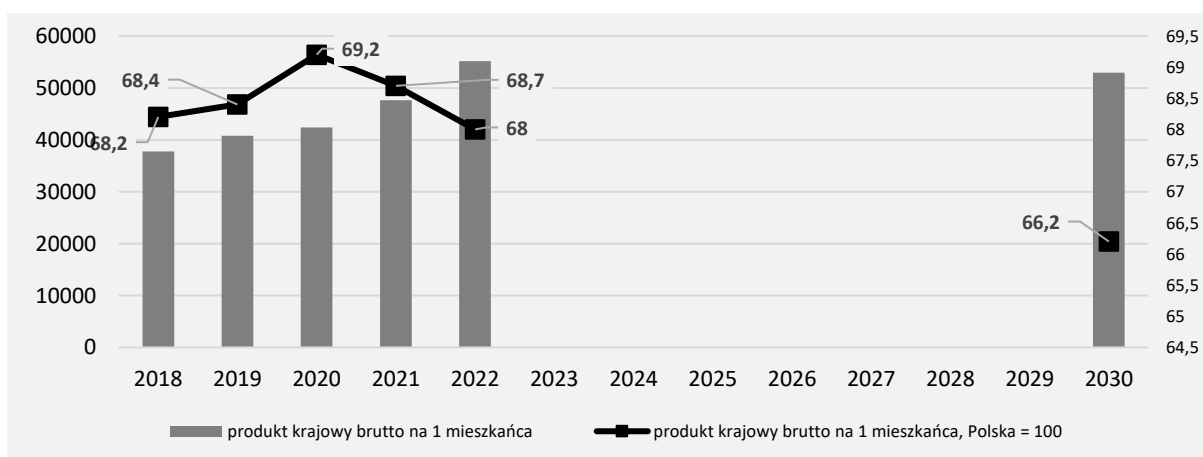
- **wartość PKB** wytworzonego w województwie lubelskim wyniosła 112 047 mln zł (w kraju było to 3 067 495 mln zł), co oznacza:
 - o wzrost o 28,1% (w kraju o 31,2%) w stosunku do 2020 r.
 - o wzrost o 39,9% (w kraju o 44,3%) w stosunku do 2018 r.
- **udział województwa w wytworzeniu krajowego PKB** wyniósł 3,7%, co oznacza:
 - o utrzymanie poziomu udziału notowanego w 2020 r. i nieznaczny spadek (o 0,1 p. proc.) w stosunku do roku 2018;
- **wartość PKB na jednego mieszkańca** w województwie wyniosła 55 182 zł/os. (w kraju 81 093 zł), co oznacza:
 - o wzrost o 30,2% (w kraju 32,4%) w stosunku do 2020 r.,
 - o wzrost o 46,2% (w kraju o 46,5%) w stosunku do 2018 r.,
 - o 68% wartości **średniej krajowej**,
 - o 15 miejsce wśród regionów.

Wykres 1 Produkt krajowy brutto w woj. lubelskim [mln zł]

Źródło: Oprac. własne DSiR na podstawie GUS BDL, 2023

Wykres 2 Produkt krajowy brutto na 1 mieszkańca [zł] i PKB per capita [PL=100 %]

Źródło: Oprac. własne DSiR na podstawie GUS BDL, 2023

- **PKB** województwa lubelskiego **mierzony parytetem siły nabywczej na 1 mieszkańca w PPS w 2021 roku**⁷:
 - o wyniósł 16 900 i osiągnął poziom 52% średniej dla Unii Europejskiej (dla 27 krajów),
 - o **utrzymał** poziom z roku 2020 r.,
 - o **wzrósł** o 4 p. proc. w stosunku do 2018 r.

⇒ **Wartość Dodana Brutto** w 2022 r. wyniosła 99 825 mln zł,

- co stanowiło 3,7% wielkości krajowej,
- w 2021⁸ roku wyniosła 84 861 mln zł i wygenerowana została przez jednostki z grup:
 - o rolnictwo – 5,5%
 - o przemysł – 22,0%
 - o budownictwo – 6,6%
 - o usługi rynkowe – 43,1%
 - o usługi nierynkowe – 22,9%
- **WDB na 1 pracującego w 2021 r.** osiągnęła wartość 118 828 zł, co stanowiło 76,6% wielkości krajowej.

⇒ **Przedsiębiorczość** w 2022 r. reprezentowana była **liczbą 206,1 tys.** podmiotów gospodarki narodowej wpisanych do rejestru REGON

- co stanowiło 4,1% podmiotów w kraju,
- jest **większa o 3,3%** w porównaniu z 2021 r. (w kraju o 3,3%),
- jest to **największa liczba** podmiotów w **historii** województwa od 2009 roku.

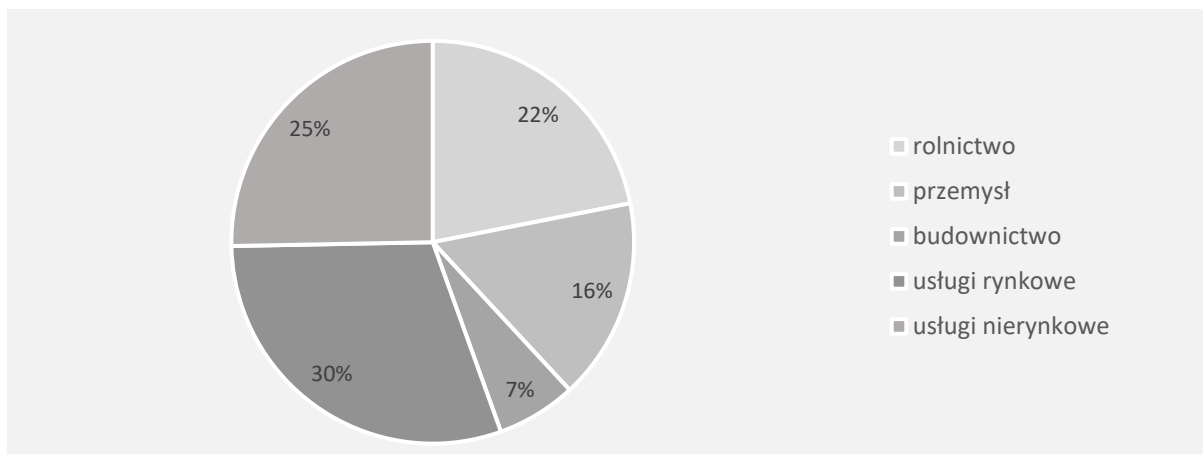
⇒ **Rynek pracy w 2022 r.**, definiowany udziałem **pracujących** (według siedziby pracy głównej) **w sektorach ekonomicznych** kształtował się odpowiednio:

- rolnictwo – 21,9% (w kraju 8,4%),
- przemysł – 16,2% (w kraju 21,3%),
- budownictwo – 6,4% (w kraju 7,0%),
- usługi rynkowe – 30,2% (w kraju 42,6%),
- usługi nierynkowe – 25,3% (w kraju 20,7%).

⁷ Brak danych za 2022 rok

⁸ Dane szczegółowe jeszcze nie są dostępne na 2022 rok

Wykres 3 Struktura pracujących w 2022 r. w województwie lubelskim

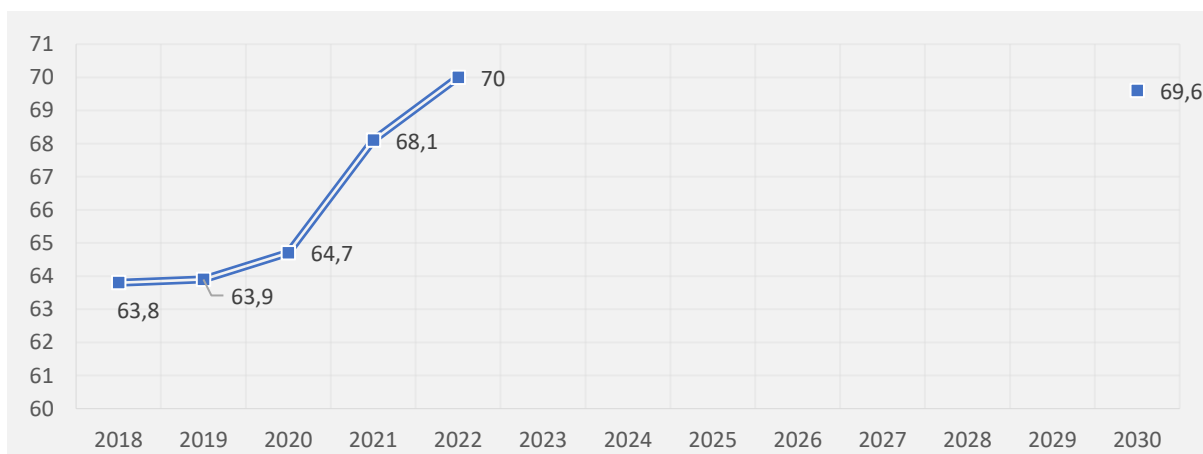

Źródło: Oprac. własne DSiR na podstawie GUS BDL, 2023

⇒ **Wskaźnik zatrudnienia** według BAEL w 2022 r. **wzrósł** o 6,2 p. proc. w stosunku do 2018 r. (w skali kraju wzrost o 4,9 p. proc.)

- w przedziale wiekowym 15-64 lata wyniósł 70% (w kraju 71,3%),
- w poszczególnych grupach wiekowych kształtował się odpowiednio:
 - o 35-44 lata – 86%,
 - o 45-54 lata – 86%,
 - o 55-89 lata – 26,2%.
- wg poziomu wykształcenia osiągnął wielkość:
 - o wykształcenie wyższe - 78,8%,
 - o wykształcenie gimnazjalne, podstawowe, niepełne podstawowe i bez wykształcenia szkolnego - 14,8%.

Wykres 4 Wskaźnik zatrudnienia osób w wieku 15-64 lat wg BAEL [%]

Źródło: Oprac. własne DSiR na podstawie GUS BDL, 2023

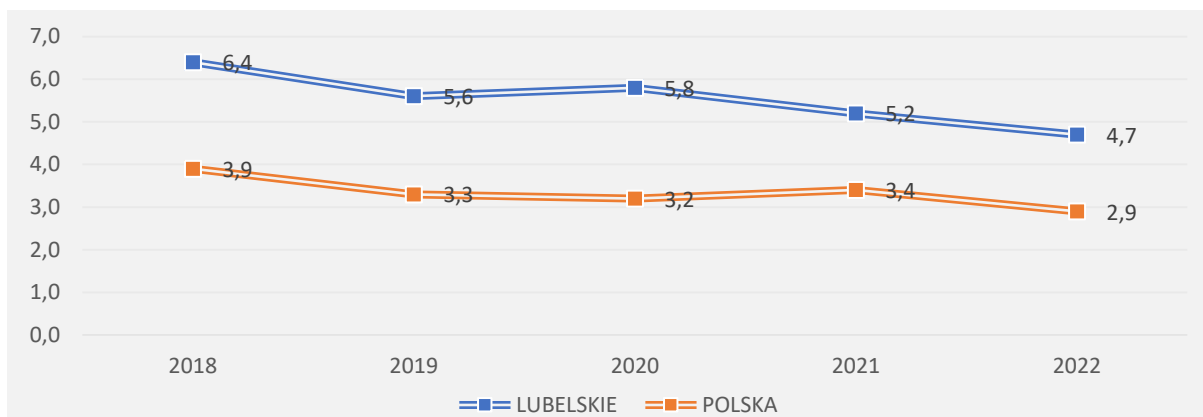
⇒ **Stopa bezrobocia** w wieku 15-89 lat wg BAEL w 2022 r. kształtowała się na poziomie 4,7% (w kraju 2,9%)

- o w stosunku do 2018 r. nastąpił **spadek** o 1,7 p. proc. (w kraju odpowiednio o 1 p. proc).

⇒ **Liczba biernych zawodowo** w 2022 r. wyniosła 678 tys. osób, co stanowiło 5,5% wielkości krajowej

- o w stosunku do 2018 r. nastąpił **spadek** o 4,6% (w kraju odpowiednio o 0,8%).

Wykres 5 Stopa bezrobocia osób w wieku 15-89 lat wg BAEL [%]

Źródło: Oprac. własne DSiR na podstawie GUS BDL, 2023

Demografia

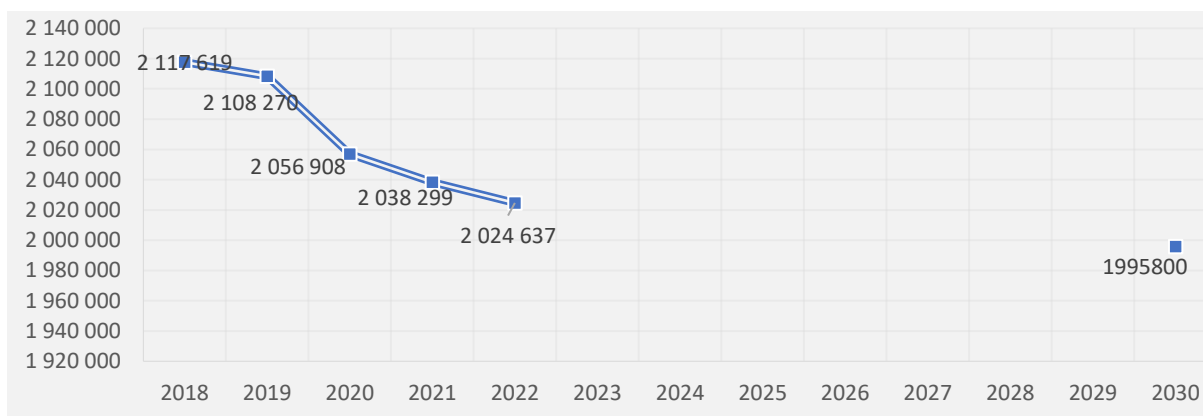

Podobnie jak w pozostałych regionach Polski, w województwie lubelskim obserwowane są **negatywne zjawiska demograficzne** charakteryzujące się przede wszystkim zmniejszaniem ogólnej liczby ludności oraz postępującym procesem **starzenia się** społeczeństwa .

⇒ W 2022 r. w województwie lubelskim **liczba ludności wynosiła 2024,6 tys. osób**, co stanowiło 5,4% ludności Polski (9 miejsce w kraju),

- nastąpił **spadek liczby mieszkańców** w stosunku do 2018 r. o blisko 93 tys., na który składają się:
 - o **ujemny przyrost naturalny** na 1 tys. ludności: -4,78 w regionie (-3,79 w kraju), co oznacza pogorszenie się sytuacji w odniesieniu do lat poprzednich (w 2018 r. -1,69 w lubelskim, -0,68 w kraju),
 - o **ujemne saldo migracji** ludności na pobyt stały: -4 501 (w 2018 r. -5 359), najniższe w odniesieniu do pozostałych regionów w kraju.

Wykres 6 Liczba ludności w województwie lubelskim

Źródło: Oprac. własne DSiR na podstawie GUS BDL, 2023

- **struktura wiekowa ludności** charakteryzowała się systematycznie malejącą liczbą dzieci i młodzieży oraz wzrostem liczby ludności w starszych rocznikach. Udział ludności w poszczególnych **ekonomicznych grupach wiekowych** kształtował się odpowiednio:
 - o przedprodukcyjny - 18,0%
 - o produkcyjny - 58,1%,
 - o poprodukcyjny - 23,9%.

Poziom jakości życia

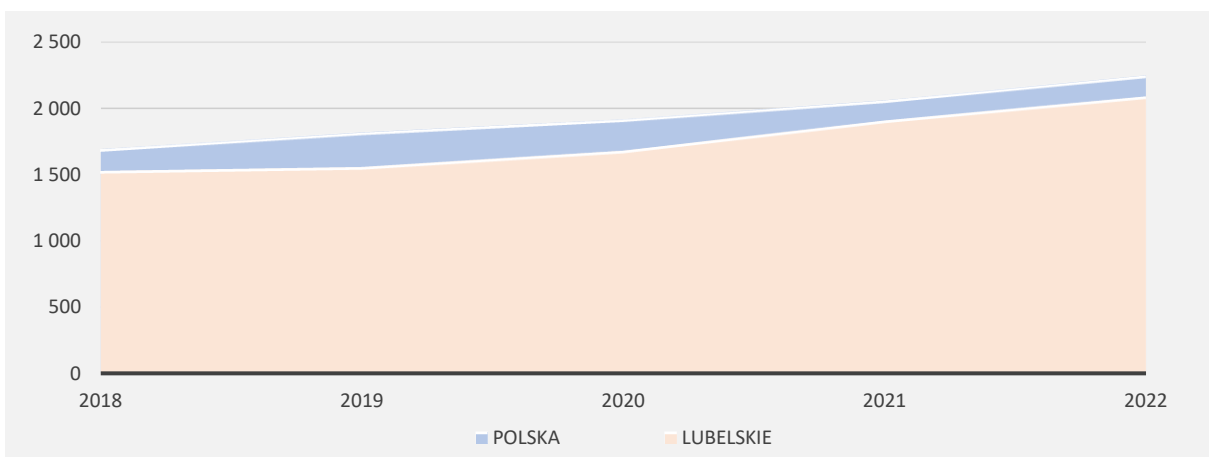

Na przestrzeni ostatnich lat obserwuje się stopniową **poprawę sytuacji** materialnej **gospodarstw domowych** zarówno w Polsce, jak i w województwie lubelskim.

⇒ W 2022 r., **dochód rozporządzalny** w województwie lubelskim:

- wyniósł 2088,43 zł (w kraju 2249,79 zł) i kształtował się na poziomie 92,8% średniej wartości dla Polski,
- **wyraźnie wzrosła** jego **wartość** w przeliczeniu na jedną osobę, tj. odpowiednio o 9,5% w stosunku do roku 2021 i o 37% w stosunku do 2018 r.

Wykres 7 Przeciętny miesięczny dochód rozporządzalny na 1 osobę [zł]

Źródło: Oprac. własne DSiR na podstawie GUS BDL, 2023

⇒ W 2022 r., **przeciętne miesięczne wynagrodzenie brutto w sektorze przedsiębiorstw** na terenie województwa lubelskiego wyniosło 5 604 zł (w kraju 6 654 zł)

- **najwyższe** przeciętne miesięczne wynagrodzenia brutto zanotowano w sekcji informacja i komunikacja (o 54,5%),
- w stosunku do 2021 r. nastąpił **wzrost wielkości wynagrodzeń** we wszystkich sekcjach sektora przedsiębiorstw o 11,8% (w kraju o 13%), przy czym najwyższy zanotowano w:
 - o transporcie i gospodarce magazynowej - o 31,4%,
 - o budownictwie - o 12,0%,
 - o przemyśle - o 11,3%.

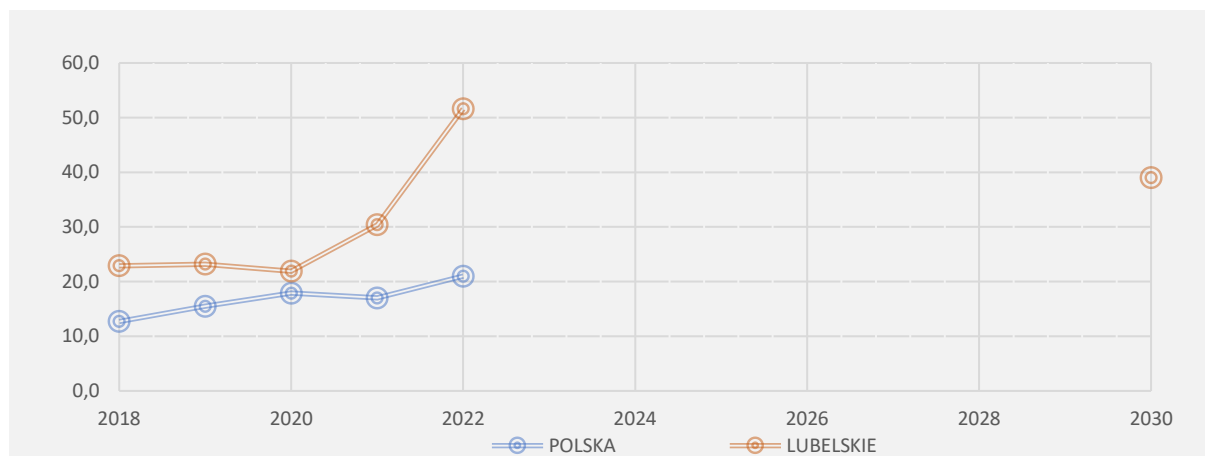
Potencjał energetyczny

Wobec zmieniającej się sytuacji i nowych **wyzwań** dotyczących konieczności **zapewnienia bezpieczeństwa energetycznego** oraz dążenia do neutralności klimatycznej, istotne znaczenie mają procesy które obrazują potrzeby oraz możliwości, kierunki i perspektywy osiągnięcia zakładanych efektów rozwojowych.

- ⇒ W 2022 r., **zapotrzebowanie na energię elektryczną** w województwie lubelskim charakteryzuje:
- **udział województwa w krajowym zużyciu energii** elektrycznej na poziomie 3,5%,
 - **spadek zużycia energii elektrycznej ogółem** o 7% w stosunku do roku 2021, jak również względem roku 2018 o 7% (w tym samym okresie zużycie energii w Polsce utrzymuje się na zbliżonym poziomie +/- 1%),
 - **spadek zużycia energii w gospodarstwach domowych** w stosunku do roku 2021 o 12% i odpowiednio względem roku 2018 o 10%,
 - relatywnie **niskie zużycie energii** w przeliczeniu **na 1 mieszkańca** (niższe tylko w dwóch regionach Polski), które kształtowało się na poziomie 2.914 kWh/rok (średnia dla Polski to 4.482 kWh/rok).
- ⇒ **Produkcja energii elektrycznej** w 2022 r. kształtowała się na niskim poziomie 1901,5 GWh, co stanowiło 1,1% energii produkowanej w kraju (15 pozycja)
- produkcja energii z OZE wyniosła 981,1 GWh, co stanowiło 2,6% produkcji krajowej (15 pozycja),
 - **dynamicznie wzrasta** udział **odnawialnych nośników energii** w regionalnej produkcji energii elektrycznej ogółem, który wyniósł **51,6%** (w kraju 21%) i był **wyższy** niż w roku w 2020 r. o 21,2 p. proc. i o 28,7 p. proc. niż w 2018 r.

Wykres 8 Udział energii odnawialnej w całkowitej produkcji energii [%]

Źródło: Oprac. własne DSiR na podstawie GUS BDL, 2023

Potencjał inwestycyjny JST

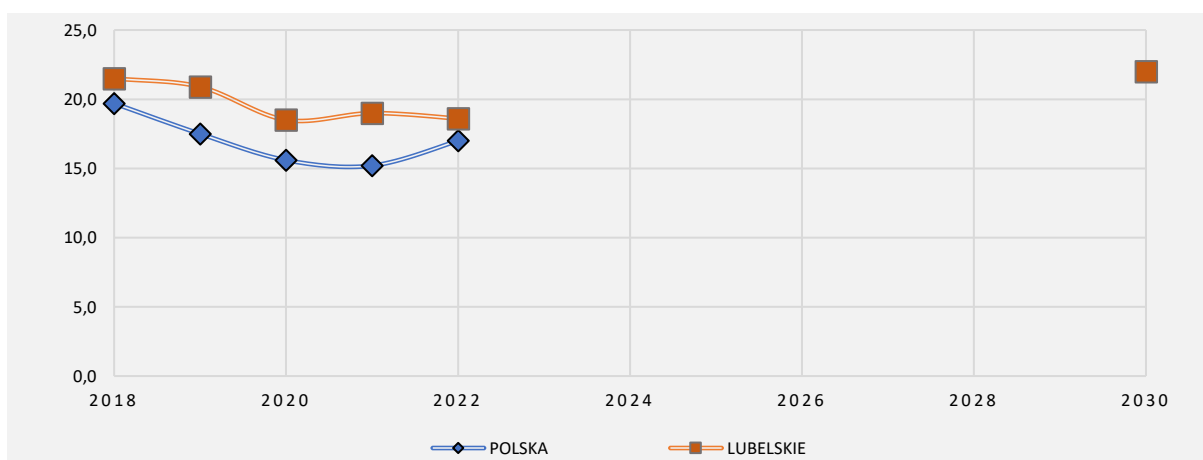

Stabilna gospodarka finansowa samorządów jest podstawą i warunkiem niezbędnym do prowadzenia skutecznej długofalowej polityki rozwojowej. O **kondycji finansowej JST** i prorozwojowym charakterze podejmowanych działań świadczy wielkość i struktura ich budżetów.

- ⇒ W 2022 r. **budżety JST** z terenu województwa lubelskiego charakteryzuje:

- **wielkość dochodów ogółem** w wysokości **17,9 mld zł**, co stanowiło 5,2% łącznych dochodów jednostek samorządu terytorialnego z całego kraju,
 - o w stosunku do roku 2021 nastąpił **wzrost wielkości dochodów** ogółem o 2,8%,
- **wartość wydatków ogółem** na poziomie 18,3 mld zł, co stanowiło 5,2% łącznych wydatków samorządów w kraju,
 - o w stosunku do roku 2021 nastąpił **wzrost wielkości wydatków** o 11,6%,
- 18,6% **udział wydatków majątkowych inwestycyjnych w wydatkach ogółem**, który był **wyższy** o 1,6 p. proc. niż średni poziom dla kraju)
 - o średnia **wartość wydatków inwestycyjnych** z ostatnich 3 lat wyniosła 3,1 mln zł (6% wartości dla kraju),
 - o wartość **wydatków inwestycyjnych JST** na 1 mieszkańca wyniosła 1 676 zł (5 miejsce w kraju) i w stosunku do 2018 r. wzrosła o 21,4%.

Wykres 9 Udział wydatków inwestycyjnych w wydatkach ogółem JST [%]

Źródło: Oprac. własne DSiR na podstawie GUS BDL, 2023

⇒ Województwo lubelskie od lat należy do grupy regionów nieco uboższych i słabiej rozwiniętych pod względem uprzemysłowienia, a co za tym idzie charakteryzującym się niższym poziomem wartości wytwarzanych dóbr na mieszkańca. Pomimo tego dane wskazują, że **region lubelski** generalnie **rozwija się szybciej niż średnia dla kraju**, o czym świadczą m.in.:

- **przeciętne wynagrodzenie** brutto w sektorze firm, które we wrześniu 2022 roku w lubelskim **wzrosło** o 11,8% licząc rok do roku, podczas gdy w tym samym czasie w Polsce średnio o 10,3%;
- **poziom bezrobocia**, które w regionie lubelskim **spada szybciej** niż średnio w Polsce. W ciągu ostatniego roku zmalało z 7,8% do 7,3%, a więc o 0,5 p. proc. podczas gdy w kraju ten sam wskaźnik spadł o 0,1 p. proc.;
- powolny, ale stopniowy **wzrost znaczenia** lubelskiego **przemysłu**. Produkcja sprzedana w ciągu ostatniego roku na Lubelszczyźnie **wzrosła o 5,3%** podczas, gdy w analogicznym okresie w Polsce spadła o 3,1%;
- **nieznacznie szybsze** niż średnia w kraju (o ok. 0,1 p. proc.) **tempo wzrostu zatrudnienia w przedsiębiorstwach**.

⇒ Znacząca liczba wskaźników kontekstowych wskazuje, że obserwowane zmiany społeczno-gospodarcze są **zgodne z założeniami przyjętymi** w systemie monitorowania SRWL 2030.

- W sferze **gospodarki i rynku pracy**:
 - o pomimo utrzymującego się, relatywnie niskiego udziału województwa lubelskiego w tworzeniu krajowego PKB, w latach 2018-2021 zanotowano **wzrost wartości regionalnego PKB** o blisko **22%**;
 - o zbliżone do średniej krajowej tempo rozwoju przedsiębiorczości (na poziomie 14% w stosunku do roku 2018) pozwoliło na odnotowanie **największej od 2009 roku liczby podmiotów** wpisanych do rejestru REGON;
 - o **pozytywne zmiany** na regionalnym **ryнку pracy** charakteryzuje wzrost wskaźnika zatrudnienia oraz zmniejszająca się stopa bezrobocia i liczba biernych zawodowo.
- W odniesieniu do **jakości życia**:
 - o pomimo utrzymujących się niższych niż średnie w kraju wielkości dochodu rozporządzalnego oraz przeciętnego miesięcznego wynagrodzenia brutto, od 2018 roku na terenie województwa **wyraźnie wzrosła** (o 37%) wartość **dochodu rozporządzalnego** w przeliczeniu **na 1 osobę**.
- W zakresie **potencjału energetycznego**:
 - o nastąpił **spektakularny wzrost** udziału produkcji energii elektrycznej ze **źródeł odnawialnych**, który ponad **dwukrotnie przewyższa** średnie wartości dla kraju.
- W zakresie **potencjału inwestycyjnego JST**:
 - o notowany jest sukcesywny **wzrost dochodów** w strukturze budżetów samorządowych;
 - o wyraźnie **wyższy** niż średni w kraju udział **wydatków inwestycyjnych** w wydatkach ogółem, co świadczy o prorozwojowym charakterze podejmowanych działań.

⇒ Obszar województwa, podobnie jak większość regionów w kraju i Europie boryka się z problemem ubytku **potencjału ludnościowego**, który w latach 2018-2022 zmniejszył się o blisko 4,5%.

IV. REALIZACJA CELÓW STRATEGICZNYCH SRWL 2030

Zgodnie z założeniami systemu monitorowania **wskaźniki cząstkowe (szczegółowe)**, odwołują się do poszczególnych celów strategicznych i operacyjnych zawartych w Strategii. Są one odzwierciedleniem zapisów SRWL 2030 i uwzględniają obszary, które podlegają wpływowi oddziaływań samorządu i innych podmiotów realizujących Strategię.

W ramach monitorowania poszczególnych **celów strategicznych i operacyjnych** przewidziane zostały **38 wskaźniki cząstkowe (szczegółowe)** (tabela 2), które w sposób kompleksowy obrazują sytuację województwa lubelskiego w poszczególnych obszarach realizacji Strategii.

Tabela 2 Wskaźniki realizacji celów strategicznych SRWL 2030

Ip.	Nazwa wskaźnika	Wartość szacowana dla woj. lubelskiego 2030	Trend rozwoju przyjęty w SRWL 2030	Wartość dla woj. lubelskiego					Trend w analizowanym okresie
				2018	2019	2020	2021	2022	
Cel strategiczny 1. Kształtowanie strategicznych zasobów rolnych									
1	Wartość dodana brutto na 1 pracującego w rolnictwie w odniesieniu do średniej krajowej [%]	70	↗	65,9	67,4	68,4	69,2	bd	↗
2	Produkcja rolnicza na 1 ha użytków rolnych (globalna) [zł]	10 115	↗	7 037	6 811	8 572	7 872	bd	↗
3	Udział towarowej produkcji rolniczej w końcowej produkcji rolniczej [%]	94,1	↗	91,9	89,6	90,0	89,3	bd	→
4	Udział nowo zarejestrowanych podmiotów sektora przetwórstwa rolno-spożywczego w ogólnej liczbie nowo zarejestrowanych	0,71 ⁹	↗	0,59	0,58	0,72	0,64	0,58	→

⁹ Do sporządzenia prognozy przyjęto dane od 2014 r., gdyż wtedy nastąpiły zmiany metodologiczne w liczeniu wskaźnika przez GUS.

lp.	Nazwa wskaźnika	Wartość szacowana dla woj. lubelskiego 2030	Trend rozwoju przyjęty w SRWL 2030	Wartość dla woj. lubelskiego					Trend w analizowanym okresie
				2018	2019	2020	2021	2022	
	h podmiotów ogółem [%]								
5	Powierzchnia ekologicznych użytków rolnych [ha]	39 148	↗	28 428	28 829	28 357	28 018	28 115	➔
6	Liczba produktów tradycyjnych [szt.]	377	↗	208	216	226	239	252	↗
Cel strategiczny 2. Wzmocnienie powiązań i układów funkcjonalnych									
1	Stopa bezrobocia na wsi wg BAEL ¹⁰ [%]	1,4	↘	7,0	5,4	6,0	5,0	4,5	↘
2	Udział liczby ludności zamieszkującej miejskie obszary funkcjonalne (MOF) w ogólnej liczbie mieszkańców województwa [%]	16,3	↗	16,00	16,00	15,97	15,98	15,99	➔
3	Udział powierzchni objętej obowiązującymi miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego w powierzchni ogółem [%]	57,2	↗	56,5	56,7	57,1	57,2	57,4	↗
4	Przewozy pasażerskie w komunikacji miejskiej na 1 mieszkańca [os.]	98	↗	60,71	69,45	41,79	44,13	52,01	↘
5	Długość dróg o twardej nawierzchni ulepszonej na	121	↗	105,6	103,4	110,8	113,6	112,8	↗

¹⁰ Zmiana metodologii BAEL

lp.	Nazwa wskaźnika	Wartość szacowana dla woj. lubelskiego 2030	Trend rozwoju przyjęty w SRWL 2030	Wartość dla woj. lubelskiego					Trend w analizowanym okresie
				2018	2019	2020	2021	2022	
	10 tys. ludności [km]								
6	Długość ścieżek rowerowych [km]	1 777	↗	762,0	912,5	1 031,0	1 099,3	1 159,4	↗
7	Udział ludności korzystającej z oczyszczalni ścieków do ludności ogółem [os.]:								
	a) w miastach	95,8	↗	93,9	94,3	94,0	93,8	94,0	→
	b) na wsi	37,5	↗	25,6	26,5	27,1	27,3	28,1	↗
8	Odsetek ludności mieszkającej na wsi korzystającej z sieci gazowej w ludności na wsi ogółem [%]	21,5	↗	16,2	16,5	22,4	23,6	24,3	↗
9	Odpady zebrane selektywnie w relacji do ogółu odpadów [%]	57	↗	32,6	39,2	47,9	50,0	48,5	↗
10 A	Emisja zanieczyszczeń pyłowych powietrza z zakładów szczególnie uciążliwych [t/rok]	1 000	↘	1 438	1 327	1 307	1 179	1 050	↘
10 B	Emisja zanieczyszczeń gazowych powietrza z zakładów szczególnie uciążliwych [t/rok]	4 930 000	↘	5 088 064	4 986 509	4 938 518	4 927 096	5 787 664	↗
11	Udział obszarów prawnie chronionych w powierzchni ogółem [%]	22,7	→	22,7	22,7	22,7	22,7	22,7	→

lp.	Nazwa wskaźnika	Wartość szacowana dla woj. lubelskiego 2030	Trend rozwoju przyjęty w SRWL 2030	Wartość dla woj. lubelskiego					Trend w analizowanym okresie
				2018	2019	2020	2021	2022	
12	Lesistość [%]	23,5	➔	23,4	23,3	23,4	23,4	23,5	➔
13	Dochody budżetów gmin (ogółem, gminy łącznie z miastami na prawach powiatu) [mln zł]	14 947	↗	10 444	11 488	12 607	13 724	14 084	↗
Cel strategiczny 3. Innowacyjny rozwój gospodarki oparty o zasoby i potencjały regionu									
1	Nakłady wewnętrzne na działalność B+R w sektorze przedsiębiorstw (w relacji do PKB) [%]	0,66	↗	0,36	0,41	0,42	0,36	0,44 (s) ¹¹	↗
2	Podmioty wpisane do rejestru REGON na 10 tys. ludności [jedn.]	1 014	↗	854	879	937	979	1 018	↗
3	Kuracjusze leczeni w szpitalach i sanatoriach uzdrowiskowych [os.]:	a) stacjonarnie	↗	28 179	30 916	10 889	15 464	21 664	↘
		b) w trybie ambulatoryjnym	↗	588	565	217	96	378	↘
4	Turyści korzystający z noclegów na 1 tys. ludności [os.]	820	↗	508,69	542,62	304,24	371,40	570,63	↗
5	Przedsiębiorstwa ogółem (przedsiębiorstwa sektora niefinansowego) otrzymujące	19,9	↗	14,1	13,3	18,7	14,6	bd	↗

¹¹ (s) – wartość szacunkowa

lp.	Nazwa wskaźnika	Wartość szacowana dla woj. lubelskiego 2030	Trend rozwoju wy przyjęty w SRWL 2030	Wartość dla woj. lubelskiego					Trend w analizowanym okresie
				2018	2019	2020	2021	2022	
	zamówienia poprzez sieci komputerowe (stronę internetową, systemy typu EDI), [%]								
6	Udział zgłoszeń wynalazków z województwa lubelskiego w liczbie zgłoszeń wynalazków ogółem [%]	9,3	↗	7,2	7,2	6,5	7,5	10,1	↗
7	Udział przychodów netto ze sprzedaży produktów innowacyjnych na eksport w przychodach netto ze sprzedaży ogółem w przedsiębiorstwach przemysłowych [%]	3,4	↗	1,5	1,4	0,8	3,3	x ¹²	↗
Cel strategiczny 4. Wzmacnianie kapitału społecznego									
1	Udział fundacji, stowarzyszeń i organizacji społecznych w ogólnej liczbie podmiotów gospodarki narodowej [%]	5,6	↗	4,3	4,3	4,2	4,2	4,2	→
2a	Łączna liczba osób przekraczających granicę polsko-ukraińską i polsko-białoruską [mln os.]	15,6	↗	13,6	13,1	4,8	4,6	9,5	↘

¹² Dane za rok 2022 dla województwa lubelskiego objęte tajemnicą statystyczną

lp.	Nazwa wskaźnika	Wartość szacowana dla woj. lubelskiego 2030	Trend rozwoju wy przyjęty w SRWL 2030	Wartość dla woj. lubelskiego					Trend w analizowanym okresie
				2018	2019	2020	2021	2022	
2b	Łączna liczba samochodów ciężarowych przekraczających granicę polsko-ukraińską i polsko-białoruską [tys. szt.]	1406	↗	1 016,4	1 056,5	1 028,1	1 141,3	1 067,5	↗
3	Współczynnik aktywności zawodowej w wieku 15-89 [%] ¹³	51,5	↗	54,7	53,9	54,2	56,8	57,6	↗
4	Wskaźnik zatrudnienia osób niepełnosprawnych w wieku 16-64 lata ¹⁴ [%]	12,9	↗	18,7	18,4	19,6	19,0	24,2	↗
5	Wskaźnik osób dorosłych (w wieku 25-64) uczestniczących w kształceniu lub szkoleniu) [%]	4,6	→	6,6	5,5	4,3	6,2	7,8	↗
6	Liczba lekarzy na 10 tys. mieszkańców (personel pracujący) [os.] ¹⁵	77,4	↗	60,2	63,7	67,7	44,5 (m)	bd	↘
7	Liczba osób, którym decyzją przyznano świadczenia pomocy społecznej na 10 tys. ludności (pomoc pieniężna razem) [os.]	100	↘	266,5	247,2	238,5	224,1	197,2	↘

¹³ zmiana metodologii BAEL - zmiana wskaźnika z 15+ na 15-89

¹⁴ zmiana metodologii BAEL

¹⁵ (m) - zmiany metodologiczne (uwzgl. źródła administracyjne, przeliczenia wg NSP)

lp.	Nazwa wskaźnika	Wartość szacowana dla woj. lubelskiego 2030	Trend rozwoju wy przyjęty w SRWL 2030	Wartość dla woj. lubelskiego					Trend w analizowanym okresie	
				2018	2019	2020	2021	2022		
8	Liczba wypadków drogowych na 100 tys. ludności [liczba zdarzeń]	28	↘	57,3	53,9	45,1	43,5	38,7	↘	
9	Członkowie kół/klubów/sekcji w ośrodkach kultury [os.]	126 636	↗	38 292	33 043	28 673	18 480	19 607	↘	
10	Odsetek dzieci (w wieku 3-6 lat) objętych wychowaniem przedszkolnym [%]	95	↗	87	87,7	85,1	87,9	91,7	↗	
11	Liczba absolwentów szkół wyższych ogółem [os.]	26 204	↗	18 908	18 244	17 121	17 447	17 675	↘	
12	Kwota 1% ¹⁶ należnego podatku przekazana na rzecz organizacji pożytku publicznego [tys. zł]	49 268	↗	30 461	32 371	34 913	40 280	53 514 (m)	↗	
↗ założony kierunek trendu				↗ kierunek trendu zgodny z założonym w SRWL			↘ kierunek trendu niezgodny z założonym w SRWL			

Źródło: Oprac. własne na podst. GUS BDL, 2023

Na podstawie analizy trendów w latach 2018-2022, spośród przyjętych **42 mierników** (zdefiniowanych w ramach 38 wskaźników) monitorowania celów strategicznych SRWL 2030, należy wskazać, że ich realizacja przedstawia się następująco:

- **27** z nich charakteryzuje **kierunek trendu zgodny** z założeniami Strategii, przy czym:
 - o w odniesieniu **do 21**, zgodność z założeniami Strategii wyraża **wzrastający trend** rozwojowy,
 - o w odniesieniu **do 4**, dotyczących minimalizowania negatywnych zjawisk, **trend założony** w Strategii przyjmuje kierunek ujemny,
 - o w odniesieniu **do 2** wskaźników, potwierdzeniem zgodności ze Strategią jest utrzymanie ich wartości na **tym samym poziomie**,

¹⁶ Od 2022 roku zmieniła się kwota podatku przekazywanego na rzecz OPP na 1,5%

- **6** charakteryzuje **niezmienna** w latach 2018-2022 wartość, przy założeniu strategicznym trendu wzrastającego,
- **9** charakteryzuje odwrotny kierunek **trendu niezgodny** względem założeń SRWL 2030.

Poziom realizacji wskaźników **celu strategicznego 1 - Kształtowanie strategicznych zasobów rolnych** odbywa się w sposób **prawidłowy**. Spośród 6 przyjętych dla tego obszaru mierników, 3 znajdują się, w trendzie wzrostowym zgodnie z założeniami, a 3 pozostałe w trendzie bocznym (przy zakładanym trendzie wzrostowym do roku 2030) i utrzymują zbliżony poziom wartości w analizowanym okresie.

Prawidłowa jest również realizacja **celu strategicznego 2 - Wzmocnienie powiązań i układów funkcjonalnych**, w przypadku którego z 15 przyjętych mierników, 11 zachowuje założone trendy, wręcz w przypadku 4 został już osiągnięty poziom wskaźnika przyjęty dla roku 2030. W analizowanym okresie 2 z mierników zachowują trend boczny i 2 trend przeciwny do zakładanego.

Wśród wskaźników monitorowania **celu strategicznego 3 - Innowacyjny rozwój gospodarki oparty o zasoby i potencjały regionu**, 6 z nich (z 8) zachowuje się zgodnie z przyjętym w założeniach trendem wzrostowym, z czego 2 osiągnęły już zakładany na 2030 rok poziom, a 1 prawie osiągnął. 2 pozostałe mierniki celu 3 w analizowanym okresie znajdują się w trendzie przeciwnym do zakładanego, przy czym zauważalne jest już odbicie po spadku w roku 2020, co daje podstawy by oczekiwać zmiany kierunku trendu na wzrostowy w dalszym okresie czasu.

Monitoring realizacji **celu strategicznego 4 - Wzmacnianie kapitału społecznego** prowadzony jest w oparciu o wartości 12 wskaźników, z których w analizowanym okresie 7 znajduje się w trendach zgodnych z przyjętymi założeniami. W przypadku dwóch mierników celu 4 doszło do zmiany metodologii szacowania, co bezpośrednio wpłynęło na ich wartości. W odniesieniu do jednego ze wskaźników, dla którego SRWL 2030 założyła utrzymanie dotychczasowej wielkości, osiągnął w 2022 roku wartość wyższą niż w roku bazowym, tj. 2018. Ze względu na charakter tego wskaźnika zaistniałą zmianę traktuje się jako pozytywną. 4 z mierników osiągnęły już poziom dla roku 2030.

⇒ Ze względu na metodyczne zmiany dotyczące części danych publikowanych przez statystykę publiczną, a także specyfikę niektórych wskaźników przyjętych do monitorowania SRWL 2030, **rekomenduje się ich weryfikację**, to jest odpowiednio:

- **wskaźników**, w odniesieniu do których **nie przewidziano** tak dużej **dynamiki zmian**, w związku z czym przyjęte w Strategii wartości docelowe zostały osiągnięte bądź przekroczone w 2022 roku,
 - o udział powierzchni objętej mpzp,
- **wskaźników** charakteryzujących się **nieczytelnym** trendem w okresie objętym analizą,
 - o liczba udzielonych wynalazków,
- **wskaźników**, dla których statystyka publiczna wprowadziła **zmiany metodologiczne**, w konsekwencji czego nastąpiła wyraźna zmiana ich wielkości w 2022 r,
 - o stopa bezrobocia na wsi wg BAEL,
 - o współczynnik aktywności zawodowej,
 - o wskaźnik zatrudnienia osób niepełnosprawnych,
 - o kwota 1%,

- **wskaźników**, których wartość determinowana jest procesami demograficznymi, co oznacza, że ze względu na postępujące **zjawisko depopulacji**, część wskaźników może być błędnie interpretowana jako bezwzględnie pozytywne:
 - o odsetek ludności mieszkającej na wsi korzystający z sieci gazowej,
 - o podmioty wpisane do rejestru REGON na 10 tys. ludności,
 - o turyści korzystający z noclegów na 1 tys. ludności.

1. Cel strategiczny 1. – Kształtowanie strategicznych zasobów rolnych

Wyniki analizy aktualnej **struktury gospodarczej** województwa jednoznacznie potwierdzają słuszność decyzji dotyczącej uznania **rozwoju rolnictwa** jako jednego z celów strategicznych SRWL 2030. Sektor rolniczy pozostaje bardzo ważnym elementem gospodarki regionalnej, o czym świadczy:

- **najwyższy w kraju**, kształtujący się w 2022 r. na poziomie 3% udział podatku rolnego w dochodach gmin (średnio w Polsce to 1,2%),
- stale **rosnąca**, nominalna wartość podatku rolnego, wpływającego do gmin w województwie lubelskim, który w 2022 r. wyniósł 171,9 mln zł i był wyższy niż w roku 2018 o 11,3%.

Zgodnie z założeniami SRWL 2030, dla kształtowania strategicznych zasobów rolnych niezbędne jest podejmowanie działań ukierunkowanych na **wykorzystanie** naturalnego **potencjału** regionu **do rozwoju rolnictwa** oraz podniesienia jego efektywności, w tym poprzez zmianę charakteru produkcji z surowcowego na przetworzony. W tym kontekście, kompleksowe podejście do rozwoju rolnictwa w regionalnej polityce rozwoju obejmuje zarówno ochronę i kształtowanie rolniczej przestrzeni produkcyjnej, jak i wszystkie elementy łańcucha wytwarzania i dystrybucji produktów rolnych, tj.:

- poprawę konkurencyjności gospodarstw rolnych,
- rozwój przedsiębiorczości wykorzystującej surowce rolne,
- rozwój współpracy w sektorze rolno-spożywczym,
- umacnianie marki lubelskich produktów żywnościowych.

1.1. Poprawa konkurencyjności gospodarstw rolnych

W regionalnej polityce rozwoju województwa lubelskiego, poprawa konkurencyjności gospodarstw rolnych warunkowana jest przede wszystkim utrzymaniem dobrego stanu środowiska, które pozwala na rozwój produkcji o wysokich standardach jakościowych, a także wzmocnieniem gotowości gospodarstw rolnych do wdrażania innowacyjnych rozwiązań i korzystania z dorobku naukowego.

Wśród **oczekiwanych efektów** realizacji celu operacyjnego 1.1. Poprawa konkurencyjności gospodarstw rolnych zakłada się:

Potencjał rolniczej przestrzeni produkcyjnej

Potencjał rolniczej przestrzeni produkcyjnej definiują z jednej strony mierniki wielkości i sposobu wykorzystania powierzchni województwa dla potrzeb gospodarki rolnej, z drugiej zaś wskaźniki zapotrzebowania na środki służące utrzymaniu zdolności produkcyjnej gleb.

⇒ **Przestrzeń w użytkowaniu rolniczym** w 2020 r.:

- **powierzchnia ogółem gospodarstw rolnych** wyniosła 1,57 mln ha (62,4% powierzchni województwa), co stanowi 9,4% powierzchni gospodarstw w Polsce,
 - o w porównaniu z rokiem 2018 w regionie powierzchnia gospodarstw rolnych **zmniejszyła się o 3%**,
 - **ubytek powierzchni** gospodarstw rolnych związany jest z procesami zmian przeznaczenia terenów. Zgodnie z ustaleniami obowiązujących w latach 2018-2022 r. miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego (mpzp), szacowana średnia powierzchnia gruntów rolnych, które corocznie podlegają zmianie przeznaczenia na cele nierolnicze wynosi ok. **użytki rolne** stanowiły 1,38 mln ha (70,2% powierzchni województwa), z czego 98,7% to **użytki rolne w dobrej kulturze rolnej**,
 - o 70,2% udziału użytków rolnych w powierzchni ogółem plasuje województwo lubelskie na **pierwszym miejscu** wśród wszystkich województw. Średnio w kraju wielkość ta kształtuje się na poziomie ok. 59,8%.
- ⇒ **Struktura wielkościowa i organizacyjna gospodarstw rolnych** warunkowana jest skutecznością prac scaleniowych wraz z zagospodarowaniem poscaleniowym, w efekcie czego następuje racjonalizacja granic nieruchomości w relacji do dróg, rzeźby terenu oraz systemu urządzeń melioracji wodnych.
- Według danych z Powszechnego Spisu Rolnego, w 2020 roku w województwie, spośród 163,8 tys. gospodarstw rolnych 1,4% stanowiły gospodarstwa do 1 ha, 51,2% - 1-5 ha, 25,7% - 5-10 ha, 9,8% - 10-15ha i 11,9%- powyżej 15 ha (w kraju struktura jest zbliżona, przy czym mniej jest gospodarstw 5-10 ha, na korzyść gospodarstw największych powyżej 15 ha).
 - W latach 2018-2023 zakończono realizację 24 projektów scaleniowych na powierzchni ponad 35 tys. ha. W ramach zagospodarowania poscaleniowego prace zakończono na 13 obiektach, a na pozostałych 11 prace były w trakcie realizacji.
 - W okresie od marca 2021 r. do czerwca 2023 r. **dodatkowo wdrożono** do realizacji 12 kolejnych obiektów scaleniowych na powierzchni ponad 10 tys. ha (poziom realizacji przedsięwzięcia szacuje się na ok. 88%) w ramach tzw. okresu przejściowego.
- ⇒ **Zużycie nawozów na 1 ha użytków rolnych** w 2020 r., tj. w odniesieniu do:
- **nawozów mineralnych** wyniosło 138,2 kg/ha i było wyższe niż w średnie w kraju (na poziomie 130,5 kg/ha),
 - o od 2018 r. zużycie nawozów mineralnych zmniejszyło się o ok. 15,4% i był to jeden z wyższych spadków notowanych w kraju (średnio w Polsce spadek o 7,8%),
 - **nawozów wapniowych** kształtowało się na poziomie 87,7 kg/ha, tj. poziomie zbliżonym do średniego w kraju (89,6 kg/ha),
 - o od 2018 r. zużycie nawozów wapniowych wzrosło o 27,8% i był to jeden z najniższych wzrostów notowanych wśród innych regionów (średnio w kraju wzrost o 62,6%).

Wydajność pracy i produkcji

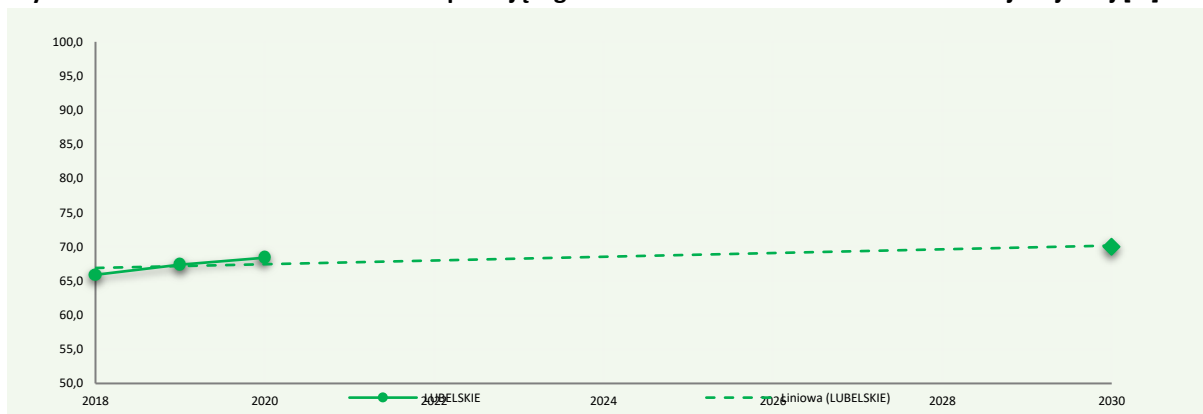
Cechą charakterystyczną **produkcji rolniczej** jest występowanie w ciągu roku **dużej zmienności** w zapotrzebowaniu na pracę i różnej specyfiki każdego gospodarstwa, co przekłada się bezpośrednio na **wydajność pracy w rolnictwie**. Należy wskazać, że istotne znaczenie mają takie czynniki jak **wyposażenie** w środki techniczne, poziom przygotowania zawodowego

właściciela, kwalifikacje pracowników, a także wskazane powyżej aspekty kształtowania potencjału rolniczej przestrzeni produkcyjnej.

⇒ **Wydajność pracy**, mierzona przez **wartość dodaną brutto na 1 pracującego w rolnictwie** w odniesieniu do średniej krajowej w 2021 roku¹⁷ wyniosła w województwie 69,2%,

- miara WDB na 1 pracującego w rolnictwie w odniesieniu do średniej krajowej plasuje województwo od 2018 r. na 13 pozycji w kraju,
- notowany od 2018 r., sukcesywny **wzrost wartości wskaźnika WDB** wskazuje **pozytywny**, zgodny z SRWL 2030 **trend rozwojowy**.

Wykres 10 Wartość dodana brutto na 1 pracującego w rolnictwie w odniesieniu do średniej krajowej [%]

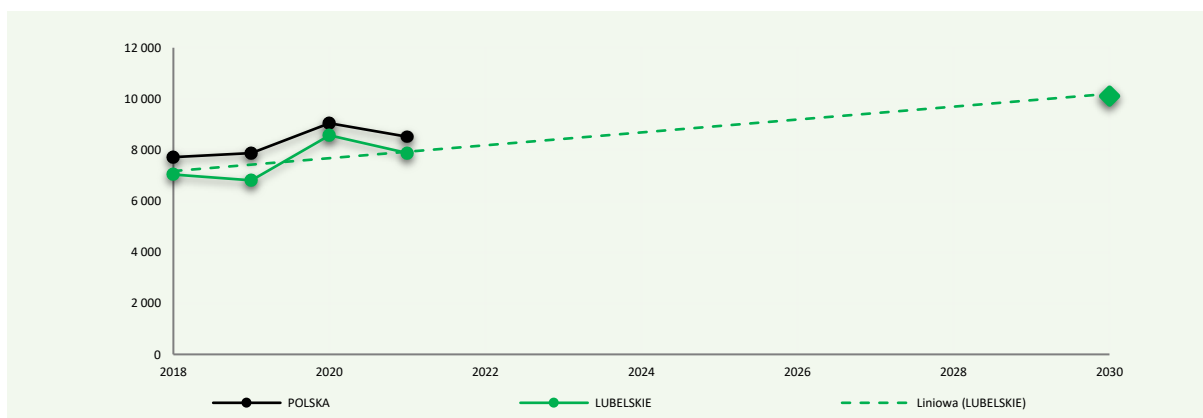

Źródło: Oprac. własne DSiR na podstawie danych GUS, 2023

⇒ **Wydajność produkcji rolniczej** mierzona wartością **globalnej produkcji rolniczej na 1 ha użytków rolnych** w 2021 roku¹⁸ wyniosła w województwie 7,9 tys. zł i stanowiła 92,4% średniego poziomu dla Polski,

- pod względem **globalnej produkcji** rolniczej na 1 ha użytków rolnych województwo uplasowało się na **8 pozycji** w kraju (9 miejsce w 2018 roku),
- pomimo obserwowanych w latach 2018-2021 wyraźnych wahań wskaźnika (w roku 2019 r. - 6,8 tys. zł, w 2020 r. - 8,6 tys. zł), jego rozkład wskazuje powolny **trend wzrostowy**.

Wykres 11 Produkcja rolnicza na 1 ha użytków rolnych (globalna) [zł]

Źródło: Oprac. własne DSiR na podstawie danych GUS, 2023

¹⁸ Dane za 2022 r. będą dostępne w BDL 29.03.2024 r.

Wielkość produkcji rolniczej

Wielkość produkcji rolniczej jest uzależniona od wielu czynników, m.in. warunków agrometeorologicznych, zastosowanych nawozów, środków ochrony roślin oraz cen skupu produktów. Uwzględniając cechy produkcyjne rolnictwa określane w oparciu o wielkość lub wartość produkcji globalnej w relacji do zasobów ziemi, pracy i kapitału, a także cechy produkcyjne określane wartością produkcji rolniczej zbywanej poza gospodarstwo, przyjmuje się **3 podstawowe wskaźniki** określające **znaczenie lubelskiego rolnictwa** w Polsce. **Udział wielkości produkcji rolniczej województwa w produkcji ogólnokrajowej** w 2021 r. kształtuje się odpowiednio:

- w **produkcji rolniczej globalnej** na poziomie 8,5%, co plasowało region na **3 pozycji** w kraju,
- w **końcowej produkcji rolniczej** na poziomie 8,2%, co plasowało region na **3 pozycji** w kraju,
- w **produkcji rolniczej towarowej** na poziomie 8%, co plasowało region na **4 pozycji** w kraju.¹⁹

⇒ Udział **towarowej produkcji rolniczej** województwa w końcowej produkcji rolniczej w 2021 roku:

- wyniósł **89,3%** i w analizowanym okresie, tj. w latach 2018-2021 kształtował się na zbliżonym poziomie,
- uplasował region na **miejscu 10** (o jedną lokatę wyżej niż w roku 2018).

⇒ **Struktura towarowej produkcji rolniczej** województwa w 2021 r. charakteryzowała się:

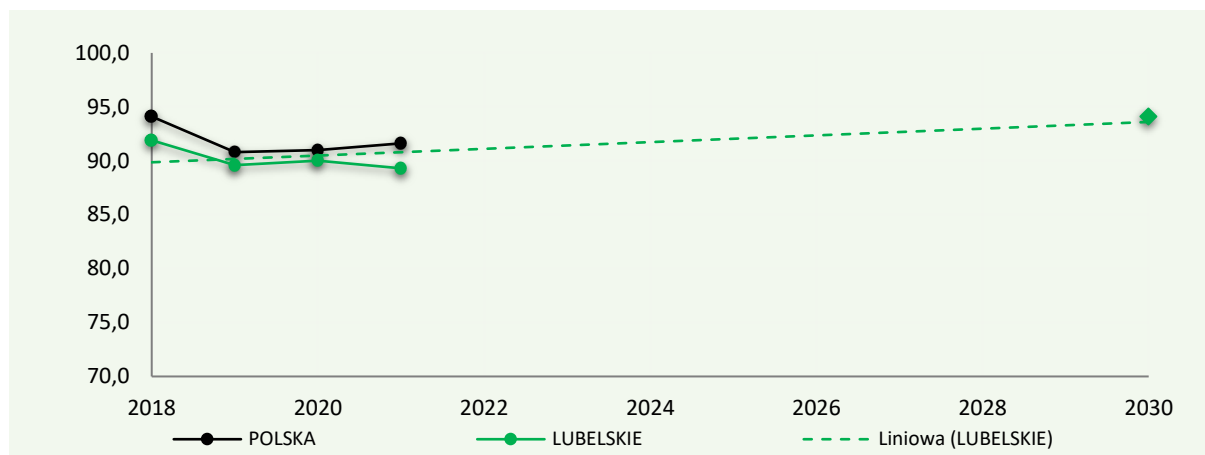
- zdecydowaną **dominacją produkcji roślinnej**, która stanowiła 68,1% ogólnej produkcji towarowej (średnia dla kraju na poziomie 41,8%),
- **drugą**, po województwie dolnośląskim, pozycją w kraju pod względem udziału procentowego **produkcji roślinnej** oraz zarejestrowaną względem 2018 r. **tendencją wzrostową** w tym zakresie (na poziomie 5,8 p .proc.),
- jednym z **najniższych wskaźników udziału produkcji zwierzęcej**, tj. na poziomie 31,9% przy średniej krajowej 58,2%.

¹⁹ Globalna produkcja rolnicza obejmuje:

- produkcję roślinną, tj. surowe (nie przetworzone) produkty pochodzenia roślinnego (zbiory danego roku),
- produkcję zwierzęcą, tj. produkcję żywcą rzeźnego oraz surowych (nieprzetworzonych) produktów pochodzenia zwierzęcego i przyrost wartości pogłównia zwierząt gospodarskich (inwentarza żywego - stada podstawowego i obrotowego) do którego zaliczono: bydło, trzodę chlewną, owce, konie, drób, kozy i króliki.

Końcowa produkcja rolnicza stanowi sumę wartości: produkcji towarowej, spożycia naturalnego produktów rolnych pochodzących z własnej produkcji, przyrostu zapasów produktów roślinnych i zwierzęcych oraz przyrostu wartości pogłównia zwierząt gospodarskich (inwentarza żywego - stada podstawowego i obrotowego). Produkcja końcowa, w odróżnieniu od produkcji globalnej, nie obejmuje produktów pochodzących z własnej produkcji, które zostały zużyte na cele produkcyjne, np. pasz, materiału siewnego, obornika. Towarowa produkcja rolnicza stanowi sumę sprzedaży produktów rolnych do skupu i na targowiskach.

Wykres 12 Udział towarowej produkcji rolniczej w końcowej produkcji rolniczej [%]

Źródło: Oprac. własne DSiR na podstawie danych GUS, 2023

⇒ **Wartość skupu produktów rolnych (ceny bieżące)** w województwie lubelskim wyniosła w 2022 r. ponad 7 mld zł co oznacza, że:

- **wartość skupu produktów rolnych** ogółem w przeliczeniu na 1 ha użytków rolnych osiągnęła wartość 5,1 tys. zł - w stosunku do 2018 r. nastąpił wzrost o 69,4%, przy czym jest to w dalszym ciągu poziom niższy niż średnio w Polsce (7,4 tys. zł),
- **wartość skupu produktów roślinnych** na 1 ha użytków rolnych wyniosła 2,7 tys. zł (wzrost o 70,8% w stosunku do 2018r.) i była wyższa od średniej dla kraju o 19,7%,
- **wartość skupu produktów zwierzęcych** wyniosła 2,4 tys. zł (wzrost 67,9%) i była dużo **niższa** niż w kraju (5,1 tys. zł średnia dla Polski).

Poziom życia w gospodarstwach rolnych

Ważnym aspektem **budowania konkurencyjności** rolnictwa jest **atrakcyjność życia w gospodarstwach rolnych**, na którą wpływa zarówno poziom uzyskiwanych dochodów jak i dostęp do maszyn i urządzeń zwiększających efektywność produkcji. W województwie lubelskim w tym zakresie następuje **poprawa jakości życia** mieszkańców wsi.

⇒ **7% udział** dochodów z gospodarstwa indywidualnego w rolnictwie (w kraju 4%) w strukturze dochodów w województwie lubelskim w 2022 roku (w przeliczeniu na 1 osobę przeciętny miesięczny dochód rozporządzalny z gospodarstwa indywidualnego w rolnictwie osiągnął wielkość 163,65 zł), co oznacza:

- **druga pozycja** w kraju pod względem **wysokości dochodu**,
- blisko **2,5-krotnie wyższą wartość dochodu**, która w tym samym czasie kształtowała się w Polsce na poziomie ok 69 zł,
- sukcesywny **wzrost wielkości dochodu**, który w relacji do roku 2018 był wyższy o 9,3%,
- **wyższą** o 3,6% wielkość dochodu na 1 osobę gospodarstw indywidualnych w rolnictwie w relacji do przeciętnego miesięcznego dochodu na 1 osobę z pracy na własny rachunek.

⇒ W ocenie **mieszkańców** sytuacja gospodarstw domowych **uległa poprawie**. Według wskaźnika subiektywnej oceny sytuacji materialnej gospodarstw domowych w 2022 roku, swoją sytuację jako dobrą lub raczej dobrą oceniało 43,2% osób (średnio w Polsce 50%), co oznacza wzrost o 4,6 p. proc. w porównaniu z rokiem 2018.

⇒ **Powierzchnia użytków rolnych** przypadająca **na 1 ciągnik** w 2020 roku wynosiła średnio 8 ha (z uwzględnieniem wszystkich gospodarstw rolnych, zarówno osób fizycznych (tj. gospodarstwa indywidualne), jak i osób prawnych oraz jednostek organizacyjnych niemających osobowości prawnej), a w gospodarstwach indywidualnych 7,8 ha (w kraju było to odpowiednio 10,3 ha oraz 9,5 ha).

⇒ W odniesieniu do skali i kierunków podstawowych procesów i zjawisk towarzyszących rozwojowi gospodarstw rolnych, należy wskazać na:

- wiodącą rolę województwa w utrzymaniu krajowego potencjału rolniczej przestrzeni produkcyjnej (najwyższy udział użytków rolnych w powierzchni województwa),
- sukcesywną poprawę struktury wielkościowej i organizacyjnej gospodarstw rolnych,
- utrzymującą się wysoką pozycję regionu w zakresie wielkości produkcji rolniczej, w tym przede wszystkim produkcji roślinnej,
- wyraźną poprawę warunków życia w gospodarstwach rolnych, w tym przede wszystkim w aspekcie wzrastającej wielkości dochodu rozporządzalnego, który od 2018 roku wzrósł o ok. 9,3%.

⇒ Województwo lubelskie jest liderem w zbiorach wielu upraw rolniczych. Według danych²⁰ udział produkcji regionu w produkcji ogólnokrajowej kształtuje się na poziomie:

- 9,8% w zbiorach zbóż ogółem - drugie miejsce w kraju,
- 11,7% w zbiorach rzepaku i rzepiku - pierwsze miejsce w kraju,
- 11,8% w zbiorach buraków cukrowych - trzecie miejsce w kraju,
- 13% w zbiorach warzyw gruntowych - trzecie miejsce w kraju,
- 13,6% w zbiorach owoców z drzew i owoców jagodowych - drugie miejsce w kraju.

⇒ Ze względu na wyniki klasyfikacji ekonomicznej gospodarstw rolnych w województwie lubelskim, istotne znaczenie dla ich rozwoju ma kontynuacja działań służących zwiększaniu wydajności pracy i produkcji w rolnictwie. Według danych GUS²¹:

- 23,6% stanowiły gospodarstwa w przedziale 0-2 tys. euro (w kraju 28,5%),
- 1,4% stanowiły gospodarstwa powyżej 100 tys. euro (w kraju 3,2%).

⇒ Istotne znaczenie dla realizacji działań określonych w ramach celu operacyjnego SRWL 2030 Poprawa konkurencyjności gospodarstw rolnych ma wykorzystanie środków przewidzianych w ramach Planu Strategicznego dla Wspólnej Polityki Rolnej 2023-2027, w tym przede wszystkim w zakresie:

- inwestycji w gospodarstwach rolnych zwiększających konkurencyjność, z planowaną alokacją dla kraju na poziomie 450 mln euro,
- scalania gruntów wraz z zagospodarowaniem poscaleniowym, z planowaną alokacją dla kraju na poziomie 136 mln euro,
- inwestycji w gospodarstwach rolnych w zakresie OZE i poprawy efektywności energetycznej, z planowaną alokacją dla kraju na poziomie 268 mln euro.

⇒ W ramach **Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich 2014-2020** wsparcie uzyskało **175,6 tys.** beneficjentów na łączną kwotę **6,1 mld zł**

²⁰ Według najnowszych dostępnych danych w BDL GUS – niektóre dostępne za rok 2022, niektóre za 2021

²¹ Opublikowane w ramach wyników Powszechnego Spisu Rolnego z 2020 roku

- zarówno pod względem liczby beneficjentów jak i wielkości wsparcia województwo plasuje się na **3 pozycji** w kraju.

1.2. Rozwój przedsiębiorczości wykorzystującej surowce rolne

 Rozwój przedsiębiorczości na obszarach wiejskich wpływa w sposób bezpośredni na zwiększenie poziomu przedsiębiorczości w regionie, wzrost zatrudnienia, a w dalszym efekcie na poprawę warunków ekonomicznych i dochodów mieszkańców regionu. Jest także szansą na rozwój nowych branż, w tym pozarolniczych form działalności gospodarczej.

Wśród **zakładanych efektów** dla realizacji celu operacyjnego 1.2. Rozwój przedsiębiorczości wykorzystującej surowce rolne, należy wskazać na następujące zjawiska:

Zwiększenie poziomu przedsiębiorczości i zatrudnienia

Zwiększenie bazy podatkowej

 W 2022 roku w województwie lubelskim łączna liczba **przedsiębiorstw w sektorze rolnictwa**²² oraz **przedsiębiorstw w sektorze przetwórstwa rolno-spożywczego**²³ wyniosła ok 4,5 tys., co stanowi 2,2% ogółu przedsiębiorstw w regionie (średnio dla Polski to 1,7%). W stosunku do 2018 roku liczba przedsiębiorstw w tych sektorach **wzrosła** o 2,4%.

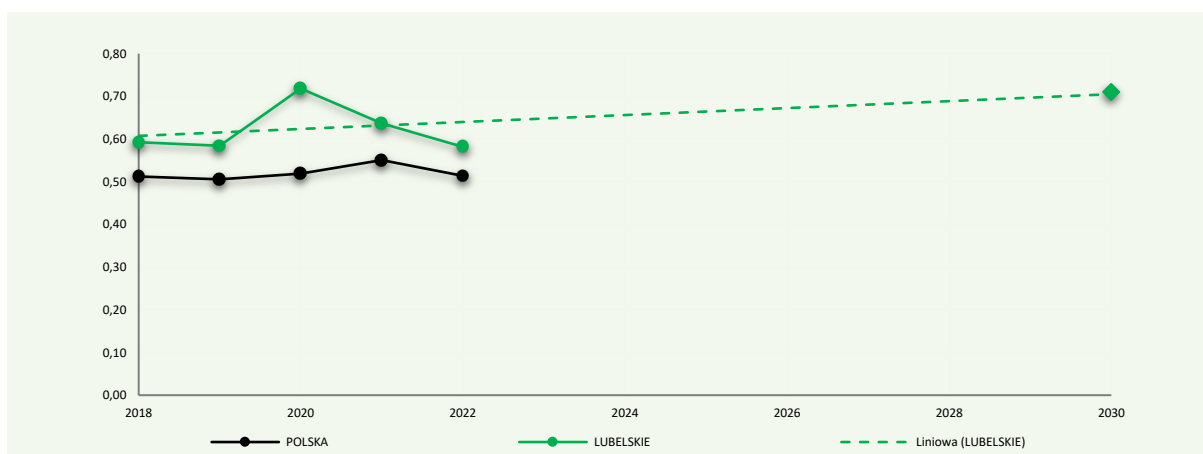
⇒ Od 2018 roku w sferze przedsiębiorczości w rolnictwie odnotowano:

- nieznaczny **wzrost** (o 0,7%) liczby **przedsiębiorstw w sektorze rolnictwa**, których liczba w 2022 roku wyniosła 2 688 i aktualnie stanowi 1,3% ogółu przedsiębiorstw w regionie (średnio dla Polski to 1,03%),
- **wzrost** o 5,2% liczby **przedsiębiorstw w sektorze przetwórstwa rolno-spożywczego**, która wynosiła w 2022 r. 1 791, stanowiąc 0,87% wszystkich przedsiębiorstw w regionie (średnio w kraju to 0,7%),
- **utrzymanie** wskaźnika udziału **osób fizycznych** prowadzących **działalność gospodarczą** w liczbie podmiotów gospodarki narodowej ogółem, który w 2022 roku kształtował się wyniósł na poziomie 75,5% i był wyższy niż średni w kraju (71,2% dla Polski),
- **niezmienną** wielkość udziału **nowych podmiotów** sektora przetwórstwa rolno-spożywczego w ogólnej liczbie nowo zarejestrowanych podmiotów ogółem, który w roku 2022 ukształtował się na poziomie 0,58% i był taki sam jak wartość bazowa dla 2018 r.

²² w dziale 01 Sekcji A: uprawy rolne, chów i hodowla zwierząt, łowiectwo, włączając działalność usługową

²³ w dziale 10 i 11 sekcji C: produkcja artykułów spożywczych i produkcja napojów

Wykres 13 Udział nowo zarejestrowanych podmiotów sektora przetwórstwa rolno-spożywczego w ogólnej liczbie nowo zarejestrowanych podmiotów ogółem [%]

Źródło: Oprac. własne DSiR na podstawie danych GUS, 2023

⇒ Innym aspektem przedsiębiorczości w sektorze rolnictwa jest **sprzedaż własnych produktów rolnych**:

- w 2020 r. **81,5% gospodarstw rolnych** w województwie lubelskim prowadziło sprzedaż własnych produktów rolnych (przy średniej w kraju na poziomie 70,8%).

⇒ Pochodnymi rozwoju przedsiębiorczości są wskaźniki **zatrudnienia w rolnictwie**, a także dochody budżetów JST pochodzące z sektora rolniczego:

- **liczba pracujący w rolnictwie** (sekcja A: rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo) w województwie lubelskim w 2021²⁴ roku wyniosła 137,3 tys. osób, co oznacza, że:
 - o odsetek **pracujących w rolnictwie** stanowił 19,9% wszystkich pracujących w województwie i był **najwyższym** wśród wszystkich regionów Polski (średnia dla Polski to 7,8%).
- **dochody gmin i miast** na prawach powiatu w województwie w dziale: **rolnictwo i łowiectwo** w roku 2022 kształtowały się na poziomie 206,3 mln zł, co stanowiło 8,2% dochodów w tym dziale dla Polski i były wyższe niż w roku 2018 o 23,8%.

⇒ W latach 2018-2021, rozwój **przedsiębiorczości wykorzystującej surowce** rolne charakteryzują:

- niewielkie zmiany dotyczące liczby przedsiębiorstw w sektorze rolnictwa,
- utrzymanie się, **wysokiego** w relacji do innych regionów **odsetka** pracujących w rolnictwie,
- **wyraźny**, blisko 24% **wzrost dochodów** budżetów gmin w dziale rolnictwo i łowiectwo.

⇒ W odniesieniu do skali i kierunków podstawowych procesów i zjawisk towarzyszących rozwojowi przedsiębiorczości w rolnictwie, należy rekomendować potrzebę **kontynuacji** działań przewidzianych w SRWL 2030, które pozwolą na:

²⁴ W związku ze zmianą metodologii GUS, dane od roku 2022 są dostępne w układzie miesięcznym, w zakresie: pracujący w gospodarce narodowej wg miejsca zamieszkania
Na koniec grudnia 2022 r. w województwie lubelskim 19,5% stanowili pracujący w sekcji A: rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo (według miejsca zamieszkania).

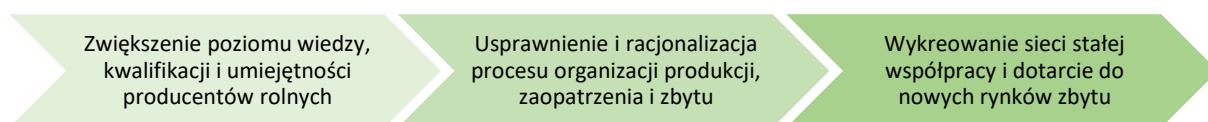
- **pełniejsze wykorzystanie** istniejącego **potencjału** przedsiębiorczości, jako podstawy trwałego wzrostu gospodarczego całego regionu,
- **rozwój** nowoczesnego **sektora przetwórstwa** płodów rolnych, który zwiększy opłacalność całego kompleksu przetwórstwa rolno-spożywczego,
- **wykreowanie** nowych branż **pozarolniczej** działalności gospodarczej wykorzystujących surowce rolne (np. w zakresie produkcji biodegradowalnych opakowań, kosmetyków).

1.3. Rozwój współpracy w sektorze rolno-spożywczym

Wzmacnianie siły i rozpoznawalności lubelskiego sektora rolno-spożywczego wymaga budowania **trwałych powiązań** pomiędzy różnymi podmiotami i instytucjami, a także integracji producentów rolnych. Niezbędnym warunkiem rozwoju tego kierunku jest stałe podnoszenie kwalifikacji i umiejętności producentów rolnych oraz poprawa warunków umożliwiających oraz lepszą współpracę producentów rolnych.

Wśród **zakładanych efektów** dla realizacji celu operacyjnego 1.3. Rozwój współpracy w sektorze rolno-spożywczym, należy wskazać:

W odniesieniu do wskazanych efektów celu operacyjnego 1.3. Strategii, jako mierników jego realizacji przyjmuje się wskaźniki dotyczące naukowych, badawczych i organizacyjno-instytucjonalnych aspektów funkcjonowania sektora rolno-spożywczego.

⇒ Zgodnie z danymi spisowymi z 2020 r., poziom **kwalifikacji producentów rolnych** charakteryzuje:

- **wykształcenie rolnicze** które posiada 40% (w kraju 40,4%) prowadzących gospodarstwa rolne, w tym:
 - o 4,5% wyższe rolnicze,
 - o 12,6% średnie rolnicze,
 - o 7% zasadnicze zawodowe rolnicze,
 - o 15,9% kurs rolniczy,
 - o 60% inne wykształcenie nie związane z profilem rolniczym.
- odsetek **studentów** uczelni na kierunkach należących do podgrup: **rolnicza, leśna, rybactwa**, który od 2018 r. utrzymuje się na zbliżonym poziomie i w 2021 roku wyniósł 2,14%, przy czym średnio w Polsce jest to 1,12%.

⇒ **Nakłady wewnętrzne** na działalność **B+R** w 2021 r.:

- **w dziedzinie nauk rolniczych i weterynaryjnych** wyniosły 171,2 mln zł, co stanowi 15,4% ogółu nakładów ogółem. Odsetek ten jest **drugim**, co do wielkości w kraju i jest znacznie wyższy niż średnia dla Polski (3,8%),
- **w dziedzinie nauk przyrodniczych** wyniosły 187,8 mln zł, co stanowi 16,9% ogółu nakładów ogółem, przy średnim poziomie dla kraju na poziomie 25,2%.

- ⇒ Zgodnie z danymi Lubelskiego Oddziału Regionalnego ARiMR²⁵ w aktualnym rejestrze **grup producentów rolnych** wpisanych jest **siedem grup** zrzeszających ok. 550 członków (głównie w trzech obszarach produkcyjnych: tytoń, trzoda chlewna, zboża i rośliny oleiste),
- ⇒ Rozwój **sieci współpracy** i **rynków zbytu** determinuje poziom eksportu produktów rolnych z województwa. W latach 2018-2022:
- wartość **eksportu produktów rolnych wzrosła o 89%**, tj. do poziomu 7,3 mld zł w roku 2022, co oznacza, że:
 - o **tempo wzrostu** eksportu produktów rolnych z województwa jest **większe** niż średnio w Polsce (82%),
 - o eksport produktów rolnych z województwa lubelskiego w 2022 roku wynosił 4,4% eksportu krajowego i był o 0,2 p. proc. wyższy niż w 2018 r.

- ⇒ Podstawowe mierniki efektów realizacji SRWL 2030 w zakresie **rozwoju współpracy** w zakresie **rolno-spożywczym** wskazują, że w województwie:
- **poziom wykształcenia** kierunkowego rolników **utrzymuje się** na poziomie zbliżonym do średniej krajowej,
 - **nastąpił** wyraźnie **wyższy wzrost** niż średni w kraju nakładów na działalność B+R,
 - rozwój sieci współpracy i rynków zbytu przekłada się na nieznacznie wyższy niż średni w kraju wzrost wartości eksportu produktów rolnych.
- ⇒ W odniesieniu do części wskaźników, których aktualne wartości nie odzwierciedlają zakładanych efektów wdrażania SRWL 2030 celowa jest **kontynuacja działań** służących:
- większemu wykorzystaniu potencjału edukacyjnego lubelskich uczelni specjalizujących się w rolniczych kierunkach kształcenia,
 - zwiększeniu udziału **eksportu produktów rolnych** województwa w eksporcie ogólnokrajowym, który w ostatnich latach pozostaje na zbliżonym poziomie.
- ⇒ Istotne znaczenie dla realizacji celu operacyjnego SRWL 2030 Rozwój współpracy w sektorze rolno-spożywczym będzie miało wykorzystanie środków przewidzianych w ramach Planu Strategicznego dla Wspólnej Polityki Rolnej 2023-2027, w tym przede wszystkim w zakresie działań dotyczących:
- Rozwoju współpracy w ramach łańcucha wartości, z planowaną alokacją dla kraju na poziomie 290 mln euro,
 - tworzenia i rozwoju organizacji producentów i grup producentów rolnych, z planowaną alokacją dla kraju na poziomie 166 mln euro,
 - rozwoju współpracy producentów w ramach systemów jakości żywności, z planowaną alokacją dla kraju na poziomie 21 mln euro,
 - współpracy Grup Operacyjnych europejskiego partnerstwa innowacyjnego EPI, z planowaną alokacją dla kraju na poziomie 109 mln euro,
 - doskonalenia zawodowego rolników, z planowaną alokacją dla kraju na poziomie 34 mln euro,

²⁵ Wg stanu na 1.12.2023 r.

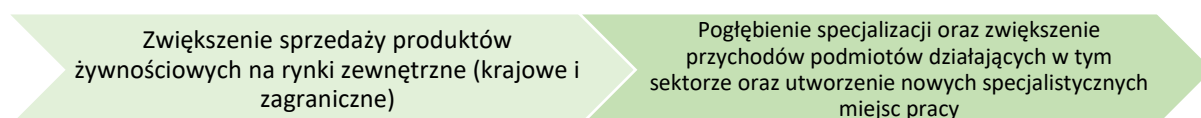
- kompleksowego doradztwa rolniczego, z planowaną alokacją dla kraju na poziomie 137 mln euro.

1.4. Umacnianie marki lubelskich produktów żywnościowych

Obserwowanym trendem zachowań konsumentów na rynku żywności jest **wzrost** zainteresowania **żywnością tradycyjną i regionalną** oraz produktami wysokiej jakości, w tym ekologicznych. Stwarzaniem warunków do poprawy sytuacji w sektorze rolno-spożywczym jest wdrażanie spójnego systemu promocji gospodarczej.

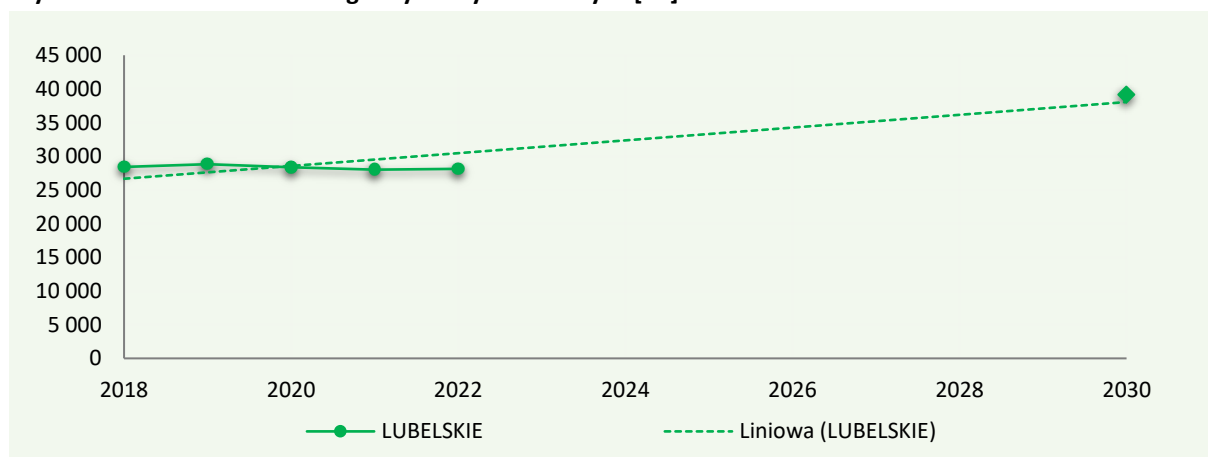
Wśród **zakładanych efektów** dla realizacji celu operacyjnego 1.4. Umacnianie marki lubelskich produktów żywnościowych należy wskazać:

Rozwój specjalizacji sektora rolno-spożywczego ukierunkowanego na produkcję zdrowej żywności wiąże się z potrzebą zrównoważonego wykorzystania potencjału rolniczej przestrzeni produkcyjnej, wprowadzenia odpowiednich rozwiązań w zakresie sposobu prowadzenia produkcji, a także podejmowania działań informacyjno-promocyjnych pozwalających na wykreowanie marki lubelskich produktów żywnościowych. W tym kontekście województwo lubelskie charakteryzują trzy podstawowe wskaźniki.

⇒ Powierzchnia **ekologicznych użytków rolnych**, która w 2022 roku wynosiła 28 115 ha, a jej wielkość w stosunku do 2018 r. uległa nieznacznemu zmniejszeniu o 2,5% (wykres 14).

Wykres 14 Powierzchnia ekologicznych użytków rolnych [ha]

Źródło: Oprac. własne DSiR na podstawie danych GUS, 2023

⇒ Ogólna liczba **producentów ekologicznych**, która od 2018 r. utrzymuje się na zbliżonym poziomie i na koniec 2022 r. wyniosła 2 063 (9% wszystkich producentów ekologicznych w kraju), z czego:

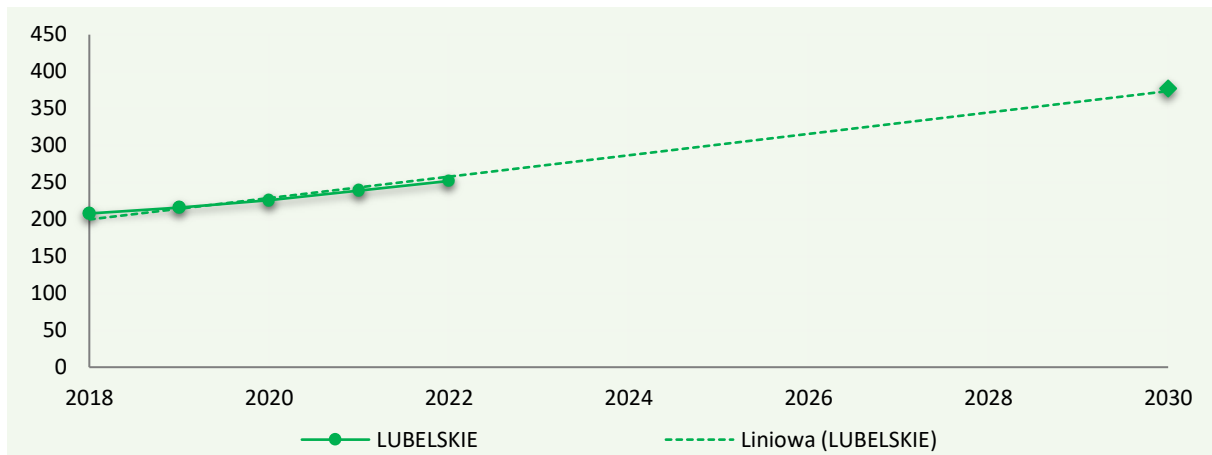
- 93,4% (1 926) stanowią producenci prowadzący działalność w zakresie podstawowej produkcji rolnej, w tym:
 - o **1 634 gospodarstwa** posiadające **certyfikat** Głównego Inspektoratu Jakości Handlowej Artykułów Rolno-Spożywczych,
 - o **292 gospodarstwa** będące na etapie uzyskiwania certyfikatu,

- pozostała część obejmuje działalność w zakresie przechowywania, przetwarzania oraz dystrybucji produktów ekologicznych.

⇒ **Liczba produktów tradycyjnych**, która w województwie lubelskim stale **wzrasta**:

- w roku 2022 na listę MRiRW wpisanych było **252 produkty** i w stosunku do roku 2018 ich liczba **zwiększyła się** o 44 pozycje.

Wykres 15 Liczba produktów tradycyjnych [szt.]

Źródło: Oprac. własne DSiR na podstawie danych GUS, 2023

⇒ W odniesieniu do podstawowych aspektów **rozwijania specjalizacji** województwa w zakresie produkcji tradycyjnej i zdrowej żywności, a w konsekwencji umacniania marki lubelskich produktów żywnościowych zwraca uwagę:

- **trwała wielkość** udziału **powierzchni ekologicznych** użytków rolnych w przestrzeni województwa,
- **utrzymujące się** duże znaczenie lubelskich producentów ekologicznych (w tym certyfikowanych) w skali ogólnokrajowej,
- **wyraźny wzrost** liczby **produktów tradycyjnych**.

⇒ Ze względu na powszechnie zwiększające się **zapotrzebowanie na zdrową żywność i produkty wysokiej jakości**, a także specyfikę działań związanych z rolniczą produkcją ekologiczną niezbędne jest efektywne **wykorzystanie** wsparcia przewidzianego w Planie Strategicznym dla Wspólnej Polityki Rolnej na lata 2023-2027 w ramach, którego orientacyjna alokacja finansowa dla Polski na rzecz rolnictwa ekologicznego przewidziana została na poziomie 905 mln euro.

2. Cel strategiczny 2. – Wzmocnienie powiązań i układów funkcjonalnych

Kształtowanie powiązań i układów funkcjonalnych obejmuje działania ukierunkowane na **wzmacnianie i uzupełnianie funkcji** pełnionych przez poszczególne obszary z maksymalnym wykorzystaniem ich lokalnych potencjałów oraz zapewnienie dostępności regionu w różnych skalach przestrzennych. W tym kontekście, realizacja idei zrównoważonego rozwoju znajduje swoje odbicie w dążeniu do zapewniania dobrych warunków do zamieszkania i pracy w różnych częściach regionu. Uwzględniając ustalony w SRWL 2030 zakres niezbędnych działań rozwojowych wyodrębnione zostały główne obszary oceny stopnia realizacji celu strategicznego 2 – Wzmocnienie powiązań i układów funkcjonalnych, które obejmują:

- **Zrównoważony rozwój systemów infrastruktury** technicznej ukierunkowany na zwiększanie dostępności i wzmacnianie powiązań infrastrukturalnych, w tym **transportowych, telekomunikacyjnych i energetycznych**,
- **Rozwój miejskich obszarów funkcjonalnych**, z uwzględnieniem kształtowania policentrycznego układu sieci osadniczej, rozwijania funkcji ośrodków miejskich oraz wzmacniania skali powiązań w obrębie stref ich bezpośredniego oddziaływania,
- **Wielofunkcyjny rozwój obszarów wiejskich**, z uwzględnieniem potrzeb zwiększania dostępności usług i infrastruktury technicznej,
- **Ochronę wartości i powiązań przyrodniczych**, z uwzględnieniem poprawy jakości i skuteczności ochrony różnych komponentów środowiska.

Analiza kierunków zmian oraz ocena skali procesów i zjawisk towarzyszących kształtowaniu powiązań i układów funkcjonalnych przedstawiona została według **obszarów tematycznych** określonych na podstawie ustalonych w SRWL 2030 celów operacyjnych, właściwych dla 2 celu strategicznego. Ze względu na przyjęty wymiar terytorialny polityki rozwoju województwa, szczegółowe informacje dotyczące zjawisk zachodzących w MOF oraz subregionach funkcjonalnych zawarte zostały w rozdziale: Wymiar terytorialny regionalnej polityki rozwoju.

2.1. Zwiększanie dostępności i wzmacnianie powiązań infrastrukturalnych

W ramach zwiększania dostępności i wzmacniania **powiązań infrastrukturalnych**, SRWL 2030 wskazuje wielowymiarowe działania służące **poprawie funkcjonalności systemów**, które w bezpośredni sposób warunkują możliwości rozwoju oraz atrakcyjność społeczno-gospodarczą regionu, tj.:

- **transportowych**, z uwzględnieniem poziomu rozwoju różnych typów (drogowe, kolejowe, lotnicze) i kategorii (międzyregionalne, regionalne, lokalne) powiązań infrastrukturalnych oraz organizacji przewozów pasażerskich,
- **telekomunikacyjnych**, z uwzględnieniem dostępności infrastruktury telekomunikacyjnej o wysokich przepustowościach,
- **energetycznych**, z uwzględnieniem rozbudowy systemu wytwarzania i dystrybucji energii.

Oczekiwane efekty realizacji celu operacyjnego 2.1. Zwiększanie dostępności i wzmacnianie powiązań infrastrukturalnych obejmują przede wszystkim:

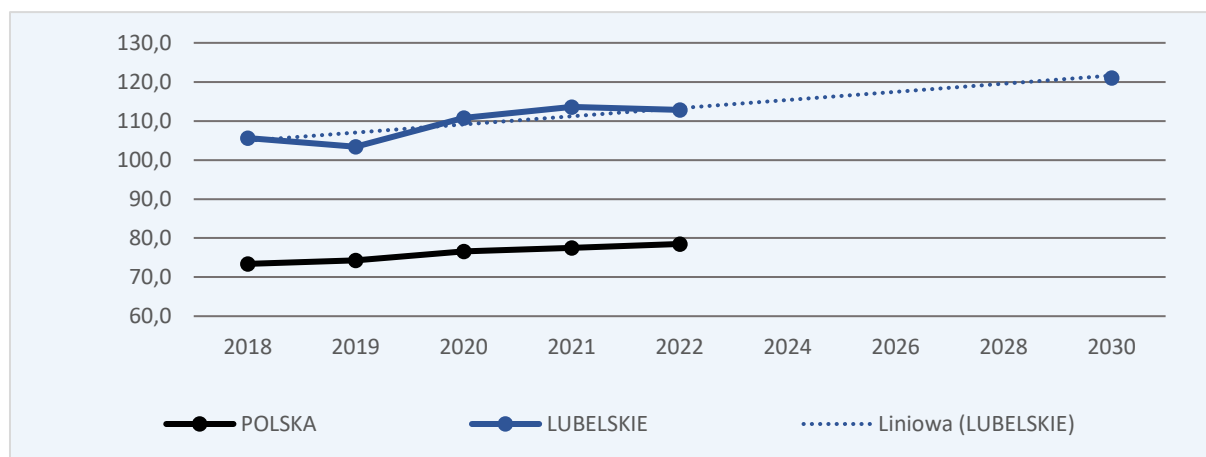

Wzmacnianie powiązań transportowych – infrastruktura drogowa

 Dostępność komunikacyjna w zakresie **transportu kołowego** w dużej mierze determinowana jest gęstością i stanem technicznym dróg odpowiedniej kategorii. W 2022 r. w województwie lubelskim stan tej infrastruktury był następujący:

- **gęstość sieci drogowej** wyniosła 150 km/100km² co oznacza, że w stosunku do roku 2018 **pozostaje na tym samym poziomie**,
- **wskaźnik** długości dróg o **nawierzchni twardej ulepszonej** przypadającej na 10 tys. ludności wyniósł **112,8 km** i był **wyższy o 7,2 km niż w 2018 r.**, co plasuje województwo na **3 miejscu** w kraju,
- w latach 2018-2022, największy **wzrost** długości dróg o nawierzchni twardej ulepszonej **odnotowano** odpowiednio w odniesieniu **do dróg gminnych o ok. 3%**, natomiast do dróg powiatowych i wojewódzkich o **ok. 1,6%**.

Wykres 16 Długość dróg o twardej nawierzchni ulepszonej na 10 tys. ludności

Źródło: Oprac. własne na podst. GUS BDL, 2023

⇒ **Dostępność komunikacyjną w wymiarze ponadregionalnym** zapewniają **drogi krajowe**, w tym w szczególności posiadając klasę techniczną S tj. **drogi ekspresowe**. W 2022 r. na terenie województwa:

- łączna **długość dróg krajowych** osiągnęła wielkość 1 036,1 km i kształtuje się **na podobnym poziomie** jak w roku 2018
- z 9,8% w 2018 roku, do 22,4% w 2022 roku zwiększył się udział dróg ekspresowych w ogólnej długości wszystkich dróg krajowych, co oznacza:
 - o wyraźny **wzrost** (o 128%) **długości dróg ekspresowych**, która w 2022 roku wyniosła 232 km,
- **znacząca**, jakościowa **poprawa** ponadregionalnej, drogowej **dostępności** województwa jest efektem realizacji **przedsięwzięć flagowych** obejmujących budowę odcinków dróg ekspresowych **S12, S17 i S19 Via Carpatia**.

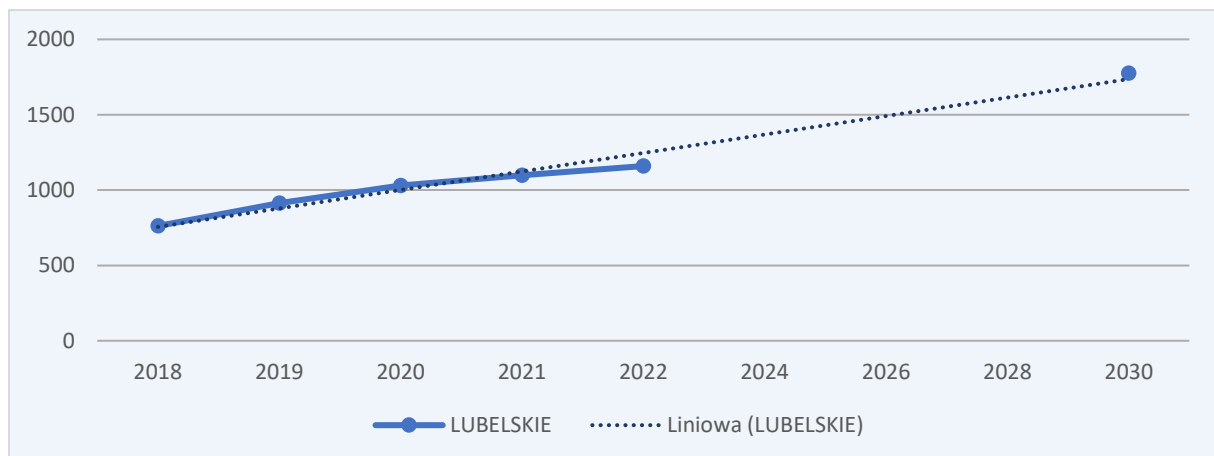
⇒ **Poprawa spójności wewnętrznej w wymiarze regionalnym**, w tym wzmocnienie powiązań pomiędzy głównymi ośrodkami miejskimi, warunkowana jest stanem sieci **dróg wojewódzkich**. W 2022 r.:

- łączna **długość dróg wojewódzkich** wyniosła 2 336,3 km i w stosunku do roku 2018 **zwiększyła się** o 1,6%, tj. ok. 36 km,
- **gęstość** dróg wojewódzkich wyniosła 9,3 km/100 km² co oznacza, że od 2018 r. pozostaje **na podobnym poziomie**,
- w latach 2018-2022 **przebudowano, rozbudowano i wyremontowano 33 drogi wojewódzkie** o łącznej długości **ok. 389 km**, w tym w 2022 r. zakończono 3 inwestycje na odcinkach dróg nr 801, 835, 855 o łącznej długości ok. 31 km,
 - o **w trakcie realizacji** są inwestycje na drogach nr: **741, 820, 830** (w tym obwodnica Nałęczowa), **833, 860**,
 - o w bliskiej perspektywie **zaplanowano budowę obwodnic**: Urzędowa, Biłgoraja, Frampola, Tarnogrodu, Białej Podlaskiej (część wschodnia), Międzyrzeca Podlaskiego (część wschodnia) i Hrubieszowa.

⇒ **Dostępność komunikacyjną** w wymiarze lokalnym i ponadlokalnym zapewnia odpowiednia gęstość dróg powiatowych i gminnych. Poprawie mobilności lokalnej oraz **obniżeniu emisyjności transportu** sprzyja przystosowanie ciągów komunikacyjnych do możliwości wprowadzenia bezkolizyjnego **ruchu rowerowego**. W latach 2018-2022:

- **gęstość dróg powiatowych** o nawierzchni twardej w regionie uległa **niewielkiemu zwiększeniu (o 1,6%)** i w 2022 r. wyniosła 37,7 km/100 km²,
- **gęstość dróg gminnych** o nawierzchni twardej w regionie **wzrosła o 2,3%** i w 2022 r. wyniosła 44,2 km/100 km²,
- nastąpił **wyraźny, o 52% wzrost długości ścieżek rowerowych**, których w 2022 r. łączna długość wyniosła 1159,4 km.

Wykres 17 Długość ścieżek rowerowych

Źródło: Oprac. własne na podst. GUS BDL, 2023

⇒ Obserwowane w latach 2018-2022 **zwiększenie dostępności** komunikacyjnej przestrzeni województwa w ruchu kołowym wynika przede wszystkim z:

- **wyraźnego** rozwoju i **zwiększenia** udziału **dróg ekspresowych** w łącznej długości dróg publicznych,
 - **prowadzonych prac modernizacyjnych** na drogach wojewódzkich, służących poprawie parametrów technicznych dróg,
 - **nieznacznego zwiększenia** gęstości dróg publicznych niższych kategorii, tj. dróg powiatowych i gminnych.
- ⇒ **Wzrastającej popularności** transportu **rowerowego** sprzyja wyraźny, **wzrostowy trend** wskaźnika długości **ścieżek rowerowych**.
- ⇒ Ważnym instrumentem wsparcia realizowanych oraz zaplanowanych inwestycji transportowych jest **Fundusz Rozwoju Dróg**, w ramach którego w latach 2019-2023 zrealizowano inwestycje na 3 250 km dróg o wartości dofinansowania przekraczającej **2 mld zł**.

Wzmacnianie powiązań transportowych – infrastruktura kolejowa

 Obok parametrów długości i gęstości sieci, atrakcyjność komunikacyjna **transportu kolejowego** warunkuje stan techniczny (w tym elektryfikacja) linii, a także organizacja **kierunków i siatki połączeń** oraz lokalizacja miejsc przesiadkowych. W 2022 r. parametry infrastruktury kolejowej na terenie województwa przedstawiają się następująco:

- **długość linii kolejowych** wyniosła **1 097 km** i w stosunku do 2018 r. wzrosła **o 4,7%**,
 - **gęstość linii kolejowych** kształtowała się na poziomie **4,4 km/100 km²** i od 2018 r. nie uległa znaczącym zmianom,
- ⇒ Od 2018 r. **długość zelektryfikowanych linii kolejowych** w regionie **wzrosła o 18%** i w 2022 r. wyniosła 491 km, jednak pozostaje na niskim poziomie ok. 45%. W latach 2018-2022 w województwie lubelskim:
- **zmodernizowano 382,75 km linii kolejowych**, w tym w zakresie Rewitalizacji linii kolejowej nr 30 na odcinku Lublin – Parczew oraz **elektryfikacji linii kolejowych nr 68, 565 na odcinku Lublin – Stalowa Wola – Rozwadów**,
 - w 2022 r. oddano do użytkowania **dworce kolejowe: w Kraśniku na linii nr 68 oraz w Świdniku, Kaniach i Sadurkach na linii nr 7**,
 - poddano **rozbudowie Lokalne Centrum Sterowania Linii Hutniczej Szerokotorowej** oraz **przebudowano stacje: Zamość Bortatycze i Szczepieszyn**.

- ⇒ W latach 2018-2022, **stan rozwoju sieci kolejowej** w województwie charakteryzuje:
- nieznaczny **wzrost** długości linii,
 - wyraźna **poprawa** stanu technicznego infrastruktury.
- ⇒ **Kluczowe znaczenie** dla zwiększenia **dostępności kolejowej** regionu oraz likwidacji obszarów wykluczenia transportowego będzie miała realizacja zaplanowanych inwestycji, w tym obejmujących:
- **kompleksową modernizację** linii kolejowych: E 20/C-E20 na odcinku Siedlce – Terespol oraz linii nr 12/C-E20 Skierniewice – Łuków, a także przebudowa kolejowego przejścia granicznego Dorohusk – Jagodin,
 - przewidzianą w Programie Kolejowym CPK Centralny Port Komunikacyjny, **budowę nowych połączeń kolejowych** na odcinkach: Lublin – Zamość (komponent CPK: Trawniki – Zamość),

Szastarka – Janów Lubelski – Biłgoraj, Wólka Orłowska – Bełzec (linia nr 56), Milanów – Biała Podlaska – Białystok (linia nr 631), Trawniki – Krasnystaw Miasto (linia nr 54) oraz wynikającą z Programu Inwestycji Dworcowych modernizację dworców kolejowych w Łukowie, Dęblinie, Nałęczowie, Trawnikach, Chełmie i Lubartowie.

⇒ Wśród najważniejszych **instrumentów wsparcia** nowych inwestycji w transporcie kolejowym należy wymienić:

- Program Uzupełniania Lokalnej i Regionalnej Infrastruktury Kolejowej – Kolej+,
- Fundusze Europejskie dla Lubelskiego 2021-2027, w ramach Priorytetu 6. Zrównoważony system transportu, zapewniając alokację na te cele w wysokości 228,6 mln euro.

Wzmacnianie powiązań transportowych – transport lotniczy

Zwiększanie **dostępności komunikacyjnej** regionu w zakresie **transportu lotniczego** obejmuje przede wszystkim **zwiększanie siatki połączeń** oraz rozwój funkcjonalny Regionalnego Portu Lotniczego Lublin S.A.:

- w 2023 r. funkcjonowały **międzynarodowe połączenia** rejsowe i czarterowe z Lublina **z lotniskami**: Dublin, Londyn Luton, Bergamo, Burgas, Warszawa, Mediolan, Monastyr, Rodos, Split, Antalya oraz **krajowe** z Gdańskiem i Warszawą,
- w 2023 r. w Porcie Lotniczym Lublin odprawiono blisko **399 tys. pasażerów**, tj. o **12% mniej** niż w 2018 r. (przed pandemią)
 - o **największy spadek** wielkości przewozów pasażerskiej w ruchu lotniczym zanotowany został w 2021 r. (108 tys.), co ma ścisły związek z ograniczeniami w podróżowaniu, wprowadzonymi z powodu pandemii COVID-19,
 - o w 2023 r., w stosunku do roku 2021, zanotowano **ponad 3-krotny wzrost** liczby odprawianych pasażerów.

⇒ W 2021 r., Port Lotniczy Lublin otrzymał pozwolenie Urzędu Lotnictwa Cywilnego na prowadzenie **dotychczasowej działalności** lotniczej w zakresie **usług cargo**. Realizując plany rozbudowy infrastruktury lotniska, w 2023 r. spółka wystąpiła z wnioskiem o pozwolenie na budowę dotyczącym:

- hali magazynowo-przeładunkowej o powierzchni blisko 2 000 m² z dedykowanymi pomieszczeniami do obsługi towarów specjalnych,
- budynku biurowego oraz placu manewrowego wraz z drogą dojazdową.

Wzmacnianie powiązań transportowych – publiczny transport zbiorowy

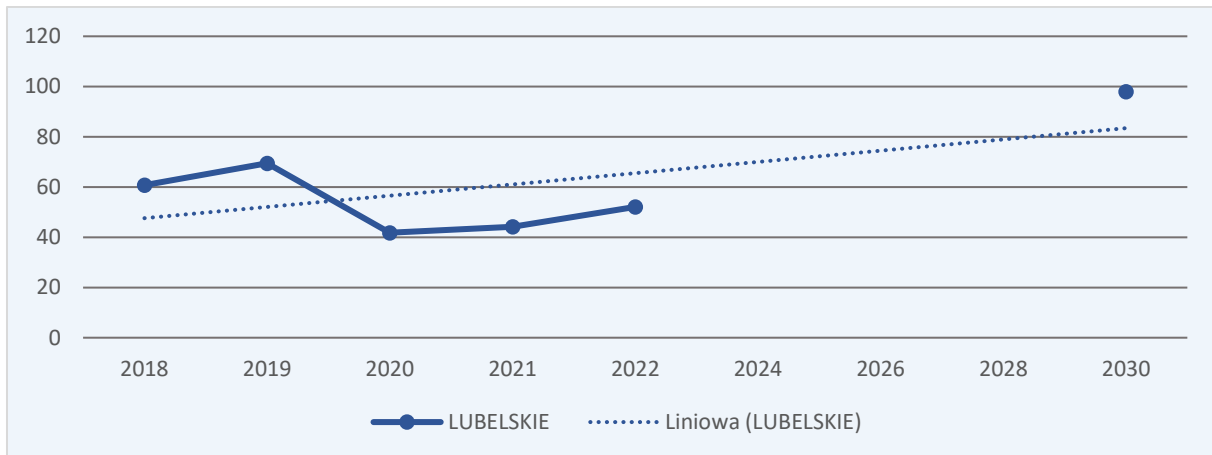

Obok aspektów infrastrukturalnych, na kształtowanie zewnętrznej dostępności transportowej wpływa dobrze zorganizowany **system transportu publicznego** obejmujący połączenia międzyregionalne, regionalne i lokalne, w ramach kolejowej i autobusowej komunikacji zbiorowej. Sytuacja w tym zakresie w województwie lubelskim przedstawiała się następująco:

- w 2022 r. **koleją** przewieziono ponad **2,7 mln pasażerów**, co oznacza **wzrost o ok. 17%** w stosunku do 2018 r.,

- w stosunku do 2018 r. nastąpił **znaczący spadek (o 77%)**, ilości pasażerów korzystających z międzymiastowego **transportu autobusowego**, których liczba w 2022 r. osiągnęła wielkość **11 534 tys.**,
- **liczba przewozów pasażerskich w komunikacji miejskiej** przypadająca na 1 mieszkańca wyniosła **52 os.** i była **niższa o 17%** niż w 2018 r. Odnotowany w latach 2020-2022 **znaczący spadek** przewozów wynikał z **ograniczeń** w podróżowaniu spowodowanych **pandemią Covid-19**.

Wykres 18 Przewozy pasażerskie w komunikacji miejskiej na 1 mieszkańca

Źródło: Oprac. własne na podst. GUS BDL, 2023

1. Rejestrowane w latach 2018-2022 zmiany ilościowe w **przewozach pasażerskich** pozwalają stwierdzić:
 - sukcesywny **wzrost atrakcyjności** przewozów pasażerskich w transporcie kolejowym,
 - **relatywnie niższe** zainteresowanie **transportem autobusowym**, spotęgowane w latach 2020-2021 ograniczeniami w podróżowaniu, związanymi z pandemią COVID-19.
 ⇒ Należy przyjąć, że na wzrost zainteresowania komunikacją w transporcie publicznym wpływać będzie:
 - **uruchomienie** w 2022 r. przez Samorząd WL 6 linii o charakterze użyteczności publicznej w ramach organizacji publicznego transportu autobusowego w województwie lubelskim,
 - **realizacja** Zintegrowanego Intermodalnego **Dworca Metropolitarnego** jako węzła komunikacji publicznej integrującego systemu transportu w różnych skalach przestrzennych.
 ⇒ Wśród najważniejszych **instrumentów wsparcia** nowych inwestycji służących rozwojowi transportu publicznego należy wymienić Fundusze Europejskie dla Lubelskiego 2021-2027, w tym przede wszystkim ramach:
 - Priorytetu 5. Zrównoważona mobilność miejska, z alokacją na poziomie 127,0 mln euro,
 - Priorytetu 6. Zrównoważony system transportu, z alokacją na poziomie 228,6 mln euro.

Zwiększanie dostępności telekomunikacyjnej

Zwiększanie **dostępności telekomunikacyjnej** regionu związane jest z rozbudową infrastruktury teleinformatycznej, w tym w szczególności sieci Internetu szerokopasmowego.

⇒ Od 2018 r. nastąpiła **poprawa dostępu do Internetu** mieszkańców regionu, poprzez sukcesywną rozbudowę infrastruktury teleinformatycznej:

- długość **linii światłowodowych** w województwie lubelskim **wzrosła o 12%** i w 2021 r. wyniosła **23,8 tys. km**,
- długość **linii kablowych** w regionie **wzrosła o 31%** i w 2021 r. wyniosła **24,1 tys. km**.

⇒ W ostatnich latach, na terenie województwa nastąpił **wyraźny rozwój infrastruktury teleinformatycznej**:

- dla zwiększenia **dostępności telekomunikacyjnej** regionu istotne znaczenie ma realizacja projektu pn. **Sieć Szerokopasmowa Polski Wschodniej**, w ramach którego w 2022 r. zrealizowano zadania w zakresie zarządzania, eksploatacji, utrzymania i świadczenia usług hurtowych dostępu do sieci na rzecz przedsiębiorców telekomunikacyjnych, a także działania szkoleniowe.

⇒ Wśród najważniejszych **instrumentów wsparcia** inwestycji służących zwiększeniu dostępności telekomunikacyjnej należy wymienić:

- Program Fundusze Europejskie na Rozwój Cyfrowy 2021-2027, który stanowi kolejny etap cyfrowej transformacji kraju,
- Fundusze Europejskie dla Lubelskiego 2021-2027, w tym przede wszystkim w ramach Priorytetu 2. Transformacja gospodarcza i cyfrowa regionu, z alokacją na poziomie 162 mln euro.

Wzmacnianie powiązań energetycznych

Wzmacnianie **powiązań energetycznych** w województwie lubelskim związane jest przede wszystkim z rozwojem **sieci przesyłowych elektroenergetycznych**, zwiększaniem dostępności do sieci gazowej, a także dywersyfikacją źródeł energii.

⇒ W latach 2018-2022 r., w województwie nastąpiły znaczące zmiany w zakresie rozwoju **infrastruktury przesyłowej i dystrybucyjnej**:

- w zakresie produkcji i przesyłu **energii elektrycznej**:
 - o **zwiększyła** się **długość** linii w krajowej **sieci elektroenergetycznej KSE** o nowy 65-kilometrowy odcinek linii 400 kV Chełm-Lublin Systemowa,
 - o **wzrosła o 109%** moc zainstalowana **w elektrowniach**, która w 2022 r. wyniosła **1 360,6 MW**,
 - o znacząco, **tj. o 125% wzrósł** udział **energii odnawialnej** w produkcji energii ogółem, który w 2022 r. szacowany był na poziomie **51,6%**.
- w zakresie **dystrybucji gazu** sieciowego:
 - o o **15% zwiększyła** się gęstość rozdzielczej sieci gazowej, która w 2022 r. wyniosła **37,9 km/100km²**.

⇒ Od 2018 r. nastąpiły **pozytywne zmiany** w zakresie **wytwarzania, przesyłu i dystrybucji energii** w województwie lubelskim. Pomimo tego:

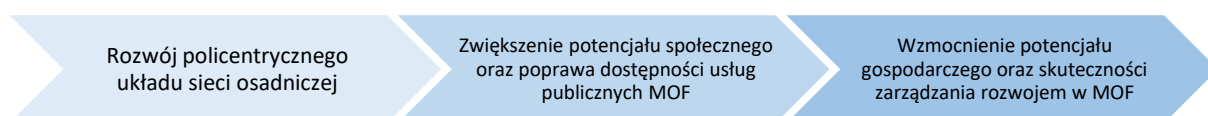
- nadal **niezadawalający jest stan techniczny** infrastruktury oraz **niewystarczająca** długość sieci wywołują potrzebę znaczących nakładów inwestycyjnych.
- ⇒ **Rozwój energetyki** opartej na **OZE** w dużej mierze warunkowany jest **dostępnością** sieci elektroenergetycznych. W celu zwiększenia możliwości przyłączeniowych:
- **Samorząd Województwa** Lubelskiego w porozumieniu z PGE Dystrybucja S.A. zgłosił **36 propozycji inwestycji** do realizacji na terenie województwa lubelskiego w ramach programu Fundusze Europejskie dla Polski Wschodniej na lata 2021-2027 o łącznej wartości projektów – **605,6 mln zł**.
- ⇒ **Stabilizacji** dostaw energii oraz **zwiększaniu samowystarczalności** energetycznej na poziomie gminy i powiatu sprzyja tworzenie klastrów energii:
- w województwie lubelskim funkcjonuje **12 klastrów energii** oraz **3 spółdzielnie energetyczne**.
- ⇒ W ramach „Ogólnopolskiego **systemu wsparcia doradczego** dla sektora publicznego, mieszkaniowego oraz przedsiębiorstw w zakresie efektywności energetycznej oraz OZE” Samorząd Województwa Lubelskiego:
- **zrealizował** ponad 1,5 tys. **konsultacji** w zakresie efektywności energetycznej, gospodarki niskoemisyjnej oraz możliwości wykorzystania odnawialnych źródeł energii,
 - **objął wsparciem doradczym** 15 dużych oraz 68 małych inwestycji w zakresie EE i OZE.
- ⇒ Wśród **najważniejszych instrumentów wsparcia** inwestycji służących rozwojowi systemów energetycznych oraz zwiększeniu efektywności energetycznej w regionie należy wymienić:
- Fundusze Europejskie dla Polski Wschodniej 2021-2027,
 - Fundusze Europejskie dla Lubelskiego 2021-2027 w ramach Priorytetu 4. Efektywne wykorzystanie energii, z alokacją na poziomie blisko 330 mln euro,
 - Program Fundusze Europejskie na Infrastrukturę, Klimat, Środowisko (FEnIKS) na lata 2021-2027.

2.2. Rozwój miejskich obszarów funkcjonalnych

 Zgodnie z SRWL 2030, zwiększanie dostępności funkcjonalnej województwa jest konsekwencją zarówno odpowiednio rozwiniętych systemów infrastruktury technicznej, jak i właściwego rozmieszczenia usług w przestrzeni województwa. W tym kontekście, w regionalnej polityce rozwoju przyjęto działania ukierunkowane na:

- kształtowanie **policentrycznego** układu sieci osadniczej,
- rozwijanie **funkcji ośrodków miejskich** oraz stref ich bezpośredniego oddziaływania jako obszarów koncentracji ludności i zainwestowania,
- wzmacniania skali powiązań w obrębie miejskich obszarów funkcjonalnych.

Zakładane efekty realizacji celu operacyjnego 2.2. Rozwój miejskich obszarów funkcjonalnych obejmują przede wszystkim:

Rozwój policentrycznego układu sieci osadniczej

Zgodnie z SRWL, w ramach działań służących **optymalizacji dostępności usług**, przyjęto **wzmacnianie** policentrycznego układu ośrodków miejskich, w zakresie odpowiadającym ich roli w obsłudze funkcjonalnej województwa, w tym m.in.:

- Lublina oraz Świdnika (jako ośrodków rdzeniowych LOM), w zakresie **koncentracji funkcji metropolitalnych**,
- Białej Podlaskiej, Chełma, Puław i Zamościa, w zakresie **wzmacniania funkcji subregionalnych**,
- Biłgoraja, Hrubieszowa, Janowa Lubelskiego, Kraśnika, Łukowa i Włodawy, tj. ośrodków lokalnych położonych w obszarach o utrudnionym dostępie do usług publicznych wyższego rzędu, w zakresie **rozwijania funkcji ponadlokalnych i subregionalnych**,
- Krasnegostawu, Opola Lubelskiego, Parczewa, Radzyna Podlaskiego, Ryk i Tomaszowa Lubelskiego, a także położonych w LOM: Łęcznej i Lubartowa, w zakresie **rozwijania podstawowych funkcji sektora publicznego**.

⇒ Sieć osadniczą kształtuje **54 ośrodków miejskich**, która w latach 2018-2024, powiększyła się w wyniku nadania praw miejskich nowym ośrodkom, tj.:

- w roku 2021 – 2 miejscowościom: **Goraj i Kamionka**,
- w roku 2022 – 1 miejscowości: **Izbica**,
- w roku 2024 - 3 miejscowościom: **Czemierniki, Piszczac i Turobin**.

⇒ pomimo **wzrastającej** liczby **miast** w regionie, w latach 2018-2022 zarejestrowany został:

- **spadek o ok. 5% liczby ludności** zamieszkującej ośrodki miejskie do 935,1 tys. os w 2022 r.,
- **zmniejszający się wskaźnik urbanizacji**, który kształtował się odpowiednio:
 - o na poziomie 46,5% (w Polsce 66,1%) w roku 2018,
 - o na poziomie 46,2% (w Polsce 59,6%) w roku 2022.

Zwiększenie potencjału społecznego oraz poprawa dostępności usług publicznych MOF

Podstawowym czynnikiem wpływającym na kształtowanie **potencjału społecznego MOF**, jest **koncentracja ludności** w miastach oraz strefach ich bezpośredniego oddziaływania. Województwo lubelskie, podobnie jak inne regiony Polski, charakteryzują negatywne zjawiska i procesy demograficzne, które w latach 2018-2022 r. spowodowały m.in.:

- **spadek liczby ludności** w regionie o **4,4%** do **2,02 mln os.**,
- **spadek średniej gęstości zaludnienia o 4%** do wartości **81 osób na 1 km²**.

⇒ W latach 2018-2022 obserwujemy powolny **trend koncentracji mieszkańców** regionu w **MOF**:

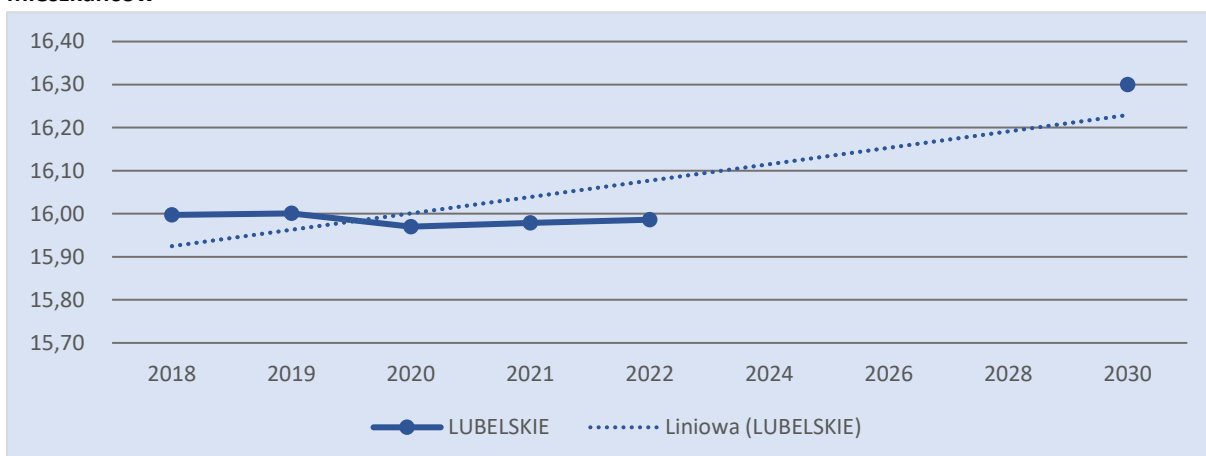
- **udział ludności MOF** w liczbie mieszkańców województwa **zwiększył się** z 65,8% do 66,66%, przy czym powszechnie rejestrowane (w skali całego Kraju) niekorzystne procesy demograficzne znalazły swoje odniesienie w:
 - o **ubytku o ponad 5% ludności** zamieszkującej ośrodki **rdzeniowe MOF**, tj. z ok. 843 tys. os. w 2018 r. do 799,7 tys. os. w roku 2022,

o **utrzymaniu liczby ludności** w strefach **zewnętrznych MOF** na poziomie **ok. 550 tys. mieszkańców**.

⇒ W analizowanym okresie, **szczególna sytuacja** zarejestrowana została w odniesieniu do **MOF ośrodków subregionalnych**, gdzie wyraźnie bo o **7% spadła** liczba mieszkańców **miast rdzeniowych**, przy jednoczesnym **wzroście o 1%** liczby mieszkańców **w strefach zewnętrznych**.

- uwzględniając zmniejszającą się liczbę mieszkańców w całym województwie, **udział ludności zamieszkującej MOF ośrodków subregionalnych** w ogólnej liczbie ludności województwa od 2018 r. kształtuje się na **niezmiennym poziomie ok. 16%**.

Wykres 19 Udział liczby ludności zamieszkującej MOF ośrodków subregionalnych w ogólnej liczbie mieszkańców

Źródło: Oprac. własne na podst. GUS BDL, 2023.

Zgodnie z SRWL 2030, poprawa **dostępności usług publicznych** następuje poprzez ich różnicowanie i właściwą lokalizację w określonych ośrodkach i strefach funkcjonalnych, zidentyfikowanych w modelu struktury funkcjonalno-przestrzennym województwa.

⇒ Szczególne znaczenie dla **budowania potencjału społecznego** w wymiarze ponadlokalnym ma **dostępność usług edukacji i ochrony zdrowia**. W tym zakresie, w latach 2018-2022:

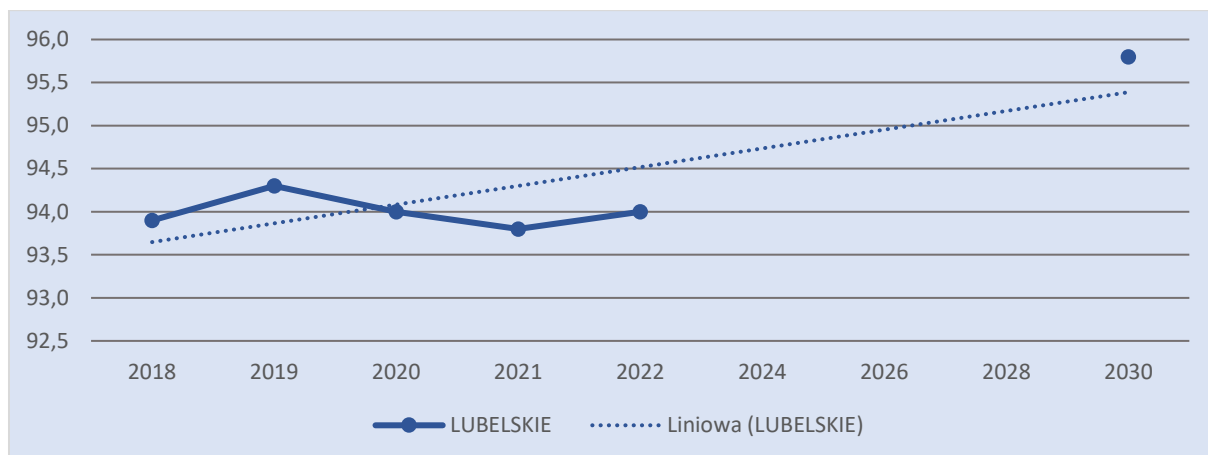
- ze względu na zjawiska demograficzne skutkujące spadkiem liczby mieszkańców w wieku szkolnym, a w konsekwencji potrzebą ekonomicznej racjonalizacji funkcjonujących placówek, łączna liczba **szkół ponadpodstawowych, ponadgimnazjalnych i policealnych** na terenie województwa **zmniejszyła się** z 577 do 501 placówek,
 - o **86%** wskazanych **placówek** edukacyjnych zlokalizowana jest **na terenie MOF**.
- łączna liczba **przychodni** na terenie województwa **zmniejszyła się** z 1 261 do 1 247 placówek,
 - o **77%** przychodni zlokalizowana jest **na terenie MOF**,
 - o pomimo zarejestrowanego zmniejszenia liczby przychodni, **zwiększyła się ich dostępność**. W 2018 r. liczba przychodni / 10 tys. kształtowała się na poziomie 6,0 w województwie i 6,9 w MOF, natomiast w 2022 r. wynosiła odpowiednio 6,2 w województwie oraz 7,1 w MOF.

⇒ Ważnym aspektem świadczonych przez samorządy lokalne usług publicznych jest zapewnienie dostępu do **infrastruktury kanalizacyjnej**. W latach 2018-2022 odnotowano:

- mało znaczące zmiany wyposażenia **obszarów miejskich** w infrastrukturę kanalizacyjną, co pozwalało na korzystanie z **oczyszczalni ścieków przez ok. 94% ich mieszkańców**:

- o odnotowano **nieznaczny wzrost** wskaźnika **dostępności do sieci kanalizacyjnej w MOF**, gdzie jego wartość w 2022 r. wyniosła 66,9% (54,2% w województwie), natomiast w roku 2018 kształtowała się na poziomie 66,6% (52,9% w województwie).

Wykres 20 Udział ludności korzystającej z oczyszczalni ścieków do ludności ogółem w miastach

Źródło: Oprac. własne na podst. GUS BDL, 2023

Wzmocnienie potencjału gospodarczego oraz skuteczności zarządzania rozwojem w MOF

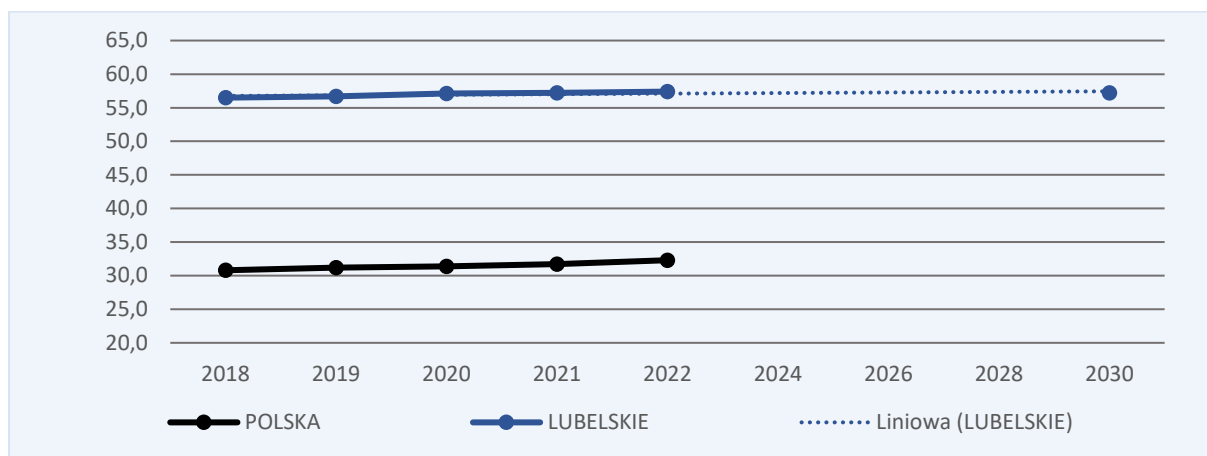
Rozwijanie **funkcji gospodarczych** MOF następuje przede wszystkim poprzez poprawę warunków dla działalności przedsiębiorstw oraz wzmacnianie potencjału JST do zarządzania rozwojem. W tym kontekście, ważnym aspektem działalności samorządów lokalnych była aktywność w:

- sferze **zarządzania przestrzenią**, wyrażanej powierzchnią terenów dla których sporządzone zostały miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego (mpzp) umożliwiające kształtowanie przestrzeni inwestycyjnej,
- **sferze finansów**, definiowanej wielkością i strukturą dochodów pozwalających na podejmowanie określonych inicjatyw inwestycyjnych.

⇒ Od 2018 r. na terenie województwa odnotowano:

- **zwiększenie o 1,6%** udziału powierzchni objętej obowiązującymi **miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego (mpzp)** w powierzchni ogółem, który w 2022 r. wyniósł **57,4%**, co plasuje województwo niezmiennie na **4 pozycji w kraju**, z wartością znacznie powyżej średniej dla Polski wynoszącej 32,3%:
 - o wzrost **o ponad 12%** powierzchni terenów wykorzystywanych na **cele przemysłowe**, których wielkość wynosiła odpowiednio w 2018 r. - 4 248 ha, a w 2022 - 4 765 ha.
- **zróżnicowane** stanu **pokrycia mpzp** poszczególnych MOF:
 - o w 10 MOF (w tym Lublina, Chełma, Puław, Białej Podlaskiej oraz 6 MOF ośrodków lokalnych) pokrycie kształtuje się na poziomie przekraczającym 70% powierzchni,
 - o w 2 MOF (Tomaszowa Lubelskiego i Włodawy) pokrycie nie przekracza 8% powierzchni.

Wykres 21 Udział powierzchni objętej obowiązującymi mpzp w powierzchni ogółem

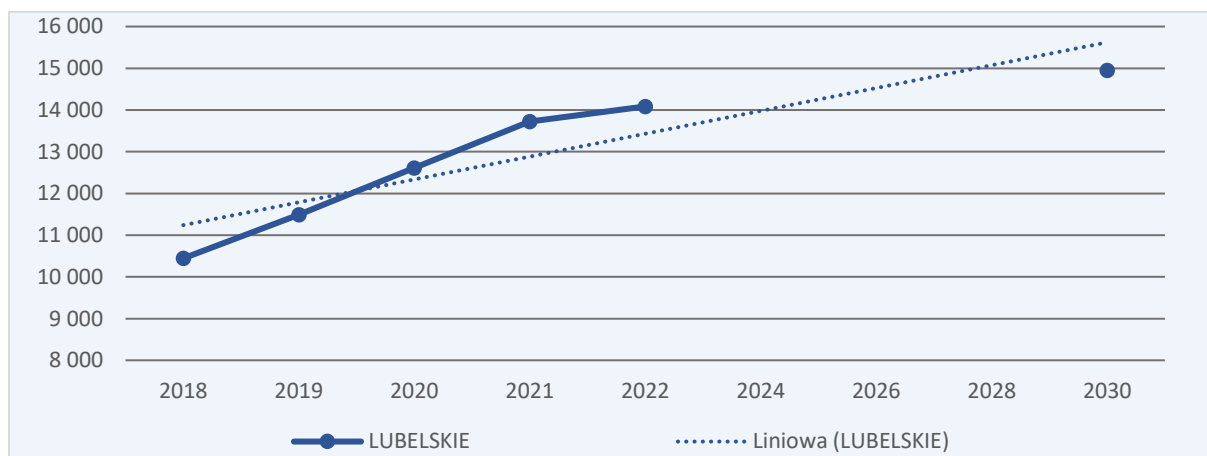

Źródło: Oprac. własne na podst. GUS BDL, 2023

⇒ Lata 2018-2022 były okresem dynamicznego **zwiększania dochodów** budżetów gmin:

- od 2018 r. nastąpił **znaczący wzrost o 35% dochodów** budżetów gmin w województwie, które łącznie w 2022 r. osiągnęły wielkość **14,08 mld zł**,

Wykres 22 Dochody budżetów gmin (ogółem, gminy łącznie z miastami na prawach powiatu)

Źródło: Oprac. własne na podst. GUS BDL, 2023

⇒ Dochody **ogółem gmin** położonych w obrębie MOF **wzrosły o ok. 23%**, tj. z nieco ponad 7 mld zł w 2018 r. do blisko 9,2 mld zł w roku 2022, przy czym:

- **wzrost dochodów własnych** w stosunku do 2018 r. **przekroczył 36%** i w 2022 r. wynosił ponad 4 mld zł,
- **zwiększył** się również udział dochodów **własnych** w dochodach ogółem, który w 2018 r. wynosił 42,2%, natomiast w 2022 r. 44,4%.

⇒ **Podjęmowane działania** planistyczno-inwestycyjne w Miejskich Obszarach Funkcjonalnych stanowią **istotne** uwarunkowanie **koncentracji** w ich obrębie **działalności gospodarczej**. W latach 2018-2022 r.:

- **koncentracja** podmiotów gospodarczych w MOF była **na zbliżonym poziomie** tj. ok. **77% wszystkich podmiotów** zarejestrowanych na terenie województwa lubelskiego.

- **zwiększyła się liczba firm przypadających na 1 tys.** mieszkańców w MOF, która w 2018 r. wynosiła 100,2/1 tys., natomiast w 2022 r. osiągnęła wielkość blisko 117/1 tys.,
 - o **wskaźnik** ten jest wyraźnie **wyższy** dla MOF **niż średnia w województwie**, która wynosiła odpowiednio 85,4/1 tys. w 2018 r. i 101,8 w roku 2022.

⇒ W efekcie **pozytywnych zmian** sferze gospodarczej, na terenie MOF nastąpił **wzrost aktywności na rynku pracy** mierzonej liczbą pracujących w przeliczeniu na 1 tys. mieszkańców. W latach 2018-2021 odnotowano:

- **utrzymanie** stałej wielkości **udziału pracujących w przeliczeniu na 1 tys.** w MOF w stosunku do ogólnej liczby pracujących / na 1 tys. w województwie, **na poziomie blisko 83%**,
- ok. **4% wzrost** wielkości wskaźnika **pracujących/1 tys.** w MOF, który w 2018 r. wynosił 236/1 tys., natomiast w 2022 r. blisko 245/1 tys.

⇒ W aspekcie działań przyjętych w ramach celu operacyjnego **Rozwój miejskich obszarów funkcjonalnych**, lata 2018-2022 są okresem wielu pozytywnych zmian, tj. m.in.:

- **policentryczny** układ osadniczy został **wzmocniony** poprzez ustanawianie nowych **ośrodków miejskich**,
- wzrostowi liczby przedsiębiorstw towarzyszy widoczna **poprawa** sytuacji na regionalnym **ryнку pracy**,
- wyraźnie **wzrasta** zdolność i **skuteczność** w zarządzaniu rozwojem, którego przejawem są:
 - o dynamicznie **zwiększające się dochody** budżetów gmin,
 - o wskaźnik **pokrycia mpzp**, który wyraża potrzebę świadomego zarządzania przestrzenią.

⇒ Powszechnie występujące, **negatywne zjawiska demograficzne**, znajdują swoje odzwierciedlenie we wskaźnikach wykorzystania bazy i infrastruktury społecznej, a w konsekwencji **zmniejszającej się** liczbie placówek edukacyjnych i ochrony zdrowia. W tym kontekście, dużym **wyzwaniem staje się** właściwa lokalizacja inwestycji, które:

- zapewnią właściwą **dostępność usług publicznych** w wymiarze lokalnym i ponadlokalnym,
- odpowiedzą **na potrzeby** mieszkańców w różnych grupach wiekowych,
- będą **uzasadnione ekonomicznie** w aspekcie utrzymania ich funkcjonalności w dłuższym horyzoncie czasu.

⇒ Wśród najważniejszych instrumentów wsparcia przedsięwzięć służących rozwojowi miejskich obszarów funkcjonalnych należy wymienić Fundusze Europejskie dla Lubelskiego 2021-2027, w tym przede wszystkim w ramach:

- priorytetu 5. Zrównoważona mobilność miejska, z alokacją na poziomie przekraczającym 127 mln euro.
- priorytetu 11. Rozwój zrównoważony terytorialnie, z alokacją na poziomie blisko 231 mln euro.

2.3. Wielofunkcyjny rozwój obszarów wiejskich

Uwzględniając **produkcję rolniczą**, jako **wiodącą funkcję** obszarów wiejskich, SRWL 2030 określa działania rozwojowe służące z jednej strony **zachowaniu potencjału produkcyjnego**

oraz walorów środowiskowych rolniczej przestrzeni produkcyjnej, z drugiej zaś **zrównoważony rozwój gospodarczy**, oparty na koncentrowaniu terenów inwestycyjnych w ośrodkach osadniczych oraz zorganizowanych strefach aktywności gospodarczej.

Realizując kierunki działań przyjęte dla celu operacyjnego 2.3. Wielofunkcyjny rozwój obszarów wiejskich, SRWL 2030 zakłada osiągnięcie **realnych efektów** w zakresie:

Rozwój specjalizacji gospodarczych

W ramach ukierunkowanej terytorialnie polityki rozwoju województwa, Samorząd Województwa Lubelskiego określił **5 subregionów funkcjonalnych**, dla których w oparciu o istniejące potencjały wskazane zostały społeczno-gospodarcze priorytety rozwoju. Zgodnie z założeniami, przyjęte priorytety definiują **specjalizacje rozwojowe** różnych części regionu, które bezpośrednio oddziałują na poziom rozwoju określonych sektorów gospodarki województwa.

Przyjętym w SRWL 2030 **priorytetom** rozwojowym poszczególnych OSI subregionalnych, przyporządkowano reprezentatywne sekcje PKD, dla których notowany w latach 2018-2021 wskaźnik Wartości Dodanej Brutto (WDB) definiuje poziom wykształcenia profili gospodarczych:

⇒ **Społeczno-gospodarcze wykorzystanie zasobów środowiska przyrodniczego i kulturowego** (profil podstawowy: OSI Roztocze, OSI Powiśle, OSI Polesie)

- **Sekcja I – Działalność związana z zakwaterowaniem i usługami gastronomicznym**
 - o WDB województwa **wzrosło o ponad 21%**, tj. z poziomu 988 mln zł w 2018 r. do blisko 1,2 mld zł w roku 2021, przy czym dynamika wzrostu była wyraźnie większa niż średnia dla Polski, która w 2021 kształtowała się na poziomie 14,3%,
 - o **o ok. 0,2 p. proc. zwiększył się udział** WDB województwa w WDB Polski, który w 2018 r. wynosił 3,7%, natomiast w 2021 kształtował się na poziomie 3,9%.
- **Sekcja R – Działalność związana z kulturą, rozrywką i rekreacją**
 - o WDB województwa **wzrosło o ponad 11%**, tj. z poziomu 629 mln zł w 2018 r. do ok. 699 mln zł w roku 2021, i jest to również wielkość charakteryzująca dynamikę wzrostu w Polsce,
 - o **na stałym poziomie kształtuje się udział** WDB województwa w WDB Polski, który zarówno w 2018 r. jak i 2021 kształtował się na poziomie 4,1%.

⇒ **Wykorzystanie zasobów naturalnych Wyżyny Lubelskiej dla rozwoju konkurencyjnego rolnictwa** (profil podstawowy: OSI Żywicielski, profil uzupełniający: OSI Powiśle, OSI Podlaski)

- **Sekcja A – Rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo**, w której:
 - o WDB województwa **wzrosło o 16,4%**, tj. z poziomu 4,0 mld zł w 2018 r. do 4,6 mld zł w roku 2021, przy czym dynamika wzrostu jest większa niż średnia dla Polski, która w 2021 kształtowała się na poziomie 15,2%,
 - o **o ok. 0,1 p. proc. zwiększył się udział** WDB województwa w WDB Polski, który w 2018 r. wynosił 7,9%, natomiast w 2021 kształtował się na poziomie 8%.

⇒ **Gospodarcze wykorzystanie potencjału krajowych i europejskich korytarzy transportowych**
(profil podstawowy: OSI Podlaski)

- **Sekcja G – Handel hurtowy i detaliczny; naprawa pojazdów samochodowych, włączając motocykle**
 - o WDB województwa **wzrosło o 18,6%**, tj. z poziomu 12,2 mld zł w 2018 r. do 14,4 mld zł w roku 2021, przy czym dynamika wzrostu była niższa niż średnia dla Polski, która w 2021 kształtowała się na poziomie 23,8%,
 - o **o ok. 0,2 p. proc. zmniejszył się udział** WDB województwa w WDB Polski, który w 2018 r. wynosił ok. 4%, natomiast w 2021 kształtował się na poziomie 3,8%.
- **Sekcja H – Transport i gospodarka magazynowa**
 - o WDB województwa **wzrosło o 4,8%**, tj. z poziomu 4,9 mld zł w 2018 r. do 5,2 mld zł w roku 2021, przy czym dynamika wzrostu była niższa niż średnia dla Polski, która w 2021 kształtowała się na poziomie 7,5%,
 - o **nieznacznie, o ok. 0,1 p. proc. zmniejszył się udział** WDB województwa w WDB Polski, który w 2018 r. wynosił ok. 3,9%, natomiast w 2021 kształtował się na poziomie 3,8%.

Zwiększenie atrakcyjności życia na terenach wiejskich

 Poprawa warunków życia na wsi związana jest przede wszystkim zapewnieniem właściwego dostępu do infrastruktury i usług publicznych, w tym przede wszystkim w wymiarze podstawowym do sieci wodociągowej i kanalizacyjnej oraz gazu sieciowego i usług telekomunikacyjnych, a także wykształceniem zróżnicowanej oferty na ponadlokalnych rynkach pracy.

Od 2018 r. nastąpiła widoczna **poprawa warunków życia na wsi**, na którą największy wpływ miało zwiększenie dostępności:

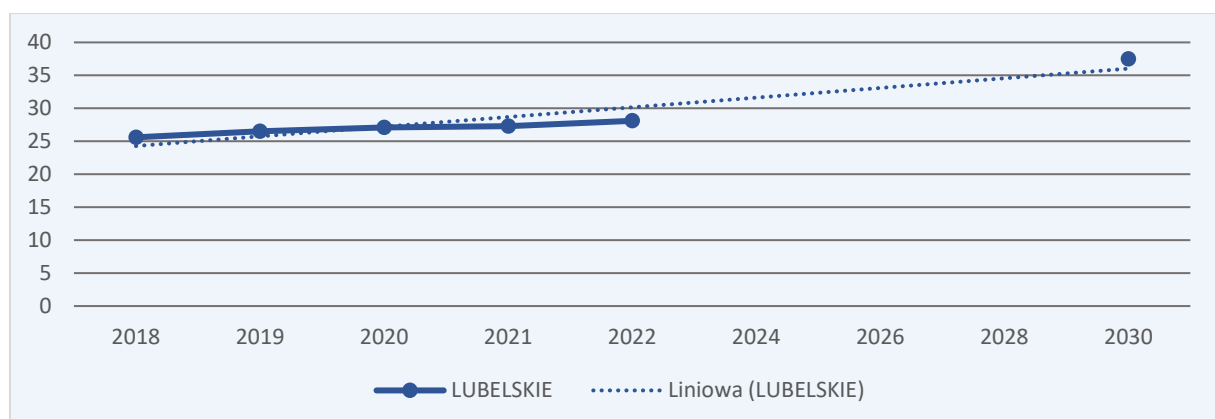
⇒ **Sieci wodociągowej**, której:

- **długość** na terenach wiejskich **wzrosła o 4,1%** i w 2022 r. wyniosła **19,28 tys. km.**

⇒ **Sieci kanalizacyjnej**, której:

- **długość** na terenach wiejskich **wzrosła o 14,5%** i w 2022 r. wyniosła **4,42 tys. km,**
- **dostępność**, mierzona udziałem ludności korzystającej z oczyszczalni ścieków do liczby ludności ogółem wyniosła w 2022 r. 28,1% i **była większa o 2,5 p. proc.** niż w roku 2018.

Wykres 23 Udział ludności korzystającej z oczyszczalni ścieków na wsi do ludności ogółem

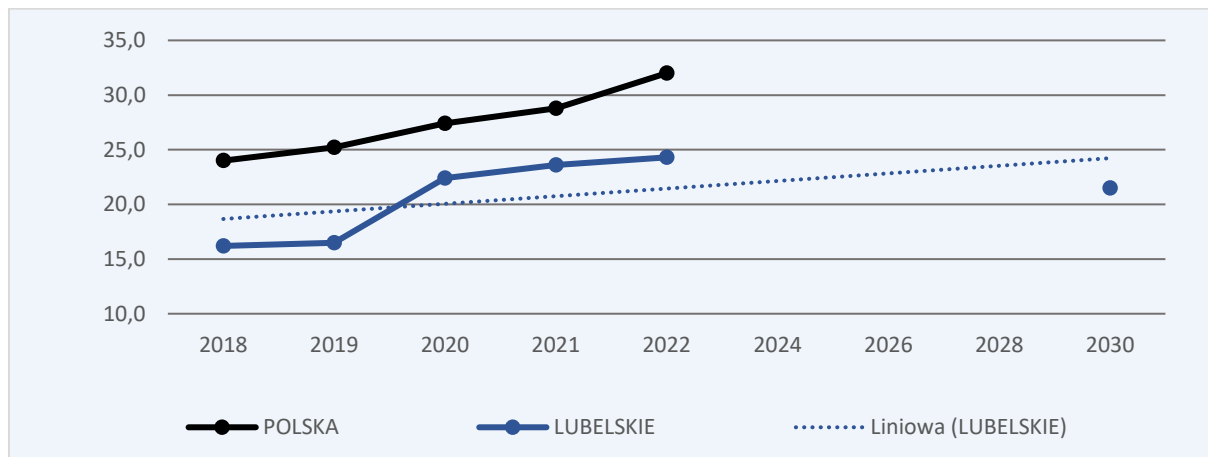

Źródło: Oprac. własne na podst. GUS BDL, 2023

⇒ **Sieci gazowej**, której:

- **długość sieci dystrybucyjnej (rozdzielczej) na wsi** wzrosła od 2018 r. o **5%** i w 2021 r. wyniosła **6,68 tys. km**,
- **dostępność**, mierzona **odsetkiem osób korzystających z sieci** wzrosła z **16,2%** w 2018 r. do poziomu **24,3%** w 2022 r.,
 - o region plasuje się na 8 pozycji w kraju, z wartością wskaźnika znacznie poniżej średniej dla Polski wynoszącej 32,0%.

Wykres 24 Odsetek ludności mieszkającej na wsi korzystającej z sieci gazowej w ludności na wsi ogółem

Źródło: Oprac. własne na podst. GUS BDL, 2023

⇒ **Usług telekomunikacyjnych**, których rozwój warunkowany jest stanem infrastruktury teleinformatycznej (opisanym w części: Zrównoważony rozwój infrastruktury technicznej) oraz jakością oferty operatorów:

- w latach 2018-2021 **nastąpił dynamiczny rozwój infrastruktury telekomunikacyjnej**, w efekcie czego długość sieci wzrosła odpowiednio o 12% w zakresie linii światłowodowych oraz o 31% w zakresie długości linii kablowych,
- w konsekwencji rozwoju infrastruktury, mieszkańcy województwa uzyskali wyraźnie **lepszy dostęp do Internetu**:
 - o w 2023 r. dostęp do Internetu posiadało 603 679 gospodarstw domowych, co oznacza **wzrost** w stosunku do 2018 r. **przekraczający 20%**.

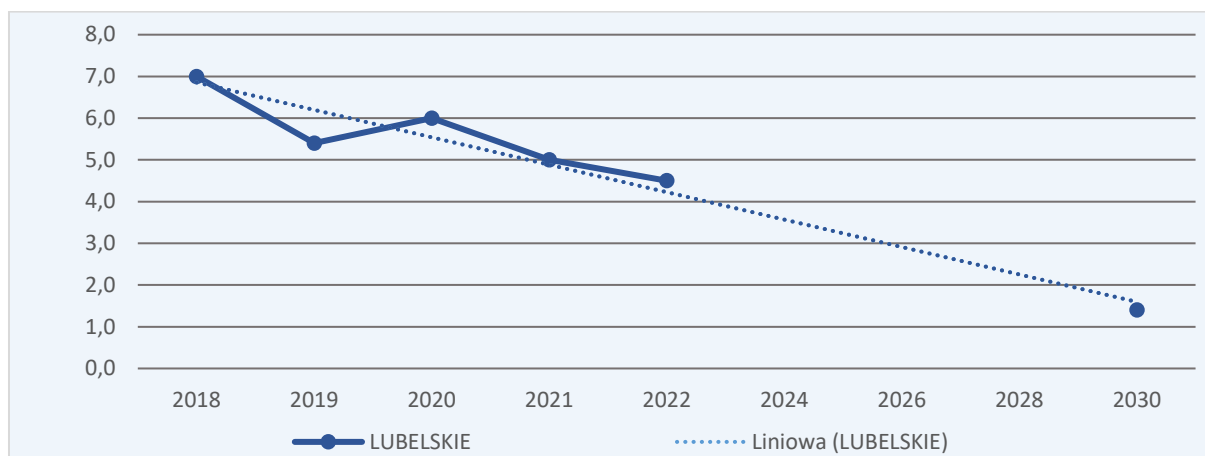

Bezrobocie na wsi ma inny, bardziej **trwały** charakter niż na terenach miejskich, natomiast rynek pracy jest węższy i mniej elastyczny. W tym kontekście, rozwój przedsiębiorczości pozarolniczej na terenach wiejskich, przede wszystkim w sektorze usługowym, wpływa na ilość i jakość oferty na ponadlokalnych rynkach pracy, a w konsekwencji na poziom bezrobocia.

⇒ W latach 2018-2022 nastąpiły **pozytywne zmiany** na rynkach pracy **obszarów wiejskich**:

- w 2022 r. w województwie lubelskim **stopa bezrobocia na wsi** wynosiła 4,5% i była **niższa o 2,5 p. proc. niż w 2018 r.**

Wykres 25 Stopa bezrobocia na wsi wg BAEL

Źródło: Oprac. własne na podst. GUS BDL, 2023

⇒ Analiza WDB w poszczególnych sekcjach PKD przyporządkowanych przyjętym w SRWL 2030 priorytetom rozwojowym OSI subregionalnych wskazuje na:

- **rozwój gospodarki** regionu oraz **wyraźny wzrost znaczenia województwa lubelskiego w strukturze gospodarczej kraju** w sektorach związanych z:
 - społeczno-gospodarczym wykorzystaniem **zasobów środowiska przyrodniczego i kulturowego**,
 - wykorzystaniem **zasobów naturalnych** Wyżyny Lubelskiej dla rozwoju konkurencyjnego rolnictwa,
- relatywnie **niską dynamikę rozwoju** oraz **niewielkie znaczenie** w strukturze gospodarczej kraju sektorów związanych z:
 - gospodarczym wykorzystaniem potencjału krajowych i europejskich korytarzy transportowych.

⇒ Znaczące **zwiększenie atrakcyjności** życia na terenach wiejskich w regionie jest efektem:

- **poprawy dostępu** do usług komunalnych, co wynika z sukcesywnie rozbudowywanej sieci wodociągowej, kanalizacyjnej i gazowej,
- **dynamicznego rozwoju** infrastruktury teleinformatycznej wpływającej na poprawę dostępu do usług telekomunikacyjnych,
- **pozytywnych zmian** na rynkach pracy skutkujących spadkiem stopy bezrobocia.

⇒ Wśród najważniejszych **instrumentów wsparcia** przedsięwzięć służących wielofunkcyjnemu rozwojowi obszarów wiejskich należy wymienić:

- Fundusze Europejskie dla Lubelskiego 2021-2027, w tym przede wszystkim w ramach priorytetu 3. Ochrona zasobów środowiska i klimatu, z alokacją na poziomie przekraczającym 234 mln euro oraz priorytetu 11. Rozwój zrównoważony terytorialnie, z alokacją na poziomie blisko 231 mln euro.
- Plan Strategiczny dla Wspólnej Polityki Rolnej na lata 2023-2027.

2.4. Ochrona walorów środowiska

W ramach przyjętych w SRWL 2030 celów rozwoju województwa, przewidziane zostały kierunki działań dotyczące **ochrony i wykorzystania potencjału środowiskowego** regionu.

Działania w tym zakresie obejmują przede wszystkim:

- **kształtowanie**, określonego w modelu struktury funkcjonalno-przestrzennej układu powiązań przyrodniczych, poprzez zachowanie wartości obszarów węzłowych (ostoi przyrody) oraz ciągłości i drożności korytarzy ekologicznych,
- **utrzymanie dobrego stanu** różnych komponentów środowiska (w tym wody, powietrza, gleb) decydujących o jakości życia oraz możliwości rozwoju ważnych dla regionu sektorów gospodarki (turystyka, rolnictwo).

Ochrona przestrzeni i kształtowanie powiązań przyrodniczych

Zgodnie z ustaleniami regionalnej polityki rozwoju, oczekiwany stan przestrzeni przyrodniczej województwa definiuje **utrzymanie regionalnego systemu obszarów chronionych** w zakresie parametrów ilościowych (powierzchnia) i jakościowych przestrzeni objętych formami ochrony przyrody oraz **zachowanie poziomu lesistości** w regionie.

⇒ W 2023 r. **regionalny system obszarów chronionych**:

- obejmuje 2 parki narodowe, 17 parków krajobrazowych, 17 obszarów chronionego krajobrazu, 88 rezerwatów przyrody oraz 125 obszarów Natura 2000,
- od 2018 r. **nie podlegał** znaczącym **zmianom** i kształtował się na poziomie:
 - o **22,7% powierzchni województwa** w odniesieniu do terenów objętych krajowymi formami ochrony przyrody (z wyłączeniem obszarów Natura 2000),
 - o **30,8% powierzchni województwa** w odniesieniu do łącznej (z uwzględnieniem obszarów Natura 2000) powierzchni terenów objętych ochroną²⁶.

⇒ O **międzynarodowym znaczeniu walorów przyrodniczo-krajobrazowych** województwa świadczą:

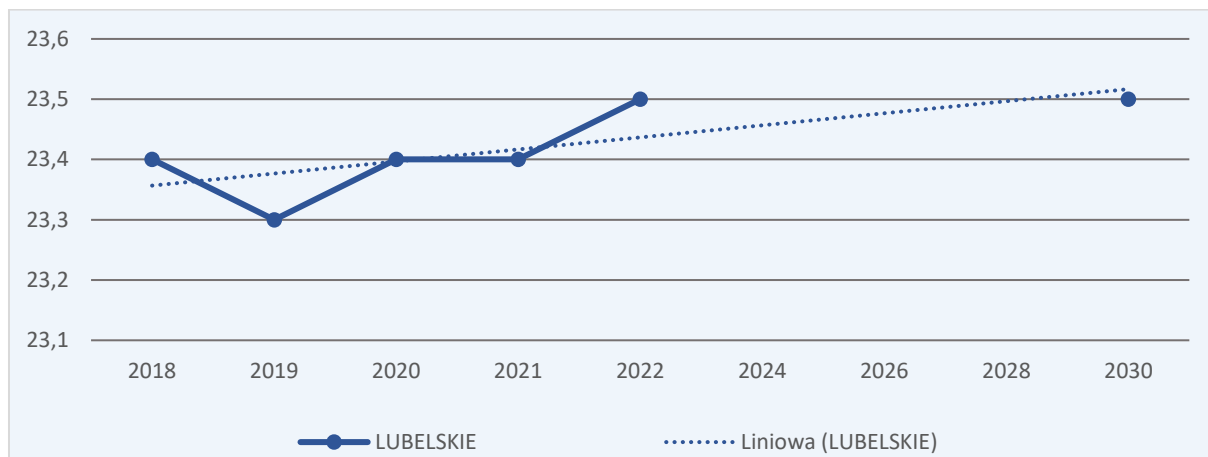
- **2** transgraniczne **rezerваты biosfery UNESCO**, ustanawiane w celu wykreowania zrównoważonych form rozwoju społeczno-gospodarczego,
- **1 obszar RAMSAR**, obejmujący tereny wodno-błotne w obrębie Poleskiego Parku Narodowego, stanowiący jeden z najcenniejszych w skali światowej obszar mokradłowy.

⇒ W latach 2018-2022, **stan zachowania lasów** w województwie charakteryzuje:

- nieznaczny, ok. **0,3% przyrost powierzchni gruntów leśnych**, które obecnie zajmują 597,8 tys. ha,
- **niewielki przyrost wskaźnika lesistości**, który kształtuje się obecnie na poziomie 23,5% powierzchni województwa (jeden z najniższych wskaźników lesistości w kraju).

²⁶ Obliczenia własne na podstawie danych przestrzennych GDOŚ.

Wykres 26 Lesistość w województwie lubelskim

Źródło: Oprac. własne na podst. GUS BDL, 2023

Utrzymanie dobrego stanu komponentów środowiska

Biorąc pod uwagę duże **znaczenie** problematyki stanu środowiska w regionalnej polityce rozwoju, w ramach zapisów SRWL 2030 ustalone zostały kierunki działań służące poprawie parametrów ilościowych i jakościowych, poszczególnych jego komponentów. Głównymi źródłami **zanieczyszczenia powietrza** (pyłowych i gazowych) w regionie pozostaje sektor komunalno-bytowy, komunikacja oraz działalność przemysłowa.

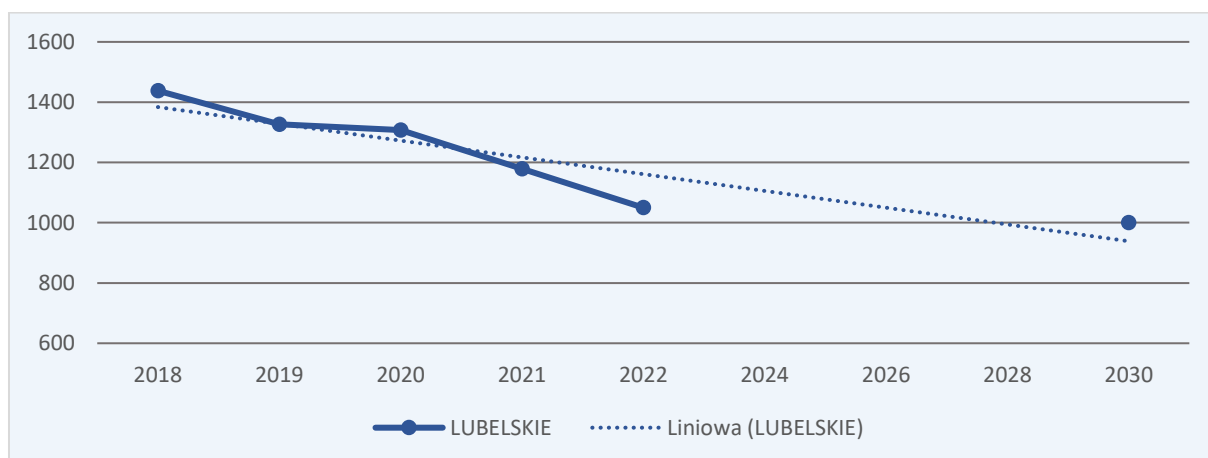
⇒ W 2022 r., na terenie województwa działało **95 zakładów szczególnie uciążliwych** dla czystości powietrza, w tym:

- 56 zakładów (56%) wyposażonych było w urządzenia do redukcji zanieczyszczeń pyłowych,
- 8 zakładów (8%) wyposażonych było w urządzenia do redukcji zanieczyszczeń gazowych.

⇒ Od 2018 r. obserwuje się wyraźny, bo 27% **spadek emisji zanieczyszczeń pyłowych** z zakładów szczególnie uciążliwych, która w 2022 r. szacowana była na 1 050 t:

- 59% zanieczyszczeń pyłowych stanowiły zanieczyszczenia ze spalania paliw,

Wykres 27 Emisja zanieczyszczeń pyłowych powietrza z zakładów szczególnie uciążliwych

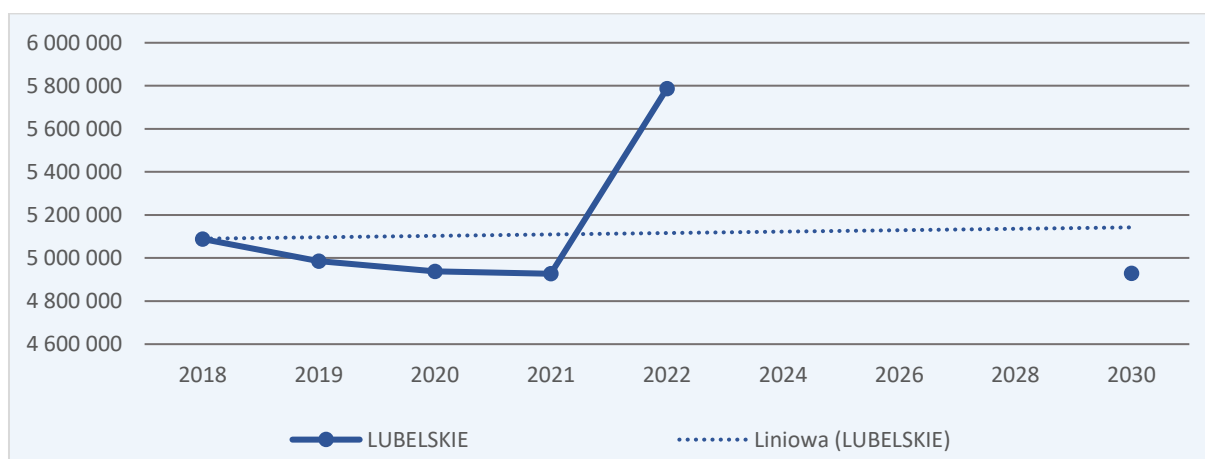

Źródło: Oprac. własne na podst. GUS BDL, 2023

⇒ W 2022 r. emisja **zanieczyszczeń gazowych** ogółem z zakładów szczególnie uciążliwych wyniosła 5 788 tys. t, co oznacza **wzrost** w stosunku do roku 2018 o **14%**:

- **wzrost wartości** wskaźnika **emisji zanieczyszczeń gazowych** ogółem wynika ze zwiększonej ilości emitowanego dwutlenku węgla, który jednocześnie stanowi największą grupę zanieczyszczeń gazowych w województwie (99,7%),
- łączny **poziom emisji** innych gazów (bez dwutlenku węgla), które według WHO należą do grupy **najbardziej szkodliwych** dla zdrowia ludzi, **uległ obniżeniu o blisko 19%**, tj. z 20 399 t/r w 2018 r. do 16 662 t/r w 2022 r., w tym:
 - o dwutlenku siarki o ok. 13%, tj. z 5 907 t/r w 2018 r. do 5 209 t/r w 2022 r.,
 - o tlenku azotu o ok. 13%, tj. z 6 066 t/r w 2018 r. do 5 367 t/r w 2022 r.,
 - o tlenku węgla o ok. 34%, tj. z 5 507 t/r w 2018 r. do 3 627 t/r w 2022 r.

Wykres 28 Emisja zanieczyszczeń gazowych powietrza z zakładów szczególnie uciążliwych

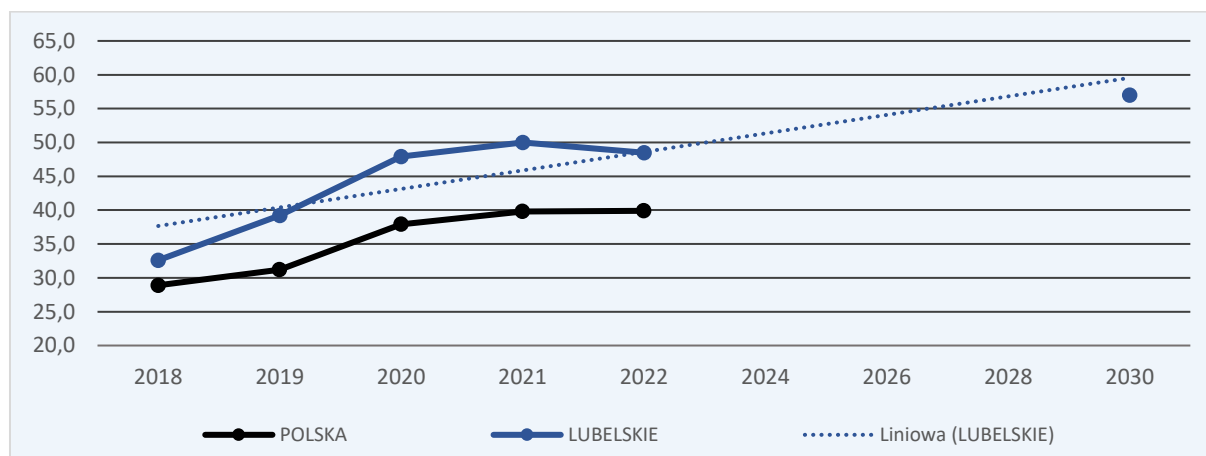

Źródło: Oprac. własne na podst. GUS BDL, 2023

⇒ Jednym z ważniejszych zadań samorządów województw jest **systemowe planowanie** i prowadzenie **gospodarki odpadami**. W 2022 r. na terenie województwa funkcjonowały 23 składowiska odpadów, na których unieszkodliwiane były odpady komunalne. W latach 2018-2022:

- zebrano 519,4 tys. t odpadów, tj. o 10% więcej niż w 2018 r.,
- zarejestrowano stopniowy **wzrost ilości odpadów zebranych selektywnie**, które w 2022 r. stanowiły 48,5% wszystkich zebranych odpadów, co jest najwyższym wynikiem w Polsce, znacznie przekraczającym średnią krajową wynoszącą 39,9%.

Wykres 29 Odpady zebrane selektywnie w relacji do ogółu odpadów

Źródło: Oprac. własne na podst. GUS BDL, 2023

- ⇒ Przyjmując założenie **kształtowania powiązań przyrodniczych** w oparciu o istniejący regionalny system obszarów chronionych, ważnym aspektem polityki rozwoju jest właściwe **zarządzanie** na terenach objętych różnymi **formami ochrony**. W tym zakresie należy podkreślić:
 - potrzebę **kontynuacji prac** służących poprawie skuteczności zarządzania na obszarach chronionych poprzez docelowe opracowanie Planów ochrony dla wszystkich parków krajobrazowych województwa (do końca 2022 r. jedynie 5 parków krajobrazowych posiadało obowiązujące plany ochrony).
- ⇒ Pomimo rejestrowanej, **zmniejszającej się emisji pyłów i gazów** szczególnie szkodliwych dla człowieka, **aktualne** pozostają **działania** Samorządu Województwa dotyczące **ograniczania** tzw. niskiej emisji, w tym w zakresie:
 - **realizacji** zapisów przyjętej w 2021 r. **uchwały antysmogowej**, która zakłada stopniową wymianę przestarzałych instalacji do spalania paliw stałych o mocy mniejszej niż 1 MW,
 - **promowania i wspierania** wdrażania programów krajowych m.in. Czyste Powietrze, w ramach którego podpisano na terenie województwa lubelskiego 21,4 tys. umów na wymianę przestarzałych instalacji do spalania paliw stałych tzw. „kopciuchów” na łączną kwotę 271,2 mln zł.
- ⇒ **Wyzwaniem** dla mieszkańców województwa pozostaje **usuwanie wyrobów** zawierających **azbest**. Kontynuując wieloletnie działania w tym zakresie:
 - Województwo Lubelskie realizuje projekt pn. **System gospodarowania odpadami azbestowymi na terenie województwa lubelskiego**, w ramach którego w latach 2018-2022 unieszkodliwiono **104 tys. Mg odpadów azbestowych**.
- ⇒ Wśród najważniejszych instrumentów wsparcia przedsięwzięć służących ochronie walorów środowiska należy wymienić:
 - Fundusze Europejskie dla Lubelskiego 2021-2027, w tym przede wszystkim w ramach priorytetu 3. Ochrona zasobów środowiska i klimatu, z alokacją na poziomie przekraczającym 234 mln euro.

3. Cel strategiczny 3. – Innowacyjny rozwój gospodarki oparty o zasoby i potencjał regionu

Analiza uwarunkowań i różnic rozwojowych charakteryzujących europejskie regiony wskazuje, że istotne znaczenie dla ich pozycji gospodarczej ma poziom zaawansowania innowacyjności rozwiązań służących wykorzystaniu endogenicznych zasobów i potencjałów. W tym kontekście, w ramach celu strategicznego 3. SRWL 2030 zakłada się **wielowymiarowy rozwój innowacyjności** lubelskiej gospodarki i biznesu, w tym przede wszystkim poprzez stworzenie efektywnej płaszczyzny współpracy i współdziałania sektora naukowo-badawczego, przedsiębiorców i instytucji publicznych. W odpowiedzi na wyzwania rynku i nowe potrzeby konsumentów, przewidziane działania w tym zakresie służyć będą wymianie wiedzy, doświadczeń oraz sprawnej implementacji nowych rozwiązań do praktyki.

Zgodnie z SRWL 2030, kluczowym czynnikiem w budowaniu **konkurencyjności** będzie wykorzystanie bogatego wewnętrznego **potencjału** intelektualnego, naukowego, a także umiejętności i kreatywności mieszkańców do rozwijania branż bazujących na potencjałach o specyficznych cechach geograficznych, przyrodniczych, kulturowych województwa. W tym kontekście, w wymiarze operacyjnym Strategia przewiduje:

- **wykorzystanie** potencjału badawczo-rozwojowego i wspieranie transferu wiedzy i technologii,
- **wspieranie** konkurencyjności i innowacyjności przedsiębiorstw,
- **rozwój** usług prozdrowotnych, uzdrowiskowych oraz gospodarki senioralnej,
- **wykorzystanie** walorów przyrodniczo-kulturowych, rozwój sportu i usług wolnego czasu.

3.1. Wykorzystanie potencjału badawczo-rozwojowego jednostek naukowych oraz wspieranie transferu wiedzy i technologii

Stymulowanie współpracy na rzecz budowy innowacyjnego potencjału regionalnej gospodarki znajduje swoje odbicie, m.in. w dążeniu do zapewniania sprzyjających warunków dla rozwijania działalności naukowo-badawczej, będącej zaprojektowaną odpowiedzią i wypadkową bieżących oraz przyszłych potrzeb regionalnej sfery biznesu.

Wśród **oczekiwanych efektów** realizacji celu operacyjnego 3.1. Wykorzystanie potencjału badawczo-rozwojowego jednostek naukowych oraz wspieranie transferu wiedzy i technologii zakłada się:

Wykorzystanie potencjału naukowo-badawczego regionu

Wzmocnienie regionalnego potencjału badawczego oraz efektywny transfer wiedzy do gospodarki

Wykorzystanie potencjału naukowo-badawczego regionu

W 2022 roku **regionalny potencjał naukowo-badawczy** kształtowany był działalnością 322 podmiotów B+R (o 32% więcej niż w roku 2018), z czego 51 podmiotów posiadało status wyspecjalizowanych badawczo, w tym: 5 instytutów, 10 uczelni oraz 36 pozostałych.

⇒ W odniesieniu do **potencjału akademickiego i naukowego** uczelni wyższych ważnym aspektem jest ich pozycja w rankingach krajowych i międzynarodowych. Według ogólnokrajowego **Rankingu**

Szkół Wyższych Perspektywy 2023, uczelnie województwa lubelskiego plasowały się odpowiednio wg. przyjętych grup kryteriów:

- **kryterium potencjału naukowego** - wśród 50 uczelni o największym potencjale naukowym:
 - o **na 7 miejscu** uplasował się Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie,
 - o **na 11 miejscu** Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II w Lublinie,
 - o **31 miejsce** kapituła rankingu przyznała Uniwersytetowi Przyrodniczemu w Lublinie,
- **kryterium innowacyjności** - Politechnika Lubelska zajęła 2 miejsce,
- **kryterium warunków kształcenia** - Uniwersytet Medyczny w Lublinie zajął 4 miejsce,
- **kryterium umiędzynarodowienia**²⁷, w ramach którego:
 - o 33 miejsce zajęła Politechnika Lubelska,
 - o 40 miejsce zajął Uniwersytet Medyczny,
 - o 45 miejsce zajął Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie.

⇒ Do grupy **najważniejszych instytucji badawczych** funkcjonujących w województwie należą m.in.: Polska Akademia Nauk - Oddział w Lublinie, Instytut Agrofizyki im. Bohdana Dobrzańskiego Polskiej Akademii Nauk w Lublinie, Lubelskie Towarzystwo Naukowe, Instytut Uprawy, Nawożenia i Gleboznawstwa (IUNG) w Puławach, Państwowy Instytut Weterynaryjny - Państwowy Instytut Badawczy w Puławach, Instytut Medycyny Wsi w Lublinie, Instytut Europy Środkowej.

⇒ Skalą wykorzystania potencjału badawczo-naukowego jest liczba dokonywanych zgłoszeń **wynalazków i udzielanych patentów**, która wpływa na możliwości rozwoju nowoczesnej gospodarki, a w konsekwencji zwiększa jej konkurencyjność. W 2022 roku w województwie lubelskim:

- odnotowano **328 zgłoszeń wynalazków** do Urzędu Patentowego RP (10,1% wszystkich zgłoszeń w kraju), co oznacza:
 - o **4 pozycję w kraju**, tj. o dwie pozycje wyżej (w roku 2018 – 6 miejsce),
 - o wzrost udziału o 2,9 p. proc. w stosunku do roku 2018, w którym kształtował się na poziomie 7,2%,
 - o że średnia liczba zgłoszeń w ostatnich 4 latach wyniosła 270 zgłoszeń/rok.
- udzielonych zostało **179 patentów**²⁸, a więc o 6,5% więcej niż w roku 2018, co stanowi:
 - o 8% patentów w kraju, pozycjonując region na 5 pozycji,
 - o że średnia liczba udzielonych patentów w ostatnich 4 latach wyniosła ponad 200/rok.

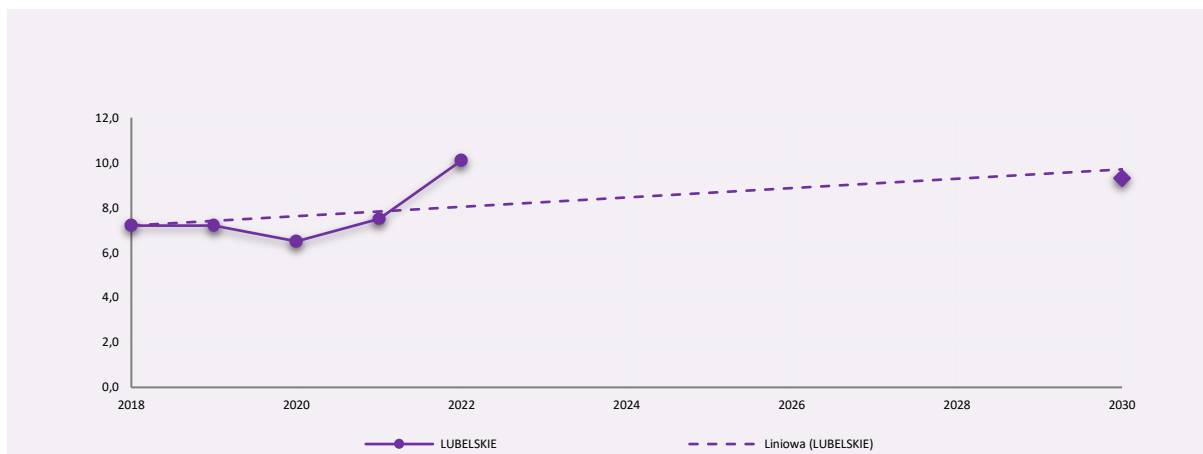
⇒ W procesie zgłaszania i patentowania wynalazków z terenu województwa lubelskiego do UPRP dominujące znaczenie ma działalność jednostki naukowej Polskiej Akademii Nauk, instytutów badawczych oraz szkół wyższych, które w 2022 roku:

- dokonały 265 zgłoszeń wynalazków, co stanowi ponad 80% zgłoszeń z województwa,
- opatentowały 129 wynalazków, co stanowi 72% wszystkich opatentowanych wynalazków z regionu.

²⁷ Kryterium umiędzynarodowienia dot. min. takich cech jak: liczba studentów obcokrajowców w proporcji do ogólnej liczby studentów, studium w językach obcych, średnia liczba cytowań dla publikacji posiadających współautora z zagranicy, nauczyciele akademicy z zagranicy, wymiana kadry akademickiej, wymiana studencka, wielokulturowość środowiska studenckiego.

²⁸ Zgodnie z ustawą Prawo własności przemysłowej na wynalazki, które są nowe, posiadają poziom wynalazczy i nadają się do przemysłowego stosowania, Urząd udziela patentów, których czas trwania wynosi 20 lat od daty dokonania zgłoszenia.

Wykres 30 Udziału zgłoszeń wynalazków z woj. lubelskiego w liczbie zgłoszeń wynalazków ogółem(%)

Źródło: Oprac. własne DSiR na podstawie danych GUS, 2023

Wzmocnienie regionalnego potencjału badawczego oraz efektywny transfer wiedzy do gospodarki

Z perspektywy regionalnej polityki rozwoju województwa lubelskiego, stymulowanie i wzmocnianie innowacyjnego potencjału regionalnej gospodarki związane jest z:

- **profilowaniem** zakresu prowadzonych badań na potrzeby sektora przedsiębiorczości, przede wszystkim poprzez wsparcie finansowe regionalnej infrastruktury badawczo-rozwojowej,
- **wspieraniem** transferu technologii poprzez budowanie sieci współpracy pomiędzy sferą nauki i przedsiębiorcami.

W tym kontekście w oparciu o Regionalną Strategię Innowacji Województwa Lubelskiego do 2030 r. Samorząd WL zdefiniował proinnowacyjną politykę rozwoju regionu wskazując obszary wsparcia, które mają swoje odniesienie w FEL 2021-2027, w tym przede wszystkim:

- **regionalne specjalizacje**, jako obszar interwencji służący rozwijaniu umiejętności niezbędnych do wzmocnienia inteligentnych specjalizacji, transformacji przemysłowej i przedsiębiorczości,
- **regionalne ekosystemy innowacji**, jako płaszczyzna wsparcia w ramach której, odpowiadając na potrzeby przedsiębiorców w obszarze technologii i umiejętności wynikających z inteligentnych specjalizacji regionu, wzmocniana jest sieć powiązań pomiędzy przedsiębiorstwami, sektorem nauki, JST oraz innymi partnerami społecznymi,
- **regionalne laboratorium innowacji**, jako narzędzie służące systematycznemu poszukiwaniu rozwiązań (kierunków i typów działań oraz konkretnych projektów) odpowiadających na potrzeby i wyzwania związane z rozwijaniem regionalnych obszarów inteligentnych specjalizacji.

⇒ **Wzmocnianie** potencjału badawczo-naukowego warunkowane jest wielkością i efektywnością wykorzystania nakładów na B+R. W roku 2022 nakłady wewnętrzne na B+R w województwie lubelskim:

- wyniosły ogółem ponad 1,3 mld zł i były **wyższe** niż rok wcześniej o 18,6%, zaś w porównaniu z rokiem 2018 o 63,2%,
 - o obejmowały wsparciem nauki **inżynieryjne i techniczne** oraz nauki związane z **medycyną i zdrowiem** oraz **rolnictwem i weterynarią** (łącznie w 2022 r. 66,2%),

- w sektorze **szkolnictwa wyższego** osiągnęły wielkość 805,6 mln zł i stanowiły 62,3% nakładów na B+R ogółem, co oznacza, że:
 - o w stosunku do roku 2018, w którym kształtowały się na poziomie 512,1 mln zł, **wzrosły** o blisko 36%.

⇒ O poziomie funkcjonowania zorganizowanej **sieci współpracy** w zakresie działalności innowacyjnej świadczą wartości wskaźnika udziału przedsiębiorstw, które współpracowały w zakresie działalności innowacyjnej w ogólnej liczbie przedsiębiorstw. W latach 2018-2022:

- o 1,1 p. proc **wzrósł** wskaźnik **współpracy** wśród przedsiębiorstw przemysłowych, który kształtował się odpowiednio 7,3% w 2018 roku, a w 2022 roku 8,4%,
- o 0,7 p. proc **spadł wskaźnik** współpracy wśród przedsiębiorstw usługowych, który kształtował się odpowiednio 3,3% w 2018 roku, a w 2022 roku 2,6%.

⇒ Ważnym aspektem **rozwijania potencjału** lubelskich uczelni wyższych jest **duża dynamika zmian** w zakresie umiędzynarodowiania ich działalności, w tym w odniesieniu do:

- wyraźnego, szybszego niż średnio w kraju, wzrostu liczby studentów cudzoziemców,
- zwiększającej się oferty studiowania w językach obcych,
- popularyzacji wymiany studentów i naukowców z ośrodków zagranicznych.

⇒ **Potencjał badawczy** uczelni wyższych w województwie, mierzony:

- wielkością poniesionych nakładów wewnętrznych na B+R,
- liczbą zgłaszanych i opatentowanych wynalazków,

nie wpływa zasadniczo na rozwój nowoczesnych gałęzi gospodarki co uzasadnia potrzebę koncentrowania działań na pogłębianiu współpracy pomiędzy sektorem szkolnictwa wyższego, a sektorem przedsiębiorstw.

⇒ Ze względu na rejestrowaną, relatywnie **niską aktywność** w zakresie inicjowania współpracy pomiędzy podmiotami gospodarczymi niezbędna jest **kontynuacja** działań określonych w SRWL 2030 dotyczących **wspierania transferu wiedzy i technologii**.

⇒ Wśród **najważniejszych instrumentów wsparcia** inwestycji służących rozwijaniu potencjału badawczo-naukowego województwa należy wskazać Fundusze Europejskie dla Lubelskiego 2021-2027 w ramach priorytetu 1. Badanie naukowe i innowacje, z przewidzianą alokacją na poziomie ponad 111 mln euro.

3.2. Wspieranie konkurencyjności i innowacyjności przedsiębiorstw

SRWL 2030, poprawę konkurencyjności gospodarki województwa lubelskiego wiąże z ilościowym i jakościowym rozwojem przedsiębiorstw, w tym przede wszystkim w aspektach aktywnego włączania się regionalnych podmiotów gospodarczych w rozwijanie kierunków działalności, które są najbardziej zakorzenione w gospodarczej tradycji regionu, a także zwiększania ich zdolności do wdrażania innowacyjnych rozwiązań oraz wzmacniania potencjału eksportowego.

Wśród **oczekiwanych efektów** realizacji celu operacyjnego 3.2. Wspieranie konkurencyjności i innowacyjności przedsiębiorstw zakłada się:

Rozwój przedsiębiorstw w regionie

Stan regionalnego potencjału **przedsiębiorczości** jest pochodną liczby podmiotów gospodarczych działających na terenie województwa, wielkości generowanych przez nie przychodów.

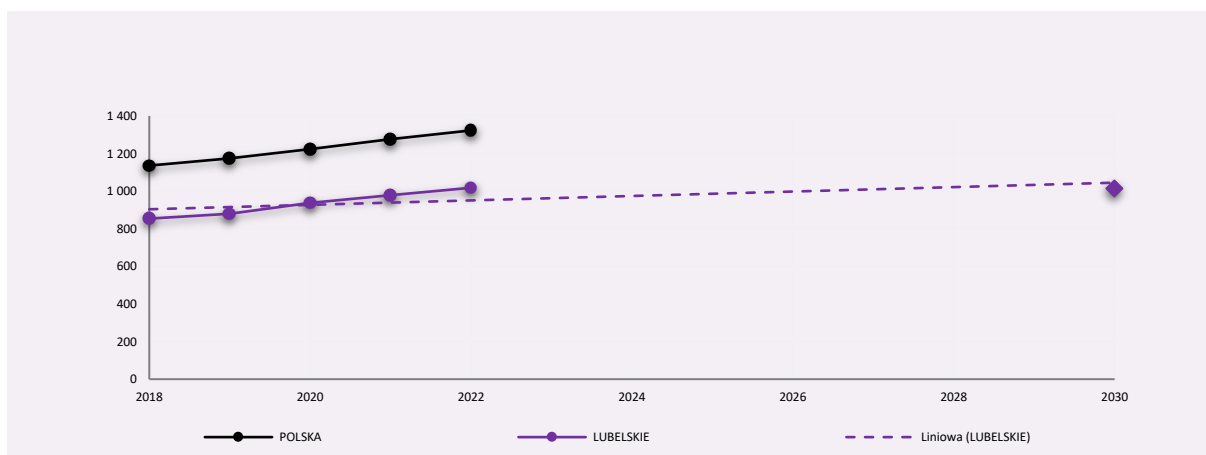
⇒ Analiza stanu ilościowego podmiotów gospodarczych województwa w latach 2018-2022 wskazuje:

- **14% wzrost** liczby **podmiotów gospodarki narodowej** wpisanych do rejestru REGON, których w 2022 roku funkcjonowało 206,1 tys.,
 - o w 2023 roku utrzymuje się dynamika wzrostu liczby **podmiotów gospodarki narodowej wpisanych do rejestru REGON**, o czym świadczy liczba 210,9 tys. podmiotów, a więc 17,6% wyższa niż w roku 2018.
- że podmioty gospodarcze zarejestrowane na terenie województwa stanowiły ok. 4,2% wszystkich podmiotów zarejestrowanych w Polsce.

⇒ Podobnie jak w całym kraju, w województwie lubelskim **wzrasta wskaźnik** liczby **podmiotów wpisanych do rejestru REGON na 10 tys. ludności**, który:

- w roku 2022 wyniósł 1 018, co oznacza **wzrost o 19,2%** względem roku 2018,
- charakteryzuje się nieco niższą wartością niż średnia dla Polski, która wynosiła 1 323 i zbliżoną dynamiką zarejestrowaną w latach 2018-2022.

Wykres 31 Podmioty wpisane do rejestru REGON na 10 tys. ludności

Źródło: Oprac. własne DSiR na podstawie danych GUS, 2023

⇒ W odniesieniu do **wyników ekonomicznych** osiągniętych w latach 2018-2022 przez lubelskie przedsiębiorstwa obserwuje się:

- **zwiększający** się udział liczby przedsiębiorstw, które wykazują **zysk netto** w ogólnej liczbie przedsiębiorstw, który w 2022 roku wyniósł 83%, co oznacza:
 - o wzrost 3,4 p. proc. w stosunku do roku 2018,

- o porównywalną wielkość wskaźnika wojewódzkiego z wielkością wskaźnika dla kraju zarejestrowanego na poziomie 83,1%,
- o 7 miejsce pod względem wielkości wskaźnika wśród wszystkich regionów Polski.
- **Wyraźny wzrost** wartości przychodów uzyskiwanych przez przedsiębiorstwa, tj. z 59,8 mld zł w 2018 roku do 137,3 mld zł w roku 2022, co oznacza:
 - o blisko 2,3-krotny **wzrost przychodów** osiąganych przez przedsiębiorstwa w regionie przy zarejestrowanym w tym samym czasie wzroście przychodów wszystkich przedsiębiorstw w kraju na poziomie nieznacznie przekraczającym 65%.

Wzrost innowacyjności przedsiębiorstw

W odniesieniu do potrzeb związanych ze zwiększeniem konkurencyjności gospodarki województwa, SRWL 2030 wskazuje działania sprzyjające **wzmacnianiu zdolności** do tworzenia i absorbowania **innowacyjnych rozwiązań** w przedsiębiorstwach. W tym kontekście istotne znaczenie ma skala nakładów na działalność B+R w przedsiębiorstwach, które obecnie kształtują się na relatywnie niskim poziomie, nieznacznie przekraczającym 25%, a także kontynuacja wsparcia w zakresie wdrażania rozwiązań innowacyjnych.

⇒ W odniesieniu do **nakładów na działalność innowacyjną** w przedsiębiorstwach, w latach 2019-2022²⁹ zarejestrowano:

- **wzrost nakładów** do poziomu 1,15 mld zł w 2022 roku, co oznacza ich zwiększenie o 67,4% względem roku 2019,
- **wyższą dynamikę** wzrostu nakładów w województwie, która w tym samym czasie w Polsce wynosiła 44,4%,
- **wyraźne zróżnicowanie** dynamiki zmian w ujęciu **sektorowym**:
 - o **przedsiębiorstwa przemysłowe**, w wysokości 763,1 mln zł, co oznacza wzrost wielkości nakładów względem roku 2019 o 16%,
 - o **przedsiębiorstwa z sektora usług**, w wysokości 385,3 mln zł, co oznacza 13,5-krotny wzrost w stosunku do roku 2019, w którym wielkość poniesionych nakładów oszacowano jedynie na 28,5 mln,
- utrzymujący się **największy udział** przedsiębiorstw innowacyjnych w grupie zakładów zatrudniających więcej niż 250 pracowników, które w 2022 r. stanowiły ponad 74% wszystkich przedsiębiorstw przemysłowych w regionie.

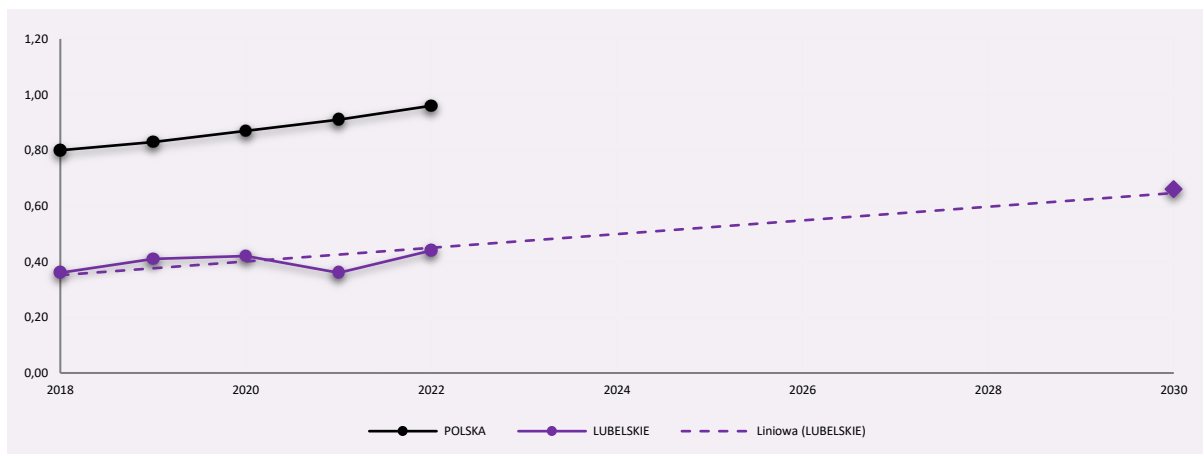
⇒ W odniesieniu do nakładów wewnętrznych na B+R w przedsiębiorstwach w ujęciu relacyjnym do PKB³⁰ regionu, w latach 2018-2022 zaobserwowano:

- **wzrost wartości wskaźnika** z poziomu 0,36% w 2018 roku do poziomu 0,44% w roku 2022.

²⁹ Ze wzg. na objęcie tajemnicą statystyczną części danych dotyczących nakładów inwestycyjnych na działalność inwestycyjną przedsiębiorstw za rok 2018, w Raporcie wykorzystano dane publikowane za rok 2019

³⁰ Nakłady wewnętrzne na działalność B+R: Nakłady poniesione w roku sprawozdawczym na prace B+R wykonane w jednostce sprawozdawczej, niezależnie od źródła pochodzenia środków. Obejmują zarówno nakłady bieżące, jak i nakłady inwestycyjne na środki trwałe związane z działalnością B+R, lecz nie obejmują amortyzacji środków trwałych.

Wykres 32 Nakłady wewnętrzne na działalność B+R w sektorze przedsiębiorstw w relacji do PKB³¹(%)

Źródło: Oprac. własne DSiR na podstawie danych GUS, 2023

Wzrost aktywności eksportowej przedsiębiorstw

Zwiększający się potencjał produkcyjny przedsiębiorstw, **wzrastające znaczenie e-handlu**, a także założenie lepszego wykorzystania renty położenia regionu stanowią przesłanki do podejmowania działań służących rozwijaniu możliwości eksportu produktów z województwa lubelskiego.

⇒ W roku 2022 **eksport z województwa lubelskiego** przekroczył kwotę **26 mld zł**, co oznacza:

- dynamiczny **ponad 85% wzrost** eksportu w stosunku do roku 2018,
- utrzymujący się, relatywnie niski udział regionu w eksporcie krajowym, na poziomie blisko 2,2%.

⇒ Ważnym aspektem potencjału eksportowego województwa jest notowany w okresie 2018-2021³² **wzrost udziału przychodów netto** ze sprzedaży **produktów innowacyjnych na eksport**³³, tj.:

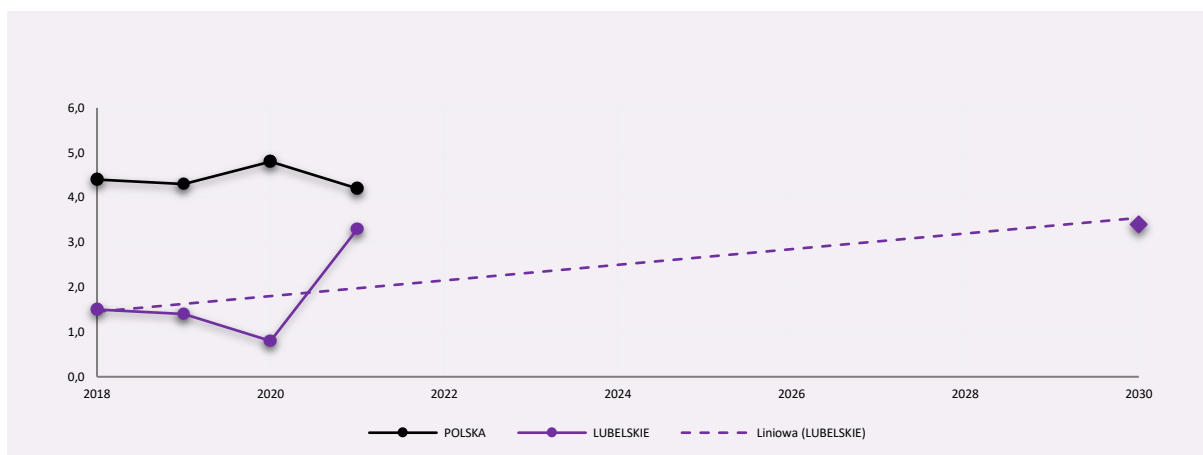
- z poziomu 1,5% w roku 2018 do poziomu 3,3% w roku 2021, w którym średnia dla kraju wyniosła 4,2%.

³¹ Dane dot. woj. lubelskiego odnoszą się do PKB generowanego przez region.

³² Za rok 2022 dla województwa lubelskiego brak informacji, konieczność zachowania tajemnicy statystycznej lub wypełnienie pozycji jest niemożliwe albo niecelowe

³³ Prezentowany wskaźnik dot. udziału przychodów netto ze sprzedaży produktów innowacyjnych w przedsiębiorstwach przemysłowych

Wykres 33 Udział przychodów netto ze sprzedaży produktów innowacyjnych w przedsiębiorstwach przemysłowych w przychodach netto ze sprzedaży ogółem, w woj. lubelskim (%)

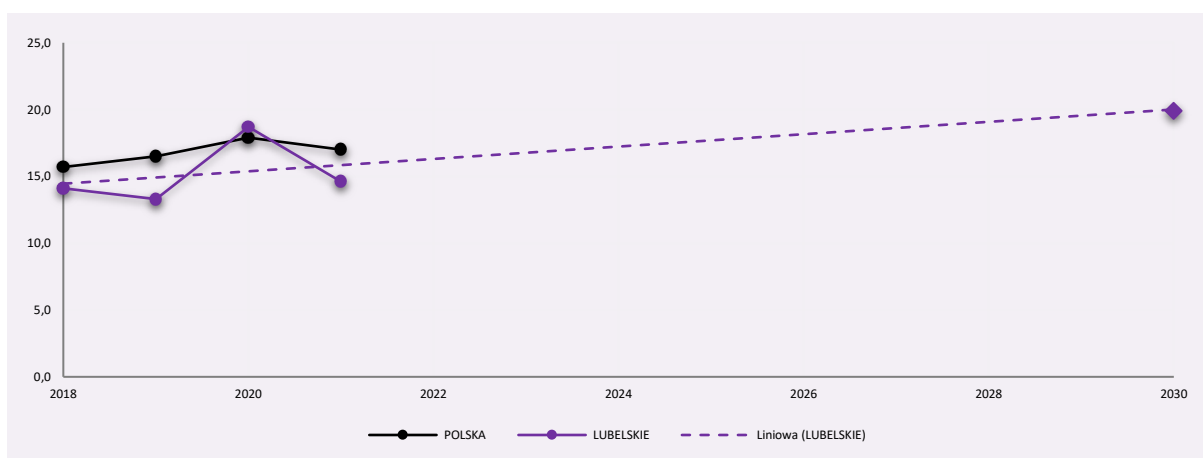

Źródło: Oprac. własne DSiR na podstawie danych GUS, 2023

⇒ Miernikiem wykorzystania nowych kanałów przepływu informacji handlowych m.in. stron internetowych czy systemów typu EDI³⁴ jest wskaźnik **liczby przedsiębiorstw niefinansowych otrzymujących zamówienia poprzez sieć komputerową**:

- w latach 2018-2021 odnotowano **wzrost** wskaźnika o 0,5 p. proc., osiągając wielkość 14,6%.

Wykres 34 Przedsiębiorstwa ogółem (przedsiębiorstwa sektora niefinansowego) otrzymujące zamówienia poprzez sieci komputerowe (stronę internetową, systemy typu EDI), [%]

Źródło: Oprac. własne DSiR na podstawie danych GUS

Zwiększenie atrakcyjności gospodarczej regionu

Kształtowanie **konkurencyjności i atrakcyjności** regionu jest konsekwencją realizacji, określonych w SRWL 2030 wielowymiarowych działań rozwojowych, ukierunkowanych na wzmocnienie instytucjonalne i infrastrukturalne regionu, w tym przede wszystkim w sferach:

³⁴ EDI (ang. Electronic Data Interchange) – Elektroniczna Wymiana Danych, wymiana dokumentów handlowych i finansowych (takich jak zamówienia, potwierdzenia zamówień, awiza wysyłki, faktury, faktury korygujące, itp.) bezpośrednio pomiędzy systemami komputerowymi partnerów biznesowych.

ochrony zdrowia, edukacji, innowacyjności, transportu i komunikacji, a także ponadlokalnych rynków pracy.

⇒ **Indeks konkurencyjności regionalnej (RCI)**³⁵ dla województwa lubelskiego w 2022 roku osiągnął wartość 79,0, co oznacza, że:

- był **wyższy** niż w roku 2019 o 5,1 oraz o 6,7 niż w roku 2016,
- aktualnie region zajmuje 180 pozycję (na 234 regiony), co oznacza **poprawę** o 17 lokat względem roku 2016.

⇒ Biorąc pod uwagę **liczbę podmiotów gospodarczych z udziałem kapitału zagranicznego**, województwo lubelskie:

- **uplasowało** się w 2021 r. na **9 miejscu** w kraju z wynikiem 518 podmiotów,
- na przestrzeni lat 2018-2021 liczba podmiotów z udziałem kapitału zagranicznego w regionie **stale rośnie** (wzrost o 7,7%) w przeciwieństwie do odwrotnej tendencji w kraju, gdzie w analizowanym okresie odnotowuje się spadek o 14,3%.

⇒ Wskaźnik podmiotów z udziałem **kapitału zagranicznego** na 10 tys. mieszkańców w okresie 2018-2021 r. **wzrósł** z poziomu 2,3 do 2,5, przy czym w kraju w tym czasie odnotowano spadek (z 7,3 na 6,3).

⇒ **Udział podmiotów** gospodarki narodowej z udziałem kapitału zagranicznego w ogólnej liczbie podmiotów wpisanych do rejestru REGON utrzymuje się **na stałym poziomie 0,3%**, podczas gdy w kraju zaobserwowano spadek z poziomu 0,6% do 0,5%.

⇒ W aspekcie **zwiększania** potencjału ilościowego lubelskiej **przedsiębiorczości** istotne znaczenie ma wzmożony proces **przenoszenia** działalności gospodarczej do Polski i zakładania **nowych firm** przez **obywateli Ukrainy**. Ocenia się, że w 2022 r. w Polsce powstało:

- blisko **4 tys. spółek** z kapitałem **ukraińskim**, co stanowi 45% wszystkich nowo zarejestrowanych **spółek zagranicznych**, z czego **5,4%** na terenie **województwa lubelskiego**,
- ponad **10 tys.** jednoosobowych działalności gospodarczych z kapitałem **ukraińskim**, z czego **2,5%** na terenie województwa lubelskiego,

⇒ W ostatnich latach, w odniesieniu do budowania **potencjału innowacyjnego** oraz transferu wiedzy do gospodarki na terenie województwa obserwuje się:

- znaczący, **wyższy** niż średni w kraju wzrost nakładów na działalność **innowacyjną**,
- **pozytywne zmiany** dotyczące struktury nakładów na **B+R** w ujęciu instytucjonalnym, polegające na zwiększaniu udziału nakładów wewnętrznych przedsiębiorstw w relacji do nakładów sektora rządowego.

⇒ Skokowy **wzrost** wskaźnika **liczby przedsiębiorstw niefinansowych** otrzymujących zamówienia **poprzez sieć komputerową** do poziomu 18,7% w roku 2020 wskazuje, że lubelscy przedsiębiorcy posiadają znaczące możliwości realizacji transakcji przy wykorzystaniu elektronicznych kanałów przepływu informacji handlowych, w tym stron internetowych czy systemów typu EDI.

³⁵ Indeks konkurencyjności regionalnej (RCI) - uruchomiony w 2010 r. i publikowany co trzy lata umożliwia regionom monitorowanie i ocenę swojego rozwoju w czasie i w porównaniu z innymi regionami. Jest to pierwsze narzędzie pozwalające spojrzeć na konkurencyjności regionów z perspektywy europejskiej.

⇒ Lata 2018-2022 były okresem ponad 85% **wzrostu eksportu** towarów z województwa. Pomimo tak dynamicznych zmian, udział województwa w eksporcie ogólnokrajowym pozostaje nadal na relatywnie niskim poziomie. W tym kontekście:

- istotne znaczenie będzie miało wykorzystanie wsparcia przewidzianego w ramach Funduszy Europejskich dla Lubelskiego 2021-2027, w tym przede wszystkim w zakresie Działania 2.7. Lubelskie MŚP na rynkach zagranicznych oraz innych działań określonych dla Priorytetu 2 Transformacja gospodarcza i cyfrowa regionu, dla którego zaplanowano alokację na poziomie przekraczającym 162 mln euro.

3.3. Promocja i rozwój usług prozdrowotnych, uzdrowiskowych oraz gospodarki senioralnej

Sukcesywnie **zwiększająca się** w populacji **liczba osób starszych**, osób dotkniętych chorobami cywilizacyjnymi lub dotkniętych skutkami takich zjawisk jak m.in. pandemia Covid-19, w swoim **długofalowym aspekcie** wiąże się ze wzrastającym popytem na usługi prozdrowotne, uzdrowiskowe i senioralne.

Wśród **oczekiwanych efektów** realizacji celu operacyjnego 3.3. Promocja i rozwój usług prozdrowotnych, uzdrowiskowych oraz gospodarki senioralnej zakłada się:

Dostosowanie charakteru i zakresu usług prozdrowotnych i opiekuńczych do potrzeb mieszkańców regionu

Zwiększenie znaczenia sektora medycyny i usług prozdrowotnych w strukturze gospodarczej regionu

Dostosowanie charakteru i zakresu usług prozdrowotnych i opiekuńczych do potrzeb mieszkańców regionu

Przedmiotem działań SRWL 2030, który stanowi jednocześnie wyzwanie dla większości regionów Polski i Europy jest zapewnienie **dostępności usług** odpowiadających na szczególne potrzeby społeczeństwa, w tym przede wszystkim w zakresie **gospodarki senioralnej**, pomocy społecznej, a także chorób cywilizacyjnych.

⇒ W zakresie zwiększających się **potrzeb regionu** związanych z rozwojem gospodarki senioralnej, w latach 2018-2022 na terenie województwa lubelskiego zarejestrowano:

- **zwiększającą się** liczbę osób w **wieku 70+** (ostatnia grupa wiekowa wskazywana w statystyce publicznej), która w roku 2022 wyniosła 274 tys. i była wyższa niż w roku 2018 o 9,3%,
- **rosnący** udział osób w **wieku 70+** w ogólnej liczbie ludności, który z 11,8% w roku 2018 zwiększył się do 13,5% w 2022 roku.

⇒ Ze względu na znaczący udział mieszkańców w wieku starszym w społeczeństwie, **zmianie** ulega współczynnik **obciążenia demograficznego** osobami starszymi, który:

- **wzrósł** z poziomu 26,8% w roku 2018 do 31,5% w roku 2022.

⇒ Notowane zmiany **obciążenia demograficznego** wywołują **potrzebę** zwiększenia dostępności usług świadczonych przez domy pomocy społecznej i placówki stacjonarnej pomocy społecznej. W tym zakresie w latach 2018-2022 na terenie województwa lubelskiego:

- **zwiększyła się** o 10 liczba **placówek** stacjonarnej **pomocy społecznej**, w efekcie czego w 2022 roku w regionie funkcjonowało 100 takich jednostek, w tym:

- o 55 domów pomocy społecznej wraz z filiami, co oznacza wzrost o 2 jednostki względem roku 2018,
- o 19 placówek zapewniających całodobową opiekę osobom niepełnosprawnym, przewlekle chorym lub osobom w podeszłym wieku, co oznacza wzrost o 8 względem roku 2018.
- **wzrosła o 6,6%** liczba miejsc w placówkach stacjonarnej **pomocy społecznej**, która wyniosła w 2022 roku 6,1 tys., w efekcie czego:
 - o z 27 na 30,1 **zwiększył się** wskaźnik dostępności miejsc na 10 tys. ludności.
- **zwiększył się** wskaźnik **dostępność łóżek** w hospicjach, zakładach opiekuńczo-leczniczych i pielęgnacyjno-opiekuńczych na 100 tys. ludności, który:
 - o w 2018 roku wynosił 85,7 łóżek/100 tys. ludności, natomiast w 2022 roku **wzrósł** do 126,9 łóżek/100 tys. ludności.

⇒ Istotnym elementem systemowo prowadzonej gospodarki senioralnej jest zwiększanie **aktywności** osób starszych. W latach 2018-2022, podobnie jak w całej Polsce, zarejestrowano negatywne zmiany polegające na:

- **zmniejszeniu** udziału osób, będących członkami kół, klubów lub sekcji seniora i Uniwersytetów Trzeciego Wieku w ogólnej liczbie ludności w wieku powyżej 60 lat, który w roku 2022 wyniósł 0,8% zaś w roku 2018 kształtował się na poziomie 1% (w tym samym czasie w kraju odnotowano spadek z 1,2% do 1%).

Zwiększenie znaczenia sektora medycyny i usług prozdrowotnych w strukturze gospodarczej regionu

Zgodnie z SRWL 2030, jedną z **ważniejszych prorozwojowych** gałęzi gospodarki regionalnej wskazuje **medycynę i usługi prozdrowotne**, w tym w zakresie działalności uzdrowiskowej. W tym kontekście ważnym aspektem monitorowania polityki rozwoju województwa jest analiza dostępności potencjału uzdrowiskowego regionu, poziom jego wykorzystania, a także możliwości wsparcia działalności B+R w dziedzinie nauk medycznych i nauk o zdrowiu.

Stan rozwoju funkcji uzdrowiskowych w województwie jest związany z ilością podmiotów świadczących usługi w tym zakresie, a także dostępności niezbędnej bazy i infrastruktury.

⇒ Na koniec 2022 r. **opiekę uzdrowiskową** w województwie lubelskim zapewniało: **6 sanatoriów** uzdrowiskowych, 2 szpitale uzdrowiskowe i 3 zakłady przyrodolecznicze:

- szpitale uzdrowiskowe i sanatoria uzdrowiskowe w województwie lubelskim stanowią ok. 3% wszystkich tego typu ośrodków w kraju.

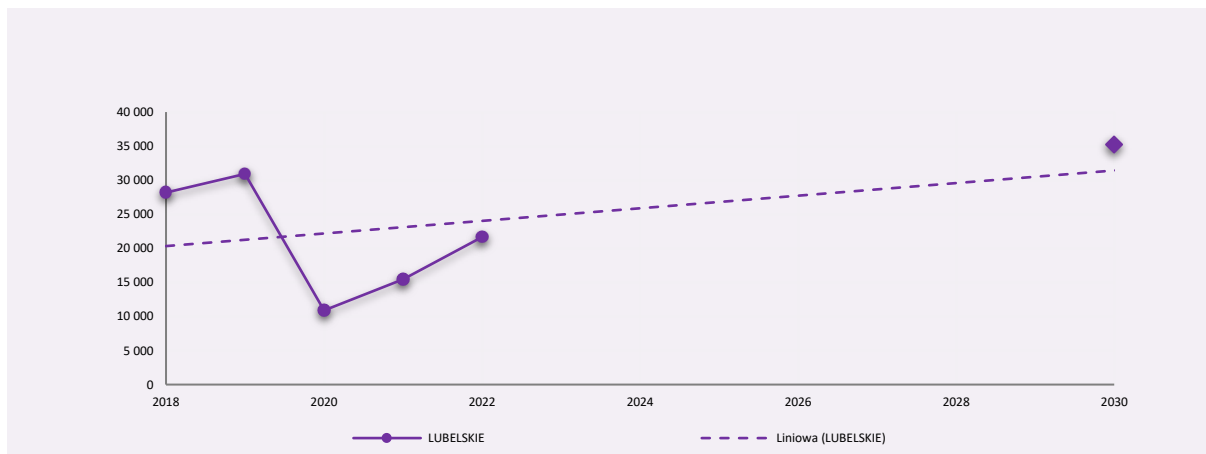
⇒ Skalę i zakres funkcjonowania ośrodków uzdrowiskowych na terenie województwa lubelskiego w latach 2018-2022 określa:

- 21 664 **kuracjuszy leczonych stacjonarnie w 2022 roku w szpitalach i sanatoriach uzdrowiskowych**³⁶, co stanowi ok. 3% kuracjuszy w kraju:

³⁶ Zmieniona ustawa o leczeniu uzdrowiskowym, która ma obowiązywać od początku 2024 roku stanowi przełom dla pacjentów i jakości ich obsługi a także dla takich regionów jak nasz. Osoba skierowana na leczenie uzdrowiskowe będzie mogła zdecydować, gdzie chce pojechać i będzie miała wybór ze wszystkich dostępnych sanatoriów w kraju.

- o w stosunku do 2018 roku nastąpił **spadek** liczby **kuracjuszy leczonych stacjonarnie** o ok. 30%,
- o pod względem liczby kuracjuszy region plasuje się aktualnie na **9 pozycji** wśród wszystkich województw,
- o przy spadku ogólnej liczby kuracjuszy, ponad 2-krotnie **wzrosła** liczba kuracjuszy w wieku 65 lat i więcej.

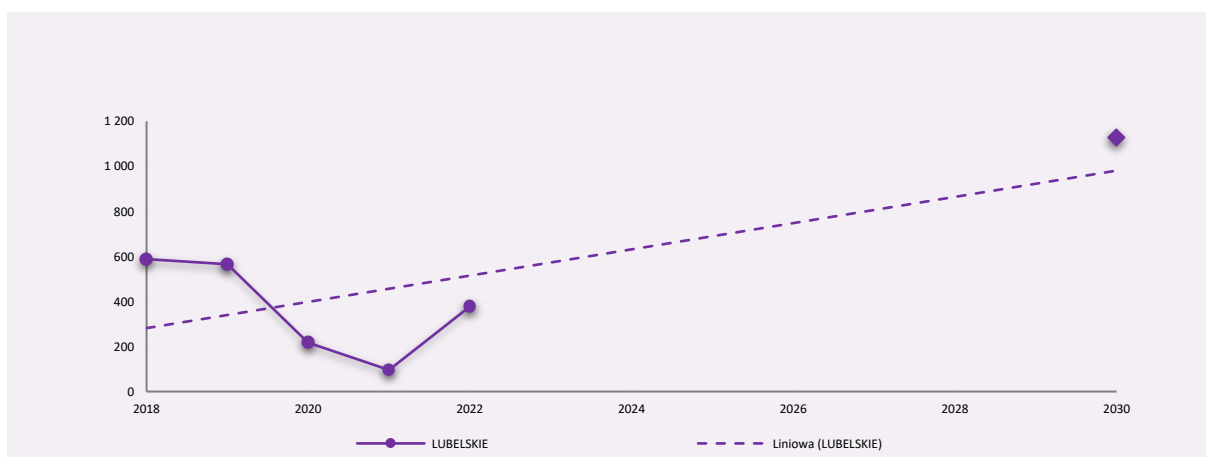
Wykres 35 Kuracjusze leczenia w szpitalach i sanatoriach uzdrowiskowych stacjonarnie

Źródło: Oprac. własne DSiR na podst. GUS BDL, 2023

- **378 kuracjuszy leczonych w trybie ambulatoryjnym w szpitalach i sanatoriach uzdrowiskowych**, co stanowi ponad 1% wszystkich kuracjuszy leczonych ambulatoryjnie w kraju w 2022 roku:
 - o w stosunku do 2018 roku nastąpił **spadek liczby kuracjuszy leczonych w trybie ambulatoryjnym** o ok. 36%, jednak od 2021 roku obserwuje się dodatni trend w tym zakresie,
 - o pod względem liczby kuracjuszy region plasuje się aktualnie na 15 pozycji wśród wszystkich województw,

Wykres 36 Kuracjusze leczenia w szpitalach i sanatoriach uzdrowiskowych w trybie ambulatoryjnym

Źródło: Oprac. własne DSiR na podst. GUS BDL, 2023

- liczba **łóżek w szpitalach uzdrowiskowych i sanatoriach uzdrowiskowych**, która pozostaje na zbliżonym poziomie ok. 1,3 tys., co oznacza, że:
 - o łóżka w szpitalach uzdrowiskowych i sanatoriach uzdrowiskowych stanowią 2,9% wszystkich łóżek w kraju.
- działalność 3 podmiotów świadczących usługi w kategorii uzdrowiskowych zakładów przyrodoleczniczych, przychodni uzdrowiskowych:
 - o województwo lubelskie jest jednym z siedmiu województw w kraju na terenie których zlokalizowane są tego typu jednostki,
 - o rosnące zapotrzebowanie na specjalistyczne usługi świadczone w tych jednostkach potwierdza niemal **2-krotny wzrost**, tj. do 3 tys. kuracjuszy leczonych w nich w trybie ambulatoryjnym.

⇒ Analiza w dłuższym przedziale czasowym (1995-2022) szacowanego w statystyce wskaźnika **przeciętnego dalszego trwania życia** wskazuje trwały **trend wzrostowy**, załamany jedynie w okresie pandemii Covid-19. W kontekście systemowej gospodarki senioralnej:

- istotne znaczenie mają **pozytywne wskaźniki** dotyczące zwiększania dostępności do usług zdrowotnych i opiekuńczych,
- niezbędna jest kontynuacja działań służących poprawie jakości i dostępności usług uzdrowiskowych,
- aktualne pozostają działania dotyczące aktywizacji społecznej osób starszych.

⇒ Wśród znaczących inwestycji służących rozwijaniu funkcji uzdrowiskowych Krasnobrodu należy wymienić:

- rozbudowę Przychodni Rehabilitacyjnej w Sanatorium w Krasnobrodzie (dofinansowanie ze środków Rządowego Funduszu Inwestycji Lokalnych, wartość inwestycji blisko 11 mln zł).

⇒ Wśród najważniejszych **instrumentów wsparcia** inwestycji służących rozwijaniu usług prozdrowotnych, uzdrowiskowych oraz gospodarki senioralnej należy wskazać Fundusze Europejskie dla Lubelskiego 2021-2027 w tym w ramach:

- Priorytetu 7. Lepsza dostępność do usług społecznych i zdrowotnych, z przewidzianą alokacją na poziomie ponad 235 mln euro,
- Priorytetu 8. Zwiększanie spójności społecznej, z przewidzianą alokacją na poziomie ponad 260 mln euro.

3.4. Innowacyjne wykorzystanie walorów przyrodniczo-kulturowych, rozwój sportu i usług wolnego czasu

Efektywne, gospodarcze wykorzystanie **przyrodniczych i kulturowych** walorów województwa związane jest z potrzebą wykreowania kompleksowych produktów turystycznych odpowiadających na wymagające oczekiwania współczesnych turystów. Przygotowanie takiej oferty warunkowane jest zaangażowaniem licznych podmiotów i instytucji, w tym odpowiedzialnych za rozwijanie bazy i infrastruktury turystycznej oraz organizację wydarzeń kulturalnych, a także aktywnym udziałem całych społeczności lokalnych, które tworzą niepowtarzalny klimat każdego miejsca.

Jako **podstawowe efekty** realizacji celu operacyjnego 3.3. Innowacyjne wykorzystanie walorów przyrodniczo-kulturowych, rozwój sportu i usług wolnego czasu, Strategia wskazuje:

Wzmocnienie wizerunku regionu jako atrakcyjnego miejsca wypoczynku

Stworzenie kompleksowej oferty turystycznej z wykorzystaniem zasobów kulturowych i przyrodniczych

Wzmocnienie wizerunku regionu jako atrakcyjnego miejsca wypoczynku

Województwo lubelskie charakteryzują liczne obszary o bogatych i różnorodnych **walorach turystycznych**, które ze względu na posiadany i jeszcze nie w pełni wykorzystany potencjał, mogą stanowić atrakcyjną przestrzeń dla różnych form wypoczynku.

Miarą stanu rozwoju turystyki jest ilość podmiotów świadczących usługi w tym zakresie, a także stopień wykorzystania dostępnej bazy i infrastruktury.

⇒ W 2022 r. na terenie województwa funkcjonowały 442 turystyczne obiekty noclegowe, co oznacza, że w stosunku do roku 2018, ich liczba **zmniejszyła się** o ok. 6,4%. W aspekcie stwierdzonego, wyraźnego **wpływu pandemii Covid-19** na sektor turystyczny zwraca uwagę:

- **zwiększająca się ilość dużych obiektów** noclegowych obejmujących hotele, motele, pensjonaty oraz inne obiekty hotelowe, których liczba w 2022 r wyniosła 196, a więc o 5 obiektów więcej niż w roku 2018,
- **niska odporność** na sytuacje **kryzysowe** mniejszych podmiotów świadczących usługi noclegowe, których liczba w 2022r. wyniosła 246, co stanowi niespełna 88% podmiotów tej grupy działających w 2018 roku.

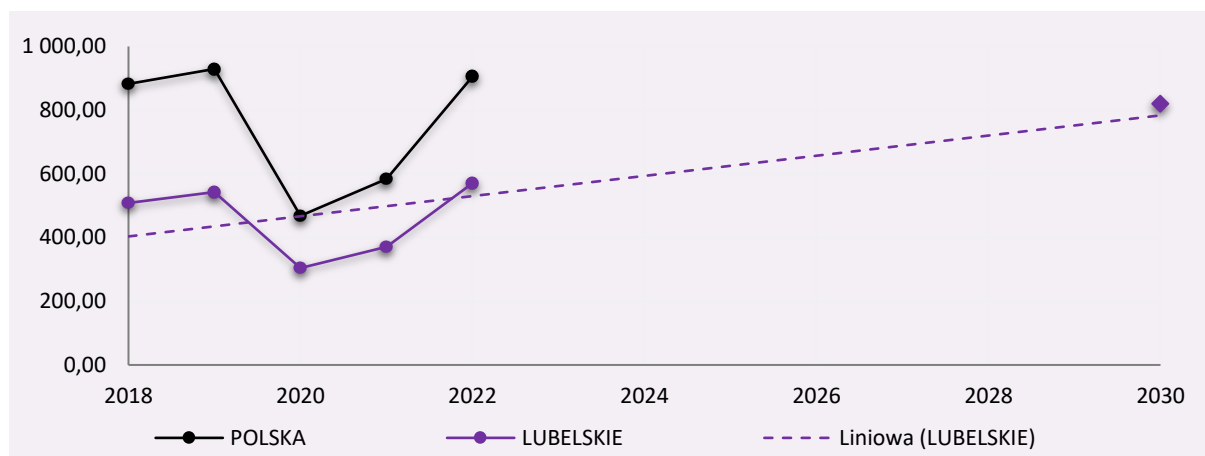
⇒ **Liczba turystów**, którzy w 2022 roku skorzystali z turystycznych obiektów noclegowych na terenie województwa lubelskiego wyniosła blisko **1,2 mln**, co oznacza **wzrost o 7,4%** względem roku 2018, przy czym:

- **liczba turystów zagranicznych** – nierezydentów zwiększyła się do 160,8 tys. osób, a więc wzrosła w stosunku do 2018 roku o 27,2%,

⇒ **Wskaźnik** liczby turystów **korzystających z noclegów na 1 tys.** ludności w 2022 roku wyniósł 570,63 co oznacza:

- wzrost o 12,2% w stosunku do roku 2018.

Wykres 37 Turyści korzystający z noclegów na 1000 ludności

Źródło: Oprac. własne DSiR na podst. GUS BDL, 2023

Stworzenie kompleksowej oferty turystycznej z wykorzystaniem zasobów kulturowych i przyrodniczych

Rozwój produktów turystycznych odpowiadających zarówno na potrzeby mieszkańców regionu jak i oczekiwania turystów krajowych i zagranicznych wiąże się ze rozwijaniem zasobów infrastrukturalnych oraz rozwijaniem oferty organizowanych imprez, wydarzeń i atrakcji turystycznych.

⇒ Aktualnie, wśród podstawowych elementów **infrastruktury turystycznej** funkcjonującej na terenie województwa należy wymienić:

- 86 pieszych **szlaków turystycznych** o łącznej długości 4007 km,
- 5 regionalnych **szlaków rowerowych**,
- 11 **stoków narciarskich**.

⇒ W odpowiedzi na dynamicznie rozwijającą się turystykę rowerową, w latach 2018-2022 r.:

- o ponad **397 km zwiększyła się długość dróg dla rowerów** w regionie, dzięki czemu obecna sieć kształtuje 1 159,4 km szlaków,
- regionalną ofertę dla turystyki rowerowej kształtuje blisko **6% udział** województwa w długości wszystkich dróg rowerowych w kraju.

⇒ Na stan **dostępności** infrastruktury rowerowej wpływa:

- w wymiarze regionalnym - wzrost długości **dróg dla rowerów na 10 tys. ludności**, tj. z 3,60 km w 2018 roku do 5,73 km w 2022 r., plasując tym samym region **powyżej średniej dla kraju** wynoszącej 5,23 km,
- w wymiarze lokalnym (miejskim) - działalność 6 **systemów rowerów publicznych**, w ramach których funkcjonowało:
 - o 147 stacji obsługujących 945 rowerów.

⇒ Miernikiem **dostępności** infrastruktury sportowo-rekreacyjnej jest **liczba obiektów sportowych** w województwie. W latach 2018-2022:

- **o 10 zwiększyła się** liczba stadionów, dzięki czemu obecnie funkcjonują 132 tego typu obiekty, z czego:
 - o **58 obiektów** sportowych zostało **przystosowanych** do potrzeb ćwiczących osób z niepełnosprawnościami (wzrost o 23% w stosunku do roku 2018),
 - o **72 obiektów** sportowych zostało **przystosowanych** do potrzeb widzów z niepełnosprawnościami (wzrost o 14% w stosunku do roku 2018).

⇒ Regionalną ofertę **wydarzeń kulturalnych** w 2022 roku charakteryzuje:

- **organizacja 287 imprez masowych**, co oznacza spadek o 48 w stosunku do 2018 r., przy czym:
 - o w odniesieniu do liczby organizowanych koncertów odnotowano **wzrost** sięgający 12%,
- 5% udział województwa w ogólnej liczbie imprez masowych organizowanych w kraju.

⇒ Obserwowane **procesy rozwojowe** związane z innowacyjnym, turystycznym wykorzystaniem walorów przyrodniczo-kulturowych województwa wskazują na:

- **dużą wrażliwość sektora turystycznego** na sytuację kryzysową wywołaną Covid-19, w tym szczególności w zakresie działalności mniejszych podmiotów,
- **zwiększającą się liczbę turystów spoza regionu**, którzy korzystają z turystycznych obiektów noclegowych,
- **coraz lepszą dostępność** infrastruktury turystycznej i sportowo-rekreacyjnej, w tym w aspekcie potrzeb osób z niepełnosprawnościami.

⇒ Wśród najważniejszych instrumentów **wsparcia inwestycji** służących realizacji celu: Innowacyjne wykorzystanie walorów przyrodniczo-kulturowych, rozwój sportu i usług wolnego czasu, należy wskazać Fundusze Europejskie dla Lubelskiego 2021-2027 w tym w odniesieniu do:

- **ochrony walorów przyrodniczych** – działania przewidziane w ramach Priorytetu 3. Ochrona zasobów środowiska i klimatu, z zaplanowaną alokacją na poziomie blisko 235 mln euro,
- **rozwoju turystyki**, w tym w zakresie dziedzictwa kulturowego - działania przewidziane w ramach Priorytetu 7. Lepsza dostępność do usług społecznych i zdrowotnych, z zaplanowaną alokacją na poziomie ponad 235 mln euro.

4. Cel strategiczny 4. – Wzmacnianie kapitału społecznego

Zgodnie z założeniami SRWL 2030, **wzmacnianie kapitału społecznego** stanowi jeden z kluczowych czynników determinujących wysoki poziom rozwoju społeczno-gospodarczego. Wymaga to podejmowania działań ukierunkowanych na wzajemne relacje międzyludzkie i społeczne, jak również wzrost poziomu zaufania i aktywności obywatelskiej, które budują kapitał społeczny i stanowią cenny zasób kształtujący i wpływający na rozwój regionu. Świadczą o tym m.in.:

- stale rosnąca **świadomość obywatelska**, której przejawem jest m.in. udział w wyborach powszechnych, frekwencja w wyborach do Sejmu RP w 2023 r. wyniosła 70,5% i była wyższa o 12,5 p. proc niż w 2019 r.
- stale rosnąca wartość środków pochodzących z budżetów jednostek samorządu terytorialnego z województwa lubelskiego przeznaczonych na realizację zadań w ramach Budżetów Obywatelskich, która w 2022 r. wyniosła 22,3 mln zł i była wyższa o 9% niż w 2020 r.

W tym kontekście, kompleksowe podejście do **wzmacniania kapitału społecznego** w regionalnej polityce rozwoju **obejmuje kształtowanie potencjału** intelektualnego, kreatywnego, kulturowego, wzmacnianie społeczeństwa obywatelskiego, ochronę zdrowia, włączenie społeczne jak również współpracę w różnych układach i z różnymi partnerami, tj.:

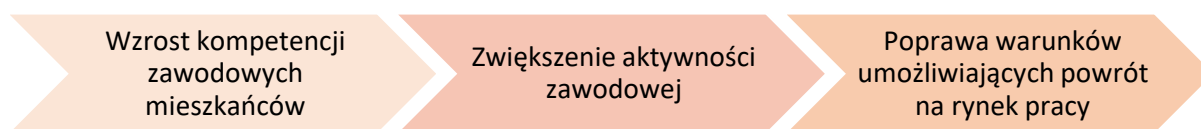
- rozwijanie **kapitału ludzkiego**,
- włączenie i **integracja społeczna**,
- wzmocnienie **współpracy transgranicznej i międzyregionalnej**,
- **bezpieczeństwo publiczne**,
- wspieranie **oddolnych inicjatyw** i poprawa efektywności zarządzania.

4.1. Rozwijanie kapitału ludzkiego

W regionalnej polityce rozwoju województwa lubelskiego, rozwijanie kapitału ludzkiego warunkowane jest przede wszystkim **poprawą dostępności** i rozszerzeniem i dostosowywaniem oferty edukacyjnej dla mieszkańców, które pozwalają na zwiększenie kompetencji pracowników oraz lepsze dostosowanie kwalifikacji do zmieniających się potrzeb na regionalnym rynku pracy.

Wśród **zakładanych efektów** dla realizacji celu operacyjnego 4.1. Rozwijanie kapitału ludzkiego, należy wskazać:

Wzrost kompetencji zawodowych mieszkańców

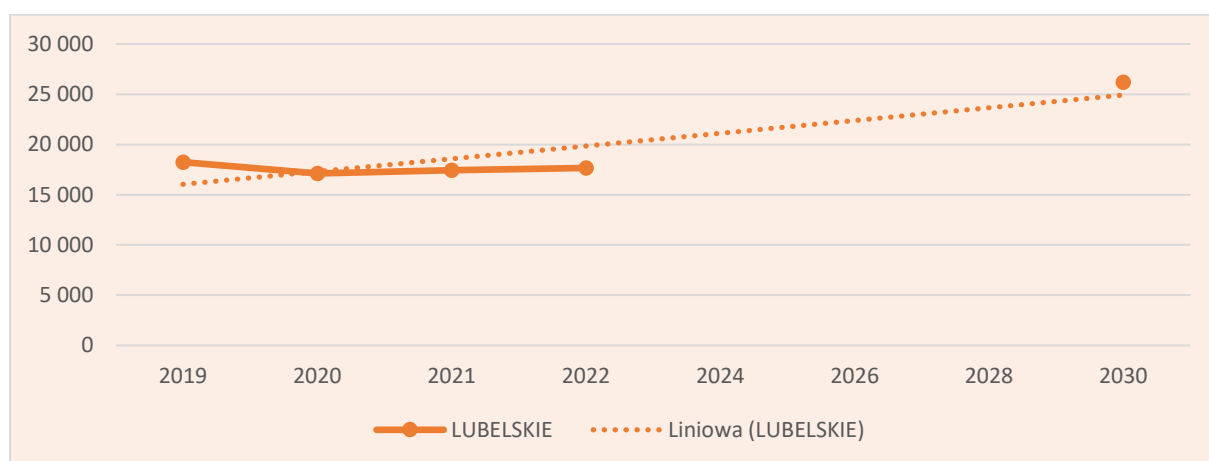

Ze względu na dynamiczny rozwój technologii, w kształtowaniu kompetencji zawodowych mieszkańców istotną rolę odgrywa zarówno wykształcenie uzyskiwane w ramach edukacji systemowej, jak również podnoszenie kwalifikacji w trakcie pracy zawodowej.

⇒ **W szkolnictwie wyższym**, w roku akademickim 2021/2022 na terenie województwa:

- funkcjonowało **15 uczelni wyższych**, z czego 9 uczelni wyższych, w których kształciło się 88% ogółu studentów działało w Lublinie,
- obserwuje się **spadek absolwentów** (wykres 38), tj. z 18 908 osób w 2018 r. do 17 675 osób w roku 2022 r.

Wykres 38 Liczba absolwentów szkół wyższych w województwie lubelskim w latach 2018-2022 wraz z linią trendu do 2030 roku

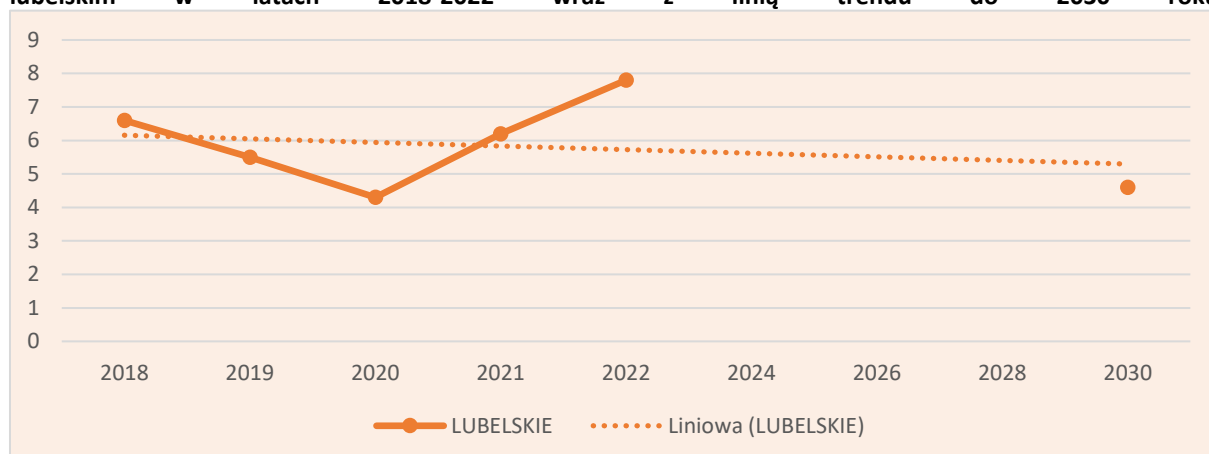

Źródło: Oprac. własne DSiR na podstawie GUS BDL, 2023

Na terenie województwa następuje **wzrost** zainteresowania **osób dorosłych** szkoleniami, który wiąże się z potrzebą dostosowania kwalifikacji pracowników do wymagań rynku pracy.

- W 2022 r. **wskaźnik osób dorosłych (w wieku 25-64) uczestniczących w kształceniu lub szkoleniu** wyniósł 7,8 % i był wyższy niż w 2018 r. o 1,2% (wykres 39).

Wykres 39 Liczba osób dorosłych (w wieku 25-64) uczestniczących w kształceniu lub szkoleniu województwie lubelskim w latach 2018-2022 wraz z linią trendu do 2030 roku

Źródło: Oprac. własne DSiR na podstawie GUS BDL, 2023

Zwiększenie aktywności zawodowej

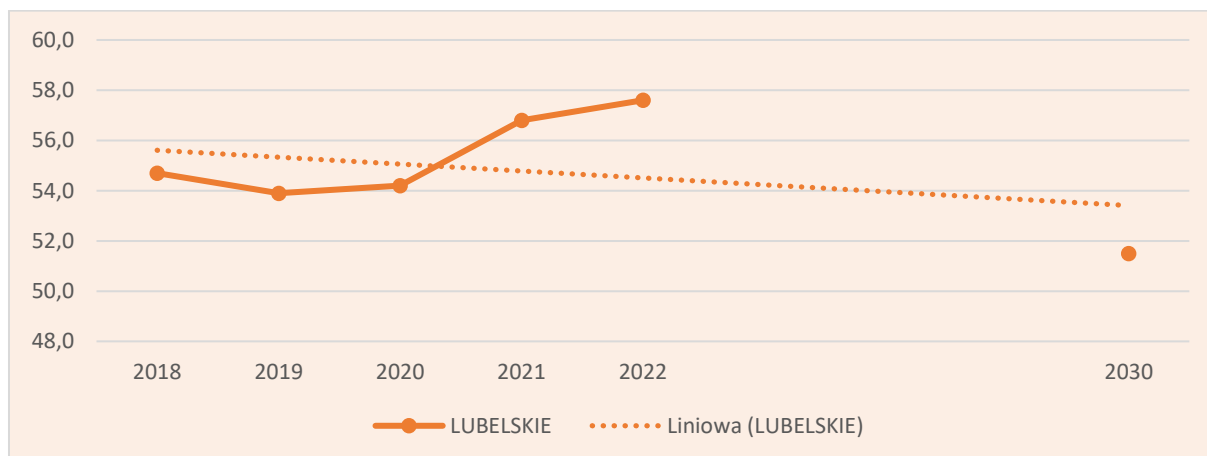

Zanotowano wyraźne, **pozytywne zmiany** w zakresie wzrostu aktywności zawodowej mieszkańców.

⇒ W latach 2018-2022 **współczynnik aktywności zawodowej** w wieku 15-89:

- **wzrósł** o 2,9 p. proc.³⁷, tj. z 54,7% w 2018 r. do 57,6% w 2022 r. (wykres 40), przy czym:
 - o **dynamika** zmian w województwie jest **wyższa** niż średnia w kraju, gdzie współczynnik wzrósł o 2 p. proc.

Wykres 40 Współczynnik aktywności zawodowej w wieku 15-89 w latach 2018-2022 wraz z linią trendu do 2030 roku

Źródło: Oprac. własne DSiR na podstawie GUS BDL, 2023

Poprawa warunków umożliwiających powrót na rynek pracy

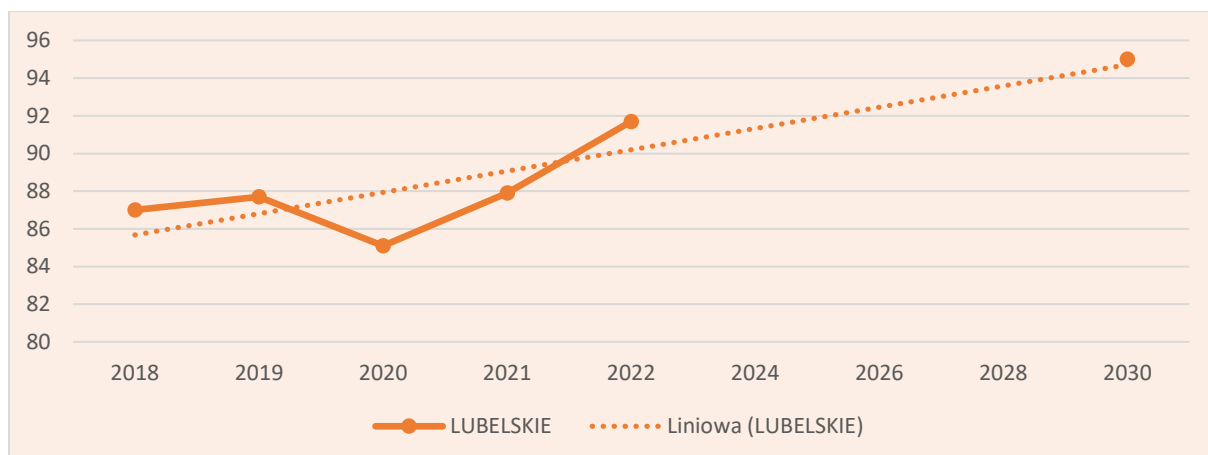
Ważnym aspektem **zwiększania aktywności** zawodowej jest tworzenie warunków umożliwiających **powrót** na rynek pracy **rodziców** opiekujących się małymi dziećmi.

⇒ O poprawie dostępności do usług opieki nad dziećmi do lat 3 oraz w wieku przedszkolnym w latach 2018-2022 świadczy:

- **wzrost** o 71% **liczby żłobków**, tj. z 116 w 2018 r. do 198 w 2022 r., co pozwoliło na:
 - o **zwiększenie** o 59% liczby dzieci **objętych opieką w żłobkach**, tj. z 4 620 w 2018 r. do 7 350 w 2022 r.
- **wzrost** o 4,7 p. proc **odsetka dzieci (w wieku 3-6 lat)** objętych wychowaniem przedszkolnym, z 87% w 2018 r. do 91,7% w 2022 r., przy czym:
 - o w Polsce wskaźnik ten wzrósł o 5,4 p. proc., tj. z 89,5% w 2018 r. do 94,9% w 2022 r.

³⁷ W związku z wprowadzeniem od 2021 r. w Badaniu Aktywności Ekonomicznej Ludności (BAEL) zmian wynikających z wdrożenia rozporządzenia ramowego dla statystyki społecznej, dane za I kw. 2021 r. nie mogą być porównywane z poprzednimi okresami. Wprowadzone zmiany metodologiczne dotyczą m.in.: zakresu podmiotowego, definicji pracujących, sposobu wyodrębniania poszczególnych populacji osób na rynku pracy - pracujących, bezrobotnych i biernych zawodowo, a także zakresu przedmiotowego badania (częściowa wymiana zmiennych).

Wykres 41 Odsetek dzieci (w wieku 3-6 lat) objętych wychowaniem przedszkolnym w województwie lubelskim w latach 2018-2022 wraz z linią trendu do 2030 roku

Źródło: Oprac. własne DSiR na podstawie GUS BDL, 2023

- ⇒ Analiza wskaźników obrazujących realizację celu 4.1 wskazuje na postępujące, **pozytywne zmiany** w tym zakresie. W odniesieniu do skali i kierunków podstawowych procesów i zjawisk towarzyszących rozwojowi kapitału ludzkiego, należy stwierdzić:
 - sukcesywne **zwiększanie aktywności zawodowej** mieszkańców,
 - **wyraźną poprawę** w zakresie warunków i możliwości wejścia lub **powrotu** na **rynek pracy** osobom sprawującym opiekę nad dziećmi.
- ⇒ W odniesieniu do obserwowanych niekorzystnego trendu wskaźnika liczby absolwentów szkół wyższych, należy podkreślić istotny wpływ czynnika demograficznego na rejestrowane wielkości.
- ⇒ **Poprawa powiązań usług edukacyjnych** z potrzebami regionalnego rynku pracy będzie wspierana poprzez realizację działań finansowanych z programu Fundusze Europejskie dla Lubelskiego 2021-2027, szczególnie w ramach Priorytetu 7: Lepsza dostępność do usług społecznych i zdrowotnych i Priorytetu 8. Zwiększenie spójności społecznej.

4.2. Poprawa jakości świadczenia usług zdrowotnych

Zgodnie z SRWL 2030, do podstawowych działań służących poprawie jakości świadczenia usług zdrowotnych należy zwiększanie dostępności bazy i infrastruktury placówek medycznych oraz wzmacnianie wyspecjalizowanych kadr.

Wśród **zakładanych efektów** dla realizacji celu operacyjnego 4.2. Poprawa jakości świadczenia usług zdrowotnych, należy wskazać:

Poprawa dostępności bazy i infrastruktury placówek medycznych

Zwiększenie dostępu do wyspecjalizowanych kadr medycznych

Poprawa dostępności bazy i infrastruktury placówek medycznych

Poprawa dostępności do bazy **infrastruktury medycznej** wiąże się z organizacją placówek ochrony zdrowia, a także ilością i jakością urządzeń pozostających w dyspozycji kadry medycznej.

⇒ W zakresie rozwijania bazy i infrastruktury medycznej w latach 2018-2022 odnotowano:

- niższy tj. bardziej korzystny niż średnia w kraju wskaźnik **liczby pacjentów przypadających na łóżko w szpitalach ogólnych** – 195 (w Polsce – 230),
- **pozytywne** zmiany w dziedzinie **onkologii**, tj. dziedzinie priorytetowej dla regionu, w zakresie zwiększenia liczby funkcjonujących **oddziałów onkologicznych**:
 - o w latach 2018-2022 utworzono nowy oddział onkologiczny, których obecnie funkcjonuje 12,
 - o utworzenie oddziału spowodowało przyrost **blisko 19%** łącznej liczby łóżek na wszystkich oddziałach onkologicznych, tj. z 288 w 2018 r. do 342 łóżek w 2022 r.
- **wyraźną poprawę** dostępności:
 - o **opieki długoterminowej i paliatywno-hospicyjnej**, którą w 2022 roku świadczyło 26 zakładów stacjonarnych, z 2 085 łózkami,
 - od 2018 r. o 1,4 tys. zwiększyła się liczba pacjentów leczonych w tym zakresie osiągając wielkość w 2022 r. na poziomie 3,6 tys. pacjentów,
 - o **rehabilitacji leczniczej**, na potrzeby której w latach 2018-2022 liczba łóżek w zakładach zwiększyła się o 1135, dzięki czemu nastąpił
 - 13% **wzrost** liczby zrehabilitowanych pacjentów, z 59 tys. w 2018 r. do 66,9 tys. w 2022 r.

⇒ Uwzględniając negatywne procesy demograficzne oraz związane z tym **rosnące potrzeby** w zakresie dostępności do **usług opiekuńczych**:

- w 2022 r. w regionie **funkcjonowało 100 zakładów pomocy społecznej** (z filiami), wśród których 47 to domy pomocy społecznej oraz 19 placówek zapewniających całodobową opiekę osobom niepełnosprawnym, przewlekle chorym lub osobom w podeszłym wieku.

Zwiększenie dostępu do wyspecjalizowanych kadr medycznych

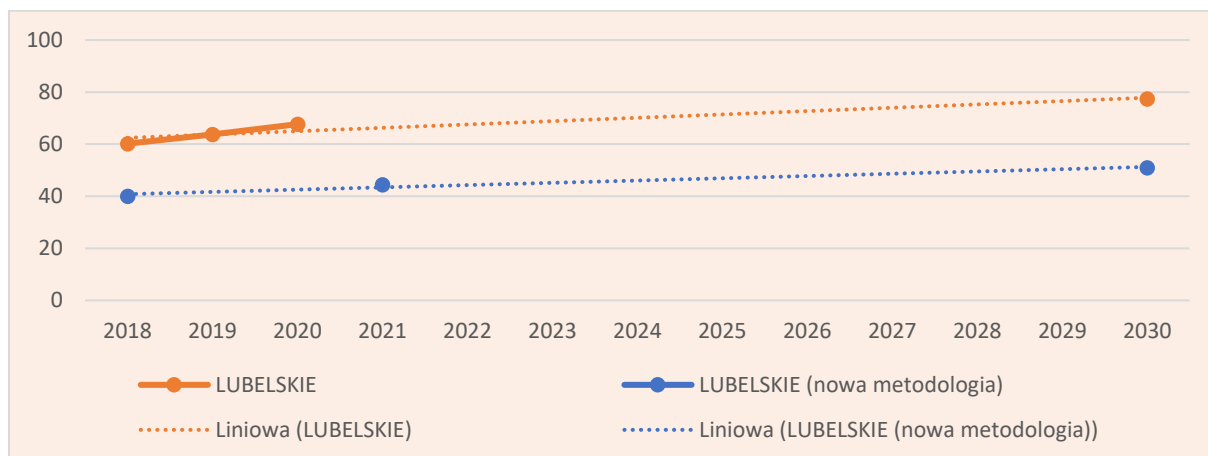
Województwo lubelskie, ze względu na potencjał i znaczenie Lublina jako ośrodka kształcenia na kierunkach medycznych, posiada bardzo dobre warunki do rozwijania zasobów kadrowych w ochronie zdrowia.

⇒ W roku akademickim 2021/2022 w regionie **studiowało ponad 12,5 tys.** studentów na kierunkach medycznych, co stanowiło 18,7% wszystkich studentów w województwie i 8,5% studentów kierunków medycznych w Polsce.

⇒ Dostępność kadry medycznej w placówkach ochrony zdrowia charakteryzują w latach 2018-2022 odnotowane zmiany, w tym przede wszystkim w zakresie:

- **liczby lekarzy (personel pracujący ogółem) na 10 tys. ludności**³⁸ - ze względu na wprowadzone przez GUS zmiany metodyczne, wartość wskaźnika oszacowana dla roku 2021 jest dużo niższa i nieporównywalna z wartościami określonymi dla lat poprzednich. W związku z tym, dla potrzeb perspektywicznej oceny zmian przedstawiono hipotetyczną linię trendu, jako równoległą do linii trendu, która została wykreślona na podstawie danych sprzed 2021 roku (wykres 42). Nie mniej jednak:
 - o wskaźnik **liczby lekarzy (personel pracujący ogółem) na 10 tys. ludności**³⁹ wynosi obecnie 44,5 i jest **wyższy** niż średnia w Polsce, gdzie kształtuje się na poziomie 40,7,

Wykres 42 Liczba lekarzy (personel pracujący ogółem) na 10 tys. ludności wraz z linią trendu do 2030 roku

Źródło: Oprac. własne DSiR na podstawie GUS BDL, 2023

- **liczby pielęgniarek i położnych** pracujących bezpośrednio z pacjentem, która wynosi 100,7 na 10 tys. ludności przy średniej dla Polski wynoszącej niespełna 90.

⇒ Analiza realizacji celu operacyjnego 4.2. wskazuje na systematyczne, **pozytywne zmiany** w zakresie **usług zdrowotnych** w województwie lubelskim. W odniesieniu do skali i kierunków podstawowych procesów i zjawisk temu towarzyszących, należy stwierdzić:

- sukcesywną **poprawę** z zakresie **dostępu i jakości** świadczonych **usług zdrowotnych**, co korzystnie wpływa na wzrost efektywności leczenia,
- stale **zwiększające się** zapotrzebowanie na usługi medyczne i opiekuńcze wynikające z zachodzących procesów demograficznych.

⇒ Zwiększenia dostępu do wysokiej jakości usług opiekuńczo-zdrowotnych będzie wspierana poprzez realizację działań finansowanych z programu Fundusze Europejskie dla Lubelskiego 2021-2027, z przewidzianą alokacją na poziomie przekraczającym 235,5 mln euro.

³⁸ W związku ze zmianą metodologii liczenia wskaźnika od 2021 r. aktualne dane nie mogą być porównywane z danymi historycznymi. Wprowadzone zmiany metodologiczne dotyczą uzupełnienia źródeł pozyskiwania danych uwzględniających m.in. bazy MZ, MSWiA, NIL, NFZ, co pozwoliło na znaczące ograniczenie luki informacyjnej wynikającej z niepełnej kompletności badania prowadzonego tylko przy wykorzystaniu sprawozdań oraz poprawę jakości wyników w odniesieniu do kadry medycznej.

³⁹ W związku ze zmianą metodologii liczenia wskaźnika od 2021 r. aktualne dane nie mogą być porównywane z danymi historycznymi. Wprowadzone zmiany metodologiczne dotyczą uzupełnienia źródeł pozyskiwania danych uwzględniających m.in. bazy MZ, MSWiA, NIL, NFZ, co pozwoliło na znaczące ograniczenie luki informacyjnej wynikającej z niepełnej kompletności badania prowadzonego tylko przy wykorzystaniu sprawozdań oraz poprawę jakości wyników w odniesieniu do kadry medycznej.

4.3. Włączenie i integracja społeczna

Walka z ubóstwem i integracja społeczna, zgodnie z zapisami SRWL 2030, należą do ważniejszych wyzwań polityki rozwoju województwa lubelskiego. **Poprawa sytuacji** wykluczonych i zagrożonych grup społecznych warunkowana jest aktywnym włączaniem się w życie gospodarcze i społeczne regionu, w szczególności osób bezrobotnych, starszych, z niskimi kwalifikacjami oraz z niepełnosprawnościami.

Wśród **zakładanych efektów** dla realizacji celu operacyjnego 4.3. Włączenie i integracja społeczna, należy wskazać:

Ograniczenie ubóstwa

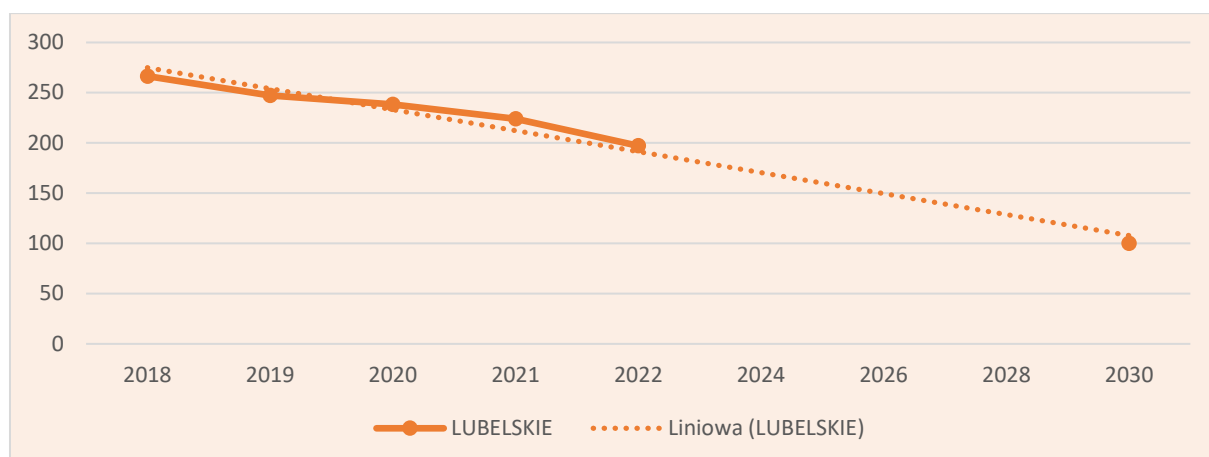

Problem ubóstwa dotyczy całej Polski, przy czym województwo lubelskie jest w tym zakresie **szczególnie wrażliwe**, o czym świadczy **wyższy** niż w Polsce (13,7%) wskaźnik zagrożenia ubóstwem w 2022 r. wynoszący 22,6%.

⇒ **Poprawę sytuacji** w zakresie ograniczania ubóstwa oraz dostępności pomocy społecznej charakteryzuje:

- **spadek wartości wskaźnika zagrożenia ubóstwem**, który w latach 2019-2022 wyniósł 3,9 p. proc., co oznacza że:
 - o **tempo ograniczania ubóstwa** w województwie jest **większe** niż w średnio w kraju, które kształtowało się na poziomie 1,7 p. proc.
- **37% wzrost dochodu rozporządzalnego na 1 osobę**, co oznacza:
 - o **większą dynamikę wzrostu** niż średnia dla Polski, która w 2022 roku wyniosła 33%,
 - o nadal niższą niż średnia w Polsce wartość wolumenu dochodu rozporządzalnego, która kształtuje się na poziomie 92,8% średniej dla kraju,
- **wzrost liczby placówek** stacjonarnej pomocy społecznej o 11%, tj. z 90 w 2018 r. do 100 w 2022 r., któremu towarzyszył:
 - o **spadek wskaźnika** liczby osób, którym przyznano **świadczenia pomocy społecznej na 10 tys. ludności** z 266,5 w 2018 r. do 197,2 w 2022 r.

Wykres 43 Liczba osób, którym przyznano świadczenia pomocy społecznej na 10 tys. ludności w województwie lubelskim w latach 2018-2022 wraz z linią trendu do 2030 roku

Źródło: Oprac. własne DSiR na podstawie GUS BDL, 2023

Integracja osób ze szczególnymi potrzebami

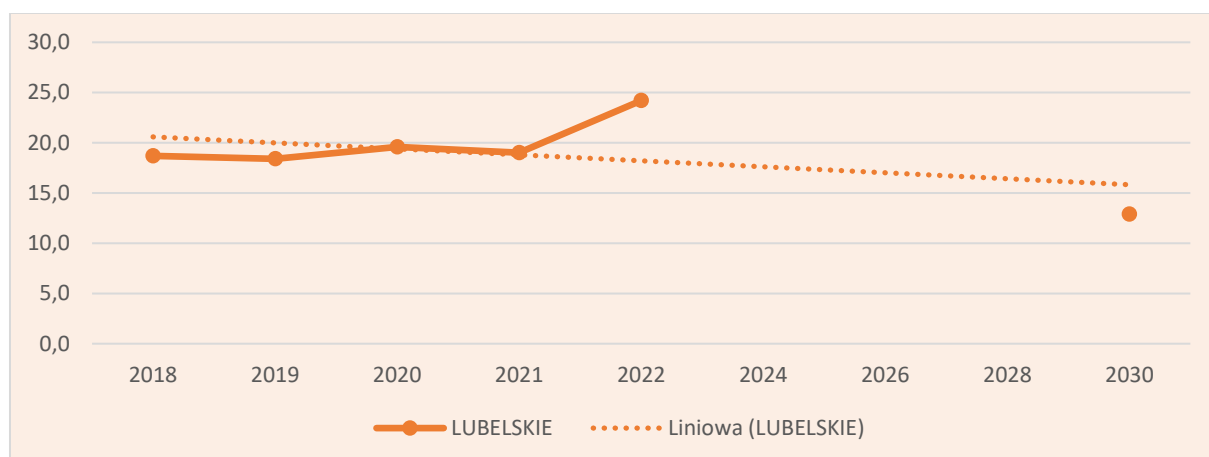

Duże znaczenie i aktualność działań dotyczących potrzeb w zakresie integracji osób ze szczególnymi potrzebami potwierdza wzrost średniego udziału osób w szczególnej sytuacji na rynku pracy w zarejestrowanych bezrobotnych, który z poziomu 84,9 w 2020 r. zwiększył się do 86,1 w 2022 r.

⇒ **Pozytywne zmiany** w zakresie integracji osób ze szczególnymi potrzebami charakteryzuje:

- **wzrost** o 27,9% liczby **ofert pracy dla osób niepełnosprawnych**, tj. z 934 w 2020 r. do 1 195 w 2022 r.⁴⁰;
- **wzrost** o 5,5 p. proc. **wskaźnika zatrudnienia osób niepełnosprawnych** (w wieku 16-64) z 18,7% w 2018 r. do 24,2% w 2022 r.

Wykres 44 Wskaźnik zatrudnienia osób niepełnosprawnych (w wieku 16-64) w województwie lubelskim w latach 2018-2022 wraz z linią trendu do 2030 roku

Źródło: Oprac. własne DSiR na podstawie GUS BDL, 2023

⁴⁰ Wskaźnik dostępny od 2020 r.

- ⇒ Analiza danych i wskaźników obrazujących realizację celu operacyjnego 4.3. wskazuje na postępujące, **pozytywne zmiany** na rzecz **ograniczenia zjawiska ubóstwa** oraz zwiększenia integracji społecznej,
- z uwagi na zmianę metodologii GUS w zakresie szacowania wartości wskaźnika zatrudnienia osób niepełnosprawnych w wieku 25-64, w 2022 roku odnotowano wartość wskaźnika, która znacznie przekracza przyjętą w SRWL 2030 wartość docelową. W związku z tym w perspektywie monitorowania Strategii niezbędna jest **weryfikacja** założonego trendu.
- ⇒ Wśród **najważniejszych instrumentów** wsparcia działań służących włączaniu i integracji społecznej należy wskazać Fundusze Europejskie dla Lubelskiego 2021-2027 w tym przede wszystkim w ramach:
- Priorytetu 8. Zwiększanie spójności społecznej, z przewidzianą alokacją na poziomie ponad 260 mln euro.

4.4. Wzmocnienie współpracy transgranicznej i międzyregionalnej

Z uwagi na **geopolityczne położenie** województwa współpraca transgraniczna i międzyregionalna stanowi istotny element prowadzonej w regionie polityki rozwoju.

Wśród **zakładanych efektów** dla realizacji celu operacyjnego 4.4. Wzmocnienie współpracy transgranicznej i międzyregionalnej, należy wskazać:

Rozwijanie współpracy w wymiarze międzynarodowym i transgranicznym

Wykorzystanie położenia województwa w kreowaniu i wzmocnianiu funkcji rozwojowych

Rozwijanie współpracy w wymiarze międzynarodowym i transgranicznym

Wsparcie **procesów rozwojowych** w województwie lubelskim jest realizowane także, poprzez współpracę Samorządu Województwa Lubelskiego z partnerami zagranicznymi, m.in. w ramach pogłębiania kontaktów z partnerami zagranicznymi oraz realizacji wspólnych projektów.

W tym obszarze **kluczowe znaczenie** mają:

- prowadzenie **współpracy zagranicznej** w oparciu o przyjęte przez Sejmik Województwa Lubelskiego: Priorytety Współpracy Zagranicznej Województwa Lubelskiego⁴¹,
- **udział w projektach** współpracy międzyregionalnej, współfinansowanych m.in. ze źródeł UE i spoza niej.

⇒ W odniesieniu do **Priorytetów Współpracy Zagranicznej** zidentyfikowano i zainicjowano nowe formy i kierunki współpracy z partnerami zagranicznymi, poszerzając zakres możliwości dla województwa lubelskiego, o czym świadczą m.in.:

- **nowe partnerstwa** w ramach Sieci Gospodarczej Regionów Trójmorza,

⁴¹ Uchwała nr XXII/358/2020 Sejmiku Województwa Lubelskiego z 21.12.2020 r., zgoda Ministra Spraw Zagranicznych z 15.01.2021 r.

- kontynuacja współpracy w ramach 13 partnerstw na podstawie zawartych umów o współpracy.

⇒ Województwo Lubelskie jest **inicjatorem** powołania **Sieci Gospodarczej Regionów Trójmorza**:

- Deklaracja o utworzeniu Sieci, zwana **Deklaracją Lubelską**, została podpisana podczas Samorządowego Kongresu Gospodarczego II Forum Regionów Trójmorza w dniu 29 czerwca 2021 roku,
 - o **celem inicjatywy** jest **wzmacnianie** współpracy społeczno-gospodarczej i naukowej samorządów z **12 państw** Europy Środkowo-Wschodniej, biorących udział w Inicjatywie Trójmorza.
- Z inicjatywy Departamentu Strategii i Rozwoju UMWL w Lublinie, wykonane zostało opracowanie pt. **Regiony Inicjatywy Trójmorza**,
 - o publikacja przygotowana przez zespół specjalistów i ekspertów **Instytutu Europy Środkowej** pokazuje specyfikę poszczególnych regionów, analizę ich potencjałów oraz rolę poszczególnych regionów w rozwoju regionalnym.

⇒ **Współpraca euroregionalna** w województwie lubelskim realizowana jest w ramach **Euroregionu Bug i Euroregionu Rostocze** (Ryc. 1).

Ryc. 1 Najważniejsze przedsięwzięcia Euroregionu Bug i Rostocze w zakresie współpracy transgranicznej:

Źródło: Oprac. własne DSiR, 2023

⇒ Opracowanie **Strategii Współpracy Transgranicznej na lata 2021-2027**.

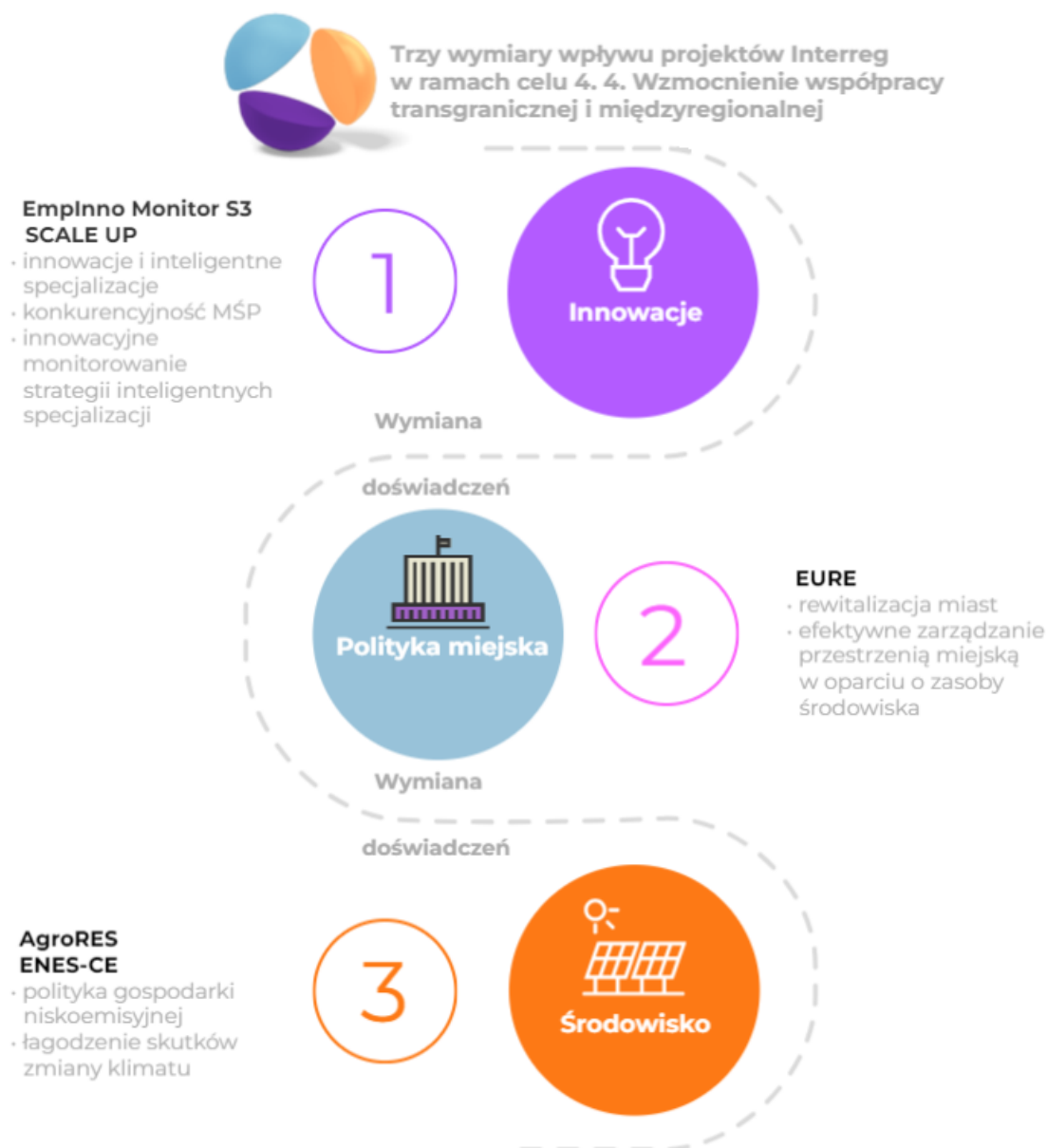
- Zgodnie z rekomendacją MSZ dokument zaktualizowanej Strategii nie został przyjęty przez Zarząd Województwa Lubelskiego, a Białoruś została wykluczona ze współpracy, Skąd też, dokument pełni rolę **wytycznych** do współpracy.

⇒ **Uczestnictwo w projektach w ramach Inicjatywy Interreg – NEXT**

- Ze względu na zróżnicowanie tematyczne projekty Interreg wpływają na różne obszary rozwoju istotne z punktu wdrażania SRWL (Ryc. 2), m.in.:

- o **Gospodarka**, w tym wzmocnienie i wsparcie działań związanych z internacjonalizacją, promocją gospodarczą czy zwiększaniem atrakcyjności inwestycyjnej regionu (Projekt Interreg Europa – SCALE UP, Projekt Interreg Region Morza Bałtyckiego – EmplInno Monitor S3);
- o **Polityka miejska**, z uwzględnieniem działań klimatycznych (Projekt Interreg Europa – EURE);
- o **Środowisko**, przejście w kierunku gospodarki niskoemisyjnej, co może stanowić istotny bodziec rozwojowy, wpływający na poprawę jakości życia lokalnych społeczności (Projekt Interreg Europa Środkowa - ENES-CE; Projekty Interreg Europa – FIRESPOL, AgroRES, EURE).

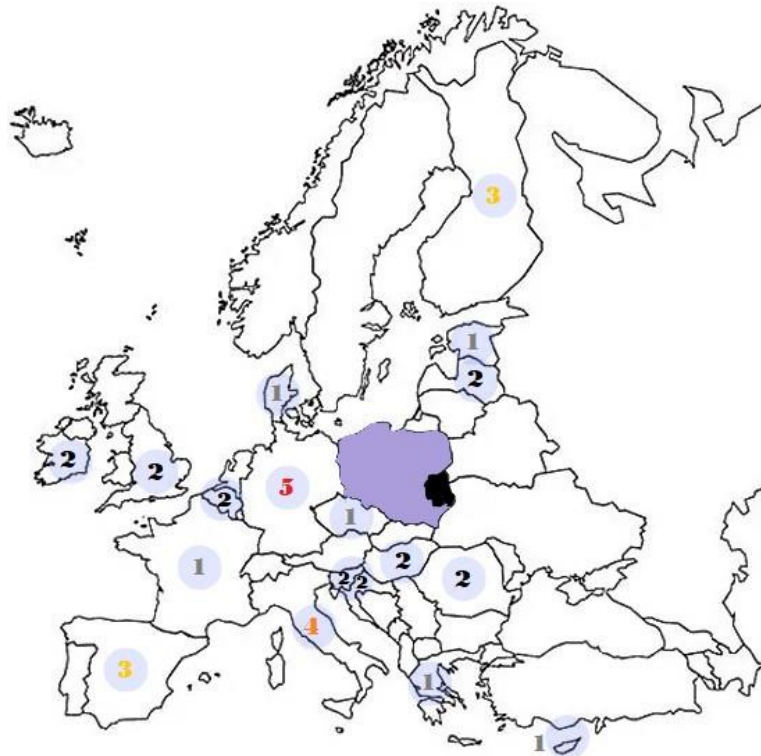
Ryc. 2 Obszary wpływu projektów Interreg w województwie lubelskim

Źródło: Oprac. własne DSiR, 2023

- w ramach projektów **Interreg** województwo lubelskie współpracowało z **37 partnerami** z różnych krajów UE, tj. Hiszpanii, Włoch, Rumunii, Czech, Belgii, Cypru, Francji, Niemiec, Łotwy, Estonii, Danii, Finlandii, Węgier, Słowenii, Grecji, Chorwacji, Wlk. Brytanii i Irlandii (Ryc. 3).

Ryc. 3 Liczba partnerów, z którymi Województwo Lubelskie realizowało projekty Interreg w latach 2020-2023

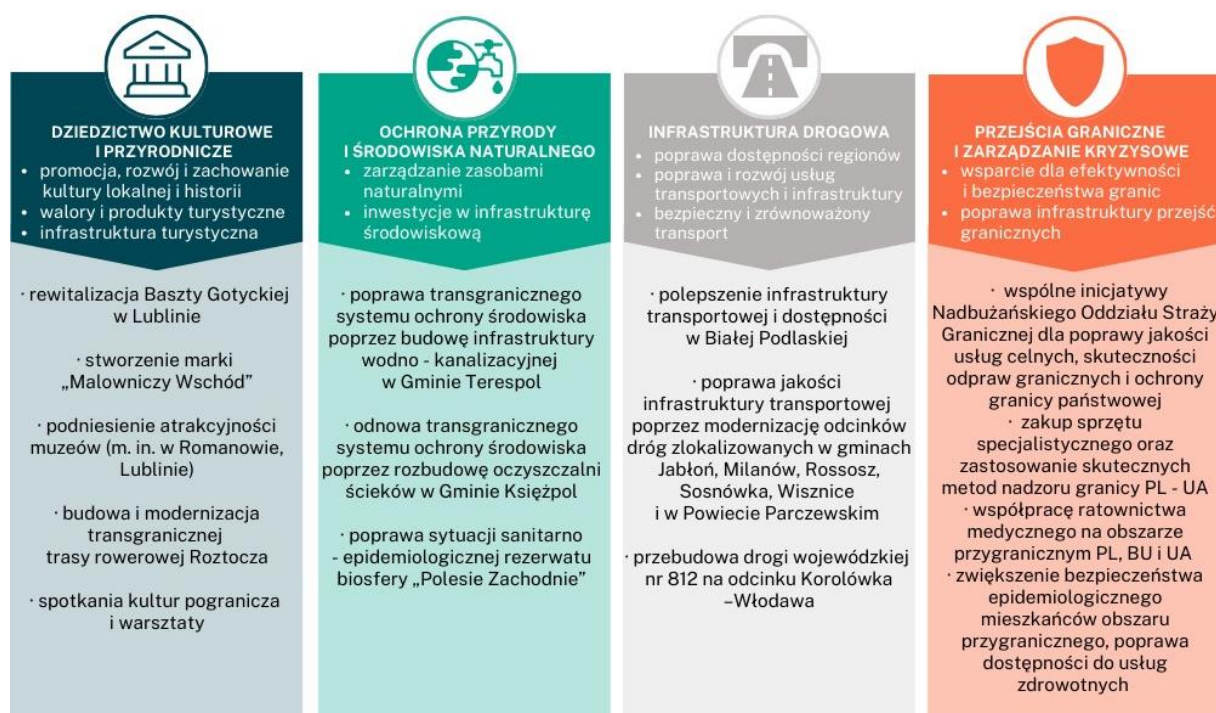

Źródło: Oprac. własne DSiR, 2023

⇒ Program Współpracy Transgranicznej Polska-Białoruś-Ukraina 2014-2020 (PBU)

- W relacjach **transgranicznych** jednym z **najważniejszych instrumentów** współpracy terytorialnej w Województwie Lubelskim był Program Współpracy Transgranicznej Polska-Białoruś-Ukraina 2014-2020 (PBU), realizowany w ramach Europejskiego Instrumentu Sąsiedztwa (EIS).
- Celem EIS było wsparcie zrównoważonego rozwoju wzdłuż **zewnętrznych granic UE**, zmniejszanie różnic w standardach życia i rozwiązywać wspólne transgraniczne problemy i wyzwania.
- W ramach PBU dofinansowanie otrzymało **47 projektów** z udziałem beneficjentów z województwa lubelskiego, na łączną kwotę ok. 25 mln EUR.
- Efekty wdrażania projektów w ramach PBU 2014 – 2020 miały wpływ na realizację SRWL 2030 (Ryc. 4).

Ryc. 4 Wybrane efekty projektów zrealizowanych w ramach Programu PBU

Źródło: Oprac. własne DSiR, 2023

⇒ **Program Interreg NEXT Polska-Ukraina 2021-2027**, z budżetem w wysokości 235,9 mln euro

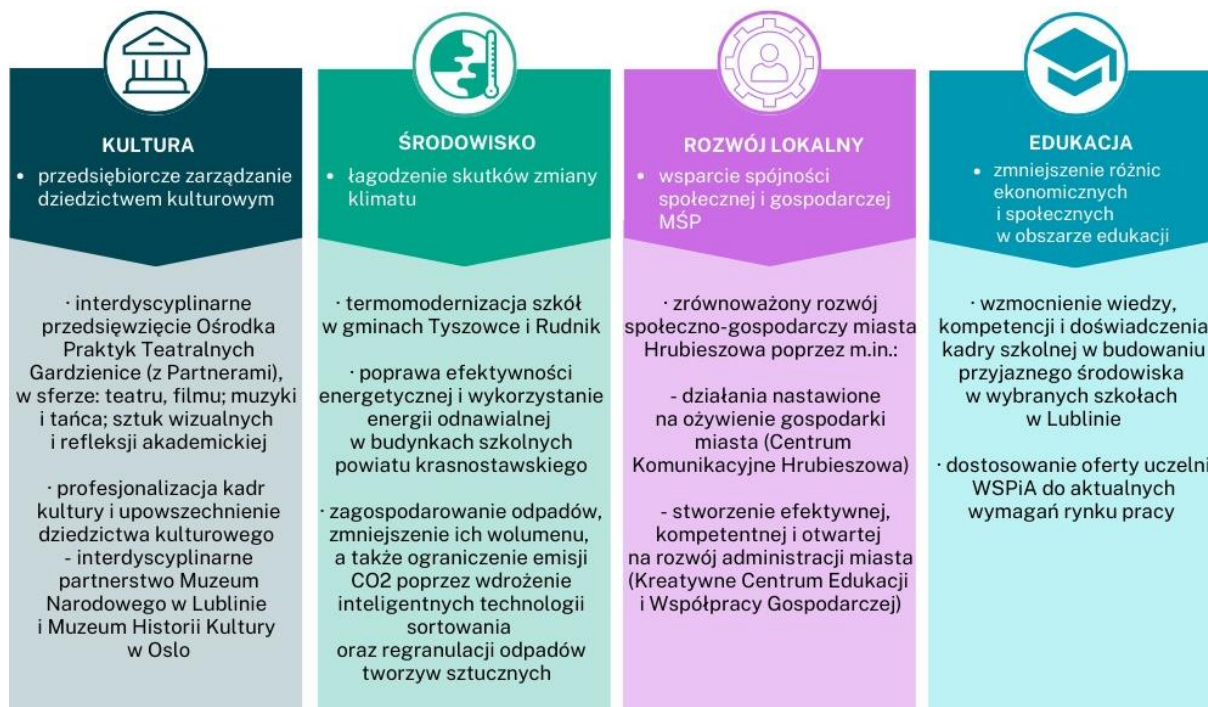
- Został zatwierdzony przez Komisję Europejską w listopadzie 2022 roku, w celu **kontynuacji** współpracy Polski i Ukrainy ukierunkowanej na **wzmacnianie więzi** między mieszkańcami pogranicza poprzez realizację działań w ramach priorytetów:
 - o Środowisko,
 - o Zdrowie,
 - o Turystyka,
 - o Współpraca,
 - o Granice,
 - o Dostępność.
- Podczas pierwszego naboru projektów do Wspólnego Sekretariatu wpłynęło 247 wniosków (**zdrowie** – 115, **środowisko** – 132). W ramach priorytetu **zdrowie** do dofinansowania zatwierdzono:
 - o 20 projektów, w tym z udziałem pięciu podmiotów medycznych z województwa lubelskiego na kwotę ok. 5,5 mln EUR,
 - o jako **projekt kluczowy** (poza procedurą konkursową) Duży Projekt Infrastrukturalny, pn. „Utworzenie Transgranicznych Centrów Badań Profilaktycznych na Lubelszczyźnie i Wołyniu” opracowany przez Wojewódzki Ośrodek Medycyny Pracy Centrum Profilaktyczno-Lecznicze w Lublinie w partnerstwie ze Szpitalem Matki i Dziecka w Łucku (Ukraina). Kwota dofinansowania UE dla projektu wynosi 3 mln EUR.

⇒ **Fundusze norweskie i Fundusze Europejskiego Obszaru Gospodarczego**

- Instrument ten miał **wpływ** na **wzmacnianie** współpracy międzyregionalnej w regionie w obrębie Europejskiego Obszaru Gospodarczego (Ryc. 5).

- W ramach środków Norweskiego Mechanizmu Finansowego i Mechanizmu Finansowego EOG w latach 2014-2021 w Województwie Lubelskim **dofinansowanie** otrzymało **48 projektów** na łączną kwotę **ok. 26 mln EUR**.

Ryc. 5 Wybrane efekty projektów zrealizowanych z Funduszy norweskich i Funduszu EOG

Źródło: Oprac. własne DSiR, 2023

Wykorzystanie położenia województwa w kreowaniu i wzmacnianiu funkcji rozwojowych

 Wykorzystanie położenia województwa w kreowaniu i wzmacnianiu funkcji rozwojowych od wielu lat stanowi **ważne wyzwanie** regionalnej polityki rozwoju województwa. Aktualnie, ze względu na wyraźną poprawę **zewnętrznej dostępności komunikacyjnej** województwa, a także perspektywy współpracy pomiędzy krajami Europy, a Ukrainą stawiają to wyzwanie w nowym świetle potrzeb i możliwości. Wykształcenie nowych funkcji, w tym związanych z logistyką, obsługą handlu międzynarodowego i turystyki transgranicznej staje się realnym efektem zaplanowanych działań strategicznych.

⇒ W kontekście **analizy wskaźników** obrazujących ruch graniczny, nie tylko w województwie lubelskim, ale również na całej wschodniej granicy Polski, należy wskazać, na **kluczowe czynniki** wpływające na ich wartości, tj.:

- **pandemia Covid-19**, która spowodowała **ograniczenia** związane z przemieszczaniem się osób i towarów;
- **atak Rosji na Ukrainę** w lutym 2022 r., który spowodował **największą** po II wojnie światowej **migrację uchodźców** w Europie oraz ograniczenia we współpracy z Białorusią, jako efekt nałożonych przez UE sankcji gospodarczych.

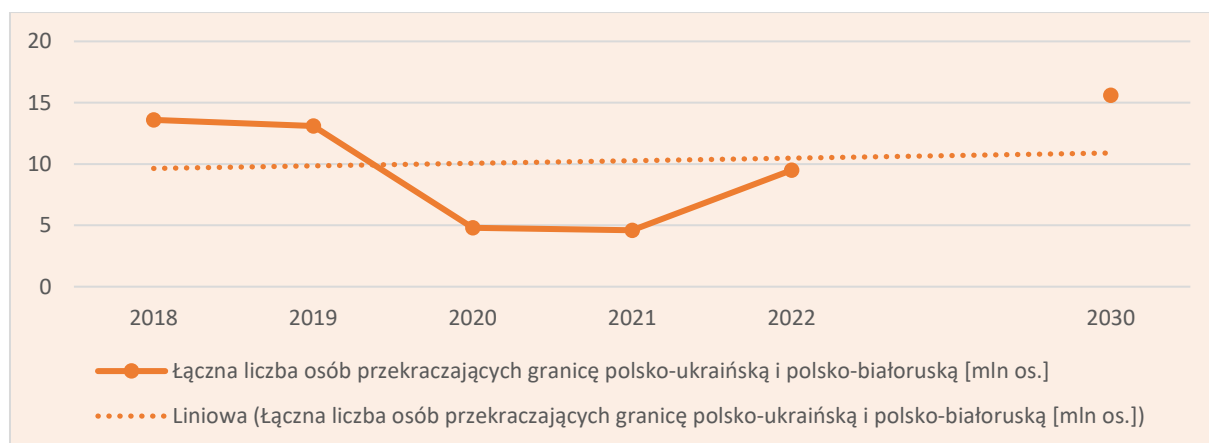
⇒ Od wybuchu wojny do 2023 r.⁴²:

- granicę ukraińsko-polską przekroczyło ponad **8,7 mln uchodźców z Ukrainy**, w tym przez przejścia na terenie **województwa lubelskiego** wjechało prawie **3,7 mln osób**.
- w tym samym czasie z Polski wyjechało prawie **6,8 mln obywateli Ukrainy**, w tym przez **przejścia graniczne w województwie lubelskim** odprawiono ponad **2,9 mln uchodźców** powracających do swojego kraju.

⇒ W latach 2018-2022 skalę i kierunki zmian **ruchu granicznego** w województwie lubelskim charakteryzuje:

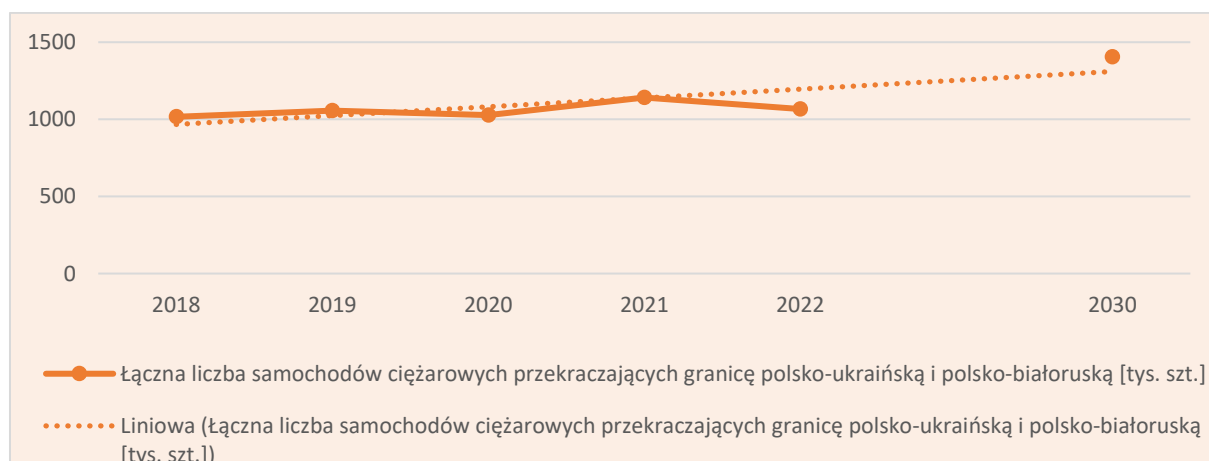
- **spadek** o ok. 30% łącznej **liczby osób** przekraczających granicę polsko-białoruską, z ok. 13,6 mln osób w 2018 r. do ok 9,5 mln osób w 2022 r., przy czym widoczne jest zjawisko wyraźnego wzrostu tej wartości w ostatnim roku r. (wykres 45);
- **wzrost** o 5% łącznej **liczby samochodów** ciężarowych przekraczających granicę polsko-białoruską, z ok 1 016,4 tys. w 2018 r. do ok 1 067,5 tys. w 2022 r. (wykres 46).

Wykres 45 łączna liczba osób przekraczających granicę polsko-ukraińską i polsko-białoruską w województwie lubelskim w latach 2018-2022 wraz z linią trendu do 2030 roku [mln os.]

Źródło: Oprac. własne DSiR na podstawie GUS BDL, 2023

Wykres 46 łączna liczba samochodów ciężarowych przekraczających granicę polsko-ukraińską i polsko-białoruską w województwie lubelskim w latach 2018-2022 wraz z linią trendu do 2030 roku [tys. szt.]

Źródło: Oprac. własne DSiR na podstawie GUS BDL, 2023

⁴² Według danych Komendy Głównej Straży Granicznej

- ⇒ Analiza danych i wskaźników obrazujących realizację celu operacyjnego 4.4. wskazuje na postępujące, **pozytywne zmiany** na rzecz **wzmocnienia** współpracy **transgranicznej i międzyregionalnej**. Świadczą o tym, m.in.:
- **stopniowe „odbudowywanie”** się ruchu granicznego w znacznym stopniu ograniczonego restrykcjami wynikającymi z pandemii oraz wojny w Ukrainie.
 - **korzystne efekty projektów** realizowanych m.in. ze środków europejskich w ramach współpracy zagranicznej.
- ⇒ Ze względu na **specyficzne położenie** województwa lubelskiego oraz zaistniałą sytuację geopolityczną, dla rozwoju współpracy transgranicznej i międzyregionalnej **istotne znaczenie** będą miały działania polegające na:
- zapewnieniu **bezpieczeństwa publicznego i ochronie granic**,
 - wypracowaniu **nowego podejścia** do współpracy transgranicznej uwzględniającej dążenia integracyjne Ukrainy do Unii Europejskiej.
- ⇒ Ze względu na poprawę zewnętrznej dostępności komunikacyjnej województwa, a także perspektywy współpracy pomiędzy krajami Europy, a Ukrainą, wykorzystanie przygranicznego położenia województwa staje się priorytetowym wyzwaniem dla polityki regionalnej WL.

4.5. Bezpieczeństwo publiczne

Wysoki **poziom bezpieczeństwa** jest jednym z **najważniejszych** aspektów życia i funkcjonowania społeczeństwa. Wyzwaniem polityki regionalnej w tym aspekcie jest podejmowanie działań na rzecz integrowania różnych elementów tego systemu. Położenie województwa lubelskiego w bezpośrednim sąsiedztwie trwającego konfliktu zbrojnego na Ukrainie uwidocznilo potrzebę funkcjonowania sprawnego, spójnego i kompleksowego systemu bezpieczeństwa i reagowania zarówno w aspekcie organizacyjnym (podmiotowym) i przedmiotowym (m.in. ochrona granic, bezpieczeństwo na drogach, przeciwdziałanie klęskom żywiołowym).

Wśród **zakładanych efektów** dla realizacji celu operacyjnego 4.5. Bezpieczeństwo publiczne, należy wskazać:

Poprawa bezpieczeństwa w ruchu drogowym

Poprawa bezpieczeństwa w ruchu drogowym jest konsekwencją wielowymiarowych działań o różnym charakterze i realizowanych przez liczne podmioty, w tym publiczne, społeczne i komercyjne. Działania te obejmują przede wszystkim:

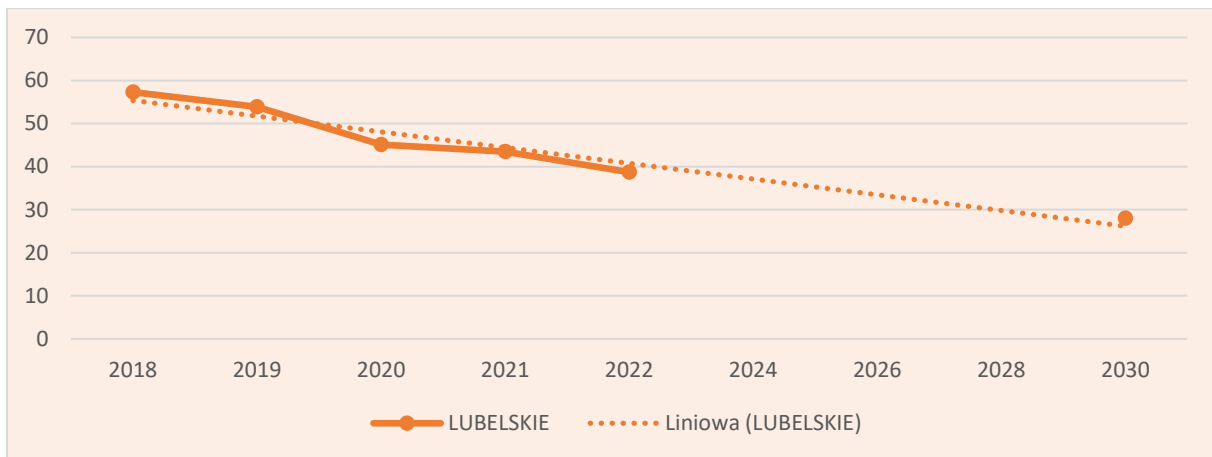
- **przebudowę i rozbudowę** infrastruktury **drogowej**,
- zmiany w przepisach drogowych i **organizacja ruchu**,
- rozwój technologii stosowanych w samochodach,

- programy i kampanie społeczne,
- kontrole ruchu i transportu drogowego prowadzone przez właściwe organy.

⇒ Systematyczną **poprawę w zakresie bezpieczeństwa na drogach** charakteryzuje:

- **zmniejszenie** o 32% liczby **wypadków drogowych** na 100 tys. ludności, spadek z 57,3 w 2018 r. do 38,7 w 2022 r., w kraju spadek o 31,6%, z 82,5 w 2018 r. do 56,4 w 2022 r.
- **zmniejszenie** o 29,4% liczby **ofiar śmiertelnych** w wypadkach na 100 tys. ludności, spadek z 8,44 w 2018 r. do 5,96 w 2022 r., w kraju spadek o 33%, z 7,45 w 2018 r. do 5,01 w 2022 r.

Wykres 47 Liczba wypadków drogowych na 100 tys. ludności w województwie lubelskim w latach 2018-2022 wraz z linią trendu do 2030 roku

Źródło: Oprac. własne DSiR na podstawie GUS BDL, 2023

Ograniczenie przestępczości

Ograniczenie przestępczości warunkowane jest w dużej mierze skutecznością działania regionalnych formacji policji, a także działań o charakterze społecznym i infrastrukturalnym (w tym m.in. w procesach rewitalizacji) ukierunkowanych na likwidowanie niebezpiecznych przestrzeni.

⇒ W latach 2018-2022 na ograniczeniu przestępczości towarzyszyło:

- **zmniejszenie** o 6% liczby stwierdzonych **przestępstw**, spadek z 34 181 w 2018 r. do 32 072 w 2022 r., przy czym w kraju nastąpił wzrost tego wskaźnika o 12%, tj. z 768 tys. w 2018 r. do 863 tys. w 2022 r.
- pomimo nieznacznego zmniejszenia wskaźnika średniego poziomu wykrywalności, tj. z 82,4% w 2018 r. do 75,7% w 2022 r., województwo lubelskie nadal charakteryzuje się **bardzo dobrą**, wyższą niż średnia w kraju **wykrywalnością**:
 - o przestępstw kryminalnych wynoszącą 74,1% (w Polsce 63,2%).
 - o przestępstw drogowych wynoszącą 99,1% (w Polsce 98,6%).

Poprawa skuteczności systemu ratownictwa medycznego

Skuteczność systemu **ratownictwa medycznego** wiąże się z organizacją i funkcjonowaniem podstawowych i specjalistycznych zespołów ratownictwa medycznego, a także działalnością szpitalnych oddziałów ratunkowych.

⇒ Aktualnie w województwie lubelskim:

- **funkcjonują** 93 zespoły **ratownictwa medycznego**, w tym 65 podstawowych i 28 specjalistycznych, a także 1 lotniczy.
- **pomoc medyczna** udzielana jest w 16 szpitalnych oddziałach ratunkowych (SOR).

Ograniczenie zagrożeń pożarowych

Poziom zagrożeń pożarowych jest wypadkową skuteczności działań służb **straży pożarnej**, a także świadomości mieszkańców w zakresie odpowiednich zachowań, które minimalizują częstotliwość wywołanych zdarzeń.

⇒ W kontekście, coraz większego zaangażowania służb straży pożarnej w **działalność ratowniczą**, w tym w zakresie ratownictwa technicznego, komunikacyjnego, medycznego, wodnego, chemicznego i ekologicznego zwraca uwagę:

- **liczba interwencji**, która w 2022 r. wyniosła ok. 7,1 tys. pożarów i była **wyższa** o 4% w stosunku do liczby interwencji w roku 2018,
- **liczba zdarzeń** wymagających udziału jednostek ochrony przeciwpożarowej, która w 2022 r. wynosiła 28,7 tys. i **wzrosła** o 32% w stosunku do 2018 r.

⇒ Analiza danych obrazujących realizację celu operacyjnego 4.5. wskazuje na postępujące, **pozytywne zmiany** na rzecz **poprawy i wzmocnienia bezpieczeństwa publicznego**, o czym świadczą:

- **poprawa** bezpieczeństwa w **ruchu drogowym**,
- **rozwój** zintegrowanego **systemu służb publicznych**, które dzięki inwestycjom w nowoczesne wyposażenie oraz rozwiązaniom teleinformatycznym zwiększają swoją efektywność i skuteczność.

⇒ W kontekście, mających miejsce w ostatnich latach zdarzeń i sytuacji kryzysowych, szczególnego znaczenia nabiera **wspieranie służb publicznych** właściwych dla zapewnienia bezpieczeństwa publicznego oraz obronności państwa, w tym przede wszystkim w zakresie:

- modernizacji i rozwoju infrastruktury granicznej,
- wzmocnienia bazy i technicznych możliwości służb ratowniczych w aspekcie coraz większej palety realizowanych zadań.

⇒ Warunkiem sprzyjającym realizacji zakładanych efektów w ramach celu 4.5. będzie:

- sukcesywna poprawa wyposażenia poszczególnych służb oraz zastosowanie nowoczesnych rozwiązań w systemach bezpieczeństwa, działania prewencyjne, szkolenia, zwiększania kompetencji, zwiększania świadomości i odpowiedzialności społecznej m.in. dzięki wsparciu z programu Fundusze Europejskie dla Lubelskiego 2021-2027.

- ⇒ W ramach FEL 2021-2027 **dofinansowanie** otrzymał projekt „Dostosowanie **Krajowego Systemu Ratowniczo-Gaśniczego** na terenie województwa lubelskiego do zmian klimatycznych, zmian w środowisku naturalnym oraz zagrożeń cywilizacyjnych” o wartości **130,5 mln zł**
- przedmiotem wsparcia jest **wyposażenie** jednostek PSP i OSP z terenu województwa w sprzęt niezbędny do prowadzenia akcji ratowniczych.

4.6. Wspieranie oddolnych inicjatyw i poprawa efektywności zarządzania

 Kluczowe znaczenie dla **zwiększania szans rozwojowych** oraz osiągnięcia synergicznych efektów rozwojowych regionu jest **budowanie sieci współpracy** pomiędzy interesariuszami oraz stałe usprawnianie mechanizmów współpracy, co jest szczególnie ważne w odniesieniu do realizacji wspólnych priorytetów rozwojowych w aspekcie terytorializacji polityki rozwoju.

Wśród **zakładanych efektów** dla realizacji celu operacyjnego 4.6. Wspieranie oddolnych inicjatyw i poprawa efektywności zarządzania, należy wskazać:

Wzmocnienie sektora pozarządowego i zwiększenie aktywności społecznej mieszkańców

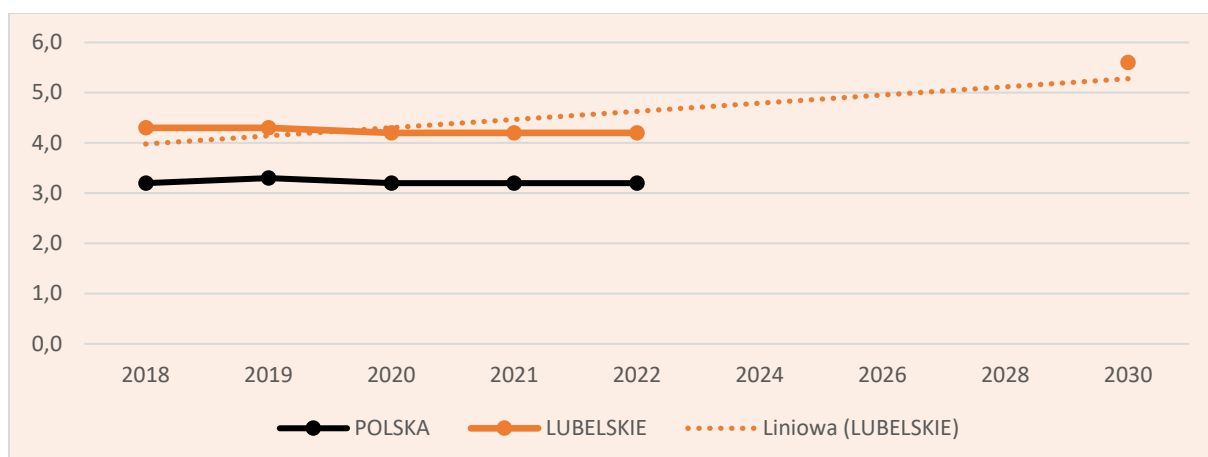

Poziom rozwoju **sektora pozarządowego** stanowi szczególną płaszczyznę oceny dojrzałości społeczności w wymiarze lokalnym i regionalnym. Działania podejmowane przez ten sektor są wyrazem oddolnych inicjatyw wynikających z konkretnych potrzeb i oczekiwań mieszkańców.

- ⇒ Rosnące znaczenie i rola **sektora pozarządowego** w województwie lubelskim w latach 2018-2022 , charakteryzuje się:
- 30% **wzrostem** liczby organizacji zaliczanych do sektora non-profit, z 5 tys. w 2018 r. do 6,5 tys. w 2022 r. ⁴³, w Polsce wzrost o 17%,
 - **wyższym** niż średnio w kraju udziałem fundacji, stowarzyszeń i organizacji społecznych w ogólnej liczbie podmiotów gospodarki narodowej, który wyniósł 4,2% w 2022 r. i nieznacznie spadł z poziomu 4,3% w 2018 r. (w Polsce wynosi 3,2%).

⁴³ Działalność stowarzyszeń i podobnych organizacji .społecznych, fundacji, społecznych podmiotów wyznaniowych, kół gospodyń wiejskich oraz samorządu gospodarczego i zawodowego w 2022 r. – wyniki wstępne, GUS, data publikacji 19.12.2023 r.

Wykres 48 Udział fundacji, stowarzyszeń i organizacji społecznych w ogólnej liczbie podmiotów gospodarki narodowej w latach 2018-2022 wraz z linią trendu do 2030 roku [%]

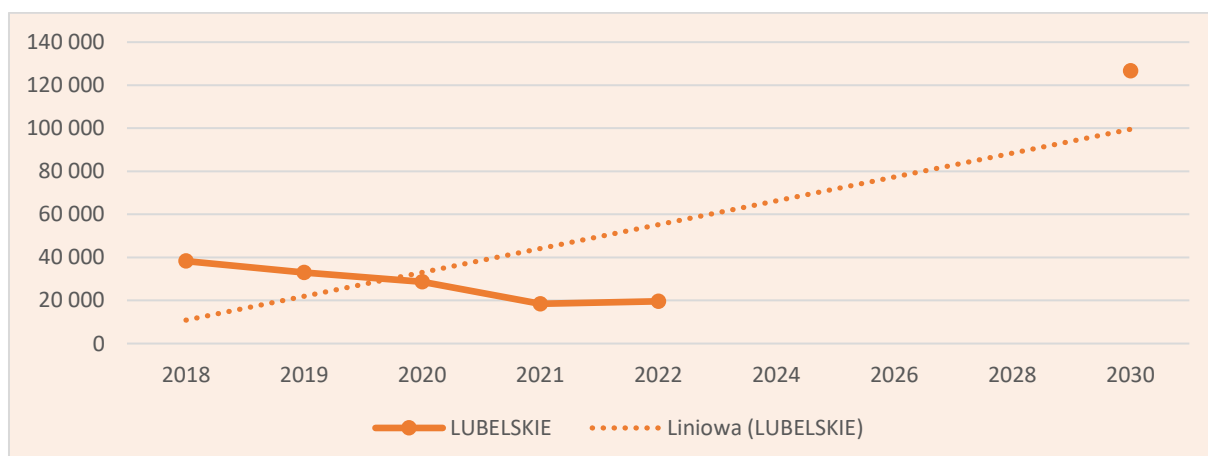

Źródło: Oprac. własne DSiR na podstawie GUS BDL, 2023

⇒ Niezależnie od popularności różnych form aktywności społecznej, w tym przede wszystkim dotyczących działalności sportowej, następnie pomocowej (ratownictwo), działalności w organizacjach o charakterze kulturalnym i edukacyjnym oraz w zakresie pomocy osobom z niepełnosprawnościami, należy stwierdzić, że aktywność społeczną mieszkańców województwa w ostatnich latach, w znaczący sposób determinowana była ograniczeniami wynikającymi z pandemii Covid-19. Ograniczenie aktywności obrazuje:

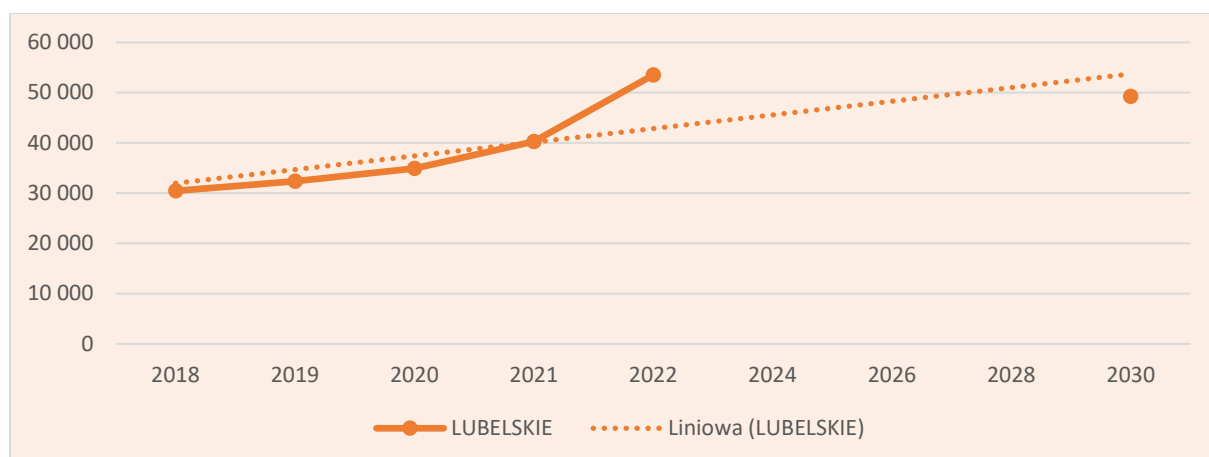
- **zmniejszenie** o 48% liczby **członków kół/klubów/sekcji w ośrodkach kultury**, tj. z 38,3 tys. w 2018 r. do 19,6 tys. w 2022 r., w Polsce nastąpił spadek o 24%,
- **zmniejszenie** liczby **uczestników imprez** organizowanych przez koła/kluby/sekcje w ośrodkach kultury, z 2,9 mln w 2018 r. do 1,8 mln w 2022 r.

Wykres 49 Liczba członków kół/klubów/sekcji w ośrodkach kultury w województwie lubelskim w latach 2018-2022 wraz z linią trendu do 2030 roku [os.]

Źródło: Oprac. własne DSiR na podstawie GUS BDL, 2023

Wykres 50 Kwota 1% należnego podatku przekazana na rzecz organizacji pożytku publicznego w województwie lubelskim w latach 2018-2022 wraz z linią trendu do 2030 roku [tys. zł]

Źródło: Oprac. własne DSiR na podstawie danych MF, 2023

⇒ Ponadto o potencjale rozwojowym organizacji pożytku publicznego świadczy:

- **spadek** liczby podatników którzy przekazali darowiznę, tj. z 666 tys. (na 2019 r. z rozliczenia za 2018 rok) do 537 tys. (przekazana na 2023 r. z rozliczenia za 2022 r.),
- **wzrost** o 70% kwoty „1% należnego podatku” przekazanej na rzecz organizacji pożytku publicznego, z 30,5 mln zł (przekazana na 2019 r. z rozliczenia za 2018 rok) do 53,5 mln zł (przekazana na 2023 r. z rozliczenia za 2022 r.),
 - o **wzrost wartości** należnego podatku przekazanego na rzecz organizacji **pożytku publicznego** w sytuacji spadku liczby podatników, którzy przekazali darowiznę wynika ze zmiany wysokości przekazywanego podatku z 1% na 1,5% w 2022 roku,
- osiągnięcie wartości przekazanego wsparcia powyżej wartości szacowanej na 2030 rok tj. 49,3 mln zł.

Usprawnienie procesów decyzyjnych

SRWL 2030 jako jeden z elementów usprawniania procesów decyzyjnych **wskazuje rozwój e-usług**, w tym **e-administracji**, który dzięki wykorzystaniu nowoczesnych narzędzi i szerszego dostępu do informacji, tworzy nowe możliwości szybszej obsługi interesantów w administracji publicznej oraz umożliwia załatwianie spraw bez wychodzenia z domu. Czynnikiem, który wymusił dużą dynamikę rozwoju w tym zakresie była pandemia Covid-19.

⇒ O wyraźnym upowszechnieniu cyfryzacji usług świadczy:

- **zwiększenie** o ok. 7% w 2021 r. **liczby osób korzystających z usług e-administracji**, która wyniosła ok. 540 tys., przy czym:
 - o największa liczba korzystających charakteryzuje rok 2020,
- wskaźnik **pracy zdalnej**, który w 2022 roku w województwie lubelskim kształtował się na poziomie 0,6% pracujących, przy średniej dla kraju szacowanej na 3,4%.

- ⇒ Analiza danych i wskaźników obrazujących realizację celu operacyjnego 4.6. Wsparcie oddolnych inicjatyw i poprawa efektywności zarządzania wskazuje na postępujące, pozytywne zmiany w tym zakresie. Świadczą o tym, m.in.:
- stale **zwiększający się** potencjał sektora pozarządowego,
 - **wzrost aktywności obywatelskiej**, która w wyniku obostrzeń związanych z pandemią Covid-19 została częściowo ograniczona.
- ⇒ Warunkiem sprzyjającym realizacji zakładanych efektów w ramach celu 4.6. będzie m.in.:
- realizacja przedsięwzięcia pn. Regionalna Infrastruktura Informacji Przestrzennej Województwa Lubelskiego, dzięki któremu nastąpi dalsza cyfryzacja geodezyjnych rejestrów publicznych oraz zwiększy się dostępność do wiarygodnych i aktualnych danych dotyczących obszaru regionu,
 - dalsza współpraca w ramach zawiązanych partnerstw (np. w wyniku realizacji projektu Centrum Wsparcia Doradczego) na rzecz realizacji wspólnych, zintegrowanych przedsięwzięć
- ⇒ Wsparcie **aktywności obywatelskiej** będzie możliwe poprzez realizację działań finansowanych m.in. z programu Fundusze Europejskie dla Lubelskiego 2021-2027.

V. NARZĘDZIA KOORDYNACJI I WSPIERANIA INICJATYW ROZWOJOWYCH

Narzędzia koordynacji i wspierania inicjatyw rozwojowych stanowią część Raportu, w której przedstawione zostały informacje o podstawowym wymiarze operacyjnym Strategii. Uwzględniając zróżnicowany charakter działań określonych w Strategii, a także zakres kompetencyjny różnych podmiotów i instytucji, jako **podstawowe elementy** procesu **implementacji SRWL 2030** wskazuje się:

- **System wdrażania SRWL 2030,**
- **regionalne polityki sektorowe,**
- **Zintegrowana lista przedsięwzięć.**

W odniesieniu do określonych w procesach operacyjnej SRWL 2030 inicjatyw rozwojowych, w ramach Raportu, przedstawiono **zestawienie** przedsięwzięć w układzie **strategicznych celów** rozwoju województwa.

System wdrażania SRWL 2030

System wdrażania SRWL 2030 stanowi **płaszczyznę kształtowania i budowania komplementarności** pomiędzy:

- procesami i zadaniami realizowanymi przez różne komórki i jednostki Samorządu WL,
- działaniami Samorządu WL, a zadaniami innych organów i podmiotów, których aktywność warunkuje realizację przyjętych celów rozwojowych.

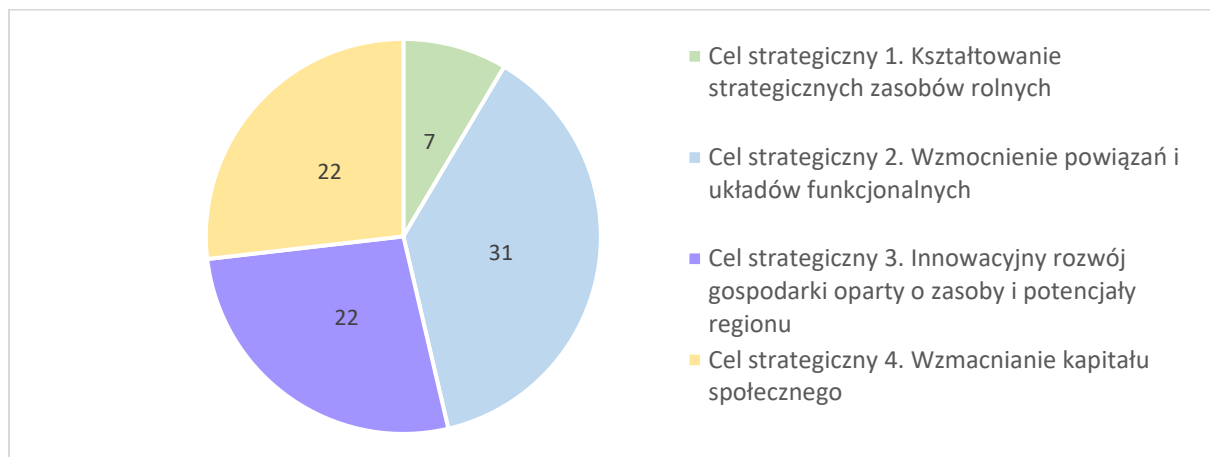
Uwzględniając właściwości kompetencyjne i zakres merytoryczny komórek organizacyjnych UMWL odpowiedzialnych za poszczególne polityki sektorowe, w odniesieniu do wymienionych przedsięwzięć wskazane zostały zadania obejmujące:

- **realizację przedsięwzięcia** (w tym inwestycyjnego, organizacyjnego),
- **koordynację, promowanie i monitorowanie** przedsięwzięcia,
- **planowanie i programowanie** przedsięwzięcia.

W ramach Systemu zidentyfikowane zostały **82 przedsięwzięcia**, wśród których:

- **12 przedsięwzięć** stanowi katalog imiennych inicjatyw lokalnych dedykowanych głównie rozwojowi miejskich obszarów funkcjonalnych (MOF),
- **70 przedsięwzięć** wynika z przedsięwzięć flagowych przyjętych do realizacji w ramach Obszarów Strategicznej Interwencji (OSI) oraz kierunków działań Samorządu Województwa Lubelskiego wskazanych w SRWL 2030.

Wykres 51 Przedsięwzięcia określone w Systemie wdrażania w układzie celów strategicznych SRWL 2030

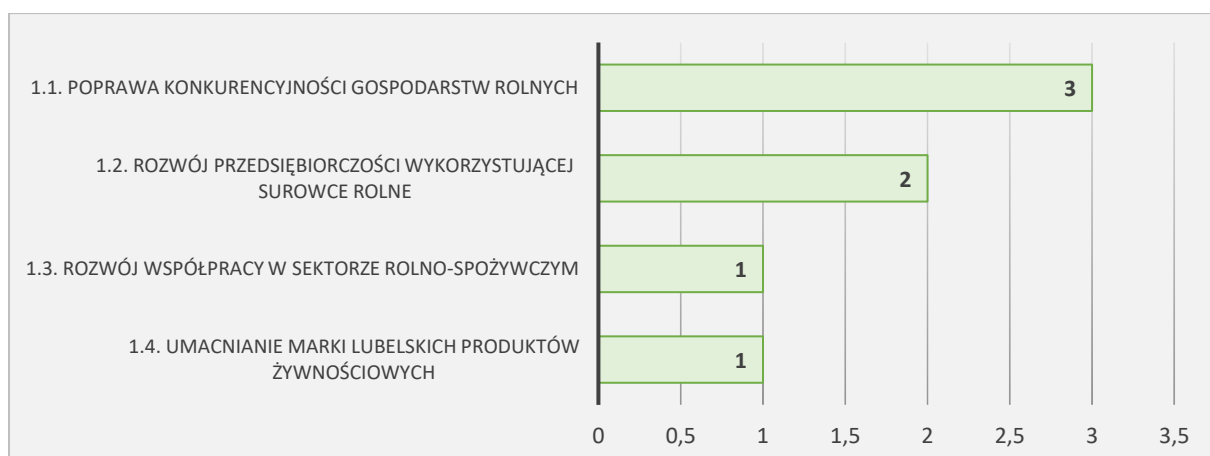

Źródło: Oprac. własne DSiR, 2023

Analiza stanu oraz zakresu realizacji przedsięwzięć określonych w Systemie wdrażania w aspekcie przyjętych celów SRWL 2030 wskazuje, na potrzebę kontynuacji **aktywnej współpracy** Samorządu WL z podmiotami zarządzającymi systemami infrastrukturalnymi, samorządami lokalnymi oraz instytucjami nauki i kultury, w tym przede wszystkim w zakresie (wykres 51):

- **rozwijania** spójnych **systemów infrastrukturalnych** z uwzględnieniem komponentów krajowych, regionalnych i lokalnych,
- **wzmacniania** funkcjonalnego **rozwoju miast** i ich obszarów bezpośredniego oddziaływania (MOF),
- **kreowania** i rozwijania **specjalizacji gospodarczych** w oparciu o endogeniczne potencjały określonych subregionów funkcjonalnych (OSI regionalne),
- kształtowania i wykorzystania **potencjału społecznego**.

Wykres 52 Przedsięwzięcia zawarte w Systemie wdrażania w zakresie 1 celu strategicznego – Kształtowanie strategicznych zasobów rolnych

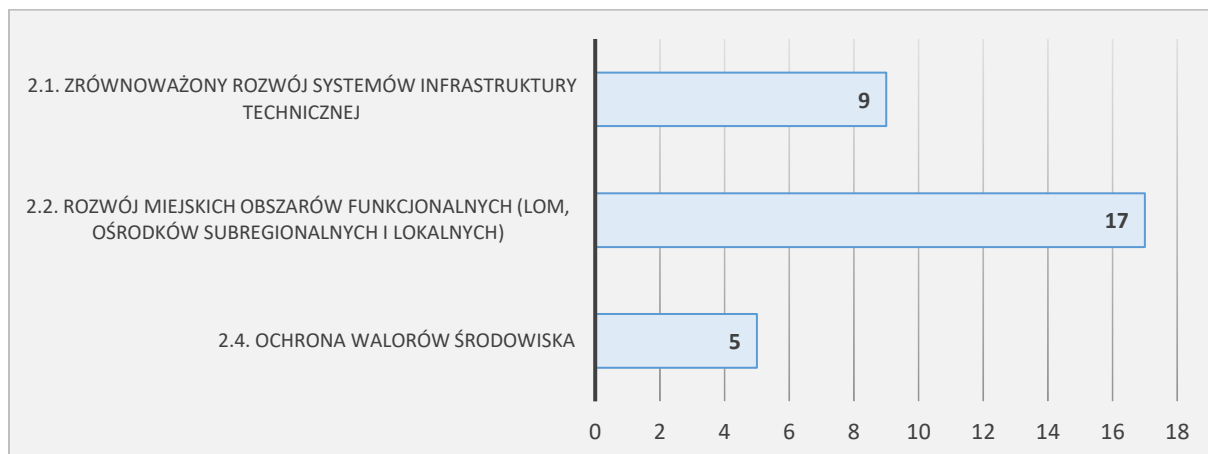

Źródło: Oprac. własne DSiR, 2023

Przedsięwzięcia określone w Systemie wdrażania SRWL 2030, właściwe dla realizacji 1 celu strategicznego **wymagają** wielowymiarowej, stałej **współpracy** samorządu województwa z różnymi podmiotami i instytucjami w zakresie (wykres 52):

- **kreowania** regionalnych **specjalizacji** w rolnictwie,
- **promowania** lubelskich **produktów** rolno-spożywczych na rynkach krajowych i międzynarodowych,
- **systemowego** prowadzenia prac **scaleniowych**.

Wykres 53 Przedsięwzięcia zawarte w Systemie wdrażania w zakresie 2 celu strategicznego – Wzmocnienie powiązań i układów funkcjonalnych

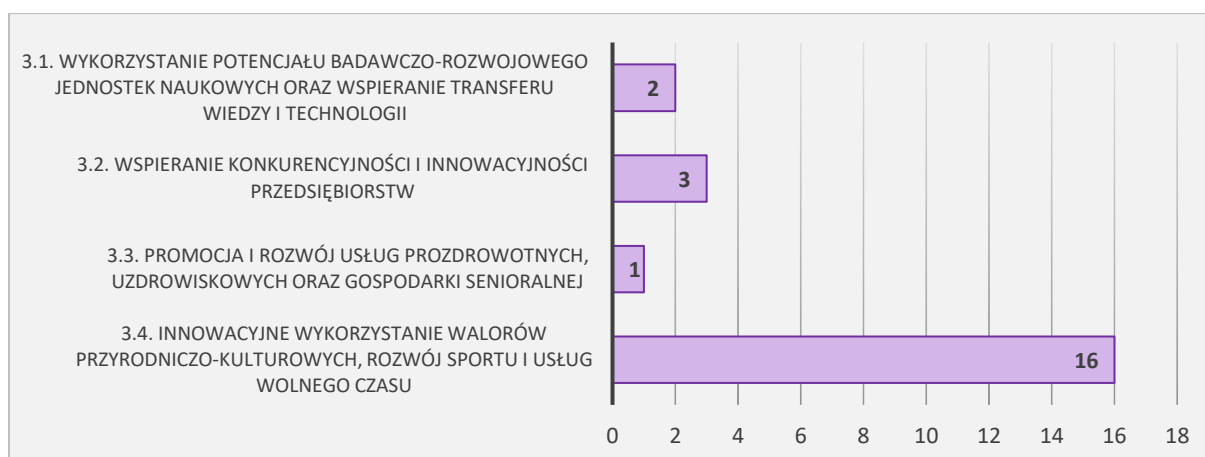

Źródło: Oprac. własne DSiR, 2023

W perspektywie wdrażania SRWL 2030, współpraca Samorządu WL z podmiotami właściwymi do realizacji przedsięwzięć służących realizacji 2 celu strategicznego, powinna obejmować odpowiednio (wykres 53):

- **podmioty zarządzające** elementami systemów **infrastruktury technicznej** (drogowej, kolejowej, telekomunikacyjnej, energetycznej) w zakresie kompleksowej i spójnej rozbudowy sieci na poziomie krajowym, regionalnym i lokalnym,
- **samorządy lokalne** w zakresie:
 - o rozwoju miast i ich obszarów funkcjonalnych, w tym przede wszystkim w ramach efektywnego wykorzystania instrumentu ZIT,
 - o rozwoju subregionów funkcjonalnych poprzez wsparcie służące pełniejszemu wykorzystaniu potencjałów endogenicznych,
- **podmioty właściwe** do spraw **ochrony przyrody** w zakresie komplementarności działań zapewniających utrzymanie lub poprawę stanu różnych komponentów środowiska.

Wykres 54 Przedsięwzięcia zawarte w Systemie wdrażania w zakresie 3 celu strategicznego - Innowacyjny rozwój gospodarki oparty o zasoby i potencjały regionu

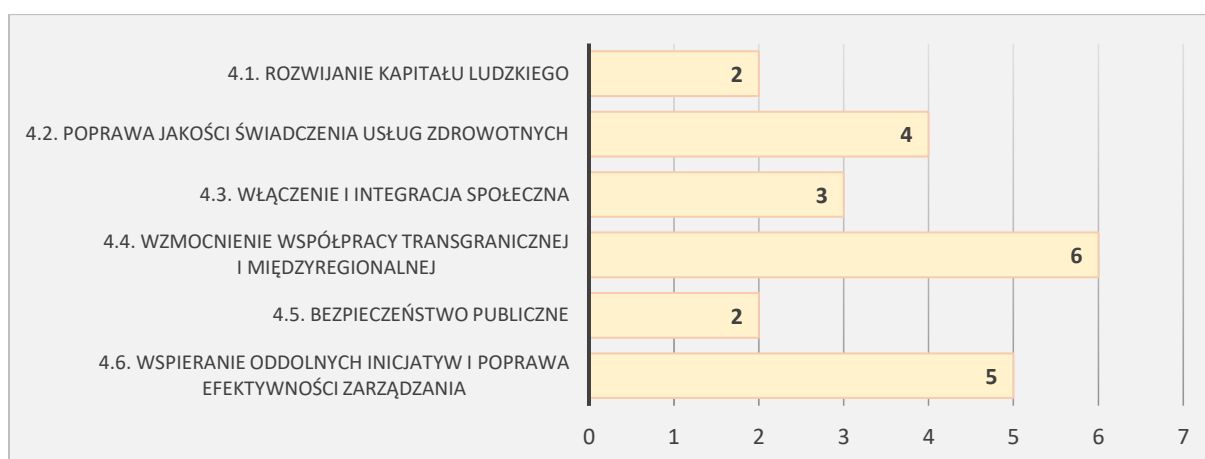

Źródło: Oprac. własne DSiR, 2023

Przedmiotem współpracy Samorządu WL z podmiotami właściwymi do realizacji przedsięwzięć wskazanych w ramach 3 celu strategicznego, powinno być **promowanie i wspieranie** wdrażania innowacyjnych rozwiązań w różnych sferach rozwoju, w tym w zakresie (wykres 54):

- **wzmacniania** relacji sfery badawczo-rozwojowej i gospodarczej,
- **rozwijania usług prozdrowotnych** i uzdrowiskowych jako specjalizacji regionalnej,
- **zrównoważonego** wykorzystania walorów środowiskowych w rozwoju społeczno-gospodarczym regionu,
- **wspierania** instytucji kultury i rozwijania funkcji użytkowych obiektów zabytkowych.

Wykres 55 Przedsięwzięcia zawarte w Systemie wdrażania w zakresie 4 celu strategicznego – Wzmacnianie kapitału społecznego

Źródło: Oprac. własne DSiR, 2023

Ze względu na zakres przedsięwzięć wskazanych dla realizacji 4 celu strategicznego, jako główne podmioty współpracy władz regionalnych należy wskazać (wykres 55):

- **poziom krajowy** w zakresie działań służących zwiększeniu efektywności współpracy zagranicznej województwa,

- **wojewódzkie instytucje ochrony zdrowia** w zakresie wdrażania programów z zakresu polityki zdrowotnej,
- **jednostki organizacyjne UMWL** w zakresie rozwijania narzędzi i kompetencji cyfrowych.

Regionalne polityki sektorowe

Regionalne polityki sektorowe oparte są na zestawie obowiązujących w województwie dokumentów, które w różnych aspektach **doprecyzowują sposób i zakres działań** wynikających z regionalnej polityki rozwoju. Ze względu na charakter przygotowywanych polityk tj. **strategiczny, planistyczny, programowy i koncepcyjny**, a także uwarunkowania formalno-prawne ich sporządzania, poszczególne dokumenty podlegają:

- akceptacji odpowiednio Sejmiku lub Zarządu WL,
- indywidualnym trybom monitorowania i aktualizacji.

W związku z tym w ramach Raportu, **regionalne polityki sektorowe** nie podlegają szczegółowemu procesowi monitorowania, natomiast zakres przedstawionych informacji obejmuje przede wszystkim ocenę ich aktualności i znaczenia dla realizacji celów Strategii.

W odniesieniu do obecnie obowiązującego PZPWL, należy podkreślić, że **zgodnie** z przyjętym przez Sejmik WL w czerwcu 2022 roku Raportem dotyczącym zmian w zagospodarowaniu przestrzennym województwa, **regionalna polityka przestrzenna** pozostaje **aktualna** i pozwala na realizację nowych celów rozwoju społeczno-gospodarczego określonych w SRWL 2030.

SRWL 2030, w ramach kierunków działań Samorządu Województwa wskazuje regionalne dokumenty sektorowe niezbędne do uszczegółowienia i operacjonalizacji zapisów Strategii. Ze względu na charakter i specyfikę dokumentów wyodrębnia się:

- **dokumenty podstawowe**, które swoim zakresem obejmują całokształt działań podejmowanych przez Samorząd WL w danym sektorze,
- **dokumenty szczegółowe**, określające w ujęciu zadaniowym zakres i sposób realizacji działań wynikających z dokumentu podstawowego.

Systematyka regionalnych **dokumentów sektorowych** w układzie przyjętych celów rozwojowych województwa obejmuje **33 dokumenty** (19 podstawowych oraz 14 szczegółowych) i przedstawia się następująco:

⇒ **Cel strategiczny 1. Kształtowanie strategicznych zasobów rolnych**

- o Program prac scaleniowych dla Województwa Lubelskiego na lata 2014-2020 (z realizacją do 2024 r.)

⇒ **Cel strategiczny 2. Wzmocnienie powiązań i układów funkcjonalnych**

- **w obszarze rozwoju systemów infrastruktury technicznej**
 - o Plan rozwoju sieci dróg wojewódzkich Województwa Lubelskiego na lata 2021-2030 z perspektywą do 2040 roku”
 - o Program Strategicznego Rozwoju Transportu Województwa Lubelskiego do roku 2030 (z perspektywa do 2040 roku)
 - o Program Działań na Rzecz Rozwoju Cyfrowego WL do 2030

- o Program Rozwoju Energetyki dla Województwa Lubelskiego – obecnie aktualizowany w ramach przygotowania Polityki Energetycznej Województwa Lubelskiego
- o Program Rozwoju Odnawialnych Źródeł Energii dla Województwa Lubelskiego – aktualizowany obecnie w ramach przygotowania Polityki Energetycznej Województwa Lubelskiego
- **w obszarze ochrony walorów środowiska**
 - o Program ochrony środowiska województwa lubelskiego na lata 2020-2023 z perspektywą do roku 2027
 - o Plan gospodarki odpadami dla województwa lubelskiego 2022 – aktualizowany obecnie dla perspektywy 2028
 - o Aktualizacja Programu usuwania wyrobów zawierających azbest dla terenu województwa lubelskiego na lata 2016-2032
 - o Program ochrony środowiska przed hałasem dla województwa lubelskiego Program ochrony środowiska przed hałasem dla województwa lubelskiego dla dróg: DK12 i DW844 przebiegających przez teren miasta Chełm – planowana aktualizacja w roku 2024
 - o Aktualizacja „Programu ochrony powietrza dla strefy lubelskiej ze względu na przekroczenie poziomu dopuszczalnego pyłu zawieszony PM10 i PM2,5 oraz docelowego benzo(a)pirenu” w zakresie pyłu PM2,5 (faza II) i benzo(a)pirenu
 - o Aktualizacja „Programu ochrony powietrza dla strefy Aglomeracja Lubelska ze względu na przekroczenie poziomu dopuszczalnego pyłu zawieszony PM10 i PM2,5 oraz docelowego benzo(a)pirenu” w zakresie pyłu PM2,5 (faza II) i benzo(a)pirenu

⇒ **Cel strategiczny 3. Innowacyjny rozwój gospodarki oparty o zasoby i potencjały regionu**

- **w obszarze przedsiębiorczości**
 - o Regionalna Strategia Innowacji Województwa Lubelskiego do 2030 roku
- **w obszarze wykorzystania walorów przyrodniczo-kulturowych**
 - o Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami Województwa Lubelskiego na lata 2023-2026
 - o Program rozwoju turystyki w województwie lubelskim do 2020 roku z perspektywą do 2030 r.

⇒ **Cel strategiczny 4. Wzmacnianie kapitału społecznego**

- **w obszarze ochrony zdrowia**
 - o Program strategiczny ochrony zdrowia województwa lubelskiego na lata 2021-2027
 - Program prozdrowotny w zakresie zapobiegania chorobom kręgosłupa oraz fizjoprofilaktyki dotyczącej ergonomii pracy na lata 2022-2026
 - Program profilaktyki zakażeń pneumokokowych w oparciu o szczepienia przeciwko pneumokokom w województwie lubelskim w latach 2020-2025
 - Program profilaktyki raka skóry dla mieszkańców województwa lubelskiego na lata 2022-2026
- **w obszarze pomocy i integracji społecznej**
 - o Strategia Polityki Społecznej Województwa Lubelskiego na lata 2021-2030 oraz dokumenty szczegółowe:

- Regionalny Plan Rozwoju Usług Społecznych i Deinstytucjonalizacji dla Województwa Lubelskiego na lata 2023-2024
 - Wojewódzki Program Profilaktyki i Rozwiązywania Problemów Alkoholowych oraz Przeciwdziałania Narkomanii na lata 2022-2025
 - Wojewódzki Program Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie na lata 2022-2025
 - Wojewódzki Program Profilaktyki i Rozwiązywania Problemów Alkoholowych na lata 2021-2024
 - Wojewódzki Program Przeciwdziałania Narkomanii na lata 2021-2024
 - Wojewódzki Program na Rzecz Osób Starszych na lata 2021-2025
 - Wojewódzki Program Wspierania Rodziny i Systemu Pieczy Zastępczej w Województwie Lubelskim na lata 2021-2025
 - Regionalny Program Pomocy Społecznej i Włączenia Społecznego na lata 2021-2025
 - Regionalny Program Rozwoju Ekonomii Społecznej w Województwie Lubelskim na lata 2021-2027
 - Program wyrównywania szans osób niepełnosprawnych i przeciwdziałania ich wykluczeniu społecznemu oraz pomocy w realizacji zadań na rzecz zatrudnienia osób niepełnosprawnych na lata 2021-2025
 - Wojewódzki Program rozwoju zróżnicowanych form wspieranego i wspomaganego zatrudnienia oraz przedsiębiorczości społecznej dostosowanej do potrzeb osób niepełnosprawnych, w tym z zaburzeniami psychicznymi – aktualizowany obecnie na kolejną perspektywę
- **w obszarze bezrobocia i rynku pracy**
 - o Regionalny Plan Działań na rzecz Zatrudnienia na 2024 rok
 - o Wykaz zawodów, w których za przygotowanie zawodowe młodocianych pracowników może być dokonywana refundacja wynagrodzeń i składek na ubezpieczenia społeczne.

Zintegrowana lista przedsięwzięć

Zintegrowana lista przedsięwzięć dla realizacji celów Strategii stanowi **bazę przedsięwzięć** oraz projektów o strategicznym znaczeniu dla realizacji celów i kierunków działań wskazanych w SRWL 2030⁴⁴. Swoim zakresem obejmuje przedsięwzięcia identyfikowane w różnych procesach, w ramach których podmioty z obszaru województwa, w tym przede wszystkim samorządy lokalne, przedsiębiorcy, instytucje zarządzające sieciami infrastrukturalnymi oraz jednostki badawcze i naukowe, wskazują zamierzenia odpowiadające określonym płaszczyznom regionalnej polityki rozwoju.

Ze względu na swój **otwarty charakter**, procesy identyfikacji przedsięwzięć strategicznych są **praktycznym instrumentem zarządzania rozwojem**, pozwalającym na podejmowanie przez Zarząd WL decyzji dotyczących bieżących potrzeb oraz kreowania nowych inicjatyw rozwojowych.

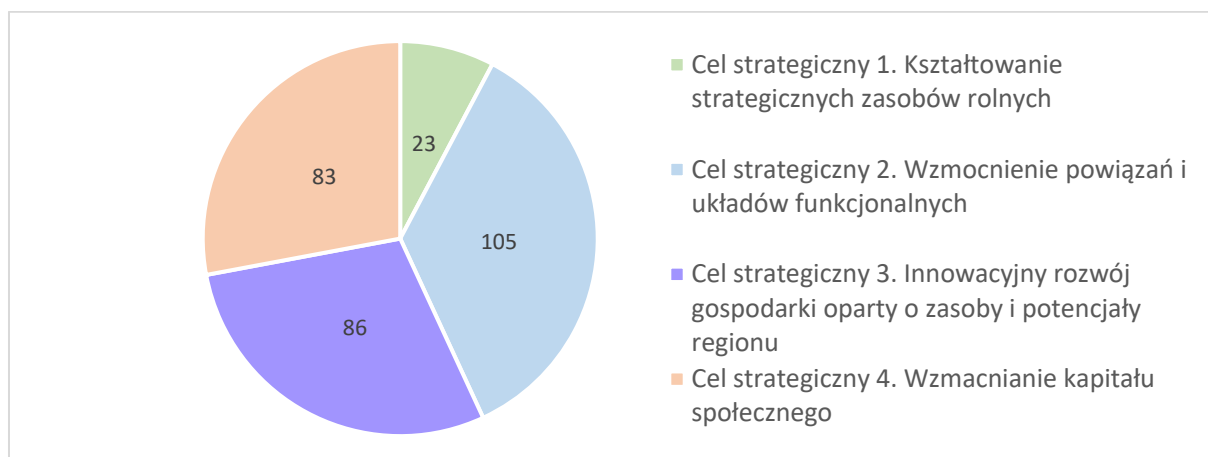
Zintegrowana lista przedsięwzięć dla realizacji celów Strategii Rozwoju Województwa Lubelskiego do 2030 r. zawiera **297 przedsięwzięć** i nie stanowi katalogu zamkniętego. Istnieje

⁴⁴ Strategia Rozwoju Województwa Lubelskiego do 2030 roku, Roz. 7.2. Koordynacja wdrażania Strategii.

możliwość uzupełniania przedsięwzięć w toku prowadzonych prac w oparciu o zidentyfikowane, nowe uzasadnione potrzeby i możliwości.

Przedsięwzięcia znajdujące się na Zintegrowanej liście mają w większości charakter złożony, o **szeroskim** lub zróżnicowanym **spektrum oddziaływania** wykraczającym poza jeden cel strategiczny. W związku z tym kwalifikacja przedsięwzięć w aspekcie ich znaczenia dla realizacji celów Strategii oparta została na dominującym zakresie przewidzianej interwencji.

Wykres 56 Przedsięwzięcia ujęte na zintegrowanej liście w układzie celów strategicznych SRWL 2030

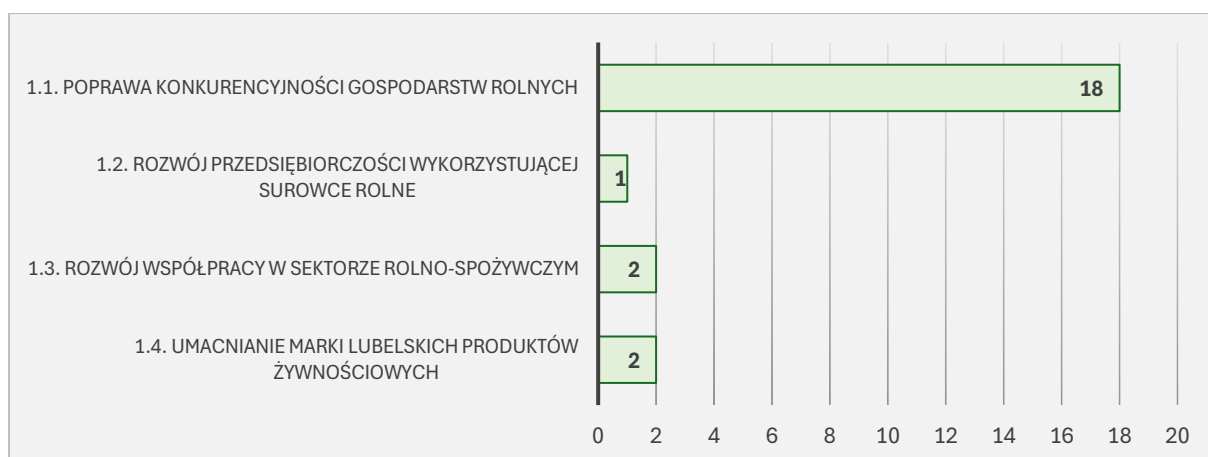

Źródło: Oprac. własne DSiR, 2023

Analiza zakresu przedsięwzięć znajdujących się na Zintegrowanej liście wskazuje, że obecnie **największe potrzeby rozwojowe dotyczą** (wykres 56):

- **inwestycji infrastrukturalnych**, przewidzianych w SRWL 2030 w ramach celu 2 – Wzmacnianie powiązań i układów funkcjonalnych,
- **wzmacniania różnych sfer przedsiębiorczości**, wskazanych w Strategii w ramach celu 3 – Innowacyjny rozwój gospodarki oparty o zasoby i potencjały regionu, a także celu 1 – Kształtowanie strategicznych zasobów rolnych, w zakresie przetwórstwa rolno-spożywczego,
- **rozwijania i wykorzystania potencjału społecznego**, któremu odpowiada cel 4 – Wzmacnianie kapitału społecznego.

Wykres 57 Przedsięwzięcia ujęte na zintegrowanej liście w zakresie 1 celu strategicznego – Kształtowanie strategicznych zasobów rolnych

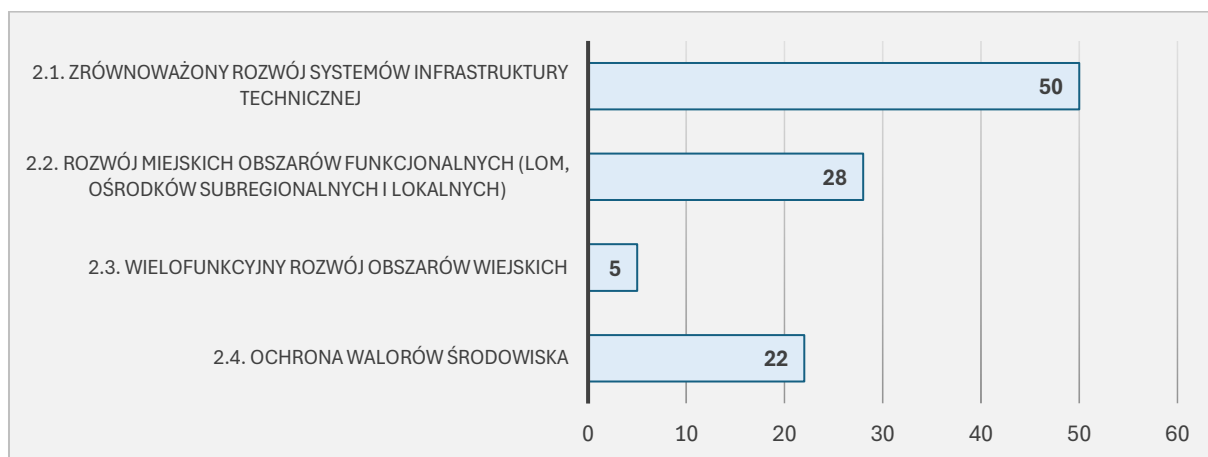

Źródło: Oprac. własne DSiR, 2023

Wśród **przedsięwzięć** wpisujących się w **1 cel** strategiczny przeważają projekty realizujące kierunki działań Strategii obejmujące **poprawę konkurencyjności gospodarstw rolnych** (wykres 57). Potrzeby rozwojowe w tym zakresie obejmują przede wszystkim:

- wzmocnienie **innowacyjności** gospodarstw rolnych,
- **poprawę** warunków **wodnych i ochrony gleb**,
- zwiększenie **efektywności energetycznej** gospodarstw.

Wykres 58 Przedsięwzięcia ujęte na zintegrowanej liście w zakresie 2 celu strategicznego – Wzmocnienie powiązań i układów funkcjonalnych

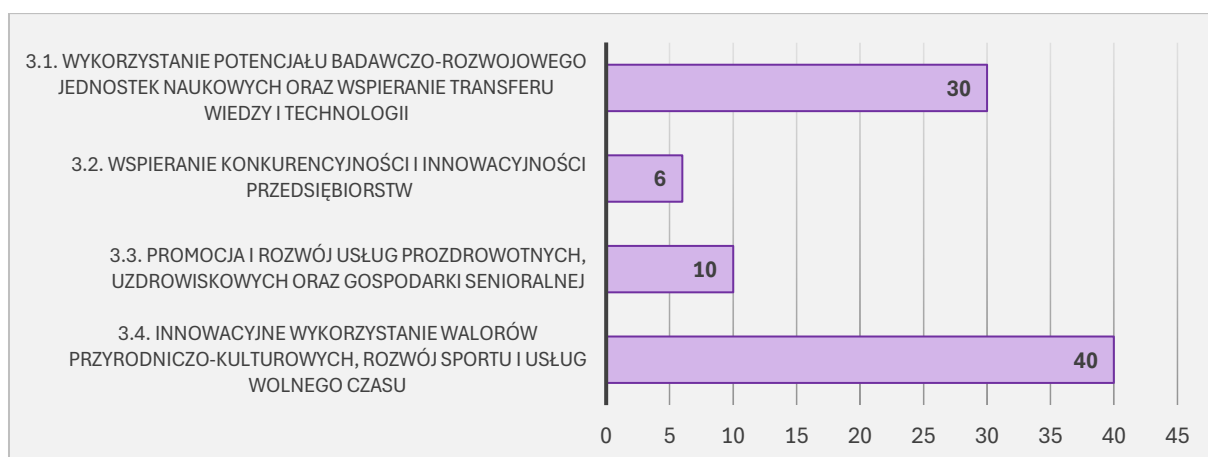

Źródło: Oprac. własne DSiR, 2023

Przedsięwzięcia wpisujące się w zakres kierunków działań przewidzianych w ramach **2 celu** strategicznego koncentrują się na potrzebach związanych z (wykres 58):

- rozwijaniem ilościowym i jakościowym systemów **infrastruktury technicznej**,
- **wzmacnianiem funkcjonalnym miast** i ich obszarów bezpośredniego oddziaływania (MOF),
- **problematyką** ochrony i wykorzystania **walorów środowiska**.

Wykres 59 Przedsięwzięcia ujęte na zintegrowanej liście w zakresie 3 celu strategicznego - Innowacyjny rozwój gospodarki oparty o zasoby i potencjały regionu

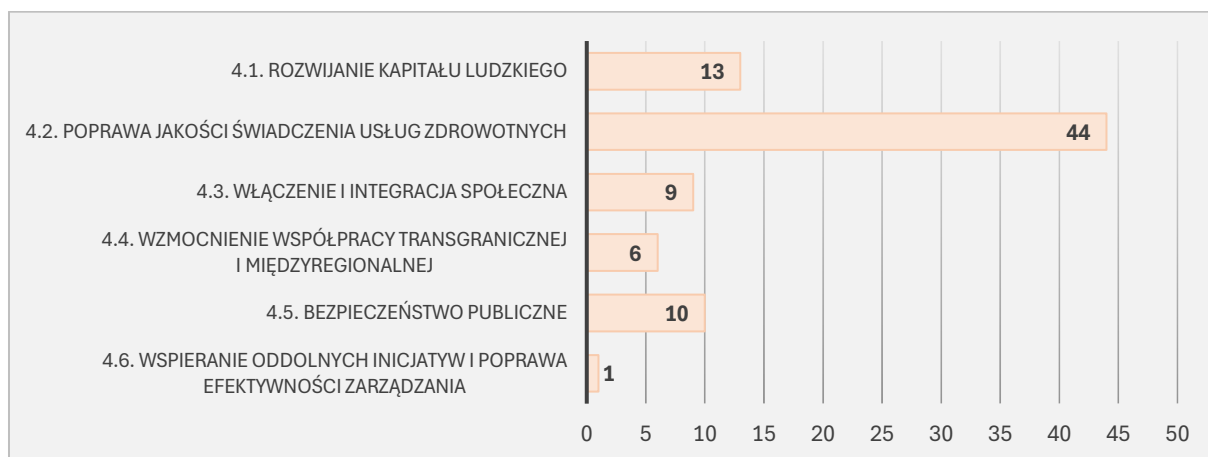

Źródło: Oprac. własne DSiR, 2023

Przedsięwzięcia wpływających na realizację **3 celu** strategicznego obejmują inicjatywy dotyczące (wykres 59):

- **turystycznego wykorzystania** walorów przyrodniczo-kulturowych, a także rozwoju sportu i usług wolnego czasu,
- **wykorzystania potencjału badawczo-rozwojowego** jednostek naukowych oraz wspieranie transferu wiedzy i technologii,
- **promocji i rozwoju usług prozdrowotnych**, uzdrowiskowych oraz gospodarki senioralnej,
- wspierania **konkurencyjności i innowacyjności** przedsiębiorstw.

Wykres 60 Przedsięwzięcia ujęte na zintegrowanej liście w zakresie 4 celu strategicznego – Wzmacnianie kapitału społecznego

Źródło: Oprac. własne DSiR, 2023

Wśród **przedsięwzięć** wpisujących się w realizację **4 celu** strategicznego dominują projekty ukierunkowane na (wykres 60):

- **poprawę** jakości świadczenia **usług zdrowotnych**,

- **rozwijanie** kapitału ludzkiego oraz **włączenie i integrację społeczną**,
- **bezpieczeństwo publiczne**,
- **wzmacniania współpracy** transgranicznej i międzynarodowej.

⇒ Ze względu na specyfikę określonych narzędzi koordynacji i wspierania inicjatyw rozwojowych w województwie, w odniesieniu do poszczególnych płaszczyzn implementacji SRWL 2030 należy wskazać, że:

- **kreowanie sektorowych polityk** rozwojowych stanowi **odpowiedzialność** władz samorządu województwa,
- **realizacja przedsięwzięć** określonych w **Systemie wdrażania SRWL 2030** warunkowana jest **aktywną współpracą** Samorządu WL z innymi **podmiotami publicznymi**, w tym przede wszystkim instytucjami zarządzającymi systemami infrastrukturalnymi oraz samorządami lokalnymi,
- przy aktywnym wsparciu województwa, realizacja przedsięwzięć zidentyfikowanych na Zintegrowanej liście przedsięwzięć dla realizacji celów Strategii pozostaje w **wyłącznej kompetencji** podmiotu zgłaszającego inicjatywę.

⇒ W odniesieniu do poziomu realizacji przedsięwzięć wynikających z określonych płaszczyzn operacjonalizacji SRWL 2030 można stwierdzić odpowiednio:

- podstawowa **systematyka** regionalnych **dokumentów sektorowych** obejmuje **28 dokumentów**, z czego:
 - o 24 dokumenty
- obowiązujące **regionalne polityki sektorowe** są **komplementarne** z celami rozwoju Strategii,
 - o **kompleksowość** tematyczną polityk sektorowych dopełnia sporządzany obecnie dokument Polityka Energetyczna Województwa Lubelskiego,
- analiza stanu realizacji przedsięwzięć określonych w Systemie wdrażania SRWL 2030 wskazuje że:
 - o **10** przedsięwzięć zostało **zakończonych**,
 - o **50** przedsięwzięcia pozostaje **w fazie realizacji**, przy czym 13 z nich mają charakter ciągły,
 - o **17** przedsięwzięć jest w **fazie koncepcyjnej**,
 - o **5** przedsięwzięcia wymagają **pogłębionej analizy zasadności** lub zakresu ich realizacji,
- realne znaczenie Zintegrowanej listy przedsięwzięć dla realizacji celów Strategii w procesach uzgadniania projektów do realizacji w ramach różnych programów i instrumentów finansowych, w tym przede wszystkim:
 - o w **Kontrakcie Programowym** dla Województwa Lubelskiego,
 - o w **Programie Fundusze Europejskie dla Polski Wschodniej**,
 - o w **Krajowym Programie Odbudowy i Zwiększania Odporności**.

VI. WYMIAR TERYTORIALNY REGIONALNEJ POLITYKI ROZWOJU

Wymiar terytorialny polityki rozwoju prowadzonej przez władze Województwa Lubelskiego uwzględnia zarówno **potrzeby terytoriów istotnych z punktu widzenia ogólnokrajowej** polityki rozwoju (OSI o znaczeniu krajowym) jak i **zróżnicowane potencjały wewnętrzne województwa** (OSI o znaczeniu regionalnym).

- **OSI o znaczeniu krajowym** zostały wskazane jako obszary szczególnego nagromadzenia negatywnych procesów. W związku z tym w SRWL 2030 traktowane są one jako obszary, gdzie niezbędna jest przede wszystkim interwencja służąca **eliminowaniu barier rozwojowych** i pobudzaniu trwałego wzrostu.
- **OSI o znaczeniu regionalnym** stanowią wyraz podjętej decyzji co do wspierania wybranych kierunków działań SRWL 2030 na określonych obszarach województwa. Interwencja ta jest ukierunkowana na **wzmocnienie i wykorzystanie potencjałów rozwojowych**, którymi dysponuje dany obszar funkcjonalny. Dla regionalnych OSI istotnym aspektem jest animowanie współpracy w układach ponadlokalnych (międzygminnych).

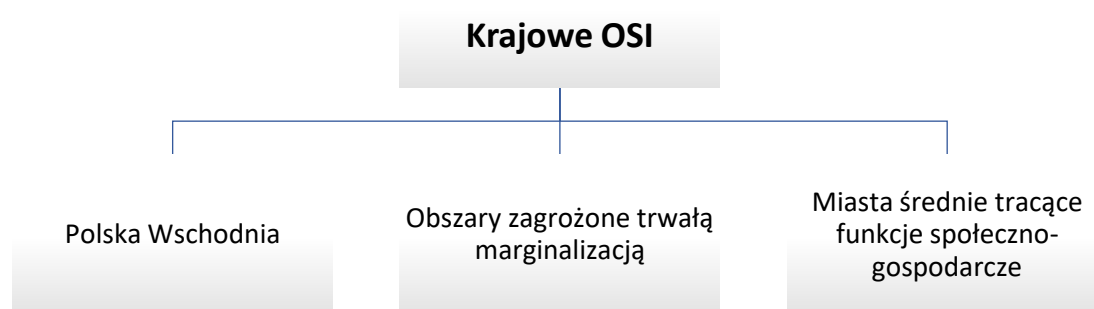
1. Krajowe OSI – różnicowanie polityki rozwoju w układach ponadregionalnych

Obszary i terytoria zmagające się z trudnościami rozwojowymi, w sposób szczególny ujęte zostały w podstawowych dokumentach strategicznych polityki regionalnej państwa, to jest:

- **Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.)** (SOR);
- **Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2030** (KSRR).

Na podstawie przeprowadzonych analiz wyodrębniono cztery⁴⁵ obszary strategicznej interwencji. Trzy z nich **dotyczą województwa lubelskiego**.

Ryc. 6 Obszary strategicznej interwencji o znaczeniu krajowym na terenie województwa lubelskiego

Źródło: Oprac. własne DSiR na podstawie KSRR 2030, 2023

Obszary te charakteryzują się mniej korzystnymi uwarunkowaniami rozwoju związanymi głównie z nieefektywną gospodarką i słabo funkcjonującym rynkiem pracy oraz problemami demograficznymi

⁴⁵ Czwartym OSI wskazanym na poziomie krajowym jest Śląsk, dla którego jako priorytet rozwoju wskazano transformację profilu gospodarczego obszaru

dotyczącymi spadku liczby ludności i starzeniem się społeczeństwa. Dzięki identyfikacji obszarów problemowych, terytoria te mają **możliwość uzyskania większego wsparcia** służącego niwelowaniu barier i czynników przyczyniających się do dalszej marginalizacji oraz wykorzystywać istniejące zasoby i potencjały gospodarcze w celu rozwoju społeczno-gospodarczego.

1.1. Polska Wschodnia

Obszar strategicznej interwencji Polska Wschodnia jest jednym z kluczowych obszarów, które wymagają szczególnego wsparcia w ramach polityki rozwoju.

Ryc. 7 Zasięg terytorialny OSI Polska Wschodni

- Lubelskie,
- Podkarpackie,
- Podlaskie,
- Warmińsko-Mazurskie
- Mazowieckie (obszar regionalny – bez regionu stołecznego).

Przesłankami dla delimitacji obszaru Polski Wschodniej były **trwała marginalizacja, niski poziom gospodarczy, depopulacja i starzenie się społeczeństwa, słabiej rozwinięta infrastruktura i niższa dostępność**. Czynniki te powodują, że obszar ten pozostaje jednym z najbiedniejszych terytoriów w Unii Europejskiej. Z tego względu obszar Polski Wschodniej został ustanowiony jako priorytet polityki rozwoju i jest kluczowym elementem długoterminowej strategii rozwoju, mającym na celu **zmniejszenie nierówności między regionami** i stworzenie warunków do zrównoważonego wzrostu i poprawy jakości życia mieszkańców tego obszaru.

Z uwagi na krajowy wymiar OSI Polska Wschodnia (w jego skład wchodzi całe regiony), dla którego przedmiotem monitorowania są zjawiska i procesy charakteryzujące całe województwa w swoich granicach administracyjnych, ten typ OSI nie został objęty szczegółową analizą monitoringową Strategii Rozwoju Województwa Lubelskiego do roku 2030. Informacje obejmujące aktualną sytuację społeczno-gospodarczą OSI Polska Wschodnia ujęte są w dokumencie monitorowania na poziomie krajowym pn. „Rozwój regionalny Polski - raport analityczny 2021”, natomiast wnioski dotyczące pozycji społeczno-gospodarczej województwa lubelskiego zostały ujęte w rozdziale III niniejszego Raportu.

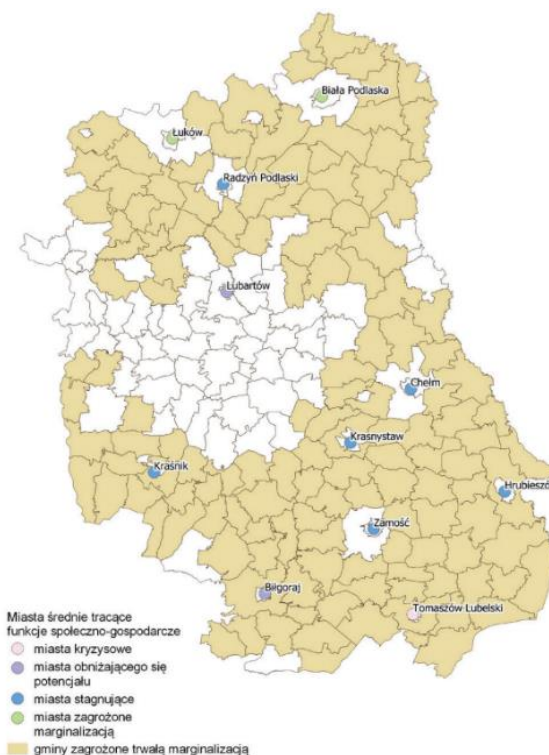
1.2. Obszary zagrożone trwałą marginalizacją

Obszary zagrożone trwałą marginalizacją obejmują grupę mniejszych miast oraz obszarów wiejskich, cechujących się peryferyjnym położeniem poza obszarami największych aglomeracji oraz nawarstwieniem problemów w sferze społecznej, gospodarczej i infrastrukturalnej. Do grupy tej

z terenu województwa lubelskiego zaliczono **140 gmin spośród 213 JST (co stanowi 65% JST w regionie)**. Gminy te, ze względu na identyfikowaną przyczynę marginalizacji, zostały określone jako **strefa opóźnienia urbanizacyjnego**.

Ryc. 8 Gminy zagrożone trwałą marginalizacją oraz miasta tracące funkcje społeczno-gospodarcze na terenie województwa lubelskiego

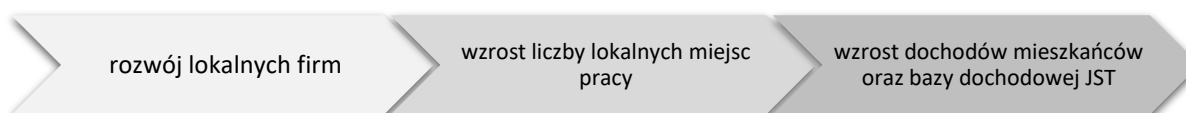
- **bialski** – 18 gmin
- **biłgorajski** – 13 gmin
- **chełmski** – 14 gmin
- **hrubieszowski** – 7 gmin
- **janowski** – 6 gmin
- **krasnostawski** – 9 gmin
- **kraśnicki** – 9 gmin
- **lubartowski** – 6 gmin
- **lubelski** – 2 gminy
- **łukowski** – 8 gmin
- **opolski** – 5 gmin
- **parczewski** – 6 gmin
- **puławski** – 1 gmina
- **radzyński** – 6 gmin
- **rycki** – 3 gminy
- **tomaszowski** – 12 gmin
- **włodawski** – 5 gmin
- **zamojski** – 14 gmin

Źródło: Oprac. własne DSiR na podstawie KSRR 2030, 2023

Zgodnie z krajową polityką rozwoju regionalnego, podstawowe płaszczyzny działań na obszarach zagrożonych trwałą marginalizacją obejmują **aktywizację** podmiotów publicznych, prywatnych, ekonomii społecznej i mieszkańców na rzecz rozwoju i współpracy, w tym poprzez szersze wykorzystanie partnerstw publiczno-publicznych i międzysektorowych.

Wśród **oczekiwanych efektów** interwencji w ramach OSI Obszary zagrożone trwałą marginalizacją zakłada się:

W ramach Raportu monitoringowego SRWL 2030, dla właściwego przedstawienia informacji, tj. **komplementarnego** z ogólnopolskim systemem monitorowania OSI krajowych, zastosowano wybrane wskaźniki wykorzystane w Raporcie analitycznym pn. Rozwój regionalny Polski. Wykaz wskaźników przedstawia tabela 3.

Tabela 3 Wskaźniki obrazujące stan rozwoju obszarów zagrożonych trwałą marginalizacją

Lp.	Nazwa wskaźnika	Wartość dla gmin z woj. lubelskiego w latach					Trend w analizowanym okresie
		2018	2019	2020	2021	2022	
1	Liczba ludności [os.]	743 790	737 040	709 972	701 217	694 469	↘
2	Udział ludności w wieku powyżej 65 lat w ogólnej liczbie mieszkańców [%]	18,1	18,5	19,3	19,5	20,0	↗
3	Liczba pracujących na 1000 ludności [os.]	70	72	74	72	bd	→
4	Liczba podmiotów gospodarki narodowej wpisanych do rejestru REGON na 1000 mieszkańców [liczba podmiotów]	56,34	59,23	64,55	68,05	71,31	↗
5	Udział bezrobotnych zarejestrowanych w liczbie ludności w wieku produkcyjnym [%]	6,6	6,3	7,3	6,5	6,0	↘
6	Liczba osób korzystająca ze środowiskowej pomocy społecznej na 10 tys. ludności [os.]	902	825	719	623	bd	↘
7	Wartość dochodów własnych na 1 mieszkańca [zł]	1 104,13	1 245,35	1 518,06	1 518,71	2 226,43	↗
8	Wartość wydatków majątkowych na 1 mieszkańca [zł]	1 051,52	892,68	832,02	896,93	1 412,78	↗
9	Budynki mieszkalne podłączone do sieci wodociągowej [%]	78,9	79,3	79,8	80,2	80,7	↗
10	Budynki mieszkalne podłączone do sieci kanalizacyjnej [%]	19,9	20,6	21,4	21,8	22,1	↗
11	Ilość oczyszczalni przydomowych [szt.]	15 534	16 453	16 574	17 644	18 799	↗
12	Udział odpadów komunalnych zebranych selektywnie w relacji do ogółu odpadów komunalnych [%]	40,4	40,9	48,2	49,5	49,8	↗
 kierunek trendu zgodny z założonym w SRWL			 kierunek trendu niezgodny z założonym w SRWL				

Źródło: Oprac. własne DSiR na podstawie GUS BDL, 2023

Uwzględniając podstawowe płaszczyzny działań w ramach krajowej polityki rozwoju zakłada się, że **interwencja** kierowana na obszary **zagrożone** trwałą marginalizacją będzie **pozytywnie oddziaływać** na:

- procesy demograficzne,
- rynek pracy i przedsiębiorczość,
- potencjał ekonomiczny gmin,
- poprawę warunków życia mieszkańców.

Procesy demograficzne

Analizując procesy demograficzne na obszarze gmin objętych OSI należy stwierdzić występowanie negatywnych zjawisk o relatywnie większym natężeniu w stosunku do pozostałych obszarów województwa.

W latach 2018-2022:

- ⇒ udział **liczby mieszkańców obszarów marginalizowanych** w ogólnej liczbie ludności województwa **zmniejszył się** z 35,1% do 34,3%, co oznacza, że:
 - **ubytek** liczby ludności osiągnął wielkość **6,6%**, przy ubytku z terenu całego województwa na poziomie 4,4%,
 - o znaczącą przyczyną ubytku ludności są **migracje**, które w obszarze zagrożonym trwałą marginalizacją stanowią ok. 56% migracji w całym województwie,
- ⇒ zauważalny był **trwały wzrost** udziału ludności w wieku **powyżej 65 lat** w ogólnej liczbie mieszkańców,
 - **przybyło ok. 5 tys. osób** w wieku powyżej 65 lat, co stanowiło 2% wzrost, przy jednoczesnym wskaźniku dla województwa na poziomie 2,4%.

Rynek pracy i przedsiębiorczość

W ostatnich latach, sytuacja na rynku pracy na obszarach zagrożonych trwałą marginalizacją nie podlegała **znaczącym zmianom**. W latach 2018-2022:

- ⇒ obserwuje się relatywnie **niską aktywność ekonomiczną** mieszkańców:
 - liczba osób pracujących na 1000 ludności, była stała i wynosiła średnio 72,
 - o przy rozległości obszarów zagrożonych trwałą marginalizacją, które stanowią 65% województwa, udział pracujących kształtuje się na poziomie niespełna **40% pracujących w województwie**,
- ⇒ obserwuje się **pozytywne zmiany w sferze przedsiębiorczości**:
 - nastąpił 21% **wzrost** wskaźnika **przedsiębiorczości**, który w odniesieniu do całego województwa kształtował się na poziomie 16%,
 - ponad **95% nowopowstałych firm stanowią małe przedsiębiorstwa** (z zatrudnieniem do 9 pracowników).
- ⇒ o **poprawie** sytuacji na rynku pracy świadczy również znaczące **zmniejszenie bezrobocia**:
 - zanotowano 9% **spadek wskaźnika bezrobotnych** zarejestrowanych w liczbie ludności w wieku produkcyjnym, przy wartości wskaźnika w skali województwa na poziomie 10%.

Potencjał ekonomiczny gmin

Lata 2018-2022 są okresem znaczącego **wzrostu dochodów własnych** i wydatków **majątkowych** JST, co przekłada się na zwiększenie aktywności inwestycyjnej samorządów, a w konsekwencji na poprawę jakości życia mieszkańców.

- ⇒ W analizowanym okresie nastąpił **znaczny wzrost poziomu zamożności gmin**:

- wielkość dochodów własnych gmin zwiększyła się o 50%, przy średnim wzroście w całym województwie na poziomie 35%,
 - o należy podkreślić, że **dochody własne per capita** wszystkich gmin w województwie są **wyższe** o ok. 740 zł (20%) od wartości tego wskaźnika dla gmin marginalizowanych,

⇒ Zwiększeniu dochodów własnych gmin towarzyszy **wzrost aktywności inwestycyjnej**:

- **wartość wydatków majątkowych zwiększyła się** o ponad 25%, przy wskaźniku dla województwa na poziomie 19%.

Poprawa warunków życia mieszkańców

Konsekwencją wielowymiarowych działań ukierunkowanych na rozwój społeczno-gospodarczy obszarów zagrożonych trwałą marginalizacją jest poprawa warunków życia mieszkańców wyrażana z jednej strony poprawą sytuacji ekonomicznej, z drugiej zaś lepszym dostępem do podstawowych usług komunalnych. W latach 2018-2022 nastąpiły:

⇒ pozytywne zmiany w zakresie **sytuacji ekonomicznej mieszkańców**:

- w porównaniu z rokiem 2018, liczba osób korzystających ze środowiskowej pomocy społecznej w 2021 r. **zmniejszyła się** o 623, co stanowi 30% spadek wielkości wskaźnika,

⇒ nieznaczna **poprawa dostępu do** podstawowych usług komunalnych:

- w 2022 r. odsetek przyłączy **sieci wodociągowej** do budynków mieszkalnych **wzrósł do 80,7%** i był o niecałe 2% wyższy w porównaniu z 2018 r.

o skala obserwowanych zmian jest porównywalna z dynamiką rejestrowaną w całym województwie,

- odsetek budynków mieszkalnych podłączonych do **sieci kanalizacyjnej** na koniec 2022 r. **wyniósł 21,2%** i w porównaniu do 2018 r. był wyższy o 2,2%,

o wskaźnik odsetka budynków mieszkalnych podłączonych do sieci kanalizacyjnej w województwie lubelskim wzrósł o 4,3%,

Wraz z poprawą warunków życia, od 2018 r. zauważalny jest **znaczny wzrost świadomości mieszkańców na temat ochrony środowiska**:

- obserwowany jest ok. 20% **wzrost odpadów komunalnych zebranych selektywnie** w relacji do ogółu odpadów komunalnych.

⇒ **Obszary zagrożone trwałą marginalizacją** charakteryzuje:

- utrzymujący się relatywnie **niski stopień nasycenia pracującymi**, co wynika w dużej mierze z niewielkiego odsetka sektorów generujących rozwój gospodarczy. W tym kontekście:
 - o wyzwaniem dla samorządów lokalnych pozostaje organizacja atrakcyjnych terenów inwestycyjnych oraz przygotowanie zachęt przyciągających nowe przedsiębiorstwa z sektorów o większym potencjale wzrostu,
- wyraźne **pozytywne zmiany** dotyczące rozwoju **przedsiębiorczości** oraz ograniczania zjawiska bezrobocia,

- znaczący **wzrost dochodów własnych i wydatków majątkowych** JST, które jednocześnie wpływały na poprawę jakości życia mieszkańców.
- relatywnie niska dynamika wskaźnika **poprawy** dostępności do **kanalizacji** sieciowej:
 - o ze względu na specyfikę zabudowy na obszarach wiejskich województwa (duże rozproszenie gospodarstw), niską dynamikę rozwoju sieci kanalizacyjnych równoważy znaczące zastosowanie technologii **przydomowych oczyszczalni ścieków**, których liczba na obszarach marginalizowanych w 2022 r. wzrosła o 17%.

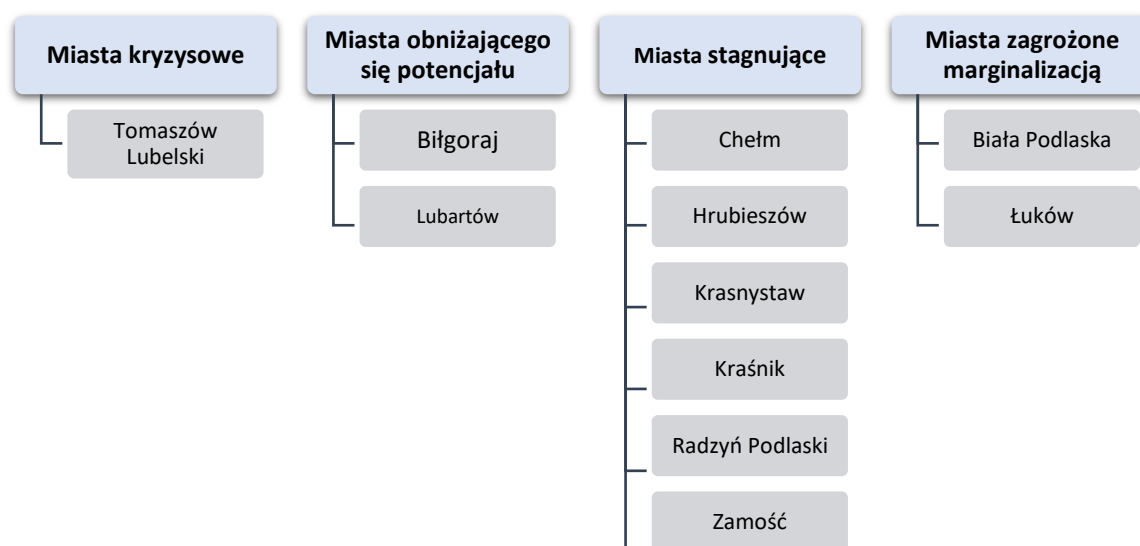
1.3. Miasta średnie tracące funkcje społeczno-gospodarcze

OSI Miasta średnie tracące funkcje społeczno-gospodarcze obejmują grupę **miast średnich**⁴⁶ z **niekorzystną sytuacją społeczno-gospodarczą**. Ze względu na ilość i rodzaj występujących negatywnych zjawisk miasta te zostały ujęte w czterech typach:

- **Miasta kryzysowe** – silne powiększanie niekorzystnego dystansu, zła sytuacja społeczno-gospodarcza,
- **Miasta obniżającego się potencjału** – silne powiększanie niekorzystnego dystansu, umiarkowanie zła sytuacja społeczno-gospodarcza,
- **Miasta stagnujące** – umiarkowane powiększanie niekorzystnego dystansu, zła sytuacja społeczno-gospodarcza,
- **Miasta zagrożone marginalizacją** – umiarkowane powiększenie niekorzystnego dystansu, umiarkowanie zła sytuacja społeczno-gospodarcza.

Do tego OSI zaliczono **11 miast z województwa lubelskiego**, najwięcej z nich znalazło się w typie „miasta stagnujące”.

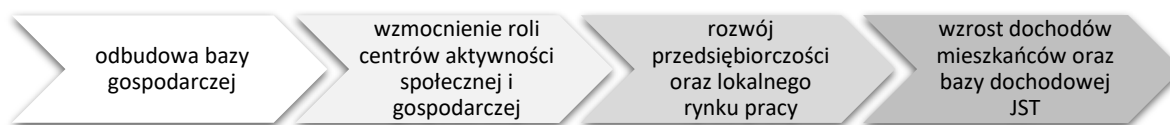
Ryc. 9 Typologia miast średnich tracących funkcje społeczno-gospodarcze z obszaru województwa lubelskiego

Źródło: Oprac. własne DSiR na podstawie Załącznika 2. Imienna lista 139 miast średnich tracących funkcje społeczno-gospodarcze, KSRR 2030

⁴⁶ Miasta liczące powyżej 20 tys. mieszkańców z wyłączeniem miast wojewódzkich oraz miasta 15-20 tys. mieszkańców będące stolicami powiatów

Wśród **oczekiwanych efektów** interwencji w ramach OSI Miasta średnie tracące funkcje społeczno-gospodarcze zakłada się:

W ramach Raportu monitoringowego SRWL 2030, dla właściwego przedstawienia informacji, tj. **komplementarnego z ogólnopolskim systemem monitorowania OSI krajowych**, zastosowano wybrane wskaźniki wykorzystane w Raporcie analitycznym pn. Rozwój regionalny Polski. Wykaz wskaźników przedstawia tabela 4.

Tabela 4 Wskaźniki obrazujące stan rozwoju miast średnich tracących funkcje społeczno-gospodarcze

Lp.	Nazwa wskaźnika	Wartość dla woj. lubelskiego w latach					Trend w analizowanym okresie
		2018	2019	2020	2021	2022	
1	Liczba ludności [os.]	368 227	365 503	350 800	346 166	342 102	↘
2	Udział ludności w wieku powyżej 65 lat w ogólnej liczbie mieszkańców [%]	18,4	19,3	20,9	21,7	22,7	↗
3	Liczba pracujących na 1000 ludności [os.]	292	297	298	307	bd	↗
4	Liczba podmiotów gospodarki narodowej wpisanych do rejestru REGON na 1000 mieszkańców [liczba podmiotów]	107,67	108,91	116,55	120,31	123,77	↗
5	Liczba bezrobotnych zarejestrowanych na 100 osób w wieku produkcyjnym [os.]	6,1	6,0	7,0	6,1	6,0	→
6	Wartość dochodów własnych na 1 mieszkańca [zł]	2 065,93	2 278,16	2 573,73	2 723,75	2 847,68	↗
7	Wartość wydatków majątkowych na 1 mieszkańca [zł]	636,82	752,88	902,0	1 069,02	1 120,32	↗
8	Budynki mieszkalne podłączone do sieci wodociągowej [%]	81,3	81,8	81,6	81,8	81,0	→
9	Budynki mieszkalne podłączone do sieci kanalizacyjnej [%]	64,4	67,3	69,6	70,3	72,0	↗
10	Ilość oczyszczalni przydomowych [szt.]	165	171	192	245	249	↗
11	Udział odpadów komunalnych zebranych selektywnie w relacji do ogółu odpadów komunalnych [%]	34,1	41,5	56,4	60,1	59,8	↗
12	Udział powierzchni objętej obowiązującymi miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego [%]	73,13	75,94	72,91	73,12	73,42	→

Źródło: Oprac. własne DSiR na podstawie GUS BDL, 2023

Zgodnie z krajową **polityką rozwoju**, interwencja kierowana na obszary miast średnich **tracących funkcje** społeczno-gospodarcze, będzie miała pozytywny wpływ na procesy i zjawiska zdefiniowane dla obszarów zagrożonych trwałą marginalizacją, jednak skala i tempo zakładanych zmian powinno być wyraźnie większe, adekwatne do założeń kształtowania stref koncentracji ludności i intensyfikacji zainwestowania.

Procesy demograficzne

Mieszkańcy miast średnich tracących funkcje społeczno-gospodarcze stanowią ok. 17% ludności miejskiej województwa lubelskiego. Procesy i zjawiska rejestrowane w latach 2018-2022 charakteryzowały:

⇒ znaczący **spadek liczby ludności**,

- względem roku 2018 nastąpiło **zmniejszenie liczby ludności** o ok. 26 tys., tj. o ponad **7% ludności** (w województwie spadek ten wynosi 4,4%),
- największy spadek ludności odnotowano w Lubartowie (9%) oraz Hrubieszowie (8,7%), zaś najmniejszy ubytek ludności dotyczył Białej Podlaskiej (4,5%) i Biłgoraja (5,1%),

⇒ postępujący proces **starzenia się społeczeństwa**:

- w 2022 r. przybyło prawie 10 tys. seniorów (ludności w wieku powyżej 65 lat), co stanowi 4% wzrost w porównaniu z 2018 r. (dwa razy więcej niż średnio w całym województwie).

Rynek pracy i przedsiębiorczość

Miasta średnie tracące funkcje społeczno-gospodarcze są obszarem obserwowanych od 2018 roku pozytywnych zmian w zakresie rynku pracy i rozwoju przedsiębiorczości. W analizowanym okresie **zmiany obejmowały**:

⇒ **wzrost wskaźnika pracujących** na 1000 mieszkańców,

- w 2021 r. nastąpił **wzrost o 5%** w stosunku do roku 2018 i była to dynamika porównywalna z regionalną (wzrost o 5,1%),
- **największy wzrost liczby osób pracujących** wystąpił w Tomaszowie Lubelskim (o 12%) i Łukowie (o 11%), natomiast w Krasnymstawie i Kraśniku odnotowano spadek liczby pracujących o ok. 2% w porównaniu z 2018 r.,

⇒ poprawę **wskaźnika rozwoju przedsiębiorczości**,

- który w odniesieniu do roku 2018 **wzrósł** o 13%,
- **największy przyrost** podmiotów wystąpił w Białej Podlaskiej (17%) i Biłgoraju (16%), natomiast najniższy przyrost odnotowano w Zamościu (10%) i Tomaszowie Lubelskim (9%).
- pomimo stosunkowo niskiej dynamiki zmian w Tomaszowie Lubelskim, miasto to pozostaje ośrodkiem o **najwyższym wskaźniku** przedsiębiorstw przypadających na 1 tys. mieszkańców,

⇒ utrzymanie skali bezrobocia na stałym poziomie, tj. ok. 6 zarejestrowanych na 100 osób w wieku produkcyjnym:

- **zróżnicowanie skali problemów** rozwojowych poszczególnych miast w zakresie **bezrobocia** obrazuje:
 - o znaczny **spadek** wartości wskaźnika w Białej Podlaskiej (o 19%), Chełmie (o 13%) i Zamościu (o 12%),
 - o **wzrostowy trend** w Tomaszowie Lubelskim (o 17%), Radzynie Podlaskim (o 15%) i Lubartowie (o 7%).

Potencjał ekonomiczny gmin

Lata 2018-2022 są okresem **umiarkowanego wzrostu** dochodów własnych i znaczącego zwiększenia wydatków majątkowych JST.

⇒ Obserwowany w latach 2018-2022 umiarkowany **wzrost poziomu zamożności** miast średnich tracących funkcje społeczno-gospodarcze cechuje:

- **zwiększenie** o ok. 28% wielkości **dochodów własnych**, tj. na poziomie niższym o ok. 7 p. proc. w relacji do wskaźnika do całego województwa, przy czym:
 - o **największy wzrost** dochodów własnych per capita wystąpił w Tomaszowie Lubelskim (35%) i Biłgoraju (33%),
 - o **najmniejszy** wzrost odnotowano w Białej Podlaskiej (22%) i Łukowie (23%).
- pomimo wykazanej niższej dynamiki zmian należy podkreślić, że dochody własne przypadające na 1 mieszkańca w miastach powiatowych nadal przewyższają wartości notowane w pozostałych miastach (w 2022 r. najwyższy wskaźnik odnotował Zamość – 3 543,71 zł).

⇒ **Wzrost aktywności inwestycyjnej** charakteryzuje:

- znaczące, tj. 43% **zwiększenie wartości wydatków majątkowych**, które w tym samym czasie w województwie kształtowało się na poziomie 19%,
- najwyższy wzrost wskaźnika w Zamościu (o 72%) i Białej Podlaskiej (o 64%),
- zmniejszenie wydatków majątkowych w Łukowie (o 44%) i Lubartowie (o 21%).

Czynnikiem wpływającym na potencjał rozwojowy miast jest zdolność do świadomego **zarządzania przestrzenią** w dłuższym horyzoncie czasu. W związku z tym szczególne znaczenie dla zrównoważonego rozwoju jest stopień pokrycia obszaru miasta **miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego**. W tym zakresie, w 2022 roku:

- **całkowite** pokrycie **mpzp** odnotowano w Lubartowie, Radzynie Podlaskim, Chełmie i Zamościu,
- **najniższy udział** pokrycia planami ma Tomaszów Lubelski (12%) i Krasnystaw (19%).

Poprawa warunków życia mieszkańców

Poprawa warunków życia mieszkańców miast średnich tracących funkcje społeczno-gospodarcze w latach 2018-2022, wyrażona wskaźnikami dostępu do podstawowych usług komunalnych, charakteryzuje się:

⇒ **utrzymaniem** poziomu **dostępności sieci wodociągowej** na średnim poziomie ok. 81,5%,

- największy odsetek przyłączy sieci wodociągowej w Chełmie (wzrost o 15%) i Łukowie (o 10%),

⇒ **wzrostem** dostępności **kanalizacyjnej** infrastruktury sieciowej:

- na koniec 2022 r. odsetek budynków mieszkalnych podłączonych do **sieci kanalizacyjnej** wyniósł średnio 72% i w porównaniu do 2018 r. był wyższy o 10% (tak jak w całym województwie),
 - o **niedobory** w zakresie dostępu do kanalizacji sieciowej bilansowane są rozwojem oczyszczalni przydomowych, których ilość w 2022 r. wzrosła o 34%,
- **największy wzrost** przyłączy sieci kanalizacyjnej w Krasnymstawie (wzrost o 53%) i Kraśniku (24%),

Wraz z poprawą warunków życia, od 2018 r. zauważalny jest **znaczny wzrost świadomości mieszkańców na temat ochrony środowiska**:

- obserwowany jest ok. 43% wzrost odpadów komunalnych zebranych selektywnie w relacji do ogółu odpadów komunalnych,
 - o największy udział odpadów zebranych selektywnie w Białej Podlaskiej (77%), Hrubieszowie (66%) i Krasnymstawie (50%).

⇒ **Miasta tracące funkcje społeczno-gospodarcze** charakteryzują się wyraźnym, indywidualnym zróżnicowaniem dotyczącym poziomu i dynamiki pozytywnych zmian w zakresie obserwowanych procesów rozwoju społeczno-gospodarczego.

⇒ W aspekcie rejestrowanych, niezadowolających wskaźników rozwoju społeczno-gospodarczego zakłada się **efektywne wykorzystanie** przez samorządy lokalne wsparcia regionalnego przewidzianego w ramach FEL 2021-2027, w tym przede wszystkim dedykowanego miejskim obszarom funkcjonalnym instrumentu ZIT.

2. OSI regionalne – różnicowanie polityki rozwoju w wymiarze wewnątrzregionalnym

System monitorowania OSI regionalnych jest jednoznacznie związany z założeniami dotyczącymi kształtowania struktury funkcjonalno-przestrzennej województwa. W związku z tym przedmiotem procesu monitorowania obejmuje się:

- w odniesieniu do **OSI Miejskie obszary funkcjonalne** (MOF) – aspekty dotyczące kształtowania funkcji i stymulowania rozwoju obszarów właściwych do koncentracji ludności i generowania potencjału gospodarczego,
- w odniesieniu do **OSI Subregionalnych** – aspekty dotyczące potencjału do wykorzystania endogenicznych czynników rozwojowych.

Niezależnie od typu OSI regionalnego w treści Raportu przedstawione zostały informacje dotyczące:

- wybranych **wskaźników rozwoju społeczno-gospodarczego** (na podstawie danych statystycznych dostępnych dla poziomu gminnego), z uwzględnieniem ich podstawowego znaczenia dla oceny możliwości realizacji przyjętych priorytetów rozwoju,

- określonych w Strategii **przedsięwzięć flagowych**⁴⁷, których realizacja w znaczący sposób wpływa na rozwój społeczno-gospodarczy poszczególnych struktur funkcjonalnych,
- inicjatyw współpracy ponadlokalnej, które związane są z powoływaniem partnerstw miast i gmin, które wspólnie programują swój rozwój w ramach przygotowywania odpowiednio strategii ponadlokalnej lub strategii lokalnej.

2.1. Miejskie obszary funkcjonalne

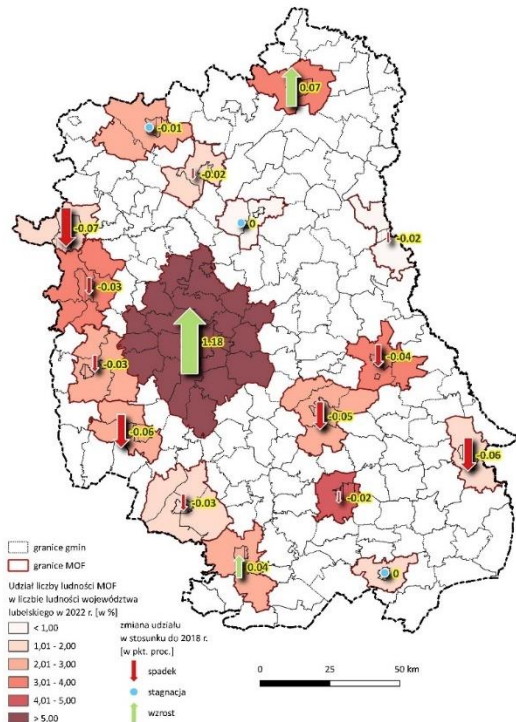
W wizji rozwoju Województwa Lubelskiego, **policentryczność** sieci **ośrodków miejskich** została wskazana jako jeden z **podstawowych czynników** zapewnienia **zrównoważonego rozwoju** regionu. Efektywny rozwój miast wiąże się z umiejętnym wykorzystaniem potencjałów obszarów funkcjonalnie z nimi powiązanych, tj. miejskich obszarów funkcjonalnych.

Polityka rozwoju przyjęta w SRWL 2030 w odniesieniu do MOF zakłada:

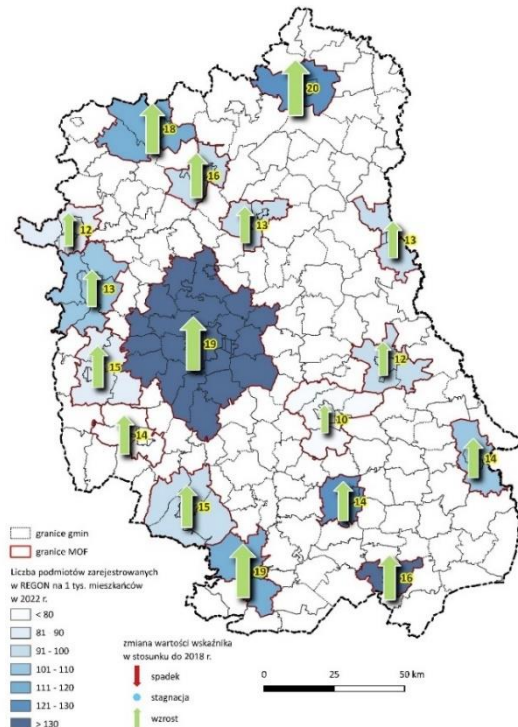
- dążenie do **koncentracji ludności w MOF**, aby większej liczbie mieszkańców regionu stworzyć szanse korzystania z efektów rozwojowych generowanych przez ośrodki rdzeniowe. Aspekt ten monitorowany jest wybranymi wskaźnikami obrazującymi **potencjał społeczny MOF** (poglądowy obraz procesów demograficznych w poszczególnych MOF przedstawia Ryc. 10),
- **rozwój funkcjonalny** poszczególnych MOF w **zakresie usług publicznych**, w aspekcie określonej w modelu struktury funkcjonalno-przestrzennej roli ośrodków rdzeniowych (miast) w obsłudze regionu, tj. odpowiednio właściwych dla ośrodka wojewódzkiego, ośrodków subregionalnych, ośrodków lokalnych,

⁴⁷ Wykaz wszystkich inicjatyw wraz z informacją na temat stanu zaawansowania prac, według stanu na koniec czerwca 2023 r., został zamieszczony w załączniku nr I.

Ryc. 10 Zmiana udziału liczby ludności poszczególnych MOF w liczbie ludności województwa lubelskiego w latach 2018-2022*

Ryc. 11 Zmiana wskaźnika aktywności gospodarczej poszczególnych MOF w latach 2018-2022

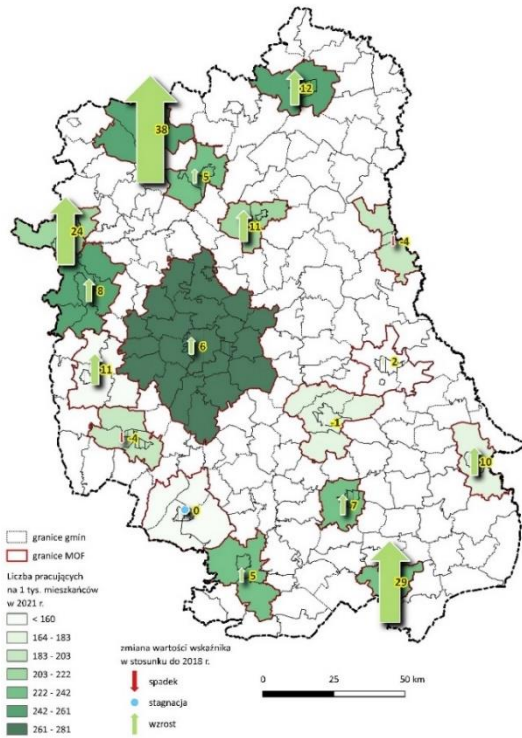
* wielkość strzałki obrazuje wartość zmiany podanej w etykiecie

Źródło: Oprac. własne DSiR na podstawie GUS BDL, 2023

Źródło: Oprac. własne DSiR na podstawie GUS BDL, 2023

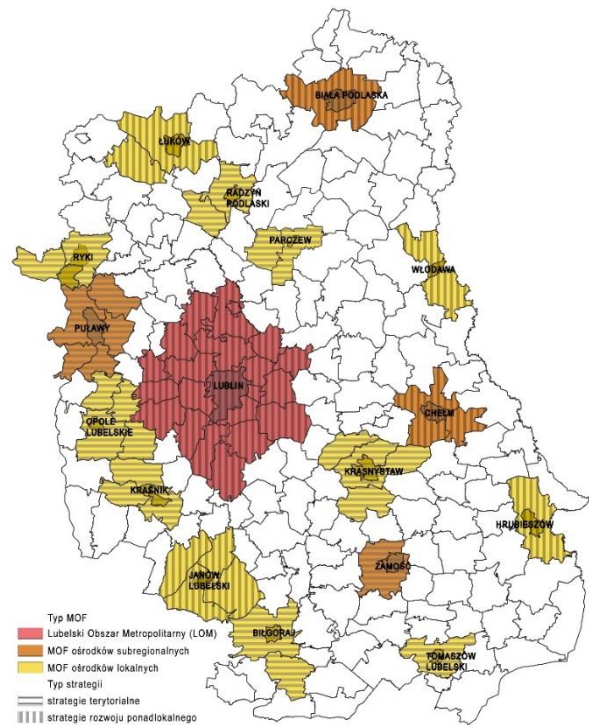
- **wzmacnianie siły** gospodarczej **MOF** tak, by zapewniać efektywny dostęp do miejsc pracy i usług przy ograniczaniu negatywnego oddziaływania działalności człowieka na otoczenie. Monitorowanie zjawisk w tym zakresie opiera się na zestawie wskaźników charakteryzujących **potencjał gospodarczy MOF** (poglądowy obraz aktywności gospodarczej i aktywności na rynku pracy w poszczególnych MOF przedstawiają odpowiednio Ryc. 11 i Ryc. 12)
- **ograniczenie** problemów wynikających z **niekontrolowanej suburbanizacji** poprzez mobilizowanie jednostek samorządu terytorialnego do efektywnego wykorzystania dostępnych narzędzi finansowych, planistycznych i organizacyjnych, świadczących o **zdolnościach do zarządzania rozwojem MOF** (poglądowy obraz obszarów planowania strategicznego w poszczególnych MOF przedstawia Ryc. 13),
- intensyfikację **procesów dyfuzyjnych** umożliwiającą efektywniejsze wykorzystanie impulsów generowanych przez rdzeń MOF obszarom tworzącym jego strefę zewnętrzną – a więc zapewnienie **efektu równoważenia rozwoju wewnątrz MOF**.

Ryc. 12 Zmiana wskaźnika aktywności na rynku pracy poszczególnych MOF w latach 2018-2022

Źródło: Oprac. własne DSiR na podstawie GUS BDL, 2023

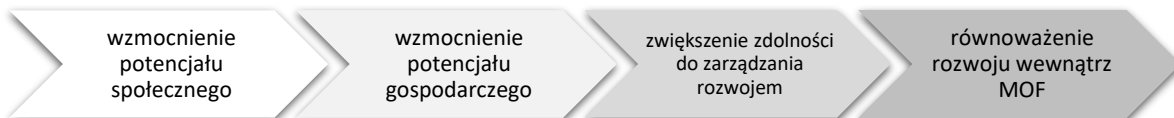
Ryc. 13 Planowanie strategiczne w MOF województwa lubelskiego

Źródło: Oprac. własne DSiR, 2023

SRWL 2030 rozwój MOF kierunkuje na rozwijanie i koncentrację funkcji społeczno-gospodarczych, przy jednoczesnym **wzmocnieniu** ich wewnętrznych **powiązań**.

Wśród **oczekiwanych efektów** interwencji w ramach OSI MOF zakłada się:

2.1.1. MOF Ośrodka Wojewódzkiego (Lubelski Obszar Metropolitalny)

MOF ośrodka wojewódzkiego - Lubelski Obszar Metropolitalny, obejmuje obszar:

- **22 gmin**, w tym Lublin i Świdnik tworzące wspólnie rdzeń LOM,
- o powierzchni stanowiącej ok. 9% powierzchni całego województwa lubelskiego.

Do monitorowania LOM wybrane zostały wskaźniki, które pozwalają na ocenę zjawisk i procesów właściwych dla MOF, tj. związanych z koncentracją ludności i zainwestowania, a także aspektów dotyczących rozwijania funkcji metropolitalnych, w tym naukowych, edukacyjnych, kulturalnych, konferencyjno-wystawienniczych (tabela 5).

Ryc. 14 Zasięg terytorialny MOF ośrodka wojewódzkiego LOM

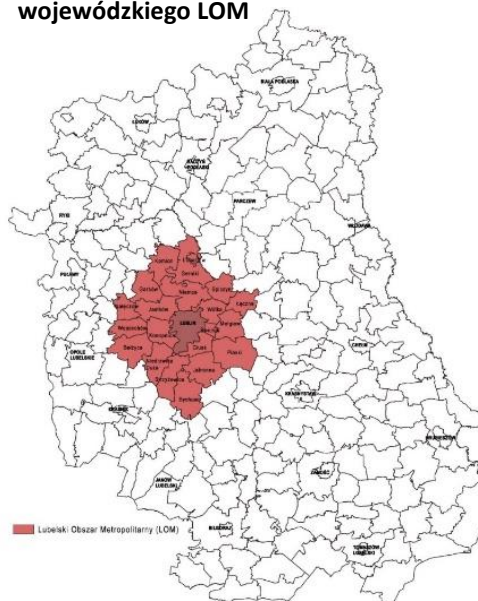

Tabela 5 Wskaźniki monitorowania rozwoju LOM

Lp.	Nazwa wskaźnika	Wartość dla LOM w latach					Trend w analizowanym okresie
		2018	2019	2020	2021	2022	
1	Udział liczby ludności zamieszkującej LOM w ogólnej liczbie mieszkańców województwa [%]	29,11	29,30	29,99	30,15	30,29	↗
2	Liczba ludności [os.]	616 479	617 621	616 879	614 563	613 277	↘
3	Udział ludności w wieku powyżej 65 lat w ogólnej liczbie mieszkańców [%]	17,97	18,56	18,91	19,31	19,84	↗
4	Liczba mieszkań [szt.]	250 215	253 773	260 392	263 402	268 116	↗
5	Liczba podmiotów gospodarki narodowej wpisanych do rejestru REGON na 1 tys. mieszkańców [szt.]	112	115	120	125	131	↗
6	Liczba podmiotów gospodarki narodowej w sekcji M na 1 tys. mieszkańców [szt.]**	13,19	13,67	14,28	15,07	15,84	↗
7	Liczba podmiotów gospodarki narodowej w sekcji I na 1 tys. mieszkańców [szt.]*	2,80	2,84	3,04	3,23	3,29	↗
8	Liczba podmiotów gospodarki narodowej w sekcji R na 1 tys. mieszkańców [szt.]***	1,96	2,03	2,07	2,15	2,22	↗
9	Liczba uczestników imprez masowych [os.]	622 719	751 121	81 207	330 426	527 095	→
10	Liczba studentów [os.]	60 988	60 315	60 364	59 135	58 196	↘
11	Liczba pracujących na 1 tys. ludności [os.]	275,24	279,20	275,47	280,73	bd	→

12	Nowe i rozbudowane budynki niemieszkalne oddane do użytkowania [szt.]	307	296	303	388	374	↗
13	Wartość dochodów własnych gmin na 1 mieszkańca [zł]	2582,68	2900,47	2960,34	3183,10	3533,29	↗
14	Udział powierzchni objętej obowiązującymi miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego [%]	77,23	77,33	bd	bd	81,55	↗
↗ kierunek trendu zgodny z założonym w SRWL				↘ kierunek trendu niezgodny z założonym w SRWL			

*I - Działalność związana z zakwaterowaniem i usługami gastronomicznymi

**M - Działalność profesjonalna, naukowa i techniczna

***R - Działalność związana z kulturą, rozrywką i rekreacją

Źródło: Oprac. własne DSiR na podstawie GUS BDL, 2023

Potencjał społeczny

Stan rozwoju potencjału społecznego LOM określają wskaźniki kształtowania funkcji MOF jako strefy **koncentracji ludności i zainwestowania**.

- ⇒ Powszechnie występujące negatywne zjawiska demograficzne obserwowane były również na terenie LOM, jednak ich skala była relatywnie mniejsza. W latach 2018-2022:
 - LOM **utracił ok. 0,5% swego potencjału z 2018 r.** (3,2 tys. mieszkańców), gdy w regionie spadek ten wynosił ponad 4%,
 - w strukturze wiekowej ludności **udział seniorów** w ogólnej liczbie mieszkańców **zwiększył się** do 19,8%, podczas gdy w regionie wyniósł 20,4%.
- ⇒ LOM były obszarem relatywnie dużej dynamiki inwestycyjnej w sektorze **budownictwa mieszkaniowego**:
 - od 2018 r. na terenie LOM **przybyło niemal 18 tys. mieszkań**, co oznacza wzrost o 7% (w regionie dynamika wzrostu wyniosła 2,5%), a w konsekwencji:
 - o **poprawę wskaźnika liczby mieszkań przypadających na 1 tys. mieszkańców** (z 406 na 437).
- ⇒ Pomimo rejestrowanych trendów zmniejszania liczby ludności **LOM pozostaje** obszarem **największej koncentracji** ludności na terenie województwa:
 - w 2022 roku na terenie odpowiadającym 9% obszaru województwa mieszkało ponad 30% mieszkańców regionu

Wzmacnianie funkcjonalne w zakresie usług wyższego rzędu

Jednym z **priorytetów** rozwoju LOM jest **rozwijanie** podstawowych **funkcji metropolitalnych** Lublina, w tym funkcji akademickiej największego ośrodka dydaktyczno-naukowego we wschodniej części Polski, a także branż obejmujących działalność naukową oraz związaną z kulturą, rozrywką, rekreacją i usługami gastronomicznymi.

- ⇒ Spadek liczby osób młodych w regionie przełożył się na liczbę studentów korzystających z oferty lubelskich uczelni:

- w latach 2018-2022 **liczba studentów spadła** o blisko 5%, przy czym:
 - o udział studentów z uczelni lubelskich w ogólnej liczbie studiujących w Polsce utrzymuje się na zbliżonym poziomie ok. 4,8%.
- ⇒ W odniesieniu do innych branż charakterystycznych dla funkcji metropolitalnych, w latach 2018-2022 zaobserwowano:
- **wzrost** o 19% liczby **podmiotów** prowadzących działalność w ramach **sekcji M**, tj. profesjonalną, naukową i techniczną,
 - o udział firm sekcji M w ogólnej liczbie podmiotów wzrósł do 12%,
 - o liczba firm w sekcji M w przeliczeniu na 1 tys. mieszkańców była dwukrotnie wyższa na terenie LOM niż analogiczny wskaźnik dla regionu,
 - **o 442 zwiększyła** się liczba podmiotów prowadzących działalność w ramach **sekcje I, R**, tj. związanych z usługami czasu wolnego, przy czym:
 - o udział podmiotów sekcji I, R w liczbie firm ogółem pozostaje na zbliżonym poziomie 4,2%.

Potencjał gospodarczy

Potencjał gospodarczy MOF definiują **wskaźniki rozwoju przedsiębiorczości**, a także dane dotyczące znaczenia obszaru dla kształtowania ponadlokalnych rynków pracy.

- ⇒ LOM w relacji do pozostałej części województwa stanowi obszar **wyraźnej koncentracji działalności gospodarczej** oraz ważną przestrzeń kształtowania regionalnego rynku pracy. W tym zakresie w 2022 roku:
- zarejestrowanych było niemal 40% **podmiotów gospodarczych** regionu,
 - zatrudnionych było 43% **ogółu pracujących** w regionie.
- ⇒ Obserwowane w latach 2018-2022 zmiany wskazują, że **wskaźnik przedsiębiorczości** na terenie LOM systematycznie rośnie,
- **liczba podmiotów** gospodarki narodowej wpisanych do rejestru REGON na 1 tys. mieszkańców **zwiększyła się o 15%**.
- ⇒ **LOM** jest obszarem **dynamicznych procesów inwestycyjnych**, związanych z prowadzeniem działalności gospodarczej i świadczeniem usług,
- w **budownictwie niemieszkaniowym** corocznie oddawano do użytku od 271 do 365 nowych budynków, a ok. 30 podlegało rozbudowie.

Potencjał JST do zarządzania rozwojem

Potencjał LOM do zarządzania rozwojem wynika przede wszystkim z możliwości finansowych JST oraz świadomego i aktywnego wykorzystywania narzędzi zarządzania przestrzenią:

W tym zakresie w latach 2018-2022:

- ⇒ Rozwój gospodarczy **pozytywnie** oddziaływał na **kształtowanie się budżetów gmin** w LOM:
- **dochody gmin** rosły stabilnie, z nieznacznym obniżeniem w 2022 r.,
 - **dochody własne przypadające na 1 mieszkańca** zwiększyły się w ciągu 5 lat o 1/3,
 - relatywnie **wysoki udział dochodów własnych w dochodach ogółem** (w zależności od roku było to od 44,15% do 50,6%) wskazuje na umacniającą się lokalną bazę podatkową,
 - o wartości tego wskaźnika dla gmin w całym województwie były o ok. 9 p. proc. niższe.

⇒ W zakresie **zarządzania przestrzenią** LOM:

- wyraźnie **zwiększa się** udział powierzchni, której rozwój kształtowany jest na podstawie **mpzp**:
 - o w latach 2018-2022 wartość wskaźnika zwiększyła się z poziomu 77,2% do 81,5%,
- na obszarze MOF działa **Stowarzyszenie Lubelskiego Obszaru Metropolitalnego**, w którego skład, oprócz 22 gmin, wchodzi władze powiatowe czterech powiatów (lubelskiego, lubartowskiego, puławskiego, świdnickiego),
 - o Stowarzyszenie LOM, na podstawie „Strategii Rozwoju Ponadlokalnego LOM do roku 2030”⁴⁸, będzie korzystało ze wsparcia regionalnego przewidzianego w ramach instrumentu **Zintegrowanych Inwestycji Terytorialnych**⁴⁹.

Równoważenie rozwoju wewnątrz LOM

Procesy **równoważenia** rozwoju w obrębie LOM obejmuje procesy dwukierunkowej relokacji potencjałów rozwojowych pomiędzy rdzeniem MOF, a strefą jego bezpośredniego oddziaływania.

W latach 2018-2022 na terenie LOM zachodziły systematyczne zmiany świadczące o **dyfuzji** procesów **rozwojowych**.

⇒ Wyraźne **zmiany liczby ludności** potwierdzają obserwowany od lat trend przenoszenia się mieszkańców z miast na pobliskie obszary wiejskie:

- **ludność rdzenia** LOM (Lublin i Świdnik) **zmniejszyła się o 10,7 tys. mieszkańców**, co oznacza utratę 3% populacji z 2018r.,
- w **pozostałej części LOM przybyło ok. 7,5 tys. mieszkańców** (wzrost o 3%), przy czym wzrost liczby mieszkańców zanotowały głównie gminy „pierwszego pierścienia” wokół rdzenia,
- powyższe procesy spowodowały, że **udział ludności rdzenia w ogólnej liczbie ludności** LOM zmniejszył się z 61,5% do 60%.

⇒ W **rdzeniu LOM** utrzymuje się **większa koncentracja** działalności gospodarczej. Część miejsc pracy tworzona poza rdzeniem związana była ze zwiększonym popytem na usługi lokalne generowane przez nowych mieszkańców oraz wykorzystywaniem dostępnych terenów inwestycyjnych:

- liczba **firm** zarejestrowanych w rejestrze REGON **zwiększyła się** zarówno w rdzeniu jak i w pozostałej części LOM,
 - o w 2018 r. **udział firm z Lublina i Świdnika w ogólnej liczbie firm z obszaru LOM** wyniósł 70,6% i w stosunku do 2022 r. zmniejszył się do 69,6%,
- **współczynnik aktywności gospodarczej** mierzony liczbą przedsiębiorstw na 1 tys. mieszkańców był w 2022 r. znacząco wyższy w rdzeniu (151,6) niż pozostałej części LOM (99,4),
 - o od 2018 r. wskaźnik ten rósł nieco szybciej w rdzeniu, przy czym złożyła się na to zarówno rosnąca liczba firm jak i spadek liczby ludności;
- **udział Lublina i Świdnika w liczbie pracujących w LOM** pozostawał na względnie stałym poziomie (79%),

⁴⁸ Dokument przyjęty Uchwałą nr 9/W/2023 Walnego Zebrania Stowarzyszenia Lubelskiego Obszaru Metropolitalnego z dnia 4 października 2023 r.

⁴⁹ Po raz pierwszy instrument ZIT wdrażany był w perspektywie 2014-2020

o w stosunku do 2018 r. liczba pracujących na terenie **rdzenia zwiększyła** się o 1,7 tys., natomiast na pozostałym obszarze o 1,1 tys.

⇒ Relatywnie **dużą dynamikę** w relacji „rdzeń-strefa zewnętrzna LOM” można zaobserwować w odniesieniu do wielkości **dochodów własnych gmin**:

- o ile w 2018 r. **udział Lublina i Świdnika w sumie dochodów** gmin LOM wynosił 75,4%, to w 2022 r. już 72%;
- wskaźnik **dochodów własnych na 1 mieszkańca** był niemal dwukrotnie wyższy w rdzeniu, jednak zaznacza się wyraźna tendencja do zmniejszania różnicy.
 - o w 2018 r. wskaźnik dla strefy zewnętrznej osiągał 52% wartości dla rdzenia, a w 2022 r. było to już 58,4%, i to przy stale wzrastającej liczbie mieszkańców.

Realizacja inicjatyw wzmacniających potencjał rozwojowy LOM

Na **intensyfikację** powiązań gospodarczych i społecznych w ramach LOM miały wpływ realizowane **przedsięwzięcia flagowe** o charakterze inwestycyjnym i planistycznym, które obejmowały przede wszystkim:

⇒ w zakresie **transportu metropolitalnego**,

- budowę **Zintegrowanego Centrum Komunikacyjnego dla Lubelskiego Obszaru Funkcjonalnego**,
- przebudowę **linii kolejowej nr 68** relacji Lublin - Stalowa Wola,
- opracowanie **Koncepcję Programowo-Przestrzenną Lubelskiej Kolei Metropolitalnej**,
- prowadzenie licznych **prac modernizacyjnych na drogach** oraz budowę **ścieżek rowerowych**.

⇒ w zakresie **wzmacniania funkcji naukowych, edukacyjnych i zdrowotnych**, pozostające w fazie realizacji:

- **Centrum Badań Zmian Klimatu i Środowiska – CeReClimEn**,
- **Specjalistyczne Centrum Medyczne w Lublinie**⁵⁰.

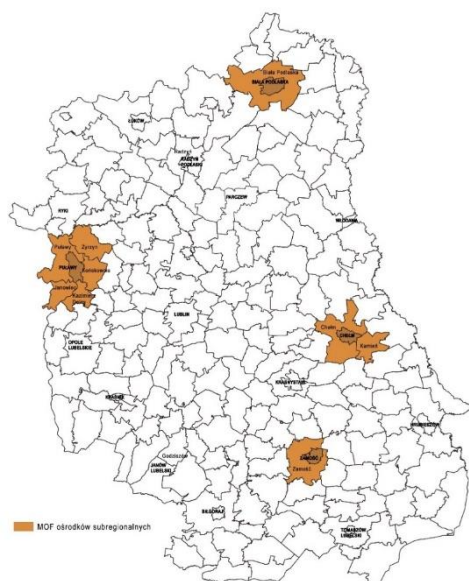
2.1.2. MOF ośrodków subregionalnych

Dla MOF ośrodków subregionalnych jednym z najważniejszych kierunków jest **wzmacnianie powiązań funkcjonalnych ośrodków rdzeniowych z otoczeniem**. Wymaga to umocnienia podejścia do planowania i realizacji działań **prorozwojowych** w duchu zasady partnerstwa i współpracy. Natomiast w ramach podstawowych działań samorządów na poziomie lokalnym istotna jest **identyfikacja priorytetów rozwojowych** oraz przygotowanie zintegrowanych strategii rozwoju ponadlokalnego.

⁵⁰ Pełen wykaz przedsięwzięć flagowych przypisanych dla poszczególnych OSI wraz z określeniem poziomu ich realizacji zawiera zał. nr I

Ryc. 15 Zasięg terytorialny MOF ośrodków subregionalnych

- **Biała Podlaska**
 - ośrodek rdzeniowy – miasto Biała Podlaska
 - strefa zewnętrzna – gmina wiejska Biała Podlaska
- **Chełm**
 - ośrodek rdzeniowy – miasto Chełm
 - strefa zewnętrzna – gminy wiejskie Chełm i Kamień
- **Puławy**
 - ośrodek rdzeniowy – miasto Puławy
 - strefa zewnętrzna – gmina miejsko-wiejska Kazimierz Dolny, gminy wiejskie Końskowola, Puławy Janowiec, Żyrzyn
- **Zamość**
 - ośrodek rdzeniowy – miasto Zamość
 - strefa zewnętrzna – gmina wiejska Zamość.

Do monitorowania MOF ośrodków subregionalnych wybrane zostały wskaźniki, które pozwalają na ocenę zjawisk i procesów właściwych dla MOF, tj. związanych z koncentracją ludności i zainwestowania, a także aspektów dotyczących rozwijania usług publicznych o znaczeniu ponadlokalnym, w tym przede wszystkim w zakresie edukacji ponadpodstawowej i opieki zdrowotnej.

Ze względu na dużą liczbę wykorzystanych w analizie wskaźników, a także potrzebę **czytelnego przedstawienia informacji**, zestaw wszystkich wskaźników został podzielony i przyporządkowany do przyjętych obszarów badawczych, tj. odpowiednio dla:

- potencjału społecznego w tabeli 6,
- wzmacnianie funkcji w zakresie usług ponadpodstawowych w tabeli 7,
- potencjału gospodarczego w tabeli 8,
- potencjał do zarządzania rozwojem w tabeli 9.

Potencjał społeczny

Stan rozwoju potencjału społecznego MOF ośrodków subregionalnych określają wskaźniki kształtowania funkcji MOF jako stref **koncentracji ludności i zainwestowania**.

Tabela 6 Wskaźniki monitorowania stanu MOF ośrodków subregionalnych – potencjał społeczny

Lp.	Nazwa wskaźnika	MOF	Wartość dla MOF w latach					Trend w analizowanym okresie
			2018	2019	2020	2021	2022	
1	Udział liczby ludności zamieszkującej MOF w ogólnej liczbie mieszkańców województwa [%]	Biała Podlaska	3,38	3,39	3,42	3,44	3,46	↗
		Chełm	3,85	3,84	3,83	3,82	3,82	↘
		Puławy	4,04	4,03	4,01	4,00	4,00	↘
		Zamość	4,10	4,10	4,08	4,08	4,08	↘

2	Liczba ludności [os.]	Biała Podlaska	71 686	71 593	70 532	70 225	70 056	↘
		Chełm	81 609	81 122	78 775	77 951	77 306	↘
		Puławy	85 529	85 090	82 595	81 649	81 085	↘
		Zamość	86 943	86 592	83 963	83 288	82 717	↘
3	Udział ludności w wieku powyżej 65 lat w ogólnej liczbie mieszkańców [%]	Biała Podlaska	19,60	20,27	21,18	21,66	22,27	↗
		Chełm	19,44	20,08	20,98	21,43	21,99	↗
		Puławy	29,65	30,29	30,97	30,97	31,42	↗
		Zamość	26,08	27,04	28,04	28,70	29,41	↗
4	Liczba mieszkań [szt.]	Biała Podlaska	27 617	27 960	28 640	29 058	29 561	↗
		Chełm	31 794	32 001	32 216	32 310	32 568	↗
		Puławy	33 374	33 525	33 919	34 068	34 368	↗
		Zamość	31 630	31 978	32 352	32 621	33 162	↗
↗ kierunek trendu zgodny z założonym w SRWL					↘ kierunek trendu niezgodny z założonym w SRWL			

Źródło: Oprac. własne DSiR na podstawie GUS BDL, 2023

⇒ W okresie objętym badaniem zaznacza się **trend odpływu ludności** oraz **starzenie się** społeczeństwa we wszystkich **MOF subregionalnych**, przy czym natężenie negatywnych **tendencji w procesach demograficznych** jest tutaj większe niż obserwowane ogólnie w województwie. Od 2018 roku:

- poszczególne MOF **utraciły średnio ok. 5% swego potencjału** (tj. średnio ok. 4,3 tys. mieszkańców), gdy w regionie spadek ten wynosił nieco ponad 4%,
 - najmniejszy spadek liczby ludności odnotowano w MOF Białej Podlaskiej (spadek o 2%, tj. o 1,6 tys. mieszkańców),
- **udział mieszkańców MOF ośrodków subregionalnych w liczbie mieszkańców regionu** utrzymuje stałą tendencję malejącą.
 - jedynie w MOF Białej Podlaskiej odnotowano niewielką tendencję wzrostową,
- **udział seniorów** w ogólnej liczbie mieszkańców zwiększa się średnio o ok. 2,6%,
 - największy przyrost odnotowano w MOF Zamościa – 3,3%,
 - najmniejszy w MOF Puław – 1,8%.

⇒ MOF subregionalne były obszarami relatywnie dużej dynamiki inwestycyjnej w sektorze **budownictwa mieszkaniowego**. W latach 2018-2022:

- w większości MOF zaznacza się wzrost liczby mieszkań średnio o 4%, w porównaniu do dynamiki w regionie na poziomie 2,5%.
 - **największy wzrost** wystąpił w MOF Białej Podlaskiej – 6,6%, tj. wzrost o ok. 1950 mieszkań,
 - **najmniejszy przyrost** odnotowano w MOF Chełma – 2,4, tj. wzrost o ok 800 mieszkań.

- na obszarach MOF nastąpił wzrost liczby mieszkań przypadający na 1 tys. mieszkańców (średnio z 382 na 417).
 - we wszystkich MOF **wzrost** był **porównywalny** i wynosił ok. 34%.

Wzmacnianie funkcji w zakresie usług ponadpodstawowych

W ramach priorytetów rozwoju MOF subregionalnych, SRWL 2030 wskazuje rozwijanie usług publicznych o znaczeniu ponadlokalnym, w tym przede wszystkim w zakresie edukacji ponadpodstawowej i opieki zdrowotnej, a także branż obejmujących działalność związaną z kulturą, rozrywką, rekreacją i usługami gastronomicznymi oraz opieką zdrowotną i opieką społeczną.

Tabela 7 Wskaźniki monitorowania stanu MOF ośrodków subregionalnych – wzmacnianie funkcji w zakresie usług ponadpodstawowych

Lp.	Nazwa wskaźnika	MOF	Wartość dla MOF w latach					Trend w analizowanym okresie
			2018	2019	2020	2021	2022	
1	Liczba uczniów szkół średnich [os.]*	Biała Podlaska	2 915	3 339	3 256	3 208	bd	↘
		Chełm	2 878	3 372	3 204	3 030	bd	↘
		Puławy	2 747	3 564	3 556	3 515	bd	↘
		Zamość	4 479	5 336	5 113	5 019	bd	↘
2	Liczba łóżek w szpitalach [szt.]	Biała Podlaska	630	604	610	617	586	↘
		Chełm	572	532	512	506	448	↘
		Puławy	556	431	669	501	476	↘
		Zamość	802	721	744	726	726	↘
3	Liczba podmiotów gospodarki narodowej w sekcji I na 1 tys. mieszkańców [szt.]**	Biała Podlaska	2,02	1,99	2,08	2,35	2,43	↗
		Chełm	1,98	1,99	2,14	2,29	2,25	↗
		Puławy	4,14	4,21	4,38	4,57	4,62	↗
		Zamość	3,71	3,75	4,18	4,32	4,44	↗
4	Liczba podmiotów gospodarki narodowej w sekcji Q na 1 tys. mieszkańców [szt.]***	Biała Podlaska	7,79	7,87	8,54	8,99	9,18	↗
		Chełm	5,57	5,55	5,85	6,03	6,30	↗
		Puławy	5,86	5,75	6,11	6,44	6,62	↗
		Zamość	9,05	8,98	9,54	9,98	10,40	↗
5	Liczba podmiotów gospodarki narodowej w	Biała Podlaska	1,87	1,94	2,04	2,06	2,21	↗
		Chełm	1,52	1,53	1,65	1,72	1,76	↗

sekcji R na 1 tys. mieszkańców [szt.]****	Puławy	2,13	2,19	2,35	2,47	2,39	→
	Zamość	2,38	2,44	2,58	2,71	2,65	↗
→ kierunek trendu zgodny z założonym w SRWL				↗ kierunek trendu niezgodny z założonym w SRWL			

Źródło: Oprac. własne DSiR na podstawie GUS BDL, 2023

* – szkoły ogólnokształcące, zawodowe i branżowe

**I – działalność związana z zakwaterowaniem i usługami gastronomicznymi

***Q – opieka zdrowotna i pomoc społeczna

****R – działalność związana z kulturą, rozrywką i rekreacją

⇒ W sferze **edukacji ponadpodstawowej** zauważa się wyraźny wpływ przeprowadzonej w 2017 roku reformy systemu oświaty⁵¹, a także rozkład historycznych niżów demograficznych:

- w latach 2018-2019 **wzrost liczby** uczniów **szkół średnich** kształtował się na poziomie ok. 16%,
- począwszy od roku 2019 odnotowuje się spadki, średnio o 5% w ciągu roku,
 - największy spadek wystąpił w MOF Chełma - 10%, tj. o 342 uczniów,
 - najmniejszy w MOF Puławy 1,3%, tj. o 49 uczniów.

⇒ Lata 2018-2022 są okresem utrzymania znaczącej roli MOF subregionalnych w kształtowaniu **dostępności usług systemu opieki zdrowotnej**, którą w 2022 r. zapewniał **ok. 21% udział miejsc w szpitalach** położonych w MOF subregionalnych w ogólnej liczbie miejsc na terenie województwa, przy czym:

- w porównaniu z 2018 r., we wszystkich MOF odnotowuje się zmniejszanie **liczby łóżek w szpitalach**⁵²:
 - największy spadek wystąpił w MOF Chełma (o 124 łóżka, czyli 21% zasobu),
 - najmniejszy w MOF Białej Podlaskiej (o 44 łóżka, czyli 6% zasobu).

⇒ W odniesieniu do branż charakterystycznych dla **funkcji subregionalnych**, w latach 2018-2022 zaobserwowano:

- stały **wzrost liczby podmiotów** branż związanych z **opieką zdrowotną i pomocą społeczną** (sekcja Q), która w analizowanym okresie zwiększyła się średnio o 10%
 - największy przyrost odnotowano w MOF Białej Podlaskiej – 15%,
- **rozwój branż** związanych z usługami czasu wolnego (sekcje I, R), w tym przede wszystkim w:

⁵¹ Reforma systemu oświaty w 2017 r. spowodowała dołączenie dodatkowego rocznika z likwidowanych gimnazjów

⁵² Zmiany wskaźnika łóżek w szpitalach są konsekwencją wielu czynników, które wpływają na funkcjonowanie jednostek ochrony zdrowia. W tym kontekście można wymienić:

- czynnik normatywny – zgodnie z Rozporządzeniem Ministra Zdrowia, od 1 stycznia 2019 r. obowiązują nowe, zaostrzone normy dotyczące liczby pielęgniarek na poszczególnych oddziałach. W związku z tym, ze względu na ograniczenia kadrowe nastąpiła likwidacja łóżek, dla których nie można było zagwarantować opieki pielęgniarskiej,
- czynnik demograficzny - występujące powszechnie procesy demograficzne skutkują zmniejszeniem się ogólnej liczby mieszkańców oraz zmianą struktury wiekowej ludności. Obserwowany ubytek liczby dzieci i młodzieży oraz zwiększenie udziału ludzi starszych staje się naturalną przyczyną likwidacji łóżek na oddziałach dziecięcych,
- czynnik zachorowalności – wskazuje na nieuzasadnione utrzymywanie łóżek na oddziałach zajmujących się leczeniem chorób, które coraz rzadziej pojawiają się w naszym społeczeństwie (w tym przypadku nie wiem czy dobrym przykładem mogą być oddziały pulmonologiczne?),
- czynnik ekonomiczny – związany z funkcjonowaniem szpitala i wywołujący potrzebę likwidacji oddziałów „nierentownych”. W przypadku Chełma zwraca uwagę zaprzestanie działalności Ado-Med. Kliniki),
- czynnik kadrowy – wynikający z ograniczonej ilości specjalistów w danej dziedzinie, co w konsekwencji skutkuje brakiem możliwości zapewnienia opieki na określonych oddziałach.

- o MOF Zamościa, w którym znacząca liczba dotychczas funkcjonujących tego typu podmiotów zwiększyła się o 56.

Potencjał gospodarczy

Potencjał gospodarczy MOF subregionalnych definiują, podobnie jak w przypadku LOM, wskaźniki rozwoju przedsiębiorczości, a także dane dotyczące znaczenia obszaru dla kształtowania ponadlokalnych rynków pracy.

Tabela 8 Wskaźniki monitorowania stanu MOF ośrodków subregionalnych – potencjał gospodarczy

Lp.	Nazwa wskaźnika	MOF	Wartość dla MOF w latach					Trend w analizowanym okresie
			2018	2019	2020	2021	2022	
1	Liczba pracujących na 1 tys. ludności [os.]	Biała Podlaska	236	246	243	248	bd	↗
		Chełm	199	199	203	201	bd	→
		Puławy	240	244	244	248	bd	↗
		Zamość	232	237	237	239	bd	→
2	Liczba podmiotów gospodarki narodowej wpisanych do rejestru REGON na 1 tys. mieszkańców [szt.]	Biała Podlaska	102	103	109	114	122	↗
		Chełm	88	90	95	97	100	↗
		Puławy	91	92	98	102	104	↗
		Zamość	110	111	118	122	124	↗
3	Nowe i rozbudowane budynki niemieszkalne oddane do użytkowania [szt.]	Biała Podlaska	46	48	53	30	54	↗
		Chełm	55	44	47	36	33	↘
		Puławy	48	53	65	40	65	↗
		Zamość	33	34	20	37	29	→
kierunek trendu zgodny z założonym w SRWL			kierunek trendu niezgodny z założonym w SRWL					

Źródło: Oprac. własne DSiR na podstawie GUS BDL, 2023

- ⇒ Na **wyraźne krystalizowanie się** przestrzeni gospodarczej w MOF subregionalnych wskazuje⁵³:
- 17% udział **podmiotów gospodarczych** zarejestrowanych w MOF w ogólnej liczbie podmiotów województwa,
 - 18% udział **pracujących** w MOF w ogólnej liczbie podmiotów województwa.
- ⇒ W latach 2018-2021:

⁵³ Dane dot. podmiotów gospodarczych za rok 2022, dane dot. liczby pracujących za rok 2021

- w odniesieniu do **wszystkich MOF** wskaźnik pracujących na 1 tys. ludności systematycznie wzrasta:
 - **największy** wzrost w MOF Białej Podlaskiej (o 5%),
 - **najmniejszy** w MOF Chełma (ok. 1%).
 - udział pracujących na obszarze MOF ośrodka subregionalnego w liczbie pracujących w regionie zawierał się w przedziale od 3,9% (MOF Chełma) do 5% (MOF Puław).
- ⇒ We wszystkich MOF **wskaźnik przedsiębiorczości**⁵⁴ rósł systematycznie, co było efektem zarówno zwiększającej się liczby podmiotów (średnio o 13-15%) jak i spadku liczby ludności,
- **najwyższą dynamikę przyrostu** liczby podmiotów odnotowano w MOF Białej Podlaskiej, gdzie wartość wskaźnika kształtowała się na poziomie 16%.
- ⇒ Podobnie jak LOM, MOF subregionalne są obszarami znaczącej dynamiki procesów inwestycyjnych, związanych z prowadzeniem działalności gospodarczej i świadczeniem usług,
- w **budownictwie niemieszkaniowym**⁵⁵ corocznie oddawano do użytku ok. 40 nowych budynków, a w zależności od okresu kilka budynków podlegało rozbudowie.

Potencjał JST do zarządzania rozwojem

 Potencjał do zarządzania rozwojem związany z możliwościami finansowymi JST w obrębie MOF subregionalnych, a także skutecznością wykorzystywania narzędzi do zarządzania przestrzenią, cechuje się podobnymi prawidłowościami jak w przypadku LOM, jednak skala obserwowanych procesów jest relatywnie mniejsza.

Tabela 9 Wskaźniki monitorowania stanu MOF ośrodków subregionalnych – potencjał JST do zarządzania rozwojem

Lp.	Nazwa wskaźnika	MOF	Wartość dla MOF w latach					Trend w analizowanym okresie
			2018	2019	2020	2021	2022	
1	Wartość dochodów własnych gmin na 1 mieszkańca [zł]	Biała Podlaska	1 700,7	1 943,5	2 119,2	2 170,0	2 342,3	↗
		Chełm	1 609,4	1 778,6	2 039,1	2 143,5	2 502,2	↗
		Puławy	1 858,6	2 155,1	2 472,9	2 446,8	2 924,4	↗
		Zamość	1 951,9	2 200,9	2 407,5	2 728,5	2 809,0	↗
2	Udział powierzchni objętej obowiązującymi miejscowymi planami	Biała Podlaska	67,9	67,9	73,7	73,7	73,7	↗
		Chełm	100	100	100	100	100	→
		Puławy	93,5	93,5	93,5	94,9	94,9	↗

⁵⁴ Liczba podmiotów gospodarki narodowej wpisanych do rejestru REGON na 1 tys. mieszkańców

⁵⁵ Budynek, który więcej niż w połowie zajęty jest na cele niemieszkalne (np. zajęty jest przez szkołę, biuro, sklep, magazyn, przychodnię lekarską) i w którym znajduje się również co najmniej jedno mieszkanie – definicja Główny Urząd Statystyczny

zagospodarowania przestrzennego [%]	Zamość	54,9	54,9	54,9	54,9	54,9	→
→ kierunek trendu zgodny z założonym w SRWL			→ kierunek trendu niezgodny z założonym w SRWL				

Źródło: Oprac. własne DSiR na podstawie GUS BDL, 2023

- ⇒ W latach 2018-2022 **sytuację finansową** gmin położonych w MOF subregionalnych kształtowało:
- relatywnie szybkie tempo **wzrostu dochodów**, przy równoczesnym utrzymaniu wzrostowej tendencji dochodów własnych,
 - zwraca uwagę wyraźne uzależnienie budżetów gmin od środków zewnętrznych,
 - **zwiększenie o ok. 32% dochodów własnych** przypadających na **1 mieszkańca**, przy czym:
 - największy przyrost odnotowano w MOF Puław, tj. o 36%,
 - najmniejszy w MOF Białej Podlaskiej, tj. o 27%,
 - osiągnięcie w 2022 r. udziału dochodów własnych w dochodach ogółem, średnio dla wszystkich MOF, na poziomie ok. 36%,
 - wyjątek stanowi MOF Puław, gdzie udział dochodów własnych w dochodach ogółem wyniósł ok. 45%.
- ⇒ **Zróżnicowanie** w zakresie **zarządzania przestrzenią** poszczególnych MOF subregionalnych charakteryzuje:
- **największy** udział powierzchni objętej obowiązującymi mpzp w MOF Chełma, gdzie cały obszar podlega regulacjom wynikającym z mpzp,
 - **najniższy** udział odnotowano w MOF Zamościa – 54,9%.
- ⇒ **Zaangażowanie w planowanie działań w układzie** MOF subregionalnych wyraża się inicjatywą opracowania wspólnej strategii rozwoju ponadlokalnego⁵⁶ lub terytorialnego⁵⁷. W tym zakresie:
- **wszystkie MOF** subregionalne realizują współpracę na podstawie przygotowanych **strategii**, które jednocześnie uprawniają do ubiegania się o wsparcie regionalne przewidziane w ramach instrumentu **Zintegrowanych Inwestycji Terytorialnych**.

⁵⁶ Na mocy Art.10g. ust.1. ustawy z dn. 8 marca 1990r. o samorządzie gminnym „Gminy sąsiadujące, powiązane ze sobą funkcjonalnie, mogą opracować strategię rozwoju ponadlokalnego będącą wspólną strategią rozwoju tych gmin w zakresie ich terytorium”. Tym samym strategia tego typu jest wyrazem długofalowego zarządzania w całym MOF

⁵⁷ Zgodnie z przepisami ustawy z dnia 28 kwietnia 2022 r. o zasadach realizacji zadań finansowanych ze środków europejskich w perspektywie finansowej 2021–2027 strategia terytorialna jest dokumentem uprawniającym do pozyskania środków na realizację projektów w ramach instrumentów terytorialnych (Zintegrowane Inwestycje Terytorialne, Inny Instrument Terytorialny) zaplanowanych w programach w aktualnej perspektywie finansowej

Ryc. 16 Dokumenty strategiczne przygotowane dla MOF ośrodków subregionalnych

STRATEGIA ROZWOJU PONADLOKALNEGO	STRATEGIA TERYTORIALNA
<ul style="list-style-type: none">• Zintegrowana Strategia Rozwoju MOF Biała Podlaska 2020-2030• Strategia Rozwoju Ponadlokalnego Chełmskiego Obszaru Funkcjonalnego do roku 2030• Strategii Rozwoju Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Miasta Puław na lata 2021-2030	<ul style="list-style-type: none">• Strategia Zintegrowanych Inwestycji Terytorialnych MOF Zamościa na lata 2022-2027

Źródło: Oprac. własne DSiR, 2023

Równoważenie rozwoju w obrębie MOF

W odniesieniu do aspektów równoważenia rozwoju w obrębie MOF subregionalnych obserwuje się wyraźną koncentrację wszelkich procesów rozwojowych w rdzeniach MOF.

W latach 2018-2022 na terenie MOF subregionalnych zachodziły systematyczne zmiany świadczące o **dyfuzji procesów rozwojowych**.

⇒ Podobnie jak w LOM, wyraźne **zmiany liczby ludności** potwierdzają obserwowany od lat trend przenoszenia się mieszkańców z miast na pobliskie obszary wiejskie:

- **ludność rdzenia** we wszystkich MOF **zmniejszyła się** średnio o ok. 7,3%, co oznacza, że w każdym z miast subregionalnych ubyło średnio 4,3 tys. mieszkańców,
 - w rdzeniu MOF Białej Podlaskiej odnotowano najmniejszy ubytek populacji (ludność zmniejszyła się o 4,5%, tj. o ok. 2,6 tys. mieszkańców),
- **w strefach zewnętrznych MOF** przybyło średnio ok. 3,8% populacji, co oznacza że liczba mieszkańców zwiększyła się średnio o ok. 677 mieszkańców,
 - najwięcej osób przybyło w strefie zewnętrznej MOF Białej Podlaskiej (954 mieszkańców, czyli 6,5%),
 - strefa zewnętrzna MOF Puław jako jedyna zanotowała ubytek liczby mieszkańców o 1067 osób, czyli 2,8% populacji,
- zaistniałe procesy spowodowały, że **udział ludności rdzenia w ogólnej liczbie ludności** we wszystkich MOF zmniejszył się średnio z 71,51% do 69,77%,
 - najniższym udziałem ludności rdzenia charakteryzował się MOF Puław (wskaźnik ten zmniejszył się z 55,85% do 54,75%).

⇒ W odróżnieniu od LOM, w MOF subregionalnych obserwuje się relatywnie mniejsze różnice w dynamice rozwoju rdzeni oraz stref zewnętrznych obszarów funkcjonalnych:

- **liczba firm** zarejestrowanych w rejestrze REGON **zwiększyła się** zarówno w rdzeniach jak i strefach zewnętrznych,

- **największa koncentracja firm** miała miejsce w Białej Podlaskiej, gdzie niemal 83% podmiotów z terenu całego MOF zlokalizowanych było w części rdzeniowej,
 - mniejsza koncentracja podmiotów odnotowana została w Chełmie i Zamościu (odpowiednio 78,5% oraz 76,2%),
 - najmniejszą koncentracją charakteryzuje się rdzeń MOF Puław (60,8%),
 - **współczynnik aktywności gospodarczej** mierzony liczbą przedsiębiorstw na 1 tys. mieszkańców w 2022 r. pozostaje wyraźnie **wyższy w rdzeniach** niż w strefach zewnętrznych MOF o ok 1/3,
 - **różnica** pomiędzy wielkością współczynnika **aktywności gospodarczej** dla miast-rdzeni oraz gmin stref zewnętrznych:
 - uległa zmniejszeniu w MOF Zamościa oraz Chełma,
 - zwiększyła się wyraźnie w przypadku MOF Białej Podlaskiej,
 - w MOF Puław pozostaje na zbliżonym poziomie,
 - w odniesieniu do stref zewnętrznych, pozytywnie w tym zakresie wyróżnia się gmina Kazimierz Dolny, w której notowana wielkość wskaźnika, tj. 130,2 jest porównywalna z poziomem wskaźników charakteryzujących ośrodku rdzeniowe,
 - **udział miast-rdzeni w liczbie pracujących w poszczególnych MOF** w 2022 r. zawierał się w przedziale między 81% (Biała Podlaska) a 87,4% (Zamość),
 - w stosunku do 2018 r. największy efekt wyrównawczy był obserwowany w MOF Białej Podlaskiej, natomiast w MOF Zamość umocniła się dominująca pozycja miasta.
- ⇒ **Dynamikę** w relacji „**rdzeń-strefa zewnętrzna MOF**” można zaobserwować w odniesieniu do wielkości **dochodów własnych gmin**:
- w 2018 r. **udział dochodów własnych miast-rdzeni w sumie dochodów własnych gmin** poszczególnych MOF wynosił od 71,8% dla Puław do 87,5% dla Białej Podlaskiej. Do 2022 r. udziały te ulegały zmniejszeniu:
 - najbardziej w przypadku MOF Puław (gdzie udział miasta-rdzenia spadł o 11,2 p. proc.),
 - najmniej w przypadku MOF Zamościa (spadek o 2,6 p. proc);
 - wskaźnik **dochodów własnych na 1 mieszkańca był wyższy w rdzeniach**, choć w każdym z MOF **różnica ta ulegała zmniejszeniu**. W 2022 r.:
 - **największe różnice** dotyczyły MOF Zamościa (gdzie dochody własne per cap. w gminie Zamość stanowiły 59% wartości dla miasta Zamość),
 - **najmniejsze w MOF** Chełma oraz Puław (gdzie uśredniona wartość wskaźnika gmin strefy zewnętrznej stanowiła 79% wartości dla miast-rdzeni).

Realizacja inicjatyw wzmacniających potencjał rozwojowy MOF

Na intensyfikację powiązań gospodarczych i społecznych w ramach MOF subregionalnych miały wpływ realizowane przedsięwzięcia flagowe:

⇒ w zakresie **inwestycji transportowych**:

- **modernizacja linii kolejowej nr 7** na terenie MOF Puław oraz oddziaływującej na MOF Chełma,
- **rozbudowa lotniska w Mokrem** na terenie MOF Zamościa,
- **inwestycje na LHS** w obrębie MOF Zamościa,
- uzgodnienia zakresu inwestycji na drodze wojewódzkiej nr 811, na odcinku pomiędzy węzłem Cicibór na A2, a drogą krajową DK2, w obrębie MOF Białej Podlaskiej.

⇒ w zakresie rozwoju wielofunkcyjnego:

- opracowanie koncepcji **Wiślanej Trasy Rowerowej**, będącej podstawą prowadzenia prac nad realizacją ponadregionalnego szlaku istotnego dla rozwoju funkcji turystycznej w MOF Puław,
- **utworzenie punktu profilaktyki i terapii FAS/FASD**, wzmacniającego funkcję ochrony zdrowia MOF Chełma,
- **powołanie Akademii Zamojskiej**, istotnej dla kształtowania funkcji edukacyjnych MOF Zamościa.

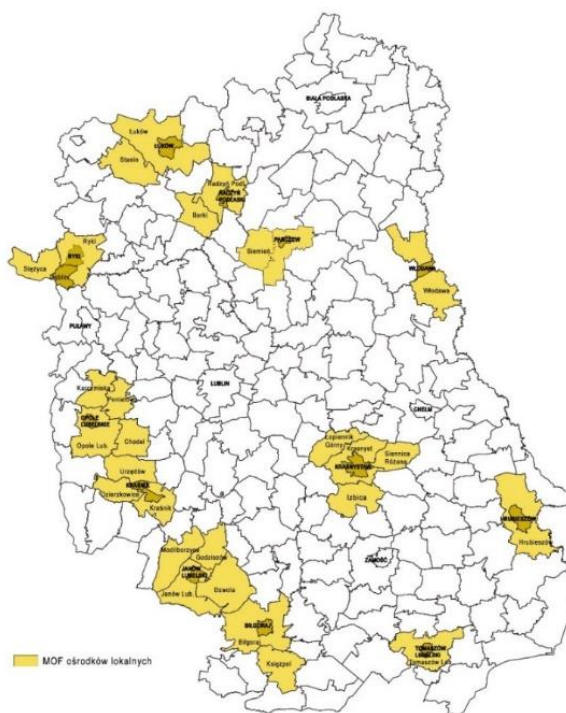
2.1.3. MOF ośrodków lokalnych

Dla MOF ośrodków lokalnych, SRWL 2030 wskazuje działania ukierunkowane na **wzmacnianie powiązań funkcjonalnych ośrodków rdzeniowych z otoczeniem**, a także rozwój bazy i infrastruktury służącej poprawie dostępu do usług podstawowych. Podobnie jak w przypadku MOF subregionalnych zadaniem samorządów lokalnych jest partnerskie planowanie rozwoju w ramach zintegrowanych strategii rozwoju ponadlokalnego.

Ryc. 17 Zasięg terytorialny MOF ośrodków lokalnych

- **Biłgoraj**
 - ośrodek rdzeniowy – miasto Biłgoraj
 - strefa zewnętrzna – gminy wiejskie Biłgoraj, Księżpol
- **Hrubieszów**
 - ośrodek rdzeniowy – miasto Hrubieszów
 - strefa zewnętrzna – gmina wiejska Hrubieszów
- **Janów Lubelski**
 - ośrodek rdzeniowy – część miejska gminy Janów Lubelski
 - strefa zewnętrzna – część wiejska gminy Janów Lubelski, gmina miejsko-wiejska Modliborzycze, gminy wiejskie Dzwola, Godziszów
- **Krasnystaw**
 - ośrodek rdzeniowy – miasto Krasnystaw

- strefa zewnętrzna – gmina miejsko-wiejska Izbica, gminy wiejskie Krasnystaw, Siennica Różana, Łopiennik Górny,
- **Kraśnik**
 - ośrodek rdzeniowy – miasto Kraśnik
 - strefa zewnętrzna – gmina miejsko-wiejska Urzędów, gminy wiejskie Kraśnik, Dzierzkowice
- **Łuków**
 - ośrodek rdzeniowy – miasto Łuków
 - strefa zewnętrzna – gminy wiejskie Łuków, Stanin
- **Opole Lubelskie**
 - ośrodek rdzeniowy – część miejska gminy Opole Lubelskie
 - strefa zewnętrzna – część wiejska gminy Opole Lubelskie, gmina miejsko-wiejska Poniatowa, gminy wiejskie Chodel, Karczmiska
- **Parczew**
 - ośrodek rdzeniowy – część miejska gminy Parczew
 - strefa zewnętrzna – część wiejska gminy Parczew, gmina wiejska Siemień
- **Radzyń Podlaski**
 - ośrodek rdzeniowy – miasto Radzyń Podlaski
 - strefa zewnętrzna – gminy wiejskie Radzyń Podlaski, Borki
- **Ryki**
 - ośrodek rdzeniowy – część miejska gminy Ryki oraz miasto Dęblin strefa zewnętrzna – część wiejska gminy Ryki, gmina wiejska Stężycza
- **Tomaszów Lubelski**
 - ośrodek rdzeniowy – miasto Tomaszów Lubelski
 - strefa zewnętrzna – gmina wiejska Tomaszów Lubelski
- **Włodawa**
 - ośrodek rdzeniowy – miasto Włodawa
 - strefa zewnętrzna – gmina wiejska Włodawa

Do monitorowania MOF ośrodków lokalnych wybrane zostały wskaźniki, które pozwalają na ocenę zjawisk i procesów właściwych dla MOF, tj. związanych z koncentracją ludności i zainwestowania, kształtowania lokalnych rynków pracy, a także aspektów dotyczących rozwijania usług publicznych o znaczeniu lokalnym, w tym przede wszystkim w zakresie edukacji i opieki zdrowotnej.

Ze względu na dużą liczbę wykorzystanych w analizie wskaźników, a także potrzebę czytelnego przedstawienia informacji, zestaw wszystkich wskaźników został podzielony i przyporządkowany do przyjętych obszarów badawczych, tj. odpowiednio dla:

- potencjału społecznego w tabeli 10,
- wzmacnianie funkcji w zakresie usług podstawowych w tabeli 11,
- potencjału gospodarczego w tabeli 12,
- potencjał do zarządzania rozwojem w tabeli 13.

Potencjał społeczny

Stan rozwoju potencjału społecznego MOF ośrodków lokalnych określają wskaźniki kształtowania funkcji MOF jako stref **koncentracji ludności i zainwestowania**.

Tabela 10 Wskaźniki monitorowania stan rozwoju MOF ośrodków lokalnych – potencjał społeczny

Lp.	Nazwa wskaźnika	MOF	Wartość dla MOF w latach					Trend w analizowanym okresie
			2018	2019	2020	2021	2022	
1	Udział liczby ludności zamieszkującej MOF w ogólnej liczbie mieszkańców województwa [%]	Biłgoraj	2,20	2,21	2,24	2,24	2,24	↗
		Hrubieszów	1,31	1,30	1,28	1,27	1,26	↘
		Janów Lubelski	1,66	1,65	1,64	1,63	1,63	↘
		Krasnystaw	2,06	2,05	2,03	2,02	2,02	↘
		Kraśnik	2,64	2,63	2,60	2,59	2,58	↘
		Łuków	2,74	2,74	2,70	2,72	2,73	→
		Opole Lubelskie	2,07	2,06	2,05	2,05	2,04	↘
		Parczew	0,90	0,90	0,90	0,90	0,90	→
		Radzyń Podlaski	1,41	1,41	1,39	1,39	1,39	↘
		Ryki	1,97	1,97	1,91	1,90	1,90	↘
		Tomaszów Lubelski	1,44	1,44	1,45	1,44	1,44	→
Włodawa	0,91	0,91	0,89	0,89	0,89	↘		
2	Liczba ludności [os.]	Biłgoraj	46 650	46 572	46 009	45 620	45 344	↘
		Hrubieszów	27 768	27 508	26 402	25 933	25 422	↘
		Janów Lubelski	35 111	34 873	33 707	33 288	32 921	↘
		Krasnystaw	43 701	43 286	41 787	41 263	40 861	↘
		Kraśnik	55 854	55 409	53 432	52 772	52 198	↘
		Łuków	57 924	57 687	55 614	55 416	55 180	↘
		Opole Lubelskie	43 739	43 392	42 130	41 693	41 308	↘
		Parczew	19 057	18 961	18 587	18 318	18 165	↘

		Radzyń Podlaski	29 852	29 731	28 689	28 336	28 158	↘
		Ryki	41 697	41 584	39 346	38 793	38 414	↘
		Tomaszów Lubelski	30 591	30 393	29 754	29 346	29 170	↘
		Włodawa	19 279	19 155	18 313	18 117	18 004	↘
3	Udział ludności w wieku powyżej 65 lat w ogólnej liczbie mieszkańców [%]	Biłgoraj	16,25	16,98	17,85	18,22	19,10	↗
		Hrubieszów	18,44	19,30	20,29	20,82	21,67	↗
		Janów Lubelski	14,53	14,91	15,79	16,10	16,55	↗
		Krasnystaw	19,90	20,51	22,02	22,53	23,29	↗
		Kraśnik	19,69	20,39	21,57	22,15	22,94	↗
		Łuków	15,64	16,27	17,33	17,72	18,29	↗
		Opole Lubelskie	18,34	18,97	19,81	20,20	20,82	↗
		Parczew	18,49	18,93	19,35	19,90	20,72	↗
		Radzyń Podlaski	16,17	16,80	17,90	18,36	19,23	↗
		Ryki	18,62	19,39	20,87	21,55	22,34	↗
		Tomaszów Lubelski	17,63	18,37	18,96	19,28	20,03	↗
		Włodawa	18,17	19,12	20,44	21,12	21,89	↗
4	Liczba mieszkań [szt.]	Biłgoraj	14 765	15 002	15 235	15 419	15 553	↗
		Hrubieszów	10 007	10 038	9 976	9 992	10 010	→
		Janów Lubelski	8 332	8 398	8 297	8 322	8 378	↗
		Krasnystaw	16 411	16 453	15 941	15 983	16 036	→
		Kraśnik	19 221	19 286	19 182	19 290	19 393	↗
		Łuków	18 465	18 640	19 080	19 259	19 478	↗
		Opole Lubelskie	14 974	15 030	15 017	15 058	15 123	↗
		Parczew	7 177	7 202	7 131	7 159	7 233	↗

	Radzyń Podlaski	10 163	10 206	10 166	10 325	10 503	↗
	Ryki	15 690	15 730	15 451	15 476	15 550	→
	Tomaszów Lubelski	10 445	10 497	10 560	10 577	10 657	↗
	Włodawa	6 980	7 027	7 052	7 074	7 100	↗
↗ kierunek trendu zgodny z założonym w SRWL				→ kierunek trendu niezgodny z założonym w SRWL			

Źródło: Oprac. własne DSiR na podstawie GUS BDL, 2023

⇒ W latach 2018-2022 procesy demograficzne w MOF lokalnych charakteryzuje spadek liczby ludności oraz starzenie się społeczeństwa:

- we wszystkich MOF **ubyło średnio ok. 5,9% potencjału ludzkiego** (łącznie ponad 26 tys. mieszkańców, średnio ponad 2 tys. mieszkańców na MOF), gdy w regionie spadek ten wynosił ponad 4%,
 - największy procentowo ubytek ludności wystąpił w MOF Hrubieszowa - spadek o 8,4% (tj. o 2,3 tys. mieszkańców) oraz MOF Ryk - 8% (tj. spadek o 3,3 tys. mieszkańców),
 - najmniejszy w MOF Biłgoraja - spadek o 2,8% (tj. o 1,3 tys. mieszkańców),
- **udział seniorów** w ogólnej liczbie mieszkańców w 2022 r. stanowił średnio ok. 20%. Od 2018 r. wskaźnik ten we wszystkich MOF zwiększa się i wzrósł średnio o ok. 3 p. proc.,
 - największy wzrost wystąpił w MOF Włodawy i Ryk - wzrost o 3,7 p. proc.
 - najmniejszy przyrost odnotowano w MOF Janowa Lubelskiego - o 2 p. proc.

⇒ MOF lokalne były obszarami, w których dynamika inwestycyjna w sektorze **budownictwa mieszkaniowego** była wyraźnie skorelowana z wielkością ośrodka rdzeniowego i poziomem wykształcenia lokalnego rynku pracy. W latach 2018-2022:

- zaznacza się **wzrost liczby mieszkań** średnio o 2%, w porównaniu do przybliżonej dynamiki w regionie na poziomie 2,5%, przy czym:
 - największy przyrost mieszkań wystąpił w MOF Biłgoraja i Łukowa – wzrost o 5% (wzrost o 788 mieszkań w MOF Biłgoraja i wzrost o 1013 mieszkań w MOF Łukowa),
 - spadek odnotowano w MOF Hrubieszowa, Krasnegostawu i Ryk.
- nastąpił wzrost **liczby mieszkań przypadających na 1 tys. mieszkańców** (średnio z 341 na 367),
 - największy przyrost wartości wskaźnika zanotowano w MOF Łukowa (z 319 na 353),
 - najmniejszy w MOF Krasnegostawu (z 375 na 392), gdzie wielkość dotychczasowej bazy mieszkaniowej była na relatywnie wysokim poziomie.

Wzmacnianie funkcji w zakresie usług podstawowych

W ramach priorytetów rozwoju MOF lokalnych, SRWL 2030 wskazuje rozwijanie usług publicznych o znaczeniu podstawowym, obejmujących przede wszystkim szkolnictwo i opiekę zdrowotną, a także podobnie jak w MOF subregionalnych (jednak w mniejszej skali) branż obejmujących działalność związaną z kulturą, rozrywką, rekreacją i usługami gastronomicznymi oraz opieką zdrowotną i opieką społeczną.

Tabela 11 Wskaźniki monitorowania stan rozwoju MOF ośrodków lokalnych – wzmacnianie funkcji w zakresie usług podstawowych

Lp.	Nazwa wskaźnika	MOF	Wartość dla MOF w latach					Trend w analizowanym okresie
			2018	2019	2020	2021	2022	
1	Liczba uczniów szkół średnich [os.]*	Biłgoraj	3460	4463	4341	3884	bd	↘
		Hrubieszów	1455	1881	1788	1721	bd	↘
		Janów Lubelski	1328	1743	1684	1668	bd	↘
		Krasnystaw	1269	1398	1581	1587	bd	↗
		Kraśnik	2528	3274	3157	3133	bd	↘
		Łuków	3162	4111	4100	4064	bd	↘
		Opole Lubelskie	891	1057	994	1018	bd	→
		Parczew	654	792	776	787	bd	→
		Radzyń Podlaski	1648	2238	2235	2215	bd	↘
		Ryki	2018	2625	2594	2509	bd	↘
		Tomaszów Lubelski	1 939	2 569	2 489	2 378	bd	↘
Włodawa	945	1 237	1 191	1 156	bd	↘		
2	Liczba łóżek w szpitalach [szt.]	Biłgoraj	321	261	261	261	261	→
		Hrubieszów	349	323	340	320	271	↘
		Janów Lubelski	277	250	250	250	251	↘
		Krasnystaw	265	239	227	222	222	↘
		Kraśnik	321	260	255	252	261	↘
		Łuków	519	472	457	347	445	↘
		Opole Lubelskie	262	233	133	233	262	→
		Parczew	224	216	216	216	243	↗
		Radzyń Podlaski	297	264	264	256	256	↘

		Ryki	87	80	93	118	114	↗
		Tomaszów Lubelski	447	460	472	554	542	↗
		Włodawa	263	228	268	239	227	↘
3	Liczba podmiotów gospodarki narodowej w sekcji I na 1 tys. mieszkańców [szt.]**	Biłgoraj	2,27	2,36	2,57	2,61	2,80	↗
		Hrubieszów	2,59	2,54	2,76	3,08	2,99	↗
		Janów Lubelski	2,76	2,78	3,06	3,18	3,28	↗
		Krasnystaw	1,74	1,71	1,72	1,89	1,71	→
		Kraśnik	1,72	1,59	1,74	1,88	1,95	↗
		Łuków	1,99	2,08	2,37	2,72	2,86	↗
		Opole Lubelskie	1,78	1,77	1,90	2,11	2,08	↗
		Parczew	2,15	2,11	2,42	2,89	2,70	↗
		Radzyń Podlaski	1,57	1,68	1,81	2,05	2,13	↗
		Ryki	1,10	1,20	1,30	1,50	1,60	↗
		Tomaszów Lubelski	3,56	3,63	3,73	4,28	4,28	↗
		Włodawa	5,34	5,55	6,28	6,69	6,9	↗
		4	Liczba podmiotów gospodarki narodowej w sekcji Q na 1 tys. mieszkańców [szt.]***	Biłgoraj	5,42	5,84	6,17	6,73
Hrubieszów	4,83			5,56	5,91	5,98	6,33	↗
Janów Lubelski	4,76			4,93	5,52	5,77	6,08	↗
Krasnystaw	4,37			4,50	4,74	4,75	4,70	↗
Kraśnik	5,14			5,11	5,56	5,76	5,86	↗
Łuków	5,16			5,36	5,79	6,12	6,42	↗
Opole Lubelskie	4,02			4,19	4,63	4,89	5,11	↗
Parczew	5,98			6,28	6,35	6,50	6,50	↗
Radzyń Podlaski	6,40			6,46	7,32	7,76	7,78	↗
Ryki	4,58			4,62	5,34	5,67	5,70	↗

		Tomaszów Lubelski	10,72	10,82	11,29	11,31	11,14	↗
		Włodawa	5,76	5,79	5,95	6,13	6,23	↗
5	Liczba podmiotów gospodarki narodowej w sekcji R na 1 tys. mieszkańców [szt.]****	Biłgoraj	1,71	1,80	1,96	1,99	2,16	↗
		Hrubieszów	1,44	1,35	1,52	1,35	1,49	→
		Janów Lubelski	1,62	1,63	1,84	1,77	1,73	→
		Krasnystaw	1,67	1,73	1,84	1,94	1,98	↗
		Kraśnik	1,52	1,68	1,76	1,71	1,76	↗
		Łuków	1,74	1,75	1,96	2,00	1,98	↗
		Opole Lubelskie	1,62	1,73	1,92	1,87	1,94	↗
		Parczew	1,68	1,74	1,72	1,75	1,82	↗
		Radzyń Podlaski	2,04	1,78	1,85	1,84	1,78	↘
		Ryki	1,46	1,27	1,35	1,34	1,30	↘
		Tomaszów Lubelski	2,35	2,57	2,69	2,93	2,91	↗
		Włodawa	1,71	1,83	2,18	2,48	2,44	↗
					→ kierunek trendu zgodny z założonym w SRWL			↘ kierunek trendu niezgodny z założonym w SRWL

* – szkoły ogólnokształcące, zawodowe i branżowe

**I – działalność związana z zakwaterowaniem i usługami gastronomicznymi

***Q – opieka zdrowotna i pomoc społeczna

****R – działalność związana z kulturą, rozrywką i rekreacją

Źródło: Oprac. własne DSiR na podstawie GUS BDL, 2023

⇒ Miasta powiatowe pełnią istotną rolę w zakresie edukacji, zapewniając dostęp do szkół ponadpodstawowych. Po skokowym wzroście liczby uczniów **w szkołach średnich** w roku 2019⁵⁸ zauważalny jest stały trend spadkowy, dotyczący niemal wszystkich MOF:

- od 2019 r. we każdym z MOF ubyło średnio ok. 133 uczniów,
 - najwięcej uczniów ubyło w MOF Biłgoraj – ok. 580 uczniów, i był to również największy spadek w ujęciu procentowym (13%),
 - najbardziej stabilną liczbę uczniów miał Parczew (spadek o 5 uczniów),
 - wyjątkiem jest MOF Krasnegostawu, gdzie liczba uczniów wzrosła o 318,
- w 2021 r. we wszystkich MOF najwięcej uczniów odnotowano w **szkołach ogólnokształcących oraz zawodowych** (ok. **88%**), natomiast uczniowie **szkół branżowych** stanowią ok. **12%**.

⁵⁸ efekt reformy edukacyjnej, na mocy której do szkół średnich dołączono jeden rocznik z wygaszanych gimnazjów

⇒ Lata 2018-2022 są okresem utrzymania znaczącej roli MOF lokalnych w kształtowaniu **dostępności podstawowych usług systemu opieki zdrowotnej**, którą w 2022 r zapewniał **ok. 32% udział miejsc w szpitalach** położonych w MOF lokalnych w ogólnej liczbie miejsc na terenie województwa, przy czym:

- Kształtowanie dostępności usług zdrowotnych charakteryzuje się dużym zróżnicowaniem w poszczególnych MOF lokalnych:
 - największy spadek o ok. **70 łóżek w szpitalach** odnotowano w MOF Hrubieszowa oraz Łukowa,
 - **wzrost liczba łóżek** w MOF Parczewa, Ryk oraz Tomaszowa Lubelskiego, w którym liczba łóżek zwiększyła się o 95.

⇒ W odniesieniu do branż charakterystycznych dla funkcji lokalnych, w latach 2018-2022 zaobserwowano:

- stały **wzrost liczba podmiotów** branż związanych z **opieką zdrowotną i pomocą społeczną** (sekcja Q), która w analizowanym okresie zwiększyła się średnio o 11%
 - największy przyrost odnotowano w MOF Biłgoraja – 20,5%,
 - nieznaczny spadek wystąpił w MOF Tomaszowa Lubelskiego (o niespełna 1%), przy czym ilość podmiotów (325) nadal sytuuje go na drugim miejscu wśród MOF ośrodków lokalnych (za MOF Łukowa)
- rozwój branż związanych z usługami czasu wolnego (sekcje I, R), w tym przede wszystkim w:
 - MOF Krasnegostawu, w którym liczba dotychczas funkcjonujących tego typu podmiotów zwiększyła się o 30%.

Potencjał gospodarczy

Potencjał gospodarczy MOF lokalnych definiują, podobnie jak w przypadku MOF subregionalnych, wskaźniki rozwoju przedsiębiorczości, a także dane dotyczące znaczenia obszaru dla kształtowania lokalnych rynków pracy.

Tabela 12 Wskaźniki monitorowania stan MOF ośrodków lokalnych – potencjał gospodarczy

Lp.	Nazwa wskaźnika	MOF	Wartość dla MOF w latach					Trend w analizowanym okresie
			2018	2019	2020	2021	2022	
1	Liczba pracujących na 1 tys. ludności [os.]	Biłgoraj	225	227	226	230	bd	↗
		Hrubieszów	164	164	165	174	bd	↗
		Janów Lubelski	144	151	146	144	bd	→
		Krasnystaw	175	175	172	174	bd	→
		Kraśnik	194	192	188	190	bd	↘
		Łuków	213	230	240	251	bd	↗
		Opole Lubelskie	138	141	143	149	bd	↗
		Parczew	191	195	199	202	bd	↗

		Radzyń Podlaski	219	214	225	224	bd	↗
		Ryki	196	198	206	220	bd	↗
		Tomaszów Lubelski	211	226	222	240	bd	↗
		Włodawa	191	170	178	187	bd	→
2	Liczba podmiotów gospodarki narodowej wpisanych do rejestru REGON na 1 tys. mieszkańców [szt.]	Biłgoraj	99	102	109	114	118	↗
		Hrubieszów	92	93	101	104	106	↗
		Janów Lubelski	82	84	90	93	97	↗
		Krasnystaw	67	68	72	75	77	↗
		Kraśnik	77	78	84	88	91	↗
		Łuków	95	97	105	109	113	↗
		Opole Lubelskie	73	76	82	86	88	↗
		Parczew	80	83	87	91	93	↗
		Radzyń Podlaski	80	82	88	93	96	↗
		Ryki	77	79	86	88	89	↗
		Tomaszów Lubelski	122	124	130	135	138	↗
		Włodawa	87	89	95	98	100	↗
3	Nowe i rozbudowane budynki niemieszkalne oddane do użytkowania [szt.]	Biłgoraj	43	45	42	33	43	→
		Hrubieszów	36	25	15	20	16	↘
		Janów Lubelski	22	26	22	21	27	→
		Krasnystaw	28	28	32	32	30	↗
		Kraśnik	36	26	30	42	50	↗
		Łuków	50	75	59	83	81	↗
		Opole Lubelskie	58	54	49	80	56	→
		Parczew	17	17	25	18	14	↘
		Radzyń Podlaski	14	36	35	32	25	↘
		Ryki	30	20	37	38	31	→

		Tomaszów Lubelski	20	26	15	17	30	→
		Włodawa	19	30	32	22	14	→
→ kierunek trendu zgodny z założonym w SRWL			→ kierunek trendu niezgodny z założonym w SRWL					

Źródło: Oprac. własne DSiR na podstawie GUS BDL, 2023

⇒ MOF ośrodków lokalnych, które w 2022 r. zamieszkiwało 20,1% mieszkańców województwa, skupiały:

- 20,7% **podmiotów zarejestrowanych** w regionie,
- 21,5% **wszystkich pracujących** w obszarze województwa.

⇒ W większości MOF **wskaźnik pracujących** na 1 tys. ludności systematycznie wzrasta,

- średni wzrost we wszystkich MOF wyniósł ok. 5%, przy czym:
 - największy **wzrost** odnotowano w MOF Łukowa (o 18%), MOF Tomaszowa Lubelskiego (o 14%) oraz MOF Ryk (o 13%),
 - dwuprocentowy **spadek** w stosunku do roku 2018 wystąpił w MOF Kraśnika oraz Włodawy.

⇒ We wszystkich MOF **wskaźnik przedsiębiorczości**⁵⁹ rósł systematycznie:

- średnio o 20% we wszystkich MOF, natomiast:
 - największy wzrost, o 22% odnotowano w MOF Opola Lubelskiego,
 - najmniejszy w MOF Tomaszowa Lubelskiego (13%).
- przy czym, pomimo wskazanej powyżej dynamiki, liczba podmiotów gospodarczych w poszczególnych MOF w 2022 roku kształtuje się:
 - od 88 na 1. tys. mieszkańców w MOF Opola Lubelskiego,
 - do 138 na 1. tys. mieszkańców w MOF Tomaszowa Lubelskiego.

⇒ W odniesieniu do MOF lokalnych, dynamika procesów inwestycyjnych, związanych z prowadzeniem działalności gospodarczej i świadczeniem usług, jest relatywnie niska:

- w **budownictwie niemieszkaniowym** corocznie oddawano do użytku średnio ok. 31 nowych budynków, a ok. 4 podlegało rozbudowie,
 - największą dynamikę wzrostu (o 62%) oraz liczebność budynków niemieszkalnych nowych oraz rozbudowanych odnotowano w MOF Łukowa (w 2022 r. było to odpowiednio 68 i 13 budynków),
 - najmniejsza dynamika charakteryzuje MOF Hrubieszowa, gdzie corocznie realizuje się coraz mniej inwestycji.

Potencjał JST do zarządzania rozwojem

W odróżnieniu od MOF subregionalnych, potencjał do zarządzania rozwojem związany z możliwościami finansowymi JST w obrębie MOF lokalnych charakteryzują wyraźne pozytywne zmiany, natomiast skuteczność wykorzystywania narzędzi do zarządzania przestrzenią, pozostaje na relatywnie niskim poziomie.

⁵⁹ Liczba podmiotów gospodarki narodowej wpisanych do rejestru REGON na 1 tys. mieszkańców

Tabela 13 Wskaźniki monitorowania stan MOF ośrodków lokalnych – potencjał JST do zarządzania rozwojem

Lp.	Nazwa wskaźnika	MOF	Wartość dla MOF w latach					Trend w analizowanym okresie
			2018	2019	2020	2021	2022	
1	Wartość dochodów własnych gmin na 1 mieszkańca [zł]	Biłgoraj	1524,3	1736,4	2102,4	1961,2	2427,6	↗
		Hrubieszów	1507,1	1701,6	1883,3	1830,6	2153,1	↗
		Janów Lubelski	1296,7	1327,2	1966,5	1707,2	2210,0	↗
		Krasnystaw	1 460,3	1 683,5	1 769,6	2 005,1	2 352,3	↗
		Kraśnik	1 462,0	1 506,8	1 768,3	1 882,5	2 182,7	↗
		Łuków	1606,3	1680,1	1972,7	2115,8	2261,9	↗
		Opole Lubelskie	1202,1	1517,9	1974,8	1635,9	2042,0	↗
		Parczew	1414,2	1581,5	1708,3	2077,3	2296,3	↗
		Radzyń Podlaski	1520,2	1744,6	1883,5	1884,3	2393,3	↗
		Ryki	1777,9	1969,0	2485,0	2411,6	2784,4	↗
		Tomaszów Lubelski	1669,7	1823,1	2253,4	2279,3	2595,7	↗
		Włodawa	1720,5	1998,8	2155,7	2464,3	2698,9	↗
2	Udział powierzchni objętej obowiązującymi miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego [%]	Biłgoraj	80,43	81,17	81,19	81,19	81,41	↗
		Hrubieszów	94	96	96	96	96	→
		Janów Lubelski	44,13	44,13	44,13	44,25	44,49	→
		Krasnystaw	60,59	60,59	60,76	60,76	51	↘
		Kraśnik	100,2	100,2	90,2	90,2	91,1	↘
		Łuków	72,3	72,3	72,3	72,3	72,3	→
		Opole Lubelskie	76,6	76,6	76,6	76,6	76,6	→
		Parczew	96,84	98,12	99,83	99,83	99,83	→
		Radzyń Podlaski	11,4	11,6	11,6	11,6	11,8	→
		Ryki	58,94	58,94	58,94	58,94	58,94	→

	Tomaszów Lubelski	6,04	6,59	6,73	7,28	7,36	↗
	Włodawa	7,87	7,87	7,87	7,87	7,88	→
↗ kierunek trendu zgodny z założonym w SRWL				→ kierunek trendu niezgodny z założonym w SRWL			

Źródło: Oprac. własne DSiR na podstawie GUS BDL, 2023

- ⇒ W latach 2018-2022 sytuację finansową gmin położonych w MOF lokalnych kształtowało:
- szybkie tempo **wzrostu dochodów**, przy równoczesnym utrzymaniu wzrostowej tendencji dochodów własnych,
 - **zwiększenie o ok. 38% dochodów własnych** przypadających na **1 mieszkańca**, przy czym:
 - największy przyrost odnotowano w MOF Kraśnika, gdzie wartość uległa podwojeniu,
 - najmniejszy w MOF Łukowa i Hrubieszowa, tj. odpowiednio na poziomie 41% i 43%,
 - osiągnięcie w 2022 r. udziału dochodów własnych w dochodach ogółem, średnio dla wszystkich MOF, na poziomie ok. 38%, przy czym:
 - najniższy, 32% udział odnotowano w MOF Opola Lubelskiego,
 - najwyższy, 45% udział w MOF Ryk.
- ⇒ Różnicowanie w zakresie **zarządzania przestrzenią** poszczególnych MOF subregionalnych charakteryzuje:
- największy udział powierzchni objętej obowiązującymi mpzp w MOF Biłgoraja, Hrubieszowa, Kraśnika i Parczewa (objęcie planem wynosiło od 80-100% powierzchni),
 - najniższy udział odnotowano w MOF Radzyna Podlaskiego, Tomaszowa Lubelskiego i Włodawy (objęcie MPZP na poziomie 8-11% powierzchni).
- ⇒ **Zaangażowanie w planowanie działań w układzie** MOF lokalnych wyrażają inicjatywy współpracy w ramach sporządzania strategii rozwoju ponadlokalnego lub terytorialnego. W tym zakresie:
- na 12 MOF lokalnych obecnie przygotowano jedynie 8 tego typu dokumentów, które uprawniają do ubiegania się o wsparcie regionalne przewidziane w ramach instrumentu **Zintegrowanych Inwestycji Terytorialnych**.

Ryc. 18 Dokumenty strategiczne przygotowane dla MOF ośrodków lokalnych

STRATEGIA ROZWOJU PONADLOKALNEGO	STRATEGIA TERYTORIALNA
<ul style="list-style-type: none"> •Hrubieszowskiego Obszaru Funkcjonalnego na lata 2021-2030 •Gmin: Dzwola, Godziszów, Janów Lubelskie i Modliborzyc •Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Łukowa na lata 2021-2030 •Miejskiego Ośrodka Funkcjonalnego Włodawa na lata 2021-2030 	<ul style="list-style-type: none"> •Strategia ZIT Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Biłgoraja na lata 2021-2027 •Strategia ZIT Partnerstwa Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Krasnegostawu •Strategia ZIT Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Kraśnika do 2030 roku •Strategia ZIT Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Tomaszowa Lubelskiego na lata 2021-2027

Źródło: Oprac. własne DSiR, 2023

Równoważenie rozwoju wewnątrz MOF

W odniesieniu do aspektów równoważenia rozwoju w obrębie MOF lokalnych, zmiany rozwojowe w latach 2018-2022, ukierunkowane na wzmocnienie dyfuzji zachodzących procesów przedstawiają się następująco:

⇒ W zakresie **zjawisk demograficznych**:

- **ludność rdzeni** we wszystkich MOF **zmniejszyła się** o ok. 4-9% populacji dla poszczególnych obszarów, co oznacza że ubyło średnio 1,6 tys. mieszkańców w każdym z MOF,
- podobnie w **strefach zewnętrznych MOF**, populacja zmniejszyła się od 2 do 8%, co oznacza że w każdym z obszarów ubyło średnio 623 mieszkańców,
- **udział ludności zamieszkującej rdzenie w ogólnej liczbie ludności MOF** zmniejszył się z 51,5% do 50,7%, przy czym:
 - największa zmiana dotyczyła MOF Łukowa (-4%),
 - najmniejsza MOF Krasnegostawu (-0,2%),
 - jedynie miasto Parczew zwiększyło swój udział w relacji do całego MOF (o 1,4%),
- **Stopień koncentracji** liczby mieszkańców w rdzeniach jest zróżnicowany,
 - najniższy udział mają miasta w gminach miejsko-wiejskich, które tworzą MOF z trzema innymi gminami (Opole Lubelskie – 19,2% mieszkańców MOF, Janów Lubelski – 33,5% mieszkańców MOF),
 - najwyższe miasta powiatowe w MOF złożonych z dwóch gmin (Włodawa – 68% mieszkańców MOF, Hrubieszów – 63,7% mieszkańców MOF).

⇒ W zakresie **potencjału gospodarczego**:

- **liczba firm** zarejestrowanych w rejestrze REGON zwiększyła się zarówno w rdzeniach jak i w strefach zewnętrznych, przy czym:
 - generalnie to **rdzenie koncentrują działalność gospodarczą**, jednak skala tej koncentracji jest różna: od 28,4% w Opolu Lubelskim do 76,4% w Hrubieszowie,
 - dekoncentracja działalności gospodarczej charakteryzuje MOF Kraśnika, gdzie rdzeń zmniejszył swój udział o 6,5%, oraz MOF Łukowa (zmniejszenie udziału miasta o 5,9%),
 - w przypadku 8 MOF przyrost liczby firm w bezpośrednim otoczeniu rdzenia⁶⁰ przewyższa przyrost liczby firm w samym rdzeniu MOF,
- **współczynnik aktywności gospodarczej** mierzony liczbą przedsiębiorstw na 1 tys. mieszkańców w 2022 r. pozostaje wyższy w rdzeniach niż w strefach zewnętrznych,
 - w połowie MOF (Biłgoraja, Hrubieszowa, Janowa Lubelskiego, Łukowa, Parczewa, Tomaszowa Lubelskiego) różnica była znacząca (średnio ok. 41%),

⁶⁰ Gminy wiejskie sąsiadujące z rdzeniem bądź obszary wiejskie w przypadku, gdy rdzeniem jest miasto w gminie miejsko-wiejskiej

- pomimo tego obserwuje się wyższą dynamikę wzrostu wskaźnika w gminach stref zewnętrznych, co wskazuje na **ogólny trend zmniejszania różnicy w relacji rdzeń-strefa zewnętrzna**,
- **udział liczbie pracujących w rdzeniach MOF** w stosunku do ogółu pracujących na terenie obszarów funkcjonalnych zmniejszył się z 79,2% do 77,8%, co wynika ze:
 - zmniejszenia o ok. 700 osób liczby pracujących na terenie rdzeni,
 - zwiększenia o ok. 1,3 tys. pracujących w strefach zewnętrznych,
 - największy „**efekt wyrównawczy**” zaobserwowano w MOF Łukowa, gdzie dużemu wzrostowi liczby pracujących w mieście (369 osób) towarzyszył niemal trzykrotnie wyższy wzrost w strefie zewnętrznej (1 188 osób).

⇒ Różnicowania w zakresie potencjału finansowego przedstawiają się następująco:

- w 2018 r. **udział rdzeni⁶¹ w sumie dochodów** MOF ośrodków lokalnych wynosił 60,5%, a w 2022 spadł do 55%. W zależności od wielkości MOF udział ten zawierał się w przedziale:
 - od 36% w przypadku Opola Lubelskiego,
 - do 85% dla Ryk i Dębina,
 - największe zmiany „spłaszczające” różnice w relacji „gmina rdzenia – gminy strefy zewnętrznej” zaszły w MOF Włodawy, Opola Lubelskiego, Kraśnika i Łukowa,
- wskaźnik **dochodów własnych na 1 mieszkańca** stref zewnętrznych stanowił w 2018 r. 65% jego wartości dla rdzeni, ale w 2022 r. było to już 82%,
 - gminy stref zewnętrznych miały generalnie niższe wartości tego wskaźnika w stosunku do gmin rdzeni, jednak dzięki wysokiej dynamice wzrostu różnice te ulegają znaczącemu zmniejszaniu,
 - wyższą wartość dochodów własnych per capita w strefach zewnętrznych w relacji do obszarów rdzeniowych zarejestrowano:
 - w MOF Opola Lubelskiego, przy czym Opole Lubelskie miało wartość tego wskaźnika najniższą wśród wszystkich gmin rdzeni,
 - w MOF Ryk, Włodawy oraz Krasnegostawu, gdzie gminy wiejskie (Stężycza, Włodawa, Krasnystaw), uzyskały wyższą wartość wskaźnika niż miasta rdzeniowe.

Realizacja inicjatyw wzmacniających potencjał rozwojowy MOF

Największe znaczenie dla wzmacniania potencjału rozwojowego MOF lokalnych miały przedsięwzięcia flagowe z zakresu **inwestycji transportowych**, w tym przede wszystkim:

- modernizacja dróg wojewódzkich na terenie MOF Biłgoraja, a także realizacja obwodnic Dębina oraz Kraśnika,
- przebudowa linii kolejowej 68 oraz budowa nowego dworca w MOF Kraśnika

⁶¹ Ze względu na dostępność danych do wyliczenia udziału rdzeni w przypadku gmin miejsko-wiejskich przyjęto dochody całej gminy (brak możliwości wyłączenia jedynie obszaru miejskiego)

- przygotowanie koncepcji Programowo-Przestrzennej Lubelskiej Kolei Metropolitalnej, która pozytywnie oddziałuje na kształtowanie powiązań komunikacyjnych MOF Kraśnika, Biłgoraja i Parczewa.

⇒ Podstawowymi aspektami wpływającymi na wielkość wskaźników charakteryzujących zjawiska i procesy poszczególnych MOF są:

- **wyraźne różnice w przestrzennej rozległości MOF** - im więcej gmin obejmuje strefa zewnętrzna (z reguły są to gminy wiejskie), tym generalnie **niższe** są wskaźniki dotyczące **aktywności** gospodarczej czy stopnia koncentracji funkcji w rdzeniu MOF. Z tego względu większe znaczenie dla wnioskowania ma skala zachodzących zmian niż sama wartość wskaźnika,
- **skala negatywnych zjawisk demograficznych**, która wyraźnie oddziałuje na wartość wskaźników względnych, tj. per capita lub w przeliczeniu na 1 tys. mieszkańców. W takich sytuacjach, spadek liczby ludności sztucznie wywołuje pozytywne, dodatnie wartości znacznej części mierników np. liczba pracujących.

⇒ Zachodzące zjawiska społeczno-gospodarcze potwierdzają założenia wymiaru terytorialnego SRWL 2030. W latach 2018-2022 na terenach MOF:

- następuje **powolny trend koncentracji mieszkańców województwa**:
 - **udział ludności wszystkich MOF w liczbie mieszkańców regionu zwiększył się** z 65,8% do 66,7%,
 - ogólny **trend spadku liczby ludności** w regionie, na terenie MOF charakteryzuje się **mniejszą intensywnością**. Od 2018 r. liczba mieszkańców w miejskich obszarach funkcjonalnych spadła o niespełna 44 tys. osób (3,2%),
 - relatywnie stabilna sytuacja demograficzna charakteryzuje LOM, MOF Białej Podlaskiej oraz MOF Biłgoraja, natomiast w najtrudniejszej sytuacji demograficznej znajduje się MOF Hrubieszowa i Ryk,
- następuje wyraźna **koncentracja regionalnego potencjału gospodarczego**, gdzie:
 - w 2022 r. **skupionych było 76,6% wszystkich podmiotów** zarejestrowanych na terenie województwa lubelskiego, z czego największą dynamikę koncentracji cechuje LOM oraz MOF Białej Podlaskiej, Biłgoraja i Opola Lubelskiego,
 - obserwuje się największą aktywność gospodarczą wyrażoną **liczbą firm przypadających na 1 tys. mieszkańców**, przy czym największe wartości wskaźnika charakteryzują odpowiednio MOF Białej Podlaskiej, Biłgoraja, LOM i MOF Łukowa,
 - **zwiększeniu aktywności gospodarczej** towarzyszy wzrost aktywności na rynku pracy mierzony liczbą pracujących w przeliczeniu na 1 tys. mieszkańców,
- **poprawę potencjału do zarządzania rozwojem** charakteryzują:
 - generalne, pozytywne zmiany sytuacji finansowej MOF,
 - **zróźnicowanie zdolności** do świadomego kształtowania zagospodarowania, które skorelowane jest z typem MOF. Największy udział pokrycia planami miejscowymi obszarów gmin charakteryzuje MOF ośrodków subregionalnych i LOM, natomiast relatywnie niższe wskaźniki charakteryzują MOF ośrodków lokalnych.

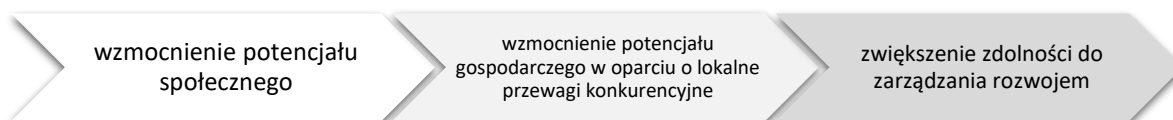
2.2.Subregionalne Obszary Strategicznej Interwencji

Wewnątrzregionalnie identyfikowane podobieństwa i różnice w zakresie cech środowiskowych, występowania zasobów, a także historycznie uwarunkowanych funkcji gospodarczych, stanowią podstawę, przyjętego w SRWL 2030 założenia terytorialnego kierunkowania działań i wielopoziomowego zarządzania rozwojem. W związku z tym w ramach Strategii określone zostały OSI subregionalne, dla których wskazane zostały:

- **priorytety rozwoju**, określające wiodącą funkcję, w ramach której dany obszar wykazuje przewagi konkurencyjne w stosunku do pozostałej części województwa i której podporządkowuje się zakres przewidzianej interwencji,
- **tematyczne obszary wsparcia**, w ramach których wskazano kierunki działań, które w największym stopniu będą służyły wykorzystaniu wewnętrznych potencjałów do generowania rozwoju,
- **ponadlokalne układy współpracy**, stanowiące rekomendację do kreowania współpracy partnerskiej.

W związku z tym, wśród **oczekiwanych efektów** interwencji w ramach OSI subregionalnych zakłada się:

Do monitorowania OSI subregionalnych wybrane zostały wskaźniki, które pozwalają na ocenę zjawisk i procesów obejmujących:

- stan potencjału społecznego,
- potencjał gospodarczy, w tym przede wszystkim w aspekcie sektorów reprezentatywnych dla przyjętego priorytetu rozwoju,
- potencjał do zarządzania rozwojem.

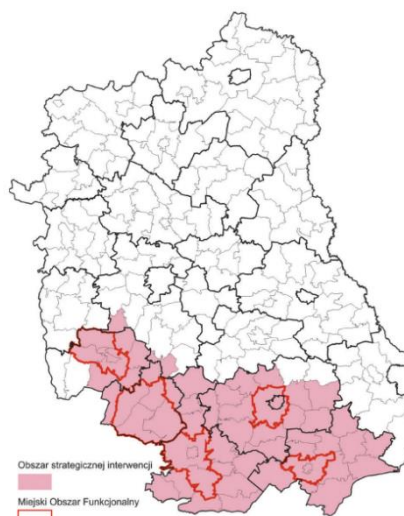
2.2.1. OSI Roztocze

OSI Roztocze obejmuje obszar **58 gmin**, których powierzchnia stanowi 26% powierzchni województwa lubelskiego. Na terenie tym wyznaczonych zostało **5 miejskich obszarów funkcjonalnych**: ośrodka subregionalnego (Zamościa) oraz ośrodków lokalnych (Biłgoraja, Janowa Lubelskiego, Kraśnika i Tomaszowa Lubelskiego).

Spośród gmin tworzących OSI Roztocze 50 zakwalifikowano do krajowego OSI Obszary zagrożone trwałą marginalizacją, a 4 miasta zakwalifikowano jako miasta średnie tracące funkcje społeczno-gospodarcze.

Priorytetem rozwoju dla OSI Roztocze jest **społeczno-gospodarcze wykorzystanie zasobów środowiska przyrodniczego i kulturowego Rزتocza i Puszczy Solskiej**.

Ryc. 19 Zasięg terytorialny OSI Roztocze

Oznacza to skupienie się na rozwoju funkcji turystycznej oraz działalnościach powiązanych z gospodarką drzewną.

Do monitorowania OSI Roztocze wybrane zostały wskaźniki zawarte w tabeli 14.

Tabela 14 Wskaźniki monitorowania stan OSI Roztocze

Lp.	Nazwa wskaźnika	Wartość dla OSI w latach					Trend w analizowanym okresie
		2018	2019	2020	2021	2022	
1	Liczba ludności [os.]	473 342	469 896	455 257	450 065	445 975	↘
2	Udział ludności w wieku powyżej 65 lat w ogólnej liczbie mieszkańców [%]	18,17	18,74	19,70	20,11	20,81	↗
3	Liczba pracujących na 1 tys. ludności [os.]	149,46	152,62	152,25	147,86 ¹	bd	→
4	Liczba podmiotów gospodarki narodowej wpisanych do rejestru REGON na 1 tys. mieszkańców [szt.]	80,84	83,51	89,74	93,66	96,99	↗
5	Udział podmiotów gospodarki narodowej w sekcji I* w ogólnej liczbie podmiotów w REGON [%]	2,91	2,86	2,93	3,02	3,03	↗
6	Udział podmiotów gospodarki narodowej w sekcji R** w ogólnej liczbie podmiotów w REGON [%]	2,03	2,04	2,02	2,01	1,96	↘
7	Udział podmiotów gospodarki narodowej w działach A.02, C.16 i C.31 ****w ogólnej liczbie podmiotów w REGON [%]	3,62	3,57	3,52	3,51	3,48	↘
8	Wartość dochodów własnych na 1 mieszkańca [zł]	1816,5	2045,5	2286,4	2369,6	2807,4	↗
↗ kierunek trendu zgodny z założonym w SRWL			↘ kierunek trendu niezgodny z założonym w SRWL				

¹ Wskaźnik zaniżony ze względu na brak publikacji w GUS danych dla gmin Krasnobród i Zwierzyniec.

*I - Działalność związana z zakwaterowaniem i usługami gastronomicznymi;

**R - Działalność związana z kulturą, rozrywką i rekreacją

***Q - Opieka zdrowotna i pomoc społeczna

****A.02 – Leśnictwo i pozyskiwanie drewna; C.16 - Produkcja wyrobów z drewna oraz korka, z wyłączeniem mebli; produkcja wyrobów ze słomy i materiałów używanych do wyplatania; C.31 – Produkcja mebli

Źródło: Oprac. własne DSiR na podstawie GUS BDL, 2023 r.

Potencjał społeczny

⇒ Aktualny potencjał społeczny Roztocza związany jest z powolnym wieloletnim procesem wyludniania się terenu. W okresie 2018-2022:

- **liczba mieszkańców spadła o 5,8%**, czyli w tempie szybszym niż w województwie (4,4%), skutkiem czego:

- **udział mieszkańców OSI w liczbie mieszkańców regionu spadł** z 22,3% do 22%.
- **udział seniorów** w ogólnej liczbie mieszkańców utrzymuje się na poziomie średnim dla województwa,
 - zwiększa się różnica wartości wskaźnika starzenia społeczeństwa dla Roztocza i regionu, co oznacza szybsze tempo negatywnych zmian na obszarze OSI.

Potencjał gospodarczy

⇒ **Potencjał gospodarczy** Roztocza charakteryzuje:

- ok. 21% udział w ogólnej liczbie wszystkich **podmiotów gospodarczych** zarejestrowanych na terenie województwa w 2022 roku:
 - od 2018 roku zarejestrowano na terenie OSI **niemal 5 tys.** nowych firm, co pozwoliło na uzyskanie zbliżonej do średniej wojewódzkiej dynamiki **wzrostu**, tj. na poziomie 13%,
- **systematyczna** poprawa **wskaźnika przedsiębiorczości**, o czym świadczy wzrost liczby podmiotów na 1 tys. mieszkańców, odpowiednio z 80,8 w 2018 roku, do ok. 97 w 2022 roku,
- **spadek liczby pracujących** (z 70,7 tys. do 66,5 tys.), co przy zmniejszającej się liczbie ludności pozwoliło na utrzymanie na względnie podobnym poziomie wskaźnika „liczba pracujących na 1 tys. mieszkańców”.

⇒ W latach 2018-2022, w odniesieniu do branż związanych z przyjętymi dla OSI Roztocze **priorytetami rozwojowymi**, nastąpił:

- rozwój **sekcji** związanych z **usługami czasu wolnego** (sekcje I, R):
 - liczba firm **zwiększyła** się o 267 podmiotów (głównie za sprawą usług zakwaterowania i gastronomii),
 - firmy z Roztocza odpowiadały za 25% **przyrostu nowych działalności** w sekcjach I i R w całym regionie,
 - udział firm z sekcji I w ogólnej liczbie firm na Roztoczu wzrósł do ponad 3%,
- zmniejszenie znaczenia sekcji związanych z **sektorem drzewnym** (A.02, C.16 i C.31):
 - pomimo zwiększenia się liczby podmiotów w tym sektorze, ich udział w ogólnej liczbie wszystkich podmiotów zmniejszył się o 1,4 p. proc.

Potencjał JST do zarządzania rozwojem

⇒ W analizowanym okresie, **dochody gmin** wchodzących w skład OSI Roztocze rosły stabilnie i dotyczyło to zarówno dochodów ogółem jak i dochodów własnych:

- **dochody gmin w przeliczeniu na 1 mieszkańca** nadal pozostają **niższe** niż średnia w regionie,
 - dzięki zarejestrowanej wyższej niż średnia w regionie dynamice wzrostu wartości dochodów **różnica ta znacząco się zmniejszyła**,
- w stosunku do średniej w regionie **zwiększyła się wartość dochodów własnych per capita** gmin Roztocza i kształtowała się odpowiednio:

- w 2018 roku na poziomie 78% wartości dla regionu,
 - w 2022 roku na poziomie 85,5% wartości dla regionu,
 - możliwości finansowe samorządów Roztocza nadal pozostają wyraźnie **uzależnione** od **środków zewnętrznych** (subwencji i dotacji budżetu państwa oraz środków UE),
 - udział dochodów własnych w dochodach ogółem wahał się od 30,4% do 35%.
- ⇒ Gminy w OSI Roztocze wykazują **aktywność w nawiązywaniu współpracy ponadlokalnej o długofalowym charakterze**,
- na 58 gmin zaliczonych do OSI Roztocze 27 angażuje się we współpracę w układzie szerszych partnerstwach ponadlokalnych,
 - szczególną formą współpracy **w układzie ponadregionalnym** jest działające od 2020 r.⁶² **Stowarzyszenie Samorządów Euroregion Roztocze**, w skład którego wchodzi 59 JST, w tym: 54 samorzady z województwa lubelskiego, 5 z województwa podkarpackiego,
 - od 2021 r. wraz ze swoim odpowiednikiem po stronie ukraińskiej SSER tworzy międzynarodowe zrzeszenie społeczności lokalnej pod nazwą **Związek Transgraniczny Euroregion Roztocze**,
 - ważnym elementem wielopoziomowej współpracy jest proces przygotowywania ponadregionalnego **Programu Rozwoju Roztocze**,
 - program stanowi płaszczyznę budowania komplementarności działań realizowanych przez samorzady lokalne i przedsiębiorców, z przedsięwzięciami flagowymi określonymi w SRWL 2030.

Tabela 15 Zaangażowanie JST z OSI Roztocze w partnerstwa ponadlokalne

Partnerstwo	Skład		Rodzaj dokumentu
	Gminy z OSI Roztocze	Gminy z innych OSI	
Gminy Powiatu Biłgorajskiego dla rozwoju gospodarczego	Biłgoraj, Frampol, Księżpol, Tarnogród, Miasto Biłgoraj	-	strategia terytorialna
Partnerstwo z obszaru Skierbieszowskiego Parku Krajobrazowego	Miączyn, Sitno, Stary Zamość	Grabowiec, Krasnystaw, Kraśniczyn, Izbica, Skierbieszów	strategia terytorialna
Porozumienie Partnerskie Bystrzyca	Borzechów, Zakrzew	Bełżyce, Bychawa, Garbów, Głusk, Jabłonna, Jastków, Konopnica, Krzczonów, Niedzwica Duża, Niemce, Strzyżewice, Wojciechów, Wólka, Wysokie	strategia rozwoju ponadlokalnego
Razem dla Rozwoju	Dzierzkowice, Kraśnik, Trzydnik Duży, Urzędów, Wilkołaz, Zakrzówek, Miasto Kraśnik	Annopol, Gościeradów	strategia rozwoju ponadlokalnego

⁶² Data wpisu do Krajowego Rejestru Sądowego

Roztocze Środkowe	Bełżec, Krynice, Lubycza Królewska, Susiec, Tarnawatka, Tomaszów Lubelski, Miasto Tomaszów Lubelski	Horyniec-Zdrój, Narol	strategia terytorialna
Zielone Serce Roztocza	Józefów, Krasnobród, Susiec, Zwierzyniec	-	strategia rozwoju ponadlokalnego

Źródło: Oprac. własne DSiR, 2023

Realizacja inicjatyw wzmacniających potencjał rozwojowy OSI Roztocze

Największe znaczenie dla wzmacniania potencjału rozwojowego OSI Roztocze miały przedsięwzięcia flagowe ukierunkowane na:

- **rozwijanie i promowanie oferty turystycznej Roztocza,**
- **poprawę organizacji współpracy,** poprzez powołanie **Stowarzyszenia Samorządów Euroregion Roztocze**, zrzeszającego większość JST z obszaru OSI Roztocze oraz partnerów z województwa podkarpackiego,
- **zwiększenie dostępności transportowej:**
 - w ramach przedsięwzięcia **Sieć dróg krajowych**, inwestycji na drogach nr 19 (Via Carpatia), DK nr 74,
 - w ramach przedsięwzięcia Sieć dróg wojewódzkich, inwestycji na odcinkach dróg nr 858, 837, 863, 848, 833, 849, 853, 855, 842, 835.

2.2.2. OSI Powiśle

OSI Powiśle obejmuje obszar **22 gmin**, których powierzchnia stanowi 8,9% powierzchni województwa lubelskiego. Na terenie tym wyznaczone zostały **3 miejskie obszary funkcjonalne**: ośrodka subregionalnego (Puław) oraz ośrodków lokalnych (Opola Lubelskiego i Ryk).

Spośród gmin tworzących OSI Powiśle 8 zakwalifikowano do krajowego OSI Obszary zagrożone trwałą marginalizacją.

Priorytetem rozwoju dla OSI Powiśle jest **społeczno-gospodarcze wykorzystanie zasobów środowiska przyrodniczego i kulturowego obszarów nadwiślańskich**. Priorytet ten odwołuje się do istniejącego potencjału oraz już rozwiniętych funkcji turystycznej i uzdrowiskowej, a także działalności związanych z wyspecjalizowaną produkcją rolną (owoce miękkie, sadownictwo).

Do monitorowania OSI Powiśle wybrane zostały wskaźniki zawarte w tabeli 16.

Ryc. 20 Zasięg terytorialny OSI Powiśle

Tabela 16 Wskaźniki monitorowania stan OSI Powiśle

Lp.	Nazwa wskaźnika	Wartość dla OSI w latach					Trend w analizowanym okresie
		2018	2019	2020	2021	2022	
1	Liczba ludności [os.]	220 467	219 156	211 504	208 926	207 086	↘
2	Udział ludności w wieku powyżej 65 lat w ogólnej liczbie mieszkańców [%]	19,52	20,16	21,21	21,63	22,28	↗
3	Liczba pracujących na 1 tys. ludności [os.]	180,23	184,01	186,75	194,45	bd	↗
4	Liczba podmiotów gospodarki narodowej wpisanych do rejestru REGON na 1 tys. mieszkańców [szt.]	78,54	80,43	86,40	89,99	91,88	↗
5	Udział podmiotów gospodarki narodowej w sekcji I* w ogólnej liczbie podmiotów w REGON [%]	3,64	3,57	3,60	3,62	3,62	→
6	Udział podmiotów gospodarki narodowej w sekcji R** w ogólnej liczbie podmiotów w REGON [%]	2,30	2,35	2,36	2,31	2,23	↘
7	Udział podmiotów gospodarki narodowej w działach A.01 i H.52*** w ogólnej liczbie podmiotów w REGON [%]	1,85	1,83	1,81	1,74	1,76	↘
8	Wartość dochodów własnych na 1 mieszkańca [zł]	1895,6	2072,7	2572,5	2350,0	2746,6	↗
↗ kierunek trendu zgodny z założonym w SRWL		↘ kierunek trendu niezgodny z założonym w SRWL					

*I - Działalność związana z zakwaterowaniem i usługami gastronomicznymi;
 **R - Działalność związana z kulturą, rozrywką i rekreacją
 ***Q - Opieka zdrowotna i pomoc społeczna
 ****A.01 – Uprawy rolne, chów i hodowla zwierząt, łowiectwo, włączając działalność; H.52 - Magazynowanie i działalność usługowa wspomagająca transport

Źródło: Oprac. własne DSiR na podstawie GUS BDL, 2023

Potencjał społeczny

⇒ W okresie 2018-2022 potencjał społeczny Powiśla kształtowany był negatywnymi zjawiskami demograficznymi, których tempo było szybsze niż średnie w regionie:

- **liczba mieszkańców zmniejszyła** się o 13,4 tys., tj. o 6%,
 - co w efekcie spowodowało, że udział mieszkańców OSI w liczbie mieszkańców regionu **zmniejszył się** z 10,4% do 10,2%,
- zmiany w strukturze wiekowej ludności, powodują postępujący proces starzenia się społeczeństwa:
 - w 2022 roku **udział seniorów** w ogólnej liczbie mieszkańców Powiśla ukształtował się na poziomie 22,3%, co oznacza, że jest on wyższy od średniej wartości dla regionu o ok. 2 p. proc.

Potencjał gospodarczy

⇒ **Potencjał gospodarczy** Powiśla charakteryzuje:

- nieco ponad 9% udział w ogólnej liczbie wszystkich **podmiotów gospodarczych** zarejestrowanych na terenie województwa w 2022 roku:
 - od 2018 roku zarejestrowano na terenie OSI **ok. 1,7 tys.** nowych firm, co oznacza, że dynamika wzrostu liczby firm kształtowała się na poziomie 10%, a więc była **niższa** niż średnia w regionie o ok. 3 p. proc.,
- **systematyczna** poprawa **wskaźnika przedsiębiorczości**, o czym świadczy wzrost liczby podmiotów na 1 tys. mieszkańców, odpowiednio z 78,5 w 2018 roku, do ok. 91,9 w 2022 roku,
- **wzrost liczby pracujących** na 1 tys. mieszkańców, który kształtował się odpowiednio w 2018 roku na poziomie ok. 188 osób, natomiast w 2021 roku na poziomie ok. 194,
 - co oznacza stały wzrost wskaźnika, który zbliżył się do **średniej regionalnej** wynoszącej 196,6,

⇒ W latach 2018-2022, w odniesieniu do branż związanych z przyjętymi dla OSI Powiśle **priorytetami rozwojowymi**, nastąpił:

- rozwój **sekcji** związanych z **usługami czasu wolnego** (sekcje I, R):
 - liczba firm **zwiększyła** się o 83 podmioty, co oznacza, że firmy z Powiśla odpowiadały za 7,4% **przyrostu nowych działalności** w całym regionie,
 - udział firm z sekcji I w ogólnej liczbie firm na Powiślu utrzymał się na poziomie 3,6%, co nadal pozostaje wartością wyższą niż średnia dla regionu, tj. 2,6%
- zmniejszenie znaczenia sekcji związanych z **produkcją rolną i przechowywaniem** (A.01, H.52):
 - pomimo zwiększenia się liczby podmiotów w tym sektorze, ich udział w ogólnej liczbie wszystkich podmiotów zmniejszył się o 0,9 p. proc.

Potencjał JST do zarządzania rozwojem

⇒ W latach 2018-2022, **dochody gmin** (ogółem) wchodzących w skład OSI Powiśla wzrastały w takim samym tempie jak w regionie, tj. na poziomie 34%, przy czym:

- dochody własne **per capita** zwiększyły się w ciągu 5 lat o niemal 45%, co oznacza, że dynamika w relacji do średniej dla regionu (55%) była wyraźnie niższa,
- pomimo relatywnie niższej dynamiki zmian gminy Powiśla wykazują **samodzielność budżetową wyższą** niż średnia w województwie.

⇒ Gminy w OSI Powiśle wykazują **aktywność w nawiązywaniu współpracy ponadlokalnej o długofalowym charakterze**,

- cechą charakterystyczną OSI Powiśle jest przynależność większości gmin do **jednego z 3 istniejących miejskich obszarów funkcjonalnych**, tj. Puław, Opola Lubelskiego i Ryk,

- udział w partnerstwach MOF oznacza możliwość korzystania ze wsparcia regionalnego w ramach instrumentu ZIT,
- 11 z 22 gmin Powiśla, angażuje się w 5 szerszych partnerstw, w tym w partnerstwa, które wykraczają poza wyznaczone granice OSI Powiśle.

Tabela 17 Zaangażowanie JST z OSI Powiśle w partnerstwa ponadlokalne

Partnerstwo	Skład		Rodzaj dokumentu
	Gminy z OSI Powiśle	Gminy z innych OSI	
Porozumienie Partnerskie Bystrzyca	Wojciechów	Bełżyce, Borzechów, Bychawa, Garbów, Głusk, Jabłonna, Jastków, Konopnica, Krzczonów, Niedzwica Duża, Niemce, Strzyżewice, Wólka, Wysokie, Zakrzew	strategia rozwoju ponadlokalnego
Powiat Rycki	Miasto Dęblin, Ryki, Stężyca	Kłoczew, Nowodwór, Ułęż	strategia rozwoju ponadlokalnego
Pradolina Wieprza	Żyrzyn	Kłoczew, Nowodwór, Ułęż	strategia rozwoju ponadlokalnego
Razem dla Rozwoju	Annopol, Gościeradów	Dzierzkowice, Kraśnik, Trzydnik Duży, Urzędów, Wilkołaz, Zakrzówek, Miasto Kraśnik	strategia rozwoju ponadlokalnego
Opole Lubelskie	Chodel, Karczmiska, Opole Lubelskie, Poniatoła	-	strategia rozwoju ponadlokalnego

Źródło: Oprac. własne DSiR, 2023

Realizacja inicjatyw wzmacniających potencjał rozwojowy OSI Powiśle

Istotne znaczenie dla wzmacniania potencjału rozwojowego OSI Powiśle miały przedsięwzięcia flagowe ukierunkowane na:

- **poprawę powiązań transportowych**, tj.:
 - modernizację linii kolejowej nr 7 relacji Warszawa-Lublin-Dorohusk,
 - realizację inwestycji na drogach wojewódzkich, obejmujących odcinki dróg nr 801, 824, 833, 840, 851,
- **rozwijanie potencjału turystycznego**:
 - opracowanie Koncepcji Wiślanej Trasy Rowerowej.

2.2.3. OSI Polesie

OSI Polesie obejmuje obszar **45 gmin**, których powierzchnia stanowi 24,5% powierzchni województwa lubelskiego. Na terenie tym wyznaczone zostały **3 miejskie obszary funkcjonalne**: ośrodka subregionalnego (Chełma) oraz ośrodków lokalnych (Parczewa i Włodawy).

Spośród gmin tworzących OSI Polesie 32 zakwalifikowano do krajowego OSI Obszary zagrożone trwałą marginalizacją, a miasto Chełm znalazło się na liście Miast średnich tracących funkcje społeczno-gospodarcze.

Priorytetem rozwoju dla OSI Polesie jest **społeczno-gospodarcze wykorzystanie zasobów środowiska przyrodniczego i kulturowego Pojezierza Łęczyńsko-Włodawskiego oraz terenów nadbużańskich**. Priorytet ten wskazuje na rozwijanie branż związanych z turystyką, a także produkcją rolną i gospodarką rybacką.

Do monitorowania OSI Polesie wybrane zostały wskaźniki zawarte w tabeli 18.

Tabela 18 Wskaźniki monitorowania stan OSI Polesie

Lp.	Nazwa wskaźnika	Wartość dla OSI w latach					Trend w analizowanym okresie
		2018	2019	2020	2021	2022	
1	Liczba ludności [os.]	294 604	292 539	282 364	279 084	276 485	↘
2	Udział ludności w wieku powyżej 65 lat w ogólnej liczbie mieszkańców [%]	17,61	18,26	19,22	19,72	20,39	↗
3	Liczba pracujących na 1 tys. ludności [os.]	148,13	148,27	153,56	153,89	bd	↗
4	Liczba podmiotów gospodarki narodowej wpisanych do rejestru REGON na 1 tys. mieszkańców [szt.]	65,80	68,18	73,03	75,90	78,52	↗
5	Udział podmiotów gospodarki narodowej w sekcji I* w ogólnej liczbie podmiotów w REGON [%]	2,59	2,51	2,62	2,73	2,66	↗
6	Udział podmiotów gospodarki narodowej w sekcji R** w ogólnej liczbie podmiotów w REGON [%]	2,13	2,10	2,13	2,15	2,11	→
7	Udział podmiotów gospodarki narodowej w działach A.01 i A.03*** w ogólnej liczbie podmiotów w REGON [%]	2,51	2,36	2,29	2,28	2,20	↘
8	Wartość dochodów własnych na 1 mieszkańca [zł]	1558,5	1808,7	2080,1	2167,3	2695,8	↗

Ryc. 21 Zasięg terytorialny OSI Polesie

➔ kierunek trendu zgodny z założonym w SRWL

➔ kierunek trendu niezgodny z założonym w SRWL

*I - Działalność związana z zakwaterowaniem i usługami gastronomicznymi;

**R - Działalność związana z kulturą, rozrywką i rekreacją

***Q - Opieka zdrowotna i pomoc społeczna

****A.01 – Uprawy rolne, chów i hodowla zwierząt, łowiectwo, włączając działalność; A.03 – Rybactwo

Źródło: Oprac. własne DSiR na podstawie GUS BDL, 2023

Potencjał społeczny

⇒ W okresie 2018-2022 potencjał społeczny Polesia kształtowany był negatywnymi zjawiskami demograficznymi, których tempo było szybsze niż średnie w regionie:

- **liczba mieszkańców zmniejszyła** się o 18,1 tys., tj. o 6% dotychczasowego potencjału ludnościowego,
 - co w efekcie spowodowało, że udział mieszkańców OSI w liczbie mieszkańców regionu **zmniejszył się** z 13,9% do 13,6%,
- zmiany w strukturze wiekowej ludności, powodują postępujący proces starzenia się społeczeństwa:
 - w 2022 roku **udział seniorów** w ogólnej liczbie mieszkańców Polesia ukształtował się na poziomie 20,4%.

Potencjał gospodarczy

⇒ **Potencjał gospodarczy** Polesia charakteryzuje:

- 10,5% udział w ogólnej liczbie wszystkich **podmiotów gospodarczych** zarejestrowanych na terenie województwa w 2022 roku:
 - od 2018 roku zarejestrowano na terenie OSI **ok. 2,3 tys.** nowych firm, co oznacza, że dynamika wzrostu liczby firm kształtowała się na poziomie 12%, a więc była **niższa** niż średnia w regionie o ok. 1 p. proc.,
- **systematyczna** poprawa **wskaźnika przedsiębiorczości**, o czym świadczy wzrost liczby podmiotów na 1 tys. mieszkańców, odpowiednio z 65,8 w 2018 roku, do ok. 78,2 w 2022 roku, przy czym:
 - nadal utrzymuje się niższa wartość tego wskaźnika w relacji do średniej województwa (w 2022 roku różnica wyniosła ok. 23 p. proc.),
- **zmniejszenie się liczby pracujących** o niemal 700 osób, co przy zmniejszającej się liczbie ludności spowodowało:
 - niewielki wzrost wskaźnika liczby pracujących na 1 tys. mieszkańców, który w 2022 roku wyniósł 154,
 - utrzymanie wartości wskaźnika na poziomie niższym od **średniej regionalnej** wynoszącej 196,6,

⇒ W latach 2018-2022, w odniesieniu do branż związanych z przyjętymi dla OSI Polesie **priorytetami rozwojowymi**, nastąpił:

- rozwój **sekcji** związanych z **usługami czasu wolnego** (sekcje I, R):
 - liczba firm **zwiększyła** się o 120 podmiotów, co oznacza, że firmy z Polesia odpowiadały za 10% **przyrostu nowych działalności** w całym regionie,
 - udział firm z sekcji I w ogólnej liczbie firm na Polesiu utrzymał się na poziomie 2,6%, który charakteryzuje jednocześnie średnią wartość dla regionu,
- zmniejszenie znaczenia sekcji związanych z **produkcją rolną i rybactwem** (A.01, A.03), co wyraża:
 - likwidację 10 podmiotów działających dotychczas w tych sektorach,
 - obniżenie udziału w ogólnej liczbie wszystkich podmiotów o ponad 0,3 p. proc.

Potencjał JST do zarządzania rozwojem

⇒ W latach 2018-2022, **dochody gmin** (ogółem) wchodzących w skład OSI Polesia wzrastały w nieco szybszym tempie niż w regionie, tj. na poziomie 42,5%,

- dochody własne **per capita** zwiększyły się w ciągu 5 lat o niemal 75%, co oznacza wyraźnie wyższą dynamikę niż średnia w regionie, która wynosiła 55%,
- udział dochodów własnych gmin w dochodach ogółem przekroczył w 2022 roku 36%, co wskazuje na coraz większą ich **samodzielną budżetową**.

⇒ **Aktywność w nawiązywaniu współpracy ponadlokalnej** gmin w OSI Polesie charakteryzują partnerstwa gmin:

- w ramach 2 z 3 istniejących MOF na obszarze Polesia, tj. Chełma i Włodawy, co oznacza możliwość korzystania ze wsparcia regionalnego w ramach instrumentu ZIT,
- 19 z 45 gmin Polesia, które angażują się w 5 szerszych partnerstwach, w tym wykraczających poza wyznaczone granice OSI Polesie.

Tabela 19 Zaangażowanie JST z OSI Polesie w partnerstwa ponadlokalne

Partnerstwo	Skład		Rodzaj dokumentu
	Gminy z OSI Polesie	Gminy z innych OSI	
Dolina Zielawy	Jabłoń, Łomazy, Milanów, Podedwórze, Rossosz, Sosnówka, Wisznice	-	strategia rozwoju ponadlokalnego
Gminy Powiatu Radzyńskiego	Komarówka Podlaska, Wohyń	Borki, Czemierniki, Radzyń Podlaski, Ulan-Majorat, Miasto Radzyń Podlaski	strategia rozwoju ponadlokalnego
Malowniczy Wschód	Białopole, Dorohusk, Dubienka, Kamień, Żmudź	Horodło, Leśniowice, Wojsławice	strategia rozwoju ponadlokalnego

Obszar Funkcjonalny Szlaku Jana III Sobieskiego	Ludwin, Milejów	Gorzków, Krasnystaw, Łęczna, Mełgiew, Piaski, Rybczewice, Spiczyn, Wólka, Miasto Krasnystaw	strategia rozwoju ponadlokalnego
Zielone Zagłębie	Puchaczów, Cyców, Ludwin, Urszulin, Milejów	-	strategia rozwoju ponadlokalnego

Źródło: Oprac. własne DSiR, 2023

Realizacja inicjatyw wzmacniających potencjał rozwojowy OSI Polesie

Istotne znaczenie dla wzmacniania potencjału rozwojowego OSI Polesie miały przedsięwzięcia flagowe ukierunkowane na:

- **poprawę powiązań transportowych**, tj.
 - budowę dworca kolejowego w miejscowości Kanie,
 - opracowanie Koncepcji Programowo-Przestrzennej Lubelskiej Kolei Metropolitalnej, która swoim zasięgiem obejmuje część OSI Polesie,
 - realizację inwestycji na drogach wojewódzkich, obejmujących odcinki dróg nr 812, 813, 815, 838 oraz budowę mostu na Wieprzu w ciągu drogi nr 838.

2.2.4. Podlaski OSI

Podlaski OSI obejmuje obszar **48 gmin**, których powierzchnia stanowi 24,5% powierzchni województwa lubelskiego. Na terenie tym wyznaczone zostały **3 miejskie obszary funkcjonalne**: ośrodka subregionalnego (Białej Podlaskiej) oraz ośrodków lokalnych (Łukowa i Radzyna Podlaskiego).

Spośród gmin tworzących Podlaski OSI 27 zakwalifikowano do krajowego OSI Obszary zagrożone trwałą marginalizacją, a miasta Biała Podlaska, Lubartów, Łuków oraz Radzyń Podlaski znalazły się na liście Miast średnich tracących funkcje społeczno-gospodarcze.

Priorytetem rozwoju dla Podlaskiego OSI jest **gospodarcze wykorzystanie potencjału krajowych i europejskich korytarzy transportowych**. Priorytet ten wskazuje na rozwijanie branż związanych z transportem i gospodarką magazynową, a funkcją uzupełniającą jest produkcja rolna (hodowlana) i gospodarka rybacka.

Do monitorowania Podlaskiego OSI wybrane zostały wskaźniki zawarte w tabeli 20.

Ryc. 22 Zasięg terytorialny Podlaskiego OSI

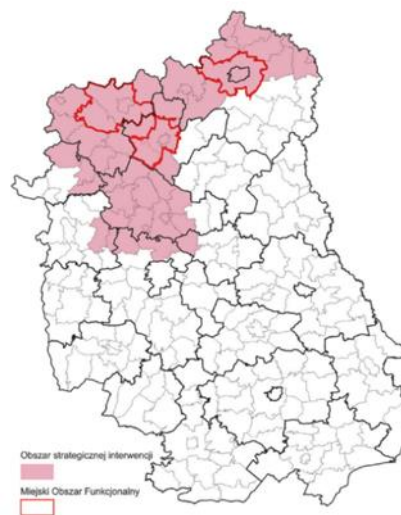

Tabela 20 Wskaźniki monitorowania stan Podlaski OSI

Lp.	Nazwa wskaźnika	Wartość dla OSI w latach					Trend w analizowanym okresie
		2018	2019	2020	2021	2022	
1	Liczba ludności [os.]	433 481	431 978	420 504	417 706	415 777	↘
2	Udział ludności w wieku powyżej 65 lat w ogólnej liczbie mieszkańców [%]	16,09	16,59	17,37	17,73	18,30	↗
3	Liczba pracujących na 1 tys. ludności [os.]	165,01	172,17	175,19	180,56	bd	↗
4	Liczba podmiotów gospodarki narodowej wpisanych do rejestru REGON na 1 tys. mieszkańców [szt.]	78,98	81,46	87,27	91,39	95,70	↗
5	Udział podmiotów gospodarki narodowej w sekcji H* w ogólnej liczbie podmiotów w REGON [%]	9,01	9,13	9,06	9,07	9,28	↗
6	Udział podmiotów gospodarki narodowej w działach A.01 i A.03** w ogólnej liczbie podmiotów w REGON [%]	1,86	1,79	1,74	1,68	1,63	↘
7	Wartość dochodów własnych na 1 mieszkańca [zł]	1558,47	1808,70	2080,14	2167,30	2695,76	↗
↗ kierunek trendu zgodny z założonym w SRWL			↘ kierunek trendu niezgodny z założonym w SRWL				

*H - Transport i gospodarka magazynowa

**A.01 – Uprawy rolne, chów i hodowla zwierząt, łowiectwo, włączając działalność; A.03 – Rybactwo

Źródło: Oprac. własne DSiR na podstawie GUS BDL, 2023

Potencjał społeczny

⇒ W okresie 2018-2022 potencjał społeczny Podlasia kształtowany był zjawiskami demograficznymi, które charakteryzuje:

- **zmniejszenie liczby mieszkańców** o 17,7 tys., co oznacza dynamikę zbliżoną do średniej regionalnej, tj. na poziomie 4%,
 - w efekcie tych zmian udział mieszkańców OSI w liczbie mieszkańców regionu **zwiększył się nieznacznie** z 20,47% do 20,53%,
- zmiany w strukturze wiekowej ludności wskazują, że tempo procesu starzenia się społeczeństwa postępuje tutaj wolniej (o ok. 2 p. proc) niż w całym regionie:
 - w 2022 roku **udział seniorów** w ogólnej liczbie mieszkańców Podlasia ukształtował się na poziomie 18,3%.

Potencjał gospodarczy

⇒ **Potencjał gospodarczy** Podlasia charakteryzuje:

- 19,3% udział w ogólnej liczbie wszystkich **podmiotów gospodarczych** zarejestrowanych na terenie województwa w 2022 roku:
 - od 2018 roku zarejestrowano na terenie OSI **ok. 5,5 tys.** nowych firm, co oznacza, że dynamika wzrostu liczby firm kształtowała się na poziomie 16%, a więc była **wyższa** niż średnia w regionie o ok. 3 p. proc.,
 - **systematyczna** poprawa **wskaźnika przedsiębiorczości**, o czym świadczy wzrost liczby podmiotów na 1 tys. mieszkańców, odpowiednio z 79 w 2018 roku, do ok. 95,7 w 2022 roku, przy czym:
 - nadal utrzymuje się niższa wartość tego wskaźnika w relacji do średniej województwa (w 2022 roku różnica wyniosła ok. 6,5 p. proc.),
 - **zwiększenie liczby pracujących** o ok 3,9 tys. osób, w efekcie czego:
 - wzrósł wskaźnik liczby pracujących na 1 tys. mieszkańców, który w 2022 roku wyniósł 180,6,
- ⇒ W latach 2018-2022, w odniesieniu do branż związanych z przyjętymi dla Podlasia **priorytetami rozwojowymi**, nastąpił:
- rozwój **sekcji** związanych z **transportem i gospodarką magazynową** (sekcja H):
 - liczba firm **zwiększyła** się o 607 podmiotów, co oznacza, że firmy z Podlasia odpowiadały za 46% **przyrostu nowych działalności** w całym regionie,
 - utrzymał się wysoki udział firm z Podlasia (ok. 9%) w ogólnej liczbie podmiotów z województwa działających w ramach sekcji H, którą charakteryzuje średnia regionalna na poziomie 6,8%,
 - sekcje związane z **produkcją rolną i rybactwem** (A.01, A.03), charakteryzowało:
 - rozpoczęcie działalności 14 nowych podmiotów działających w tych sektorach,
 - obniżenie udziału firm związanych z produkcją rolną i rybactwem w ogólnej liczbie wszystkich podmiotów działających na terenie OSI, z poziomu 1,86 w 2018 roku do 1,63 w roku 2022.

Potencjał JST do zarządzania rozwojem

- ⇒ W latach 2018-2022, **dochody gmin** (ogółem) wchodzących w skład Podlaskiego OSI wzrastały w nieco szybszym tempie niż w regionie, tj. na poziomie 36%, przy czym:
- dochody własne **per capita** zwiększyły się w ciągu 5 lat o ok. 41%, co oznacza niższą dynamikę niż średnia w regionie, która wynosiła 55%,
 - udział dochodów własnych gmin w dochodach ogółem przekroczył w 2022 roku 35%, co wskazuje na coraz większą ich **samodzielność budżetową**.
- ⇒ **Aktywność w nawiązywaniu współpracy ponadlokalnej** gmin w Podlaskim OSI charakteryzują partnerstwa gmin:

- w ramach 2 z 3 istniejących MOF na obszarze Podlasia, tj. Białej Podlaskiej i Radzyna Podlaskiego, co oznacza możliwość korzystania ze wsparcia regionalnego w ramach instrumentu ZIT,
- 23 z 48 gmin Podlasia, które angażują się w 6 szerszych partnerstw, w tym wykraczających poza wyznaczone granice Podlaskiego OSI.

Tabela 21 Zaangażowanie JST z Podlaskiego OSI w partnerstwa ponadlokalne

Partnerstwo	Skład		Rodzaj dokumentu
	Gminy z Podlaskiego OSI	Gminy z innych OSI	
Dolina Krzny	Drelów, Kąkolewnica, Międzyrzec Podlaski, Trzebieszów	-	strategia rozwoju ponadlokalnego
Gminy Powiatu Radzyńskiego	Borki, Czemierniki, Radzyń Podlaski, Ulan-Majorat, Miasto Radzyń Podlaski	Komarówka Podlaska, Wołyń	strategia rozwoju ponadlokalnego
Łukowski Obszar Funkcjonalny	Adamów, Krzywda, Łuków, Stanin, Wojcieszków, Stoczek Łukowski, Miasto Łuków, Miasto Stoczek Łukowski	-	strategia rozwoju ponadlokalnego
Obszar Funkcjonalny Szlaku Jana III Sobieskiego	Spiczyn	Gorzków, Krasnystaw, Ludwin, Łęczna, Mełgiew, Milejów, Piaski, Rybczewice, Wólka, Miasto Krasnystaw	strategia rozwoju ponadlokalnego
Porozumienie Partnerskie Bystrzyca	Garbów, Niemce	Bełżyce, Borzechów, Bychawa, Głusk, Jabłonna, Jastków, Konopnica, Krzczonów, Niedzwica Duża, Strzyżewice, Wojciechów, Wólka, Wysokie, Zakrzew	strategia rozwoju ponadlokalnego
Pradolina Wieprza	Kłoczew, Nowodwór, Ułęż	Żyrzyn	strategia rozwoju ponadlokalnego

Źródło: Oprac. własne DSiR, 2023

Realizacja inicjatyw wzmacniających potencjał rozwojowy Podlaskiego OSI

Priorytet rozwojowy dla Podlaskiego OSI koncentruje wsparcie na **działalności gospodarcze związane z transportem i gospodarką magazynową**. Większość działań na rzecz realizacji inicjatyw flagowych określonych w SRWL 2030 jest obecnie w fazie wstępnej bądź realizacyjnej. W ramach podejmowanych działań można wymienić:

- realizację w latach 2018-2022 zadań inwestycyjnych na drogach wojewódzkich,
 - obejmujących odcinki dróg nr 807, 809, 813,
 - uzgodnienia zakresu inwestycji na drodze wojewódzkiej nr 811, na odcinku pomiędzy węzłem Cicibór na A2, a drogą krajową DK2.

2.2.5. Żywicielski OSI

Żywicielski OSI obejmuje obszar **39 gmin**, których powierzchnia stanowi 18,4% powierzchni województwa lubelskiego. Na terenie tym wyznaczone zostały **2 miejskie obszary funkcjonalne** ośrodków lokalnych (Hrubieszowa oraz Krasnegostawu), a 14 gmin należy do **Lubelskiego Obszaru Metropolitalnego**.

Spośród gmin tworzących Żywicielski OSI **20** zakwalifikowano do krajowego OSI Obszary zagrożone trwałą marginalizacją, a miasta Hrubieszów i Krasnystaw znalazły się na liście Miast średnich tracących funkcje społeczno-gospodarcze.

Priorytetem rozwoju dla Żywicielskiego OSI jest **wykorzystanie zasobów naturalnych Wyżyny Lubelskiej dla rozwoju konkurencyjnego rolnictwa**. Priorytet ten wskazuje na rozwijanie branż związanych z produkcją rolną oraz przetwórstwem produktów rolnych.

Do monitorowania Żywicielskiego OSI wybrane zostały wskaźniki zawarte w tabeli 22.

Tabela 22 Wskaźniki monitorowania stan Żywicielski OSI

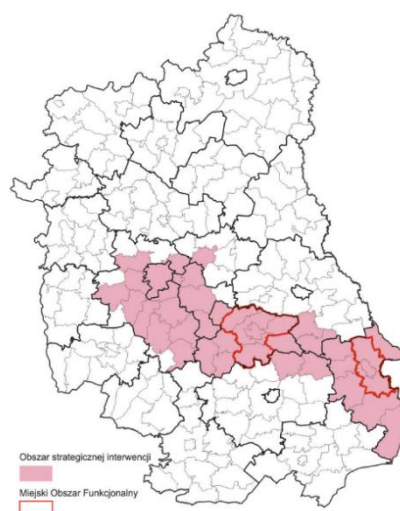
Lp.	Nazwa wskaźnika	Wartość dla OSI w latach					Trend w analizowanym okresie
		2018	2019	2020	2021	2022	
1	Liczba ludności [os.]	683 494	682 552	675 227	670 581	667 472	↘
2	Udział ludności w wieku powyżej 65 lat w ogólnej liczbie mieszkańców [%]	18,80	19,38	19,85	20,23	20,79	↗
3	Liczba pracujących na 1 tys. ludności [os.]	250,17	252,95	251,74	256,40	bd	↗
4	Liczba podmiotów gospodarki narodowej wpisanych do rejestru REGON na 1 tys. mieszkańców [szt.]	104,22	106,84	112,38	117,49	122,01	↗
5	Udział podmiotów gospodarki narodowej w sekcji A* w ogólnej liczbie podmiotów w REGON [%]	1,12	1,09	1,05	1,02	0,96	↘
6	Udział podmiotów gospodarki narodowej w dziale C.10. ** w ogólnej liczbie podmiotów w REGON [%]	0,73	0,73	0,71	0,68	0,67	↘
7	Wartość dochodów własnych na 1 mieszkańca [zł]	2413,12	2719,92	2789,32	3013,90	3397,11	↗
↗ kierunek trendu zgodny z założonym w SRWL							↘ kierunek trendu niezgodny z założonym w SRWL

*A – Rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo

**C.10 – Produkcja artykułów spożywczych

Źródło: Oprac. własne DSiR na podstawie GUS BDL, 2023

Ryc. 23 Zasięg terytorialny Żywicielskiego OSI

Potencjał społeczny

⇒ W okresie 2018-2022 potencjał społeczny Żywicielskiego OSI kształtowany był zjawiskami demograficznymi, które charakteryzuje:

- **zmniejszenie liczby mieszkańców** o 16 tys., co oznacza wolniejsze niż średnio w regionie (4%), tempo wyludniania się tego obszaru, które kształtowało się na poziomie 2%,
 - w efekcie tych zmian udział mieszkańców OSI w liczbie mieszkańców regionu **zwiększył się nieznacznie** z 32,3% do 32,9%
- zmiany w strukturze wiekowej ludności wskazują, że tempo procesu starzenia się społeczeństwa jest tutaj zbliżone do średniej regionalnej:
 - w 2022 roku **udział seniorów** w ogólnej liczbie mieszkańców Żywicielskiego OSI ukształtował się na poziomie 20,8%.

Potencjał gospodarczy

⇒ **Potencjał gospodarczy** Żywicielskiego OSI charakteryzuje:

- 39,5% udział w ogólnej liczbie wszystkich **podmiotów gospodarczych** zarejestrowanych na terenie województwa w 2022 roku:
 - od 2018 roku zarejestrowano na terenie OSI **ok. 10,2 tys.** nowych firm, co oznacza, że dynamika wzrostu liczby firm kształtowała się na poziomie 14%, a więc była **wyższa** niż średnia w regionie o ok. 1 p. proc.,
- **systematyczna** poprawa **wskaźnika przedsiębiorczości**, o czym świadczy wzrost liczby podmiotów na 1 tys. mieszkańców, odpowiednio z 104,2 w 2018 roku, do ok. 122 w 2022 roku, przy czym:
 - wartość tego wskaźnika w relacji do średniej województwa była wyższa w 2022 roku o ok. 20 p. proc.),
- **zwiększenie liczby pracujących** o ok 1 tys. osób, w efekcie czego:
 - wzrósł wskaźnik liczby pracujących na 1 tys. mieszkańców, który w 2022 roku wyniósł 256,4,

⇒ W latach 2018-2022, w odniesieniu do branż związanych z przyjętymi dla Żywicielskiego OSI **priorytetami rozwojowymi**, nastąpiło:

- zmniejszenie znaczenia sekcji A, związanej z **produkcją rolną**:
 - liczba firm **zmniejszyła** się o 17 podmiotów, co oznacza, że ich udział w ogólnej liczbie firm tej sekcji w regionie **zmniejszył się z poziomu 1,12% do 0,96%** (przy średniej regionalnej 1,78%),
- uruchomienie działalności 26 nowych podmiotów w dziale C10, tj. związanym z produkcją artykułów spożywczych, co oznacza:
 - że firmy z Żywicielskiego OSI odpowiadały za ok 35% **przyrostu nowych działalności** w całym regionie.

Potencjał JST do zarządzania rozwojem

⇒ W latach 2018-2022, **dochody gmin** (ogółem) wchodzących w skład Żywicielskiego OSI wzrastały w wolniejszym tempie niż w regionie, tj. na poziomie 27%, przy czym:

- dochody własne **per capita** zwiększyły się w ciągu 5 lat o ok. 41%, co oznacza niższą dynamikę niż średnia w regionie, która wynosiła 55%,
- udział dochodów własnych gmin w dochodach ogółem przekroczył w 2022 roku 48,5%, co wskazuje na sukcesywne zwiększanie **samodzielności budżetowej**.

⇒ **Aktywność w nawiązywaniu współpracy ponadlokalnej** gmin w Żywicielskim OSI charakteryzują partnerstwa gmin:

- w ramach 2 istniejących MOF na obszarze OSI, tj. Hrubieszowa i Krasnegostawu, co oznacza możliwość korzystania ze wsparcia regionalnego w ramach instrumentu ZIT,
- 25 z 39 gmin wchodzących w obszar OSI, które angażują się w 4 szersze partnerstwa, w tym wykraczające poza wyznaczone granice Żywicielskiego OSI.

Tabela 23 Zaangażowanie JST z Żywicielskiego OSI w partnerstwa ponadlokalne

Partnerstwo	Skład		Rodzaj dokumentu
	Gminy z Żywicielskiego OSI	Gminy z innych OSI	
Malowniczy Wschód	Horodło, Leśniowice, Wojstawice	Białopole, Dorohusk, Dubienka, Kamień, Żmudź	strategia rozwoju ponadlokalnego
Obszar Funkcjonalny Szlaku Jana III Sobieskiego	Gorzków, Krasnystaw, Łęczna, Mełgiew, Piaski, Rybczewice, Wólka, Miasto Krasnystaw	Spiczyn, Ludwin, Milejów	strategia rozwoju ponadlokalnego
Partnerstwo z obszaru Skierbieszowskiego Parku Krajobrazowego	Grabowiec, Krasnystaw, Kraśniczyn, Izbica, Skierbieszów	Miączyn, Sitno, Stary Zamość	strategia terytorialna
Porozumienie Partnerskie Bystrzyca	Bełżyce, Bychawa, Głusk, Jabłonna, Jastków, Konopnica, Krzczonów, Niedzwica Duża, Strzyżewice, Wólka, Wysokie	Garbów, Niemce, Wojciechów, Borzechów, Zakrzew	strategia rozwoju ponadlokalnego

Źródło: Oprac. własne DSiR, 2023

Realizacja inicjatyw wzmacniających potencjał rozwojowy Żywicielskiego OSI

Istotne znaczenie dla wzmacniania potencjału rozwojowego Żywicielskiego OSI miały przedsięwzięcia flagowe ukierunkowane na poprawę **powiązań transportowych**, które w latach 2018-2022 obejmowały:

- modernizację stacji LHS,
- prace wstępne dotyczące przebudowy dróg krajowych nr 17, 74 oraz 83,
- rozbudowę skrzyżowania w m. Turka w ciągu drogi krajowej nr 82,
- realizację inwestycji na drogach wojewódzkich nr 747, 835, 836, 843.

- ⇒ W odniesieniu do podstawowych płaszczyzn rozwojowych OSI subregionalnych obserwuje się:
- negatywny kierunek zmian w rejestrowanych **procesach demograficznych**, w tym dotyczących zarówno zmniejszania się liczby ludności, jak i starzenia się społeczeństwa, przy czym:
 - **najmniejszy ubytek** potencjału ludnościowego charakteryzuje Żywicielski OSI,
 - relatywnie **korzystna sytuacja** występuje w Podlaskim OSI, w którym odnotowywanemu ubytkowi ludności towarzyszy zachowanie stosunkowo młodej struktury wiekowej ludności,
 - analiza wskaźników rozwoju gospodarczego **potwierdza** generalne **założenia SRWL 2030** dotyczące priorytetów rozwojowych przyjętych dla poszczególnych OSI subregionalnych:
 - na terenie **wszystkich OSI subregionalnych** odnotowuje się **zwiększenie** liczby **podmiotów** gospodarczych, w tym przede wszystkim w sektorach związanych z określonymi w Strategii priorytetami (wyjątek stanowi Żywicielski OSI, w którym w ramach branży podstawowej nastąpiło zmniejszenie liczby podmiotów związanych z produkcją rolną),
 - **dużą aktywność** gmin w nawiązywaniu **ponadlokalnych form współpracy**, co ma istotne znaczenie dla efektywności wykorzystania wsparcia regionalnego, w tym przede wszystkim w zakresie instrumentu ZIT,
 - dotychczasowy zakres podejmowanych działań w zakresie realizacji inicjatyw flagowych służących wzmocnieniu potencjałów rozwojowych poszczególnych OSI wskazuje na wyraźną dominację inwestycji transportowych, wpływających na poprawę wewnętrznej i zewnętrznej dostępności komunikacyjnej.

VII. ANALIZA WYKORZYSTANIA I DOSTĘPNOŚCI INSTRUMENTÓW WSPARCIA

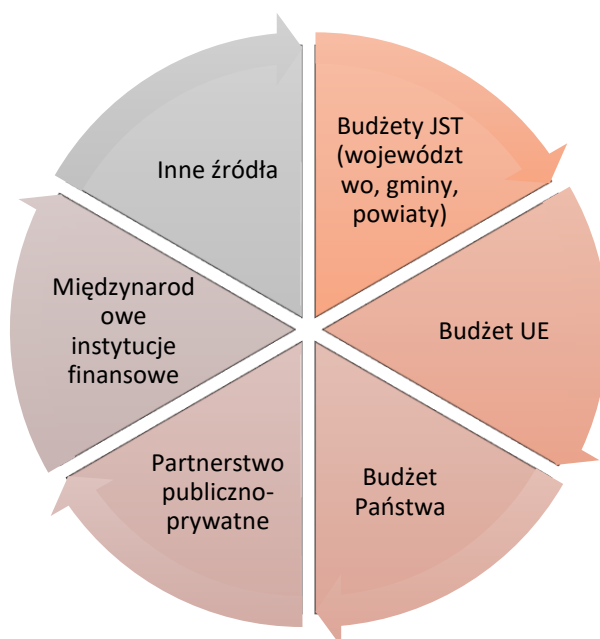
Realizacja działań rozwojowych, które przyczyniają się do osiągnięcia wizji rozwoju województwa lubelskiego w perspektywie do 2030 roku **wymaga zaangażowania różnorodnych źródeł finansowania**. W SRWL 2030 wskazano, że coraz większego znaczenia nabiera umiejętność łączenia środków z różnych źródeł, w tym wykorzystania środków europejskich, ale także środków krajowych i efektywnego wykorzystywania zasobów własnych regionu.

Inwestycje finansowane z różnych źródeł, adekwatnie do ich zakresu i skali **sprzyjają osiągnięciu poszczególnych celów SRWL 2030**.

Zgodnie z zapisami SRWL 2030 istotne znaczenie w kontekście realizacji inwestycji służących realizacji strategii ma szeroki katalog środków publicznych, do których, należy zaliczyć w szczególności:

- ⇒ **środki w dyspozycji** jednostek samorządu terytorialnego, w tym Budżet Województwa Lubelskiego oraz lokalnych jednostek samorządu terytorialnego, tj. gmin i powiatów,
- ⇒ środki z **budżetu Unii Europejskiej**, w tym środki Polityki Spójności z perspektywy finansowej na lata 2014-2020 oraz perspektywy 2021-2027 oraz z środki z innych programów finansowanych z budżetu UE,
- ⇒ środki **budżetu państwa**,
- ⇒ **inne środki**, w tym m.in. pochodzące z międzynarodowych instytucji finansowych, partnerstw publiczno-prywatnych.

Wykres 61 Potencjalne źródła finansowania SRWL 2030

Źródło: Oprac. własne DSiR na podstawie SRWL 2030

1. Środki w dyspozycji JST

Trwały wzrost społeczno-gospodarczy jest możliwy dzięki realizowanym inwestycjom, które finansowane mogą być m.in. przy pomocy środków własnych będących w dyspozycji JST. Inwestycje realizowane na szczeblu samorządu województwa **pozytywnie oddziałują** również

na politykę samorządów lokalnych, a w konsekwencji w znacznej mierze decydują o atrakcyjności i potencjale inwestycyjnym regionu.

- łączna wartość **wydatków majątkowych inwestycyjnych** wszystkich samorządów (województwo, gminy, powiaty) w latach 2021 oraz 2022 wyniosła niespełna **6,4 mld zł**.

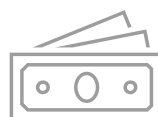
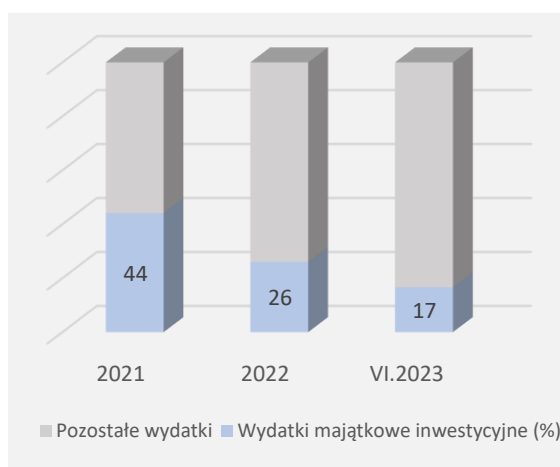

Łączna wartość wydatków majątkowych inwestycyjnych z budżetów **gmin i powiatów** w latach 2021-2022 - **5,7 mld zł**

⇒ Budżet Samorządu Województwa Lubelskiego

- Wartość środków w wydatkach budżetu województwa lubelskiego na finansowanie i współfinansowanie programów i projektów unijnych, wyniosła odpowiednio 519 mln zł 2021 r. i w 2022 r. - 243 mln zł
- W wyniku analizy **wydatków inwestycyjnych** na cele rozwojowe wynikające z SRWL 2030.
 - o **największą wartość** stanowiły wydatki z zakresu **transportu** (79% w 2021 r. i 74% w 2022 r.) oraz ochrony zdrowia (8,6% w 2021 r. i 12% w 2022 r.)
 - o wydatki przeznaczone na pozostałe obszary tematyczne wahały się w przedziale 1-3% ogółu zrealizowanych wydatków majątkowych.

Wykres 62. Udział wydatków inwestycyjnych w wydatkach ogółem w latach 2021-2023 (%)

Łączna wartość wydatków majątkowych inwestycyjnych z **BWL** w latach 2021-2022 - **628 mln zł**

Największy udział środków w obszarze

- **Transportu** – realizacja Celu **strategicznego 2. Wzmocnienie powiązań i układów funkcjonalnych**
- **Ochrony zdrowia** - realizacja Celu **operacyjnego 4.2. Poprawa jakości świadczenia usług zdrowotnych**

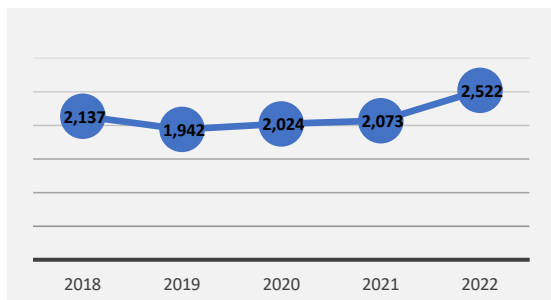
Źródło: Oprac. własne DSiR na podstawie danych DF UMWL, 2023

Środki własne JST województwa lubelskiego (w latach 2018-2022) przedstawiają się następująco:

- **Wydatki majątkowe** inwestycyjne:
 - o wzrost o 18% w zakresie środków gmin (łącznie z miastami na prawach powiatu),
 - o wzrost o 29,7% w zakresie środków powiatów.
- Udział wydatków inwestycyjnych w wydatkach ogółem:
 - o 17,3% w zakresie łącznej wysokości środków gmin w województwie lubelskim (wyższy o 1,7 p. proc. niż średnia wartość w kraju),
 - o 23,8% w zakresie łącznej wysokości środków gmin w województwie lubelskim (19,1% wartość w kraju).
- Wydatki majątkowe w przeliczeniu na 1 mieszkańca

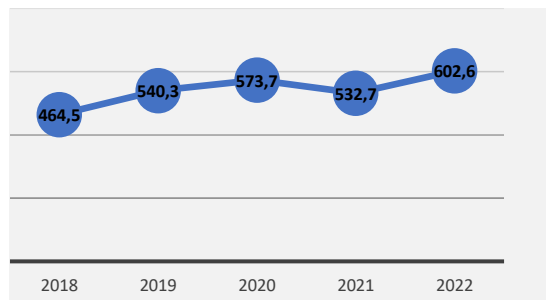
- o wzrost o 26,4% w zakresie łącznej wysokości środków gmin w województwie lubelskim (1 301 zł średniej wartości w kraju, co plasuje region na 5 miejscu w kraju),
- o wzrost o 29,7% w zakresie łącznej wysokości środków powiatów w województwie lubelskim (podobny poziom wzrostu w kraju).

Wykres 64 Wydatki majątkowe inwestycyjne w gminach (w mld zł)

Źródło: Oprac. własne DSiR na podstawie danych BDL GUS, 2023

Wykres 63 Wydatki majątkowe inwestycyjne w powiatach (w mln zł)

Źródło: Oprac. własne DSiR na podstawie danych BDL GUS, 2023

2. Środki z budżetu Unii Europejskiej

Środki pochodzące z budżetu Unii Europejskiej są głównym źródłem finansowania inwestycji publicznych nie tylko w województwie lubelskim, ale również w całej Polsce. Stanowią także ważny impuls rozwojowy dla sektora prywatnego.

⇒ Perspektywa finansowa 2014-2020

- W 2023 roku zostało zakończone wdrażanie Programów krajowych oraz RPO WL 2014-2020. Łączne wsparcie inwestycji prorozwojowych realizowanych w województwie lubelskim w ramach perspektywy finansowej 2014-2020, zarówno z Polityki Spójności jak i Wspólnej Polityki Rolnej, wyniosło **około 54 mld zł**
 - o ponad 10,4 tys. projektów w ramach Polityki Spójności, o łącznej wartości **34 mld zł**, w tym ponad 21,4 mld zł dofinansowania UE,
 - o drugie miejsce w kraju pod względem wartości na jednego mieszkańca, tj. 10,6 tys. zł/os. (kraj: 9,5 tys. zł/os.).
- Realizacja ponad 8,4 tys. projektów w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Lubelskiego na lata 2014-2020 (RPOWL 2014-2020) o łącznej wartości ponad 15,1 mld zł. Udział dofinansowania UE w ramach RPOWL 2014-2020 w dofinansowaniu z innych programów Polityki Spójności wynosi 48 % (10,3 mld zł). Należy szczególnie podkreślić:

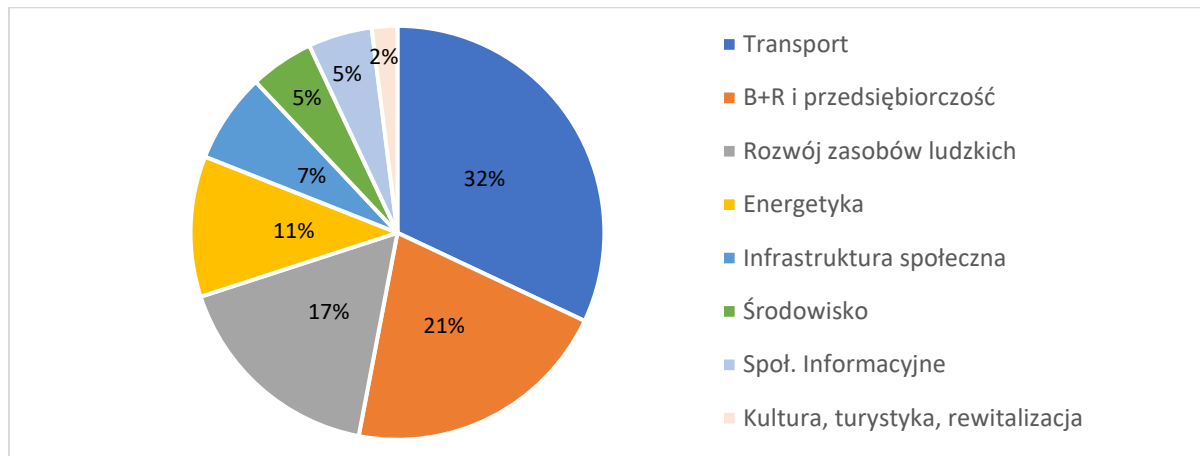

łączna wartość środków z PS i WPR, jaka trafiła do województwa lubelskiego - **54 mld zł.**

 - o dodatkowe wsparcie w latach 2021-2022 w wyniku renegotjacji RPOWL 2014-2020 z instrumentu REACT-EU w wysokości niemal 31 mln EUR (I transza kwocie 25,9 mln EUR, II transza prawie 5 mln EUR).

- Analizując wartość dofinansowania projektów w perspektywie finansowej 2014-2020 ze względu na zakres tematyczny, należy stwierdzić, że dominującym obszarem jest transport, B+R i przedsiębiorczość oraz kapitał ludzki, co obrazuje poniższy wykres.

Wykres 65 Struktura wartości dofinansowania UE w ramach programów Polityki Spójności 2014-2020 (wg obszarów tematycznych) wdrażanych na terenie województwa lubelskiego (%)

Źródło: Oprac. własne DSiR UMWL na podstawie danych SL2014, wg stanu na dzień 30.06.2023 r.

- Wsparcie o łącznej wartości blisko **20 mld zł** dla beneficjentów z terenu województwa lubelskiego w ramach **Wspólnej Polityki Rolnej 2014-2020** (WPR 2014-2020), w tym:
 - o wsparcie o łącznej wartości 5,9 mld zł dla 74,2 tys.⁶³ beneficjentów Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich 2014-2020 (3 miejsce w kraju)
 - o wsparcie o łącznej wartości 13,6 mld zł w ramach płatności bezpośrednich (134,8 mld zł w Polsce).
- Wsparcie o łącznej wartości **103 mln zł**, w tym ponad 66 mln dofinansowania z EFMR, dla beneficjentów z terenu województwa lubelskiego w ramach **Programu Operacyjnego Rybactwo i Morze na lata 2014-2020** (PO RYBY 2014-2020)⁶⁴ (3,4 mld zł, w tym 1,9 mld zł dofinansowanie z EFMR, w Polsce).
- Zatwierdzenie 47 inicjatyw angażujących 120 partnerów, którym przyznano niemal **55 mln EUR** dofinansowania w ramach **Programu Współpracy Transgranicznej Polska-Białoruś-Ukraina 2014-2020** (PBU 2014-2020).

⇒ Perspektywa finansowa 2021-2027

- Dla skutecznej realizacji SRWL 2030 bardzo istotne znaczenie będzie miał program **Fundusze Europejskie dla Lubelskiego 2021-2027** (FEL 2021-2027), który został zatwierdzony decyzją Komisji Europejskiej w dniu 24 listopada 2022 r. i opiewa na wartość **2,8 mld EUR**, w tym wysokość alokacji UE 2,4 mld EUR. Łącznie województwo lubelskie na program regionalny 2021-2027 otrzymało o 170 mln EUR więcej niż w perspektywie finansowej na lata 2014-2020, co oznacza:
 - o 3 miejsce w kraju pod względem wartości alokacji UE przypadającej na 1 mieszkańca,

⁶³ Liczba beneficjentów po usunięciu duplikatów

⁶⁴ Dane z GUS BDL

- o wsparcie kluczowych obszarów: środowisko i klimat, energetyka, transport oraz instrumenty terytorialne (ZIT, rewitalizację i Inny Instrument Terytorialny).
- W perspektywie finansowej 2021-2027 województwo lubelskie skorzysta również ze wsparcia w ramach **programów krajowych współfinansowanych z Funduszy Europejskich**, w tym programu Fundusze Europejskie dla Polski Wschodniej na lata 2021-2027, w którym alokacja Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego wyniesie 2,65 mld EUR oraz innych programach krajowych na lata 2021-2027, w tym w szczególności:
 - o Fundusze Europejskie na Infrastrukturę, Klimat, Środowisko,
 - o Fundusze Europejskie dla Nowoczesnej Gospodarki,
 - o Fundusze Europejskie dla Rozwoju Społecznego,
 - o Fundusze Europejskie na Rozwój Cyfrowy,
 - o Fundusze Europejskie na Pomoc Żywnościową,
 - o Program Interreg NEXT Polska – Ukraina,
 - o Fundusze Europejskie dla Rybactwa.
- W kontekście działań rozwojowych w sektorze rolno–spożywczym znaczącym źródłem finansowania będą instrumenty przewidziane w **Planie Strategicznym dla Wspólnej Polityki Rolnej na lata 2023-2027**, którego łączny budżet wyniesie 25,2 mld EUR. Planowe wsparcie przyczyni się do zwiększenia efektywności realizacji SRWL 2030, w szczególności w zakresie celu strategicznego 1. Kształtowanie strategicznych zasobów rolnych.

⇒ Instrumenty zwrotne

Inwestycje sektora prywatnego stanowią znaczną część wydatków tego typu w naszym województwie. Kluczowym wyzwaniem w tym zakresie pozostaje budowanie warunków, aby możliwości inwestycyjne podmiotów w regionie były w coraz mniejszym stopniu uzależnione od zewnętrznych środków pomocowych. Samorząd Województwa Lubelskiego na bieżąco podejmuje działania wspierające rozwój ekosystemu gospodarczego województwa lubelskiego, realizując założenia przyjęte w SRWL 2030.

- W celu opracowania oraz realizacji wieloletniego programu inwestycyjnego wsparcia mikro, małych i średnich przedsiębiorstw regionu z początkiem 2021 roku uruchomiono **działalność Lubelskiego Regionalnego Funduszu Rozwoju (LRFR)**⁶⁵. Misją LRFR jest zbudowanie regionalnego systemu finansowania Województwa Lubelskiego opartego na instrumentach finansowych. Fundusz realizuje swoje zadania w oparciu o przyjętą Strategię Inwestycyjną⁶⁶, w ramach której opracowano m.in. metodologię pozwalającą wspierać inteligentne specjalizacje województwa lubelskiego oraz rozwój innowacyjności i konkurencyjności MŚP na terenie Lubelszczyzny.
 - o szacowana łączna wartość środków finansowych, które w perspektywie do 2031 roku zostaną przekazane do zarządzania przez Lubelski Regionalny Fundusz Rozwoju

⁶⁵ Lubelski Regionalny Fundusz Rozwoju Sp. z o.o. realizuje zadania publiczne na podstawie Uchwały Nr XXII/354/2020 SWL z 21 grudnia 2020 r. oraz Uchwały Nr CCLV/4549/2021 ZWL z 20.04. 2021 r.

⁶⁶ Strategia inwestycyjna dla środków finansowych zwróconych z instrumentów finansowych w ramach regionalnych programów operacyjnych województwa lubelskiego do roku 2031, uchwała Nr CDXXVIII/7564/2023 ZWL z 7.02.2023 r.

- o **przekracza 468 mln zł⁶⁷**, z czego 80% środków zostanie zaangażowanych w oferowane produkty finansowe,
 - o wsparcie 130 przedsiębiorców z województwa lubelskiego środkami o łącznej wartości ponad 65,7 mln zł⁶⁸,
 - o szacowana wartość środków w kwocie około 154 mln zł z RPOWL 2007-2013 oraz 314 mln zł z RPOWL 2014-2020 do przekazania do dyspozycji Lubelskiego Regionalnego Funduszu Rozwoju,
 - o perspektywiczny rozwój produktów finansowych, jakim w przyszłości dysponować będzie LRFR uwarunkowany jest wolumenem instrumentów finansowych zrealizowanych w ramach programów regionalnych współfinansowanych ze środków UE, począwszy od 2007 roku.
- **Instrumenty finansowe w FEL 2021-2027**
 - o planowane zwiększenie wykorzystania instrumentów finansowych w miejsce tradycyjnej pomocy w formie dotacji o łącznej alokacji ok. **344 mln EUR**.

3. Środki z budżetu państwa

Poprzez różnorodne programy rządowe, w całym województwie realizowane są inwestycje publiczne realizujące cele rozwojowe określone w Strategii Rozwoju Województwa Lubelskiego do 2030 r. Wśród najważniejszych programów należy wskazać:

- Program Inwestycji Strategicznych,
- Rządowy Fundusz Inwestycji Lokalnych,
- Rządowy Program Odbudowy Zabytków,
- Rządowy Fundusz Rozwoju Dróg,
- Krajowy Plan Odbudowy i Zwiększania Odporności.

⇒ Program Inwestycji Strategicznych

- Znaczącym instrumentem finansowania inwestycji publicznych jest Program Inwestycji Strategicznych, finansowany ze środków krajowych w ramach Rządowego Funduszu „Polski Ład”; w ramach tej formy finansowania należy podkreślić:
 - o wsparcie o łącznej wartości blisko **7,5 mld zł⁶⁹** dla samorządów z województwa lubelskiego w ramach ośmiu edycji naborów,
 - o zakres oraz wpływ otrzymanego wsparcia na zwiększenie efektywności realizacji SRWL 2030, w szczególności następujących celów operacyjnych:
 - 2.1. Zrównoważony rozwój systemów infrastruktury technicznej,
 - 2.4. Ochrona walorów środowiska,
 - 4.1. Rozwijanie kapitału ludzkiego.

⁶⁷ Źródło: <https://lrfr-lubelskie.pl/o-projekcie/>, data pobrania 7.11.2023 r.

⁶⁸ Według stanu na dzień 30 czerwca 2023 r.

⁶⁹ Dane LUW, data pobrania 13.10.2023 r.

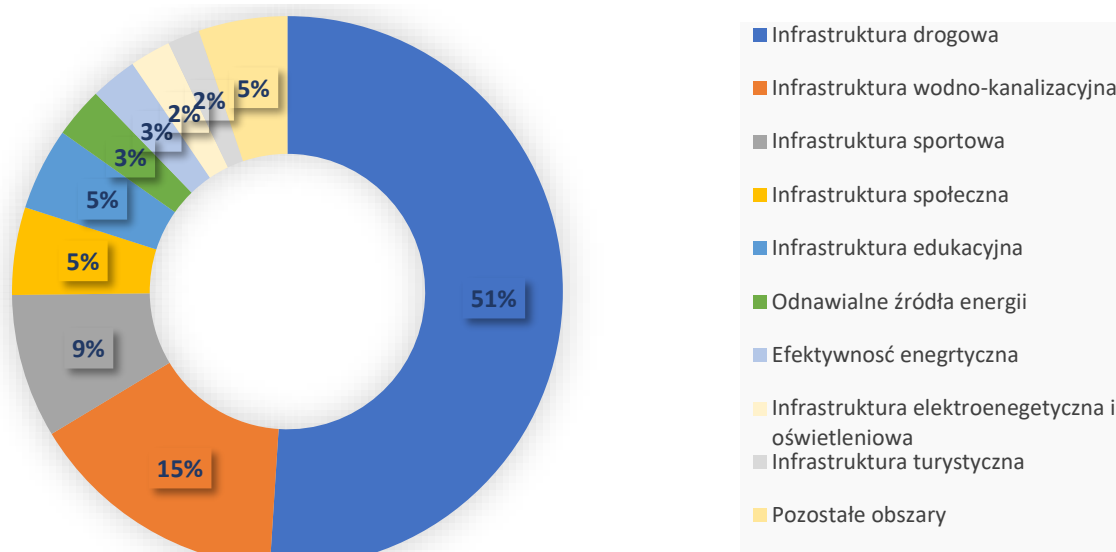
Tabela 24 Wartość dofinansowania z Programu Inwestycji Strategicznych w latach 2021-2023

Edycja PIS	Dofinansowanie – w skali kraju [mld zł]	Dofinansowanie – woj. lubelskie [mln zł]
Edycja pierwsza (dofinansowanie dla JST – nabór i rozstrzygnięcie 2021)	23,8	1 867
Edycja druga (dofinansowanie dla JST – nabór 2021, rozstrzygnięcie 2022)	30	2 527
Edycja trzecia (PGR – nabór 2021, rozstrzygnięcie 2022)	4,07	258
Edycja czwarta (Polskie Uzdrawiska – nabór i rozstrzygnięcie 2022)	240	10
Edycja piąta (Rozwój Stref Przemysł. – nabór i rozstrzygnięcie 2022)	5	294
Edycja szósta (PGR – nabór i rozstrzygnięcie 2023)	4,5	272
Edycja siódma (Rozwój stref przemysłowych – nabór i rozstrzygnięcie 2023)	4,3	90
Edycja ósma (dofinansowanie dla JST – nabór i rozstrzygnięcie 2023)	26	2 075
łącznie	98,1	7 481

Źródło: Oprac. własne DSiR na podstawie danych LUW, 2023

- Analiza struktury i przeznaczenia środków w ramach wszystkich edycji wskazuje, że największa część środków została przeznaczona na inwestycje w infrastrukturę drogową – ok. 50%, następnie na infrastrukturę wodno-kanalizacyjną i infrastrukturę sportową.

Wykres 66 Przeznaczenie środków z Programu Inwestycji Strategicznych w podziale na obszary tematyczne w województwie lubelskim (na podstawie danych z 1-7 edycji)

Źródło: Oprac. własne DSiR na podstawie danych BGK, <https://www.bgk.pl/inwestycje/#lubelskie>, data pobrania 13.10.2023 r.

⇒ Rządowy Fundusz Inwestycji Lokalnych

- Rządowy Fundusz Inwestycji Lokalnych (RFIL) to program, w ramach którego rządowe środki trafiają do jednostek samorządu terytorialnego na inwestycje głównie o znaczeniu lokalnym, między innymi na budowę żłobków, przedszkoli czy remont dróg, a także inne, niezbędne działania. Wsparcie jest bezzwrotne i pochodzi z Funduszu Przeciwdziałania Covid-19 w ramach tej formy finansowania należy podkreślić:
 - o **wsparcie** o łącznej wartości blisko **915 mln zł** dla samorządów z województwa lubelskiego (ponad 13 mld złotych wsparcia w skali całego kraju)⁷⁰,
 - o zakres oraz wpływ otrzymanego wsparcia na zwiększenie efektywności priorytetów rozwojowych ujętych w SRWL 2030.

⇒ Rządowy Program Odbudowy Zabytków

- Rządowy Program Odbudowy Zabytków kierowany jest bezpośrednio do gmin, powiatów oraz województw, a za ich pośrednictwem również do innych podmiotów zobowiązanych do opieki nad zabytkami. Dofinansowanie jest bezzwrotne i przyznawane na realizację zadań inwestycyjnych związanych z ochroną zabytków oraz opieką nad zabytkami, w ramach tej formy finansowania należy podkreślić:
 - o wsparcie o łącznej wartości **358 mln zł** dla samorządów z województwa lubelskiego ramach dwóch edycji naborów,
 - o zakres oraz wpływ otrzymanego wsparcia na zwiększenie efektywności realizacji SRWL 2030, w szczególności następującego celu operacyjnego:
 - 3.4. Innowacyjne wykorzystanie walorów przyrodniczo-kulturowych, rozwój sportu i usług wolnego czasu,

⁷⁰ Wypłacane w VI 2020 r., XII 2020 r., III i VI 2021 r., źródło: <https://www.gov.pl/web/premier/rzadowy-fundusz-inwestycji-lokalnych>, data pobrania 19.10.2023 r.

Ryc. 24 Wsparcie dla województwa lubelskiego z Rządowego Programu Odbudowy Zabytków

W ramach I naboru w województwie lubelskim dofinansowanie otrzymało	W ramach II naboru w województwie lubelskim dofinansowanie otrzymało
<ul style="list-style-type: none"> • 357 projektów • 183 samorządy • o wartości ok. 206 mln zł, w tym Samorząd Województwa Lubelskiego otrzymał dofinansowanie o wartości 3,5 mln zł na realizację 1 projektu 	<ul style="list-style-type: none"> • 256 projektów • 183 samorządy • o wartości ok. 152 mln zł, w tym Samorząd Województwa Lubelskiego otrzymał dofinansowanie o łącznej wartości 14 mln zł na realizację 4 projektów

Źródło: Oprac. własne DSiR na podstawie danych KPRM, 2023

⇒ **Rządowy Fundusz Rozwoju Dróg (Dawniej Fundusz Dróg Samorządowych)**

- Pomimo systematycznej poprawy, stan dróg wciąż stanowi jedną z głównych barier ograniczających wzrost poziomu bezpieczeństwa ruchu drogowego, a także jest czynnikiem obniżającym atrakcyjność gospodarczą, inwestycyjną oraz konkurencyjność ośrodków gospodarczych; w ramach tej formy finansowania należy podkreślić:
 - o **wsparcie** o łącznej wartości około **1,2 mld zł** dla realizacji projektów z zakresu **infrastruktury drogowej** w latach 2021-2023,
 - o zakres oraz wpływ otrzymanego wsparcia na zwiększenie efektywności realizacji SRWL 2030, w szczególności następującego celu operacyjnego:
 - 2.1 Zrównoważony rozwój systemów infrastruktury technicznej

Tabela 25 Wartość dofinansowania z Rządowego Fundusz Rozwoju Dróg w latach 2021-2023

Rządowy Fundusz Rozwoju Dróg	Kwota dofinansowania województwo lubelskie	
RFRD – 2021 r.	282,1 mln zł	
RFRD – 2022 r.	336,9 mln zł	
RFRD – 2023 r.	543,2 mln zł	
RAZEM	1 162 mln zł	

Źródło: Oprac. własne DSiR na podstawie danych LUW, 2023

⇒ **Krajowy Plan Odbudowy i Zwiększania Odporności (KPO)**

- Krajowy Plan Odbudowy i Zwiększania Odporności jest planem rozwojowym przygotowanym na poziomie krajowym i stanowi podstawę do ubiegania się o wsparcie z europejskiego Instrumentu na rzecz Odbudowy i Zwiększania Odporności stanowiącego podstawę planu

odbudowy Europy w odpowiedzi na kryzys wywołany pandemią Covid-19, poprzez połączenie krajowych planów reform i inwestycji ze wspólnymi priorytetami i finansowaniem

- Do celów szczegółowych KPO w Polsce należy między innymi innowacyjny rozwój gospodarki, zielona transformacja gospodarki oraz wzrost kapitału społecznego, w tym obszaru ochrony zdrowia i edukacji. Wsparcie w ramach KPO pozwoli na odbudowę potencjału rozwojowego gospodarki utraconego w wyniku pandemii oraz umożliwienie budowy trwałej konkurencyjności i wzrostu poziomu życia społeczeństwa w dłuższym horyzoncie czasowym.
- Inwestycje w ramach KPO, których realizacja jest finansowana ze środków wsparcia bezzwrotnego są finansowane ze środków pochodzących z budżetu państwa, środków europejskich lub ze środków Polskiego Funduszu Rozwoju (PFR). Do czasu napływu środków europejskich, PFR zapewnia finansowanie planu rozwojowego ze środków pochodzących ze zwrotów nieumorzonych części subwencji lub spłat wsparcia finansowego udzielonego na realizację rządowego programu Tarcz Finansowych PFR.
- Na koniec 2022 roku, budżety inwestycji, w których zostały uruchomione konkursy stanowią ok. 30% alokacji KPO. W tym zakresie, za pośrednictwem **Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa** zostało przeprowadzonych 5 naborów wniosków w ramach wdrażania komponentu A1.4 tj. „Poprawienie warunków konkurencyjności i ochrony producentów/konsumentów w sektorze rolnym”, których celem było przekazanie wsparcia na:
 - o wymianę pokryć dachowych - nabór od 17 października 2022 r. do 15 listopada 2022 r.,
 - o przedsięwzięcia realizowane przez MŚP prowadzące działalność w zakresie przetwórstwa lub wprowadzania do obrotu produktów rolnych, rybołówstwa lub akwakultury – nabór od 17 października 2022 r. do 18 listopada 2022 r.,
 - o przedsięwzięcia realizowane przez rolników i rybaków z zakresu przetwarzania lub wprowadzania do obrotu produktów rolnych, spożywczych, rybołówstwa lub akwakultury – nabór od 17 października 2022 r. do 18 listopada 2022 r.,
 - o wymianę słupów impregnowanych kreozotem na plantacjach chmielu - od 17 października 2022 r. do 28 listopada 2022 r. przeprowadzono, natomiast od dnia 15 lutego do 31 marca 2023 r. przeprowadzono II nabór.
- Ponadto, w ramach części KPO dla której przewidziano tryb pozakonkursowy przedmiotem wsparcia objęto inwestycje związane ze spełnieniem minimalnych standardów sprzętowych w szkołach podstawowych np. zakup laptopów dla uczniów IV klas.
- Aktualnie trwają prace nad przygotowaniem rewizji KPO. Ich efektem będzie zarówno dodanie nowego rozdziału dotyczącego REPowerEU (część dotacyjna i pożyczkowa), jak i aktualizacja harmonogramów reform i inwestycji oraz usunięcie lub dodanie reform i inwestycji bądź ich elementów.
- Informacja o wykorzystaniu środków w poszczególnych województwach, będzie możliwa w dalszej perspektywie, na podstawie zbiorczych informacji planowanych do uzyskania od poszczególnych instytucji wdrażających poszczególne komponenty oraz wyników monitoringu prowadzonego na poziomie krajowym odnośnie postępu w osiąganiu wskaźników i kamieni milowych.

4. Środki pochodzące z innych źródeł

Należy odnotować również potencjalne możliwości finansowania przedsięwzięć rozwojowych z innych źródeł, w tym między innymi ze środków pozostałych funduszy, międzynarodowych instytucji finansowych lub partnerstw publiczno-prywatnych.

⇒ **Norweski Mechanizm Finansowy** (Fundusze norweskie) i **Mechanizm Finansowy Europejskiego Obszaru Gospodarczego 2014-2021** (EOG) są

- Forma bezzwrotnej pomocy przyznanej przez Islandię, Liechtenstein i Norwegię kilkunastu państwom Europy Środkowej i Południowej oraz krajom bałtyckim; w ramach tej formy finansowania należy podkreślić:
 - o wsparcie o łącznej wartości blisko **26 mln EUR**⁷¹ dla realizacji 48 projektów w obszarze innowacji, środowiska i zmian klimatu, edukacji, kultury i rozwoju lokalnego
 - o zakres oraz wpływ otrzymanego wsparcia na zwiększenie efektywności realizacji SRWL 2030, w szczególności następującego celu operacyjnego:
 - 2.4 Ochrona walorów środowiska.

⇒ **Partnerstwo publiczno-prywatne**

- **Podmioty prywatne** samodzielnie finansują własne projekty inwestycyjne, jak również angażują własny kapitał w ramach montażu finansowego w różnorodnych programach pomocowych. Mając na względzie dostępne instrumenty finansowania inwestycji, w tym zmniejszające się możliwości finansowania dotacyjnego w ramach Polityki Spójności, należy zaakcentować kwestie partnerstwa publiczno-prywatnego (PPP); w ramach tej formy finansowania należy podkreślić:
- wsparcie o łącznej wartości blisko 10 mln zł w ramach 2 umów w formule PPP⁷² (179 umów w kraju o wartości ponad 9, 2 mld zł)⁷³
- planowane przeznaczenie co najmniej 30 mln zł w ramach programu Fundusze Europejskie dla Lubelskiego 2021-2027 na realizację projektów hybrydowych na wsparcie efektywności energetycznej, co pozwoli na zwiększenie efektywności realizacji SRWL 2030, w szczególności w zakresie następującego celu operacyjnego:
 - o 2.4 Ochrona walorów środowiska.

⇒ Efektywność wdrażania SRWL 2030 w tym poszczególnych przedsięwzięć oraz inicjatyw prorozwojowych, warunkuje także **wieloszczeblowa współpraca** zaangażowanych podmiotów i optymalne wykorzystanie dostępnych form wsparcia, w szczególności w zakresie interwencji w ramach wymiary terytorialnego SRWL 2030.

⇒ Istotny wpływ na rozwój regionu stanowi wsparcie pochodzące z Funduszy UE. Podsumowując skalę, zakres, a także ukierunkowanie interwencji ze środków Polityki Spójności w perspektywie 2014-2020 należy stwierdzić, że przyczyniła się ona do realizacji najważniejszych celów rozwojowych określonych w SRWL2030.

⁷¹ Źródło: Baza GrACE, wg. stanu na dzień 7.11.2023 r.

⁷² Wg bazy umów zidentyfikowanych przez Ministerstwo Funduszy i Polityki Regionalnej w ramach Platformy współpracy w zakresie Partnerstwa Publiczno-Prywatnego (Platforma PPP)

⁷³ Źródło Platforma PPP <https://www.ppp.gov.pl/baza-zawartych-umow-ppp/>, umowy na postawie ustawy o partnerstwie publiczno-prywatnym oraz ustawy o umowie koncesji na roboty budowlane lub usługi, data pobrania 6.11.2023 r.

- Największa wartość środków przeznaczona była na transport, B+R i przedsiębiorczość oraz rozwój zasobów ludzkich, co w sposób wiarygodny odzwierciedla kluczowe dla regionu determinanty rozwojowe, tj. dostępność komunikacyjna, przedsiębiorczość i kapitał ludzki.
 - o Aktualnie w efekcie procesu opiniowania przez MNISW przedsięwzięć z zakresu **infrastruktury B+R** podlegających uzgodnieniom w trybie określonym w Kontrakcie Programowym dla WL, pozytywną ocenę uzyskało **11** zgłoszonych **projektów**, natomiast 3 zostały skierowane do ponownej oceny.
 - Zwiększenie dofinansowania z instrumentu REACT-EU pozwoliło na zwiększenie efektywności realizacji SRWL 2030, w szczególności w zakresie celu operacyjnego 2.4 Ochrona walorów środowiska.
- ⇒ Biorąc pod uwagę szeroki katalog obszarów wsparcia programów perspektywy finansowej 2021-2027, w tym w szczególności programu regionalnego, będą one stanowiły **najważniejsze realne źródło** finansowania licznych inwestycji przyczyniających się do realizacji **wszystkich celów rozwojowych** SRWL 2030.
- ⇒ Szczególną rolę odgrywa **program regionalny** zarządzany na poziomie Samorządu Województwa. Instrumenty finansowe w FEL 2021-2027 będą wspierały inwestycje w wielu obszarach, w tym w szczególności w zakresie rozwoju przedsiębiorstw, wspierania efektywności energetycznej i rozwoju odnawialnych źródeł energii, rewitalizacji, zrównoważonego rozwoju turystyki i dziedzictwa kulturowego.
- Wykorzystanie środków w ramach zaplanowanych instrumentów finansowych przyczyni się do skutecznej realizacji celów i priorytetów rozwojowych województwa lubelskiego ujętych w SRWL 2030, w szczególności w następujących celach strategicznych:
 - o 2. Wzmocnienie powiązań i układów funkcjonalnych
 - o 3. Innowacyjny rozwój gospodarki oparty o zasoby i potencjały regionu.

VIII. PODSUMOWANIE

Odporność województwa na negatywne czynniki wpływające powszechnie na rozwój społeczno-gospodarczy regionów

1. Przeprowadzona w ramach sporządzania Raportu Monitoringowego analiza wskazuje, że **działania** przyjęte dla realizacji celów w SRWL 2030 w różnych procesach wdrożeniowych są **efektywnie realizowane**. W tym kontekście należy podkreślić:
 - **trafność** kierunków działań wskazanych dla realizacji poszczególnych celów rozwoju,
 - **skuteczność** instrumentów wsparcia sprzyjających wzmocnieniu odporności podmiotów gospodarczych na sytuacje kryzysowe,
 - **kompleksowość** polityk sektorowych województwa w aspekcie zakresu działań przewidzianych w Strategii,
 - **adekwatność** wsparcia FEL 2021-2027 do zakresu interwencji określonej w SRWL 2030, w tym w ramach Instrumentów Terytorialnych,
 - **aktywność** samorządów w procesie wieloszczeblowego zarządzania rozwojem.
2. W pierwszym okresie realizacji SRWL 2030, polityce regionalnej województwa towarzyszyły **trudne uwarunkowania**, które wywoływały potrzebę podejmowania niestandardowych działań, odpowiadających na bieżące wyzwania rozwojowe.
3. W dotychczasowej perspektywie wdrażania SRWL 2030, województwo było obszarem generowania **pozytywnych impulsów rozwojowych, które wyrażone są m.in.:**
 - **wzrostem przeciętnego wynagrodzenia brutto** w sektorze firm, który we wrześniu 2022 roku w lubelskim kształtował się na poziomie 11,8% licząc rok do roku, podczas gdy w tym samym czasie w Polsce wyniósł 10,3%,
 - **zmniejszeniem poziomu bezrobocia**, którego tempo w regionie lubelskim jest wyższe niż średnio w Polsce. W ciągu ostatniego roku zmalało z 7,8% do 7,3%, a więc o 0,5 p. proc. podczas gdy w kraju ten sam wskaźnik spadł o 0,1 p. proc.,
 - stopniowym **wzrostem znaczenia przemysłu**. Produkcja sprzedana w ciągu ostatniego roku na Lubelszczyźnie **wzrosła** o 5,3% podczas, gdy w analogicznym okresie w Polsce **spadła** o 3,1%,
 - nieznacznie **szybszym** niż średnia w kraju (o ok. 0,1 p. proc.) **tempem wzrostu zatrudnienia w przedsiębiorstwach**,
 - zbliżonym do średniej krajowej **tempem rozwoju przedsiębiorczości** (na poziomie 14% w stosunku do roku 2018), co pozwoliło na odnotowanie największej od 2009 roku liczby podmiotów wpisanych do rejestru REGON,
 - **spektakularnym wzrostem** udziału **produkcji energii elektrycznej ze źródeł odnawialnych**, który ponad **dwukrotnie** przewyższa średnie wartości dla kraju,
 - wyraźnie **wyższym** niż średni w kraju **udziałem wydatków inwestycyjnych** w wydatkach ogółem, co świadczy o **prorozwojowym** charakterze podejmowanych działań.

Odporność województwa na negatywne czynniki wpływające powszechnie na rozwój społeczno-gospodarczy regionów

4. W okresie wdrażania SRWL 2030, polityka regionalna województwa mierzyła się z **czynnikami negatywnie wpływającymi na procesy rozwoju** społeczno-gospodarczego, które w konsekwencji znalazły swoje odniesienie w wartościach wskaźników przyjętych do monitorowania celów Strategii. Wśród najważniejszych uwarunkowań należy wymienić:
- negatywne zjawiska **demograficzne**,
 - **pandemię** Covid-19,
 - **skutki** agresji Rosji na Ukrainę.
- a) Województwo lubelskie, podobnie jak inne regiony, jest obszarem występowania negatywnych zjawisk demograficznych, przy czym **skala** tych zjawisk przybiera **głębszy charakter** niż w innych częściach Polski:
- w stosunku do 2018 r. nastąpił **spadek liczby mieszkańców** o blisko **93 tys.**,
 - wskaźniki **przyrostu naturalnego** osiągają **niższe wartości** niż średnia dla kraju,
 - **saldo migracji** nadal przyjmuje **wartości ujemne**,
 - postępujący **proces starzenia się ludności** skutkuje **wzrostem** współczynnika **obciążenia demograficznego**.

Wniosek: Uwzględniając cywilizacyjne aspekty powszechnie występujących, negatywnych zjawisk demograficznych należy uznać, że samorząd województwa nie dysponuje realnymi instrumentami, które w **bezpośredni sposób** mogą oddziaływać na odwrócenie obserwowanych trendów. W tym kontekście zakłada się, że realizacja przyjętych w SRWL 2030 działań służących poprawie atrakcyjności życia w województwie, w dłuższym horyzoncie czasu sprzyjać będzie **ograniczeniu skali negatywnych zjawisk demograficznych**, a w konsekwencji minimalizowaniu ich skutków społeczno-gospodarczych.

- b) **Negatywny wpływ pandemii Covid-19** na rozwój województwa uwidaczniają **liczne wskaźniki** charakteryzujące poszczególne **sektory** regionalnej **gospodarki**. W tym kontekście, **szczególną uwagę** zwracają odnotowane w latach 2020-2022:
- **spadki** wielkości **przewozów pasażerskich** we wszystkich rodzajach komunikacji zbiorowej (lotniczej, autobusowej i kolejowej),
 - **zmniejszenie** ilości **turystów** w regionie, związane z tym obniżenie poziomu wykorzystania dostępnych miejsc noclegowych, a w konsekwencji ograniczenie liczby działających podmiotów w sektorze turystycznym,
 - **załamanie** wrastającego trendu **liczby kuracjuszy** leczonych w szpitalach i sanatoriach uzdrowiskowych,

Wniosek: Mierniki rozwoju społeczno-gospodarczego za lata 2018-2022 wskazują, że rejestrowane od 2020 r. **spadkowe trendy** rozwojowe związane z Covid-19 uległy **odwróceniu** lub wyraźnemu

zahamowaniu. Aktualne wartości wskaźników w relacji do wartości wskaźników w okresie przedpandemicznym wskazują, że podmioty gospodarcze z terenu województwa:

- **efektywnie wykorzystywały** oferowane **instrumenty wsparcia** służące utrzymaniu działalności oraz wielkości zatrudnienia,
- **wykazują** stosunkowo **dużą odporność** oraz elastyczność dzięki czemu szybko **poradziły sobie** z zaistniałą sytuacją **kryzysową**.

c) Ze względu na swoje położenie, województwo lubelskie było obszarem **realnych zagrożeń i bezpośrednich skutków agresji Rosji** na Ukrainę:

- **fala masowej migracji** wywołała **potrzebę** podejmowania działań służących:
 - **zapewnieniu** szybkiej i bezpośredniej **pomocy** na przejściach granicznych z Ukrainą,
 - **organizacji** systemowego **wsparcia** w tym przede wszystkim w zakresie podstawowych potrzeb mieszkaniowych, dostępu do usług ochrony zdrowia, opieki społecznej i edukacji,
- ze względu na **ograniczone możliwości** prowadzenia działalności gospodarczej na terenach objętych wojną, województwo lubelskie stało się obszarem wzmożonej **relokacji firm** ukraińskich,
- **wielkość wsparcia** z terenu województwa lubelskiego przeznaczonego na pomoc Ukrainie łącznie szacowana jest na ponad 600 mln zł, z czego ok. 35 mln zł stanowiły środki wygenerowane bezpośrednio przez Samorząd Województwa Lubelskiego.

Wniosek: Konflikt zbrojny wymuszał potrzebę **reorientacji** charakteru i **zakresu współpracy** pomiędzy województwem lubelskim, a sąsiadującymi z nim regionami ukraińskimi. W tym kontekście, ze względu na utrzymujący się stan zagrożenia oraz brak stabilności geopolitycznej, **dużym wyzwaniem** dla polityki regionalnej województwa staje się realizacja działań przewidzianych w SRWL 2030, w tym przede wszystkim **ukierunkowanych na:**

- **wykształcenie nowych funkcji**, w tym **związanych** z logistyką, obsługą handlu międzynarodowego i turystyki transgranicznej na kierunku wschód-zachód,
- **ograniczenie negatywnych** zjawisk społeczno-gospodarczych charakterystycznych dla obszarów peryferyjnych, występujących na terenach **przygranicznych** województwa.

Pozycja województwa w aspekcie obserwowanych zjawisk i trendów rozwojowych

5. Pomimo **trudnych uwarunkowań** dla realizacji regionalnej polityki rozwoju, przeprowadzona analiza podstawowych **wskaźników makroekonomicznych** za lata 2018-2022 pozwala stwierdzić, że w relacji do innych regionów województwo lubelskie **utrzymało** dotychczasową **pozycję i dynamikę** rozwoju.

- wartość **PKB wytworzona w 2022 r.** w województwie szacowana jest na **ponad 112 mld zł**, co oznacza:
 - udział PKB województwa w ogólnym PKB Polski kształtował się na poziomie 3,7%,

- **10 pozycję** w kraju,
- wartość **PKB** (w cenach bieżących) **województwa stale wzrasta**:
 - w latach 2018-2022 odnotowano **wzrost o 39,9%**, przy średnim wzroście PKB w kraju na poziomie 44,3% (9 pozycja w kraju),
 - dynamika wzrostu PKB (w cenach bieżących) w 2022 roku względem roku poprzedniego osiągnęła wielkość 14,9% i była **najwyższa** od 2007 roku.
- szacunkowa wartość **PKB na 1 mieszkańca** w województwie w 2022 r. wyniosła 55,2 zł, co stanowiło **68% wartości dla Polski**:
 - w latach 2018-2022, **wzrost PKB** na 1 mieszkańca w regionie wyniósł **46,2%** i był **zbliżony do poziomu** notowanego w kraju, tj. 46,5% - 8 miejsce pod względem dynamiki wzrostu w Polsce.

Wniosek: Wieloletnia analiza pozycji województwa w aspekcie podstawowych wskaźników makroekonomicznych (w tym przede wszystkim PKB) wskazuje, że ze względu na historycznie utrwaloną strukturę gospodarczą regionu, jako pozytywny efekt podejmowanych działań strategicznych należy uznać **utrzymanie dynamiki** rozwoju w relacji do innych województw w Polsce. W tym kontekście wśród **najważniejszych**, strategicznych **wyzwań** dla regionalnej polityki rozwoju pozostają:

- **minimalizowanie** wpływu **negatywnych** zjawisk **demograficznych** na procesy rozwoju społeczno-gospodarczego,
- **wzmacnianie powiązań** sektora badawczo-rozwojowego z sektorem przedsiębiorczości,
- efektywne **wykorzystanie położenia** województwa w europejskim układzie powiązań transportowych,
- **zwiększenie** udziału **produktów przetworzonych** w produkcji ogółem na terenie województwa,
- transformacja i **bezpieczeństwo energetyczne** regionu.

Poziom i perspektywy realizacji celów strategicznych określonych w SRWL 2030 w aspekcie rejestrowanych trendów rozwojowych oraz programowanych instrumentów wsparcia.

6. Pomimo relatywnie krótkiego, niespełna 3-letniego okresu wdrażania SRWL 2030, przeprowadzona analiza pozwala na **wstępne, pozytywne odniesienie** się do poziomu i perspektyw realizacji **przyjętych** w Strategii **celów rozwojowych**.
 - **Poziom** realizacji **celu strategicznego 1 - Kształtowanie strategicznych zasobów rolnych**, oceniany na podstawie analizy **6 wskaźników obligatoryjnych**, spośród których:
 - 3 wskaźniki, przyjmują **zgodny** ze Strategią kierunek trendu. Charakteryzują się **pozytywnymi zmianami** w zakresie wydajności produkcji, wyników ekonomicznych prowadzonej działalności, a także wizerunku województwa jako regionu o znaczącym bogactwie produktów tradycyjnych,

- pozostałe 3 wskaźniki, charakteryzujące się **stałym poziomem wartości**, wskazują na potrzebę **zwiększenia** dynamiki rozwoju podmiotów sektora przetwórstwa rolno-spożywczego, a także popularyzacji rolnictwa ekologicznego w regionie,
- **Poziom realizacji celu strategicznego 2 - Wzmocnienie powiązań i układów funkcjonalnych**, szacowany jest na podstawie analizy **13 wskaźników obligatoryjnych**, spośród których:
 - **pozytywne** zmiany wyraża **11 mierników**, w tym przede wszystkim dotyczących:
 - **zmniejszającego** się bezrobocia **na wsi**,
 - **poprawy dostępu** do **infrastruktury technicznej**, w tym transportowej, kanalizacyjnej, wodociągowej i gazowej,
 - **skuteczności** ochrony **walorów przyrodniczo-krajobrazowych** oraz zdolności do świadomego zarządzania przestrzenią w ramach procesów planistycznych,
 - **poprawy wyników** ekonomicznych **samorządów lokalnych**,
 - **3 mierniki** dotyczące założeń **rozwoju MOF**, które ze względu na **niezadawalające wartości** oraz **niezgodne** ze Strategią kierunku **trendów**, wymagają kontynuacji działań, w tym przede wszystkim służących **koncentracji** ludności, efektywniejszemu wykorzystaniu infrastruktury kanalizacyjnej, a także zwiększeniu atrakcyjności publicznej komunikacji zbiorowej,
 - w odniesieniu do **1 miernika**, wskazującego na **brak pozytywnych** zmian w zakresie **emisji zanieczyszczeń** gazowych powietrza ogółem należy stwierdzić, że **wzrost** wielkości emisji wynika jednoznacznie ze zwiększonej ilości emitowanego dwutlenku węgla, natomiast poziom emisji innych gazów (w tym traktowanych jako szczególnie niebezpieczne) uległ wyraźnemu **obniżeniu**.
- **Poziom realizacji celu strategicznego 3 - Innowacyjny rozwój gospodarki oparty o zasoby i potencjały regionu**, szacowany jest na podstawie analizy **7 wskaźników obligatoryjnych**, spośród których:
 - wartości **6 wskaźników** wskazują na **pozytywne zmiany** i właściwy, **zgodny** ze Strategią **kierunek trendu**, co pozwala na stwierdzenie, że **zwiększa** się potencjał regionalnej **przedsiębiorczości** oraz **innowacyjności** mierzonej zarówno wielkością nakładów jak i przychodami ze sprzedaży produktów innowacyjnych,
 - **1 wskaźnik** dotyczący wykorzystania potencjału **uzdrowiskowego** uległ **obniżeniu**, co jednoznacznie wiąże się z okresem ograniczonej mobilności oraz dostępności usług w czasie pandemii Covid-19,
- **Poziom realizacji celu strategicznego 4 - Wzmacnianie kapitału społecznego**, szacowany jest na podstawie analizy **12 wskaźników obligatoryjnych**, które charakteryzuje największa wrażliwość na zidentyfikowane w Raporcie czynniki **zewnętrzne**. W tym kontekście zwraca uwagę:
 - **negatywny** wpływ:

- **pandemii** Covid-19 na aktywność społeczną oraz mobilność w wymiarze transgranicznym, co wyrażone jest wartością 3 mierników,
- **zjawisk demograficznych** na 2 wskaźniki dotyczące wykorzystania bazy dydaktycznej w regionie,
- o **pozytywne zmiany**, wyrażone **zgodnymi** ze Strategią trendami dotyczącymi 7 wskaźników, które charakteryzują:
 - **poprawę jakości życia i bezpieczeństwa publicznego**,
 - **wzrost aktywności zawodowej** mieszkańców oraz **zwiększenie** poziomu zatrudnienia osób z **niepełnosprawnościami**.

Wniosek: Analiza rozkładu wartości wskaźników społeczno-gospodarczych charakteryzujących województwo, w tym przede wszystkim w aspekcie obserwowanych w latach 2018-2022 kierunków trendów, **nie wskazuje** na istotne **zagrożenia** dla osiągnięcia przyjętych w SRWL 2030 celów rozwoju społeczno-gospodarczego.

Trafność polityki rozwoju województwa ukierunkowanej terytorialnie

7. **Wymiar terytorialny** SRWL 2030 koncentruje się na **wykorzystaniu różnicowań** wewnętrznych regionu oraz **potencjału** policentrycznej sieci osadniczej poprzez terytorialne ukierunkowanie interwencji w ramach obszarów strategicznej interwencji (OSI). Analiza przyjętych dla poszczególnych OSI wskaźników rozwoju potwierdza **trafność założeń** regionalnej polityki rozwoju **ukierunkowanej terytorialnie**.

a) **Rozwój miast i ich obszarów funkcjonalnych (MOF)** charakteryzuje:

- **stały trend koncentracji mieszkańców** województwa, który:
 - o **amortyzuje/łagodzi** występujące powszechnie negatywne procesy demograficzne,
 - o pozwala na **ekonomicznie uzasadnioną** organizację usług o znaczeniu regionalnym, ponadlokalnym i lokalnym,
- wyraźna **koncentracja** regionalnego **potencjału gospodarczego**, która przejawia się:
 - o **lokalizacją** w MOF ponad 76% wszystkich podmiotów zarejestrowanych na terenie województwa lubelskiego,
 - o największą **aktywnością gospodarczą** wyrażoną liczbą firm przypadających na 1 tys. mieszkańców,
 - o wyraźnym **wzrostem aktywności** na **rynku pracy** mierzonej liczbą pracujących w przeliczeniu na 1 tys. mieszkańców,
- zwiększający się potencjał do zarządzania rozwojem, w tym w aspekcie **możliwości finansowych gmin** oraz wykorzystania narzędzi zrównoważonego **planowania przestrzeni**,
- **aktywność samorządów** w zakresie partnerskiego planowania rozwoju w wymiarze ponadlokalnym.

Wniosek: W odniesieniu do rejestrowanych obecnie, indywidualnych różnic rozwojowych dotyczących poszczególnych ośrodków miejskich i ich obszarów funkcjonalnych, należy stwierdzić, że:

- **skala i dynamika** obserwowanych zmian odzwierciedla typologię ośrodków rozwoju społeczno-gospodarczego określoną w modelu struktury funkcjonalno-przestrzennej województwa, która wskazuje wiodące funkcje odpowiednio: ośrodka wojewódzkiego, ośrodków subregionalnych i ośrodków lokalnych,
- **kluczowe** znaczenie dla perspektywnego rozwoju miast i ich obszarów funkcjonalnych będzie miała skuteczność i efektywność działań podejmowanych przez partnerstwa samorządów gminnych, które w ramach przygotowywanych strategii ponadlokalnych identyfikują endogeniczne podstawy rozwoju społeczno-gospodarczego,
- w odpowiedzi na potrzeby rozwojowe MOF, w ramach FEL 2021-2027 Samorząd Województwa Lubelskiego **przygotował dedykowane narzędzie** wsparcia w postaci tzw. Instrumentu Zintegrowanych Inwestycji Terytorialnych (ZIT).

b) Stan rozwoju poszczególnych **OSI subregionalnych** wyrażają wskaźniki Wartości Dodanej Brutto (WDB) charakteryzujące poziom wykształcenia specjalizacji gospodarczych, które są reprezentatywne dla priorytetów przyjętych w ramach wymiaru terytorialnego Strategii. W tym zakresie, wielkość **udziału regionalnej WDB w WDB kraju**, wygenerowanej w ramach określonych dziedzin działalności gospodarczej (sekcji PKD) wskazuje na:

- **wyraźny wzrost znaczenia** województwa lubelskiego w strukturze gospodarczej kraju w sektorach związanych z:
 - społeczno-gospodarczym **wykorzystaniem zasobów** środowiska przyrodniczego i kulturowego,
 - wykorzystaniem **zasobów naturalnych** Wyżyny Lubelskiej dla rozwoju konkurencyjnego rolnictwa,
- **relatywnie niewielkie znaczenie** w strukturze gospodarczej kraju sektorów związanych z:
 - gospodarczym wykorzystaniem potencjału krajowych i europejskich korytarzy transportowych.

Wniosek: Uwzględniając przyjęte dla poszczególnych OSI subregionalnych priorytety rozwojowe, a także ich znaczenie dla kształtowania profilu gospodarczego regionu należy stwierdzić prawidłowość procesów rozwojowych w zakresie rozwijania **funkcji wiodących** w:

- **OSI Roztocze, OSI Powiśle i OSI Polesie**, zarówno w aspekcie **wzrastającej** liczby podmiotów, jak i zwiększającej się wartości dodanej brutto (WDB) z działalności podmiotów w sekcjach PKD związanych z **sektorem turystyki**,
- **Podlaskim OSI**, przy czym **zwiększeniu liczby** podmiotów działających w sektorze **transportu i gospodarki magazynowej** towarzyszyło utrzymanie na dotychczasowym poziomie udziału województwa w tworzeniu WDB kraju w sekcjach PKD związanych z tym sektorem,
- **Żywicielskim OSI**, gdzie WDB regionalne w sekcji związanej z działalnością rolniczą wyraźnie **wzrosło i zwiększyło** swój udział w WDB kraju, natomiast liczba podmiotów związanych z prowadzeniem działalności w tym zakresie uległa nieznacznemu zmniejszeniu. W odniesieniu do tego subregionu funkcjonalnego, należy zwrócić uwagę, że pomimo zmniejszeniu ogólnej liczby

podmiotów związanych z produkcją rolną, zwiększyła się liczba firm prowadzących działalność w zakresie produkcji artykułów spożywczych.

Zasadność weryfikacji wybranych elementów systemu monitorowania SRWL 2030

8. W ramach prac nad niniejszym Raportem, **ujawniły się** nowe uwarunkowania wpływające na **potrzebę weryfikacji** części **wskaźników** przyjętych jako obligatoryjne w procesie monitorowania stopnia realizacji celów rozwojowych SRWL 2030.

Wniosek: W kolejnych cyklach monitorowania strategii zasadne jest **ponowne oszacowanie** wartości bazowych i docelowych w odniesieniu do wskaźników:

- dla których statystyka publiczna wprowadziła **zmiany metodologiczne**, w konsekwencji czego nastąpiła wyraźna zmiana ich wielkości w 2022 r.,
- dla których analiza dotychczasowych trendów nie wskazywała na możliwości osiągnięcia tak dużej dynamiki zmian, która spowodowała przekroczenie w 2022 r., przyjętej wartości docelowej,
- charakteryzujących się nieczytelnym trendem w okresie objętym analizą,
- których wartość wyraźnie determinowana jest procesami demograficznymi, co oznacza, że ze względu na postępujące zjawisko depopulacji, nie mogą być interpretowane jako bezwzględnie pozytywne.

WYKAZ SKRÓTÓW

B+R	działalność badawcza i rozwojowa
BDL	Bank Danych Lokalnych
BWL	Budżet Województwa Lubelskiego
CPK	Centralny Port Komunikacyjny
EFMR	Europejski Fundusz Morski i Rybacki
EIS	Europejski Instrument Sąsiedztwa
EOG	Europejski Obszar Gospodarczy
FEL	Fundusze Europejskie dla Lubelskiego 2021-2027
GUS	Główny Urząd Statystyczny
JST	Jednostka Samorządu Terytorialnego
KPO	Krajowy Plan Odbudowy i Zwiększania Odporności
KSE	Krajowy System Elektroenergetyczny
KSRR	Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2030
LRFR	Lubelski Regionalny Fundusz Rozwoju
MNISW	Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego
MOF	Miejskie Obszary Funkcjonalne
MPZP	Miejskowy Plan Zagospodarowania Przestrzennego
MRiRW	Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi
MSWiA	Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji
MSZ	Ministerstwo Spraw Zagranicznych
MŚP	Małe i Średnie Przedsiębiorstwa
MUP	Miejski Urząd Pracy
OSI	Obszary Strategicznej Interwencji
OZE	Odnawialne Źródła Energii
PBU	Program Współpracy Transgranicznej Polska-Białoruś-Ukraina
PFR	Polski Fundusz Rozwoju
PKB	Produkt Krajowego Brutto
PKD	Polska Klasyfikacja Działalności
PO RYBY	Program Operacyjny Rybactwo i Morze na lata 2014-2020
PPS	Parytet Siły Nabywczej
PUP	Powiatowy Urząd Pracy
PZPWL	Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Lubelskiego
RPO WL	Regionalny Program Operacyjny Województwa Lubelskiego na lata 2014-2020
SRWL 2030	Strategia Rozwoju Województwa Lubelskiego do 2030 r.
UA	Ukraina
WDB	Wartość Dodana Brutto
WUP	Wojewódzki Urząd Pracy

SPIS TABEL

Tabela 1. Wskaźniki kontekstowe	12
Tabela 2 Wskaźniki realizacji celów strategicznych SRWL 2030	22
Tabela 3 Wskaźniki obrazujące stan rozwoju obszarów zagrożonych trwałą marginalizacją	116
Tabela 4 Wskaźniki obrazujące stan rozwoju miast średnich tracących funkcje społeczno-gospodarcze	120
Tabela 5 Wskaźniki monitorowania rozwoju LOM.....	127
Tabela 6 Wskaźniki monitorowania stanu MOF ośrodków subregionalnych – potencjał społeczny..	132
Tabela 7 Wskaźniki monitorowania stanu MOF ośrodków subregionalnych – wzmacnianie funkcji w zakresie usług ponadpodstawowych.....	134
Tabela 8 Wskaźniki monitorowania stanu MOF ośrodków subregionalnych – potencjał gospodarczy	136
Tabela 9 Wskaźniki monitorowania stanu MOF ośrodków subregionalnych – potencjał JST do zarządzania rozwojem	137
Tabela 10 Wskaźniki monitorowania stan rozwoju MOF ośrodków lokalnych – potencjał społeczny	143
Tabela 11 Wskaźniki monitorowania stan rozwoju MOF ośrodków lokalnych – wzmacnianie funkcji w zakresie usług podstawowych.....	146
Tabela 12 Wskaźniki monitorowania stan MOF ośrodków lokalnych – potencjał gospodarczy.....	149
Tabela 13 Wskaźniki monitorowania stan MOF ośrodków lokalnych – potencjał JST do zarządzania rozwojem.....	152
Tabela 14 Wskaźniki monitorowania stan OSI Roztocze	158
Tabela 15 Zaangażowanie JST z OSI Roztocze w partnerstwa ponadlokalne.....	160
Tabela 16 Wskaźniki monitorowania stan OSI Powiśle	162
Tabela 17 Zaangażowanie JST z OSI Powiśle w partnerstwa ponadlokalne	164
Tabela 18 Wskaźniki monitorowania stan OSI Polesie.....	165
Tabela 19 Zaangażowanie JST z OSI Polesie w partnerstwa ponadlokalne.....	167
Tabela 20 Wskaźniki monitorowania stan Podlaski OSI	169
Tabela 21 Zaangażowanie JST z Podlaskiego OSI w partnerstwa ponadlokalne	171
Tabela 22 Wskaźniki monitorowania stan Żywicielski OSI	172
Tabela 23 Zaangażowanie JST z Żywicielskiego OSI w partnerstwa ponadlokalne	174
Tabela 24 Wartość dofinansowania z Programu Inwestycji Strategicznych w latach 2021-2023	182
Tabela 25 Wartość dofinansowania z Rządowego Fundusz Rozwoju Dróg w latach 2021-2023.....	184

SPIS WYKRESÓW

Wykres 1 Produkt krajowy brutto w woj. lubelskim [mln zł]	14
Wykres 2 Produkt krajowy brutto na 1 mieszkańca [zł] i PKB per capita [PL=100 %]	14
Wykres 3 Struktura pracujących w 2022 r. w województwie lubelskim	16
Wykres 4 Wskaźnik zatrudnienia osób w wieku 15-64 lat wg BAEL [%]	16
Wykres 5 Stopa bezrobocia osób w wieku 15-89 lat wg BAEL [%]	17
Wykres 6 Liczba ludności w województwie lubelskim	17
Wykres 7 Przeciętny miesięczny dochód rozporządzalny na 1 osobę [zł].....	18
Wykres 8 Udział energii odnawialnej w całkowitej produkcji energii [%].....	19
Wykres 9 Udział wydatków inwestycyjnych w wydatkach ogółem JST [%]	20
Wykres 10 Wartość dodana brutto na 1 pracującego w rolnictwie w odniesieniu do średniej krajowej [%].....	33
Wykres 11 Produkcja rolnicza na 1 ha użytków rolnych (globalna) [zł]	33
Wykres 12 Udział towarowej produkcji rolniczej w końcowej produkcji rolniczej [%]	35

Wykres 13 Udział nowo zarejestrowanych podmiotów sektora przetwórstwa rolno-spożywczego w ogólnej liczbie nowo zarejestrowanych podmiotów ogółem [%]	38
Wykres 14 Powierzchnia ekologicznych użytków rolnych [ha]	41
Wykres 15 Liczba produktów tradycyjnych [szt.]	42
Wykres 16 Długość dróg o twardej nawierzchni ulepszonej na 10 tys. ludności	44
Wykres 17 Długość ścieżek rowerowych.....	45
Wykres 18 Przewozy pasażerskie w komunikacji miejskiej na 1 mieszkańca	48
Wykres 19 Udział liczby ludności zamieszkującej MOF ośrodków subregionalnych w ogólnej liczbie mieszkańców	52
Wykres 20 Udział ludności korzystającej z oczyszczalni ścieków do ludności ogółem w miastach	53
Wykres 21 Udział powierzchni objętej obowiązującymi mpzp w powierzchni ogółem.....	54
Wykres 22 Dochody budżetów gmin (ogółem, gminy łącznie z miastami na prawach powiatu)	54
Wykres 23 Udział ludności korzystającej z oczyszczalni ścieków na wsi do ludności ogółem	57
Wykres 24 Odsetek ludności mieszkającej na wsi korzystającej z sieci gazowej w ludności na wsi ogółem	58
Wykres 25 Stopa bezrobocia na wsi wg BAEL	59
Wykres 26 Lesistość w województwie lubelskim	61
Wykres 27 Emisja zanieczyszczeń pyłowych powietrza z zakładów szczególnie uciążliwych	61
Wykres 28 Emisja zanieczyszczeń gazowych powietrza z zakładów szczególnie uciążliwych.....	62
Wykres 29 Odpady zebrane selektywnie w relacji do ogółu odpadów.....	63
Wykres 30 Udział zgłoszeń wynalazków z woj. lubelskiego w liczbie zgłoszeń wynalazków ogółem(%)	66
Wykres 31 Podmioty wpisane do rejestru REGON na 10 tys. ludności.....	68
Wykres 32 Nakłady wewnętrzne na działalność B+R w sektorze przedsiębiorstw w relacji do PKB(%)	70
Wykres 33 Udział przychodów netto ze sprzedaży produktów innowacyjnych w przedsiębiorstwach przemysłowych w przychodach netto ze sprzedaży ogółem, w woj. lubelskim (%)	71
Wykres 34 Przedsiębiorstwa ogółem (przedsiębiorstwa sektora niefinansowego) otrzymujące zamówienia poprzez sieci komputerowe (stronę internetową, systemy typu EDI), [%]	71
Wykres 35 Kuracjusze leczenia w szpitalach i sanatoriach uzdrowiskowych stacjonarnie.....	75
Wykres 36 Kuracjusze leczenia w szpitalach i sanatoriach uzdrowiskowych w trybie ambulatoryjnym	75
Wykres 37 Turyści korzystający z noclegów na 1000 ludności.....	78
Wykres 38 Liczba absolwentów szkół wyższych w województwie lubelskim w latach 2018-2022 wraz z linią trendu do 2030 roku.....	81
Wykres 39 Liczba osób dorosłych (w wieku 25-64) uczestniczących w kształceniu lub szkoleniu województwie lubelskim w latach 2018-2022 wraz z linią trendu do 2030 roku	81
Wykres 40 Współczynnik aktywności zawodowej w wieku 15-89 w latach 2018-2022 wraz z linią trendu do 2030 roku	82
Wykres 41 Odsetek dzieci (w wieku 3-6 lat) objętych wychowaniem przedszkolnym w województwie lubelskim w latach 2018-2022 wraz z linią trendu do 2030 roku.....	83
Wykres 42 Liczba lekarzy (personel pracujący ogółem) na 10 tys. ludności wraz z linią trendu do 2030 roku	85
Wykres 43 Liczba osób, którym przyznano świadczenia pomocy społecznej na 10 tys. ludności w województwie lubelskim w latach 2018-2022 wraz z linią trendu do 2030 roku	87
Wykres 44 Wskaźnik zatrudnienia osób niepełnosprawnych (w wieku 16-64) w województwie lubelskim w latach 2018-2022 wraz z linią trendu do 2030 roku.....	87
Wykres 45 Łączna liczba osób przekraczających granicę polsko-ukraińską i polsko-białoruską w województwie lubelskim w latach 2018-2022 wraz z linią trendu do 2030 roku [mln os.]	94
Wykres 46 Łączna liczba samochodów ciężarowych przekraczających granicę polsko-ukraińską i polsko-białoruską w województwie lubelskim w latach 2018-2022 wraz z linią trendu do 2030 roku [tys. szt.]	94
Wykres 47 Liczba wypadków drogowych na 100 tys. ludności w województwie lubelskim w latach 2018-2022 wraz z linią trendu do 2030 roku.....	96

Wykres 48	Udział fundacji, stowarzyszeń i organizacji społecznych w ogólnej liczbie podmiotów gospodarki narodowej w latach 2018-2022 wraz z linią trendu do 2030 roku [%].....	99
Wykres 49	Liczba członków kół/klubów/sekcji w ośrodkach kultury w województwie lubelskim w latach 2018-2022 wraz z linią trendu do 2030 roku [os.]	99
Wykres 50	Kwota 1% należnego podatku przekazana na rzecz organizacji pożytku publicznego w województwie lubelskim w latach 2018-2022 wraz z linią trendu do 2030 roku [tys. zł]	100
Wykres 51	Przedsięwzięcia określone w Systemie wdrażania w układzie celów strategicznych SRWL 2030.....	103
Wykres 52	Przedsięwzięcia zawarte w Systemie wdrażania w zakresie 1 celu strategicznego – Kształtowanie strategicznych zasobów rolnych	103
Wykres 53	Przedsięwzięcia zawarte w Systemie wdrażania w zakresie 2 celu strategicznego – Wzmocnienie powiązań i układów funkcjonalnych	104
Wykres 54	Przedsięwzięcia zawarte w Systemie wdrażania w zakresie 3 celu strategicznego - Innowacyjny rozwój gospodarki oparty o zasoby i potencjały regionu	105
Wykres 55	Przedsięwzięcia zawarte w Systemie wdrażania w zakresie 4 celu strategicznego – Wzmacnianie kapitału społecznego	105
Wykres 56	Przedsięwzięcia ujęte na zintegrowanej liście w układzie celów strategicznych SRWL 2030	109
Wykres 57	Przedsięwzięcia ujęte na zintegrowanej liście w zakresie 1 celu strategicznego – Kształtowanie strategicznych zasobów rolnych	110
Wykres 58	Przedsięwzięcia ujęte na zintegrowanej liście w zakresie 2 celu strategicznego – Wzmocnienie powiązań i układów funkcjonalnych	110
Wykres 59	Przedsięwzięcia ujęte na zintegrowanej liście w zakresie 3 celu strategicznego - Innowacyjny rozwój gospodarki oparty o zasoby i potencjały regionu.....	111
Wykres 60	Przedsięwzięcia ujęte na zintegrowanej liście w zakresie 4 celu strategicznego – Wzmacnianie kapitału społecznego	111
Wykres 61	Potencjalne źródła finansowania SRWL 2030	176
Wykres 62.	Udział wydatków inwestycyjnych w wydatkach ogółem w latach 2021-2023 (%)	177
Wykres 63	Wydatki majątkowe inwestycyjne w powiatach (w mln zł)	178
Wykres 64	Wydatki majątkowe inwestycyjne w gminach (w mld zł)	178
Wykres 65	Struktura wartości dofinansowania UE wg obszarów tematycznych w województwie lubelskim (%)	179
Wykres 66	Przeznaczenie środków z Programu Inwestycji Strategicznych w podziale na obszary tematyczne w województwie lubelskim (na podstawie danych z 1-7 edycji).....	183

SPIS RYCIN

Ryc. 1	Najważniejsze przedsięwzięcia Euroregionu Bug i Roztocze w zakresie współpracy transgranicznej:	89
Ryc. 2	Obszary wpływu projektów Interreg w województwie lubelskim.....	90
Ryc. 3	Liczba partnerów, z którymi Województwo Lubelskie realizowało projekty Interreg w latach 2020-2023	91
Ryc. 4	Wybrane efekty projektów zrealizowanych w ramach Programu PBU	92
Ryc. 5	Wybrane efekty projektów zrealizowanych z Funduszy norweskich i Funduszu EOG	93
Ryc. 6	Obszary strategicznej interwencji o znaczeniu krajowym na terenie województwa lubelskiego	113
Ryc. 7	Zasięg terytorialny OSI Polska Wschodni.....	114
Ryc. 8	Gminy zagrożone trwałą marginalizacją oraz miasta tracące funkcje społeczno-gospodarcze na terenie województwa lubelskiego.....	115

Ryc. 9 Typologia miast średnich tracących funkcje społeczno-gospodarcze z obszaru województwa lubelskiego.....	119
Ryc. 10 Zmiana udziału liczby ludności poszczególnych MOF w liczbie ludności województwa lubelskiego w latach 2018-2022*	125
Ryc. 11 Zmiana wskaźnika aktywności gospodarczej poszczególnych MOF w latach 2018-2022	125
Ryc. 12 Zmiana wskaźnika aktywności na rynku pracy poszczególnych MOF w latach 2018-2022....	126
Ryc. 13 Planowanie strategiczne w MOF województwa lubelskiego	126
Ryc. 14 Zasięg terytorialny MOF ośrodka wojewódzkiego LOM	127
Ryc. 15 Zasięg terytorialny MOF ośrodków subregionalnych	132
Ryc. 16 Dokumenty strategiczne przygotowane dla MOF ośrodków subregionalnych	139
Ryc. 17 Zasięg terytorialny MOF ośrodków lokalnych	141
Ryc. 18 Dokumenty strategiczne przygotowane dla MOF ośrodków lokalnych	153
Ryc. 19 Zasięg terytorialny OSI Roztocze.....	157
Ryc. 20 Zasięg terytorialny OSI Powiśle	161
Ryc. 21 Zasięg terytorialny OSI Polesie.....	165
Ryc. 22 Zasięg terytorialny Podlaskiego OSI.....	168
Ryc. 23 Zasięg terytorialny Żywicielskiego OSI	172
Ryc. 24 Wsparcie dla województwa lubelskiego z Rządowego Programu Odbudowy Zabytków.....	184

WYKAZ ZAŁĄCZNIKÓW DO RAPORTU MONITORINGOWEGO SRWL2030

Załącznik nr 1. Zaawansowanie działań na rzecz realizacji przedsięwzięć flagowych na terenie poszczególnych obszarów strategicznej interwencji (stan na czerwiec 2023 r.)